

TÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK

ABAÚJ-TORNA VÁRMEGYE ÉS KASSA MÚLTJÁBÓL

AZ ABAÚJ ÉS TORNA TÖRTÉNETI KUTATÁSÁÉRT
EGYESÜLET IDŐSZAKI KIADVÁNYA

Magyar Zoltán

*Szent László-hagyományok
a Tornai-karsztvidéken
és környékén*

Kádas István

*Loditól Mohácsig.
Bárcai-karrierutak a késő
középkorban*

Sárközy Sebestyén

A helyebi Tiszta-kúria története

Gyulai Éva

*Domján Elek fancsali evangélikus
lelkész, II. Rákóczi Ferenc
fejedelem Vallomásainak első
fordítója (1903)*

Kis József

*Abaiji főispánok a második
világháború és a tanácsrendszer
bevezetése között*

Forrásközlések

Könyvismertetések

HARMADIK FOLYAM, X. ÉVFOLYAM

2026

TÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK
ABAÚJ-TORNA VÁRMEGYE ÉS KASSA
MÚLTJÁBÓL

AZ ABAÚJ ÉS TORNA TÖRTÉNETI KUTATÁSÁÉRT
EGYESÜLET IDŐSZAKI KIADVÁNYA

HARMADIK FOLYAM, X. ÉVFOLYAM

2026

TÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK
ABAÚJ-TORNA VÁRMEGYE ÉS KASSA MÚLTJÁBÓL

Historical Publications from the Past of Abauj-Torna County and Kassa

Historické zvesti z minulosti Abovsko-Turnianskej župy a Košíc

Az Abauj és Torna Történeti Kutatásáért Egyesület időszaki kiadványa

Harmadik folyam, X. évfolyam

Szerkesztőség

Bodnár Tamás, Kiss Lajos, Koleszár Krisztián, Kőmíves Tibor

Szerkesztőbizottság

Bodnár Mónika, Csíki Tamás, Fazekas Csaba, Gyulai Éva,
Horváth Zita, Kis József, Kunt Gergely, Magyar Zoltán,
Pető Zsuzsa, Pozsgai Péter, Pusztai Tamás, Pusztainé Fischl Klára,
Richard Pavlovič, Rémiás Tibor, Sárközy Sebestyén,
Siskáné Szilasi Beáta, Szalipszki Péter

Szlovák nyelvű fordítás

Jozef Peniaško

Elérhetőség

Postacím: 3763 Bódvaszilas, József Attila út 28.

Drótposta: abaujterna@gmail.com; Honlap: www.abaujterna.hu

A kiadvány megjelenését
a Nemzeti Együttműködési Alap támogatta.

HU ISSN 1417–328x

A kiadásért felelős

az Abauj és Torna Történeti Kutatásáért Egyesület (Bódvaszilas) elnöke

Műszaki szerkesztés: az Egyesület

Nyomdai kivitelezés: PrintPix Nyomda (Budapest)

Megjelent 12,75 (B5) ív terjedelemben

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK

<i>Magyar Zoltán</i> Szent László-hagyományok a Tornai-karsztvidéken és környékén	5
<i>Kádas István</i> Loditól Mohácsig. Bárcai-karrierutak a késő középkorban	29
<i>Sárközy Sebestyén</i> A selyebi Tiszta-kúria története	50
<i>Gyulai Éva</i> Domján Elek fancsali evangélikus lelkész, II. Rákóczi Ferenc fejedelem Vallomásainak első fordítója (1903)	71
<i>Kis József</i> Abaúji főispánok a második világháború és a tanácsrendszer bevezetése között	86

FORRÁSKÖZLÉSEK

III. Ince pápa bullája Antiochiai Alíz hercegnő pártfogásáról és Imre király Torna megyei adományairól (1198. június 16.) / <i>közlő: Koleszár Krisztián, Tóth Péter</i>	106
IV. Béla király oklevele a tornai tizedekről (1263) / <i>közlő: Koleszár Krisztián, Tóth Péter</i>	108
Druget Vilmos nádor oklevele a tornai tizedekről (1336. március 23.) / <i>közlő: Koleszár Krisztián, Tóth Péter</i>	111
A szepesi káptalan vidimációja három abaúji és tornai vonatkozású középkori oklevél kapcsán (1360. május 27. – 1760. június 27.) / <i>közlő: Koleszár Krisztián, Tóth Péter</i>	113
Garai Miklós nádor oklevele Gömör és Torna vármegyék gonosztevőinek levelesítéséről (1381. július 27.) / <i>közlő: Koleszár Krisztián, Tóth Péter</i>	132
Serédy Gáspár, a felső-magyarországi részek főkapitányának testamentuma (Szentgyörgy, 1547. szeptember 4.) / <i>közlő: Kiss Lajos, Tóth Péter</i>	137
Patóchy Zsófia levele Thurzó Erzsébethhez (Szádvár, 1563. augusztus 5.) / <i>közlő: Koleszár Krisztián</i>	145
A Szepesi Kamara utasításai Torna vármegye dézsmaszedőihez (Kassa, 1574. május 11. – Kassa, 1621. június 10.) / <i>közlő: Koleszár Krisztián</i>	147
Som Lőrinc armálásának kihirdetése (Gönc, 1602. május 6.) / <i>közlő: Bodnár Tamás, Tóth Péter</i>	160

Források a 17. századi Aszaló elpusztásodásának okairól (Aszaló, 1640. február 24. – Szikszó, 1644. április 16.) / <i>közlő: Bodnár Tamás</i>	163
III. Ferdinánd parancslevele Görgő mezővárosi címéről és vásártartási jogáról (Ebersdorf, 1655. augusztus 7.) / <i>közlő: Koleszár Krisztián, Tóth Péter</i>	174
Komjáthy Zsigmond vagyonleltára (1670. szeptember 19.) / <i>közlő: Koleszár Krisztián</i>	177
Torna vármegye levele a szomszédos vármegyékhez a Helytartó- tanács cigányokkal kapcsolatos rendelkezései ellen (Torna, 1762. január 12. – Kassa, 1762. február 3.) / <i>közlő: Tóth Péter</i>	180
A gönci tímár- és szűcscéhek artikulusai (Bécs, 1822. január 11.) / <i>közlő: Bodnár Tamás, Kiss Lajos</i>	185
A tornaszentandrási Gregovszki József emlékei 1918–1919-ről [Tornaszentandrás, 1968 körül] / <i>közlő: Koleszár Krisztián</i>	195

KÖNYVISMERTETÉSEK

<i>Rémiás Tibor</i> Pollák Sári memoárja a holokauszt tornai áldozatainak állít emléket	198
<i>Koleszár Krisztián</i> Garadna – egy Hernád-völgyi falu településszerkezete és településtörténete	201

TANULMÁNYOK

SZENT LÁSZLÓ-HAGYOMÁNYOK A TORNAI-KARSZTVIDÉKEN ÉS KÖRNYÉKÉN MAGYAR ZOLTÁN

PAMIATKY NA SVÄTÉHO LADISLAVA
V TURNIANSKOM KRASE A JEHO OKOLÍ

Štúdia sa venuje pamiatkam na kráľa Svätého Ladislava v jednom z najzvláštnejších regiónov hornozemského maďarskojazyčného prostredia, v oblasti Turnianskeho krasu a jeho blízkeho okolia. Tieto pamiatky zostali predovšetkým vo forme stredovekých nástenných malieb (ale aj iných artefaktov) v niektorých stredovekých kostoloch Turnianskej stolice a s ňou susediacom Gemerí, Above a Boršode, ale aj v ústnom podaní sa zachovali až do konca 20. storočia. Okruh legend okolo Svätého Ladislava v spomínanom regióne patrí k najbohatším slovesným korpusom v pomeroch Karpatskej kotliny. Autor v štúdiu predkladá viacero typov spomínaných legend, ich rozšírenie a miestne obmeny, často ich ilustruje folklórnymi textami z vlastného výskumu.

Kľúčové slová: Turniansky kras, Turnianska stolica, kráľ Svätý Ladislav, legenda, nástenné maľby

A Torna-vidéki folklórhagyományok egyik legeredetibb és legszínesebb részét a Szent Lászlóról szóló helyi mondakör alkotja. A szent király alakja még a 20. század végi szájhagyományban is elevenen élt, bár ez a népi emlékezet már csak töredéke lehetett a szent király középkori kultusza idején, illetve a barokk időkben e tájon létezettnek. A középkori Szepesség és vele szomszédos Sáros megye vonatkozó kultikus tradíciói is jelzik, hogy a magyarság valaha meghatározó etnikuma volt ama területeknek. A szepesi lándzsások Szent László-tisztelete leginkább a székelyek hagyományvilágában betöltött központi szerepével állítható párhuzamba, és intenzitását az e megyéből ismert művészeti ábrázolások (szobrok, falképek, táblaképek stb.) nagy számán kívül az is jelzi, hogy e kultusz a szepesi szászok kultúrájára is jelentős hatással volt. Aligha véletlen, hogy a szepesi telepések egy részét kibocsátó Gömör (vö. gömör-örök) és a tornai várspánság területén is már a kora középkortól kimutatható a szent király tisztelete. Bár Gömörben az ezredfordulón már csak elvétve voltak gyűjthetők a szent királyról szóló mondák, a hitújításig Gömör (és Kishont) az észak-magyarországi Szent László-kultusz egyik tradicionális központja lehetett, amit több középkori templomtitulus (Karaszko, Kövi, Hanva, Sajókeszi, Dobóca, Sajószentkirály, Hosszúszó), valamint a királyt (Pelsőc, Csetnek, Zsip, Ragály, Gecelfalva, Gömörárkos, Krasznahorkaváralja, Rimabrézó, Kövi) és annak legendáját (Gömörárkos, Rimabánya, Karaszko, Kövi, Süvéte, Henckó, Rimaszombat) megörökítő falképek sokasága jelez.

A kora Árpád-kori királyi fennhatóság határvonalául szerveződött tornai várispánság területén, amely némi földrajzi kiterjesztéssel a Sajó völgyének felső szakaszától a Bódva felső folyásáig (a gömöri Berzététől az abaúji Szepsiig) terjedt, a 13–14. századra aktualitását veszítette a határvédő funkció, és e vidék is betagozódott az országos vármegyerendszerbe. Ennek ellenére e tájon is olyan sűrűn fordulnak elő a Szent László királyt ábrázoló művészeti emlékek, amelyek közvetve mintegy visszautalnak a megfestésük előtt száz-kétszáz éve még létező határvédelmi feladatkörre. Érdemes ezeket is röviden számba venni, mielőtt rátérnénk a regionális narratív hagyománykör egyéb, közvetlenebb inspiráló tényezőire.

1. kép. A Szent László-legenda falképciklusának Birkózás jelenete a kassai Szent Mihály-kápolnában (Myskovszky Viktor akvarellmásolata). In LÁSZLÓ 1993. 144.

Északkelet-Magyarország kapujában, Kassán a kora gótikus Szent Mihály-kápolnában a Szent László-legenda egyik legrégebbi falképciklusát festették meg. A város főterén, közvetlenül a Szent Erzsébet-székesegyház szomszédságában álló kápolna déli falán rejtőző falképek 1871-ben kerültek újra napvilágra, és Rómer Flóris tette közzé fametszetben, Myskovszky Viktor színes másolata nyomán.¹ E másolat alapján a ciklus „udvari” változata azonosítható, de a három jelenet közül csak a birkózás maradt meg teljes egészében (1. kép). E képen a glóriás, szakállas király fogódzik össze a derekára íjat csatolt kunnal, akinek lábainál a leány éppen lesújt Szent László bárdjával. László balján egyenes kard csüng, övében rövid, nyeles tör látható. Az ezt követő

1 RÓMER Flóris, *Régi falképek Magyarországon*, Budapest, Az Eggenberger-féle Akadémiai Könyvkereskedés, Hoffmann és Molnár, 1874, 35.; LÁSZLÓ Gyula, *A Szent László-legenda középkori falképei*, Budapest, Tájak–Korok–Múzeumok Egyesület, 1993, 144 (Tájak–Korok–Múzeumok Könyvtára 4).

lefejezésből csak a király alakja maradt meg, ám az előrehajló mozdulatból egyértelmű, hogy a lefejezést ábrázolták ott. Az első jelenetből (üldözés) csak néhány ló és lovas alak vehető ki, bár az nyilvánvaló, hogy lovas üldözésről van szó. E falképek koraiságára vall, hogy a ciklus rövidebb változatát ábrázolták (és nem a hamarosan általánossá vált északi falon), valamint hogy még a kápolna boltozása előtt készítették, ugyanis az egyik gyámkő belelóg a birkózás jelenetébe. Keletkezési ideje valószínűsíthetően a 14. század legelejére datálható.

2. kép. A Szent László-legenda falképciklusának Üldözés jelenete a vizsolyi református templomban (Kálmán Flóra fotója, 2009)

A történeti Abaúj vármegye területén még két helyen ábrázolták bizonyosan a Szent László-legenda falképciklusát. A Szepsihez közeli Csécs plébánia-templomában Myskovszky Viktor a 19. század végén a szájhagyomány alapján regisztrálta az ott is létezett (és máig is feltárássra váró) ciklust, illetve annak egyik jelenetét: „Öreg emberek tanúsága szerint a templom északi falán egy nagy csatakép volt festve, talán Szt. Lászlónak a kunokkal vívott csatáját ábrázolta.”² A Hernád menti Vizsoly töredékes sorozata különös módon alig tűnik fel a Szent László király ikonográfiai emlékeit ismertető szakirodalomban. A szász telepítésű község templomát még az Árpád-korban építették, de a várral is bíró, oppidumnak mondott község idővel nagyobb szentegyházat igényelt, így a 14. században a már meglévő templomrészhez egy tagasabb

2. MYSKOVSKY Viktor, *A csécsi templom és régi falfestményei*, Archaeologiai Értesítő, 1893, 327.

hajót építettek. Ekkor készültek a hajó falképei, köztük az északi falon a Szent László-ciklus, amely manapság rendkívül megviselt állapotban van. Az 1944. évi dilettáns feltárás a legendát részben elpusztította, részben átalakította, az 1980-as években végzett restaurálások pedig már nem hoztak látványos eredményt a ciklus hajdani képeit illetően, mindössze a Kivonulás és a Csata (2. kép) jelenete felismerhető belőle.³ A vizsolyi sorozat kapcsán János Mihály úgy véli, hogy az a hét északkeleti vármegye gyeptűvédő székely határőreinek Szent László-hagyományával is kapcsolatba hozható, ugyanis e terület Abák utáni új urai, a Drugethek Vizsolyban tartották a bírói széküket. 1330-ban Drugeth János Újvár, Gömör, Borsod, Zemplén, Ung, Bereg és Ugocsa megyéknek tartott itt gyűlést, az 1331. és 1332. évi tanácskozást pedig röviden csak a hét vármegye gyűléseként emlegetik a történeti források.⁴

A Torna vármegyével szomszédos borsodi Szalonna manapság református templomában is megfestették Szent László király legendáját valamikor a 14. század folyamán. A hajó északi falának freskóit Gróh István tárta fel 1922-ben, és Antiochiai Szent Margit legendája felett – amely ciklus a középkori magyar falfestészet egyik naív tónusú emléke, nem véletlenül nevezi Bálint Sándor e képet a szegények bibliájának. Mint Gróh írja: „Találhatók még a hajó északi falán a mész alatt lovas alakok görbe kardokkal, egyik alakon sapka volt és lován vörös takaró. Valószínűleg a szokásos Szent László kunokkal vívott csatáját ábrázolták ezen a falon.”⁵ E falképekről nem készültek fényképek vagy akvarellmásolatok, amely már csak azért is sajnálatos, mert a lakosság e freskókat még ugyanabban az évben leverte. Festője valószínűleg ugyanaz a személy volt, aki a Szent Margit-legendán is dolgozott.

Az elpusztult vagy máig feltáratlan falképciklusok egyike a Gömör határán fekvő tornai Hárskút Szent László-legendája. Eredetileg talán a bencéseké volt az az itt létezett kolostor, amelyet IV. Béla király egy 1243-ban kelt adománylevele megerősített birtokjogaiban.⁶ A pelsőci Bebekeknek 1430-ban 34 adózó jobbágyportájuk volt itt, vámot szedtek a község határában, tehát jelentős település lehetett.⁷ A kolostor a 15. században szűnt meg. A község

3 RADOCSAY Dénes, *Falképek a középkori Magyarországon*, Budapest, Corvina Kiadó, 1977, 173.; LUKÁCS Zsuzsa, *A Szent László-legendája a középkori magyar falképfestészetben = Athleta Patriae. Tanulmányok Szent László történetéhez*, szerk. MEZEY László, Budapest, Szent István Társulat, 1980, 203.; JÉKELY Zsombor, LÁNGI József, *Falfestészeti emlékek a középkori Magyarországon északkeleti megyéiből*, bev. MAROSI Ernő, szerk. KOLLÁR Tibor, fénykép. MUDRÁK Attila, Budapest, Teleki László Alapítvány, 2009, 425, 444–446.

4 JÁNÓ Mihály, *Hírvédelem és határőrség = Népi vallásosság a Kárpát-medencében*, I, szerk. LACKOVITS Emőke, Veszprém, VEAB Néprajzi Munkabizottsága – Caritas Transsylvania, 1991, 208.

5 Közl.: LÁSZLÓ, 1993, 212. További említése: RADOCSAY Dénes, *A középkori Magyarország falképei*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1954, 212.; LESZIH Andor, *A szalonai templom*, A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, I (1957), 141–143.

6 Más kutatók a régi mézforrási ciszterci apátságot, amelynek alapítását 1411-re teszik, lokalizálják Hárskútra (TÖKÖLY Gábor, *Római kori templom Hárskúton*, Új Tükör, 1986. január 26., 10.). A bencésekre utal a *Bencés lápa* dűlőnév, amelyből arra lehet következtetni, hogy átadták helyüket a ciszterciaknak.

7 CSÁNKI Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, I, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1890, 238.

mai temploma a régi kolostortemplom helyén áll, és magába foglalja a régi szentegyház megmaradt részeit, többek között annak hajóját és a szentély falait, melyeket jelenleg későbbi festékréteg borít. A hárskúti templom északi falán ábrázolt Szent László-falképciklusról Timon Sámuel egy 1754-ből származó feljegyzése tudósít: „*Exstat in vico Hascheuthiensi [!] provinciae Gemberiensis ad Rosnaviem pervetusta pictura, et Sancti illius Regis, et Cuni ac puellae in equis insidentium*” („A gömöri tartományban, közel Rozsnyóhoz, Hárskút faluban egy igen régi kép a szent királyt, a kunt és a leányt lovon ábrázolja.”).⁸ E falképet már a 18. század végén levakolták, és már Rómer Flóris is sikertelenül próbált a nyomára akadni. Az 1960-as években folytak ugyan a templomban restaurálások, de inkább csak a szentélyben, ezért aztán e ciklus léte és állapota továbbra is kérdéses.

3. kép. A Szent László-legenda falképciklusának Birkózás jelenetének töredéke a szilicei református templomban (Magyar Zoltán fotója, 2016)

Eredetileg Torna vármegye része volt az 1881. évi közigazgatási átszervezés során Gömör-Kishontba olvasztott⁹ Szilice is. A 15. században egy ideig husziták által is birtokolt, a 16. században pedig a reformátussá lett templom falképeinek feltárására 2013-ban került sor. A hajó északi falának

8 TIMON Sámuel, *Imago Novae Hungariae, repraesentans regna, provincias, banatus, et comitatus ditionis Hungariae. Historico genere strictim perscripta*, Viennae Austriae, Typis Joan. Th. Trattner, 1754, 41. Hivatkozik rá: KERNY Terézia, *Szent László históriája = Szent László király emlékei Dunántúlon. Tanulmányok*, szerk. MIKLÓSI-SIKES Csaba, KERNY Terézia, Sümeg, Sümegi Fórum Alapítvány, 2000, 50 (Múzeumi Füzetek 10).

9 MAGYAR Zoltán, *Torna megyei népmondák*, Budapest, Osiris Kiadó, 2001, 18 (Magyar Népköltészet Tára, I).

felső sávjában itt is megfestették Szent László király legendáját, amelyből azonban csak kicsiny töredékek maradtak meg: lovak patái és egy lószerszám töredéke; továbbá a Birkózás jelenetének alsó része: két egymással szemben álló emberi alak, akik közül egyik a hosszú köntöst viselő ellenfele lábára tapos, akinek lábánál egy fegyver (bárd) képe is kivehető (3. kép). E ciklus a restauratori jelentés szerint a 14. század második felében vagy a 15. század elején készülhetett a környéken birtokos Szalonnai család megrendelésére.¹⁰

4. kép. Szent László falképe a csécsi református templomban (Magyar Zoltán fotója, 2008)

5. kép. Szent László falképe a tornaszent-andrási plébániatemplom diadalívének béléten (Gondos Béla fotója)

Szent László álló alakos falképe is több helyről ismert a tárgyalt földrajzi térségből. A már említett Csécsen a diadalív két oldalán Szent László és Szent István képét ismerte fel Divald Kornél a 20. század elején.¹¹ Azóta ezek a freskók szakszerűen restaurálva régi fényükben láthatók (4. kép). Hasonlóképpen Szent László mellképe van megfestve a megye egyik középkori központjának számító Abaújtúron is a diadalív béléten.¹² Az abaúji ábrázolások mellett a király pompás álló alakos képére lelhetünk a közelmúlt feltárásai nyomán a tornaszentandrási templom diadalívének béléten, az észak-borsodi Rakacs-szend református templomának szentélyében (mindkét helyen Szent István

10 SZAKÁLOS Éva, *A Szent László-legenda középkori ábrázolásai Gömör vármegyében = László királytól Szent Lászlóig*, szerk. KOVÁCS Attila, TÓTH Anna Judit, Budapest, Magyarságkutató Intézet, 2023, 87.

11 RADOCSAY 1954, 125.; DVOŘÁKOVÁ, Vlasta, KRÁSA, Jan, STEJKA, Karel, *Středověká nástěnná malba na Slovensku*, Praha–Bratislava, Odeon, 1978, 82.

12 RADOCSAY 1954, 108. Vö. GENTHON István, SZENTIVÁNYI Gyula, *Abaúj-Torna és Kassa műemlékei*, Budapest, 1940. (Különlenyomat a Vármegyei Szociográfiák kiadásában megjelent „Abaúj-Torna vármegye” című műből.)

társaságában),¹³ valamint a délkelet-gömöri Ragályon¹⁴ is. Különösen a Torna megyei Tornaszentandrás ikerszentélyes temploma tartogat művészettörténeti kuriózumokat. E román kori szentegyházat a birtokos Bebek család bővítette és díszítette a 14. század közepén. A hagyományos ikonográfiai program szerint megfestett templomban szintén egymással szemben tűnik fel Szent László király (5. kép) és Szent István király álló alakos, embermagasságú képe. E freskókra már az 1731. évi *canonica visitatio* is utalt: „[A falu] igen régi temploma a szomszédos dombocskán áll, romjaiban rejtőzik. Nincs tetőzet, nélkülözi a falak javítását. Benne a szentély diadalíve alatt és középen szentek gyönyörűséges képei láthatók.”¹⁵

Az 1970-es években helyreállított templom falképeinek feltalálásakor e freskók zöme is napvilágra került. Sajnos, a diadalív alsó részén a nedvesedés felismerhetetlenné tette az ottani festésnyomokat, így Szent László és Szent István képeit is, melyek csak mellkastól felfelé maradtak épen. A diadalív északi oldalán a szószék korlátjával egy magasságban egy Anjou-liliomos koronával ellátott királyfejben László királyra ismerhet a szemlélő. Arcának helyéről hiányzik a vakolat – nem kizárt, hogy az e tájon portyázó és a falut is elpusztító törökök verték le. Testét vállától lefelé dekoratív prémes palást fedi. Hasonló a megformálása a déli oldalon István királynak is, akinek azonban az attribútumai is azonosíthatók: kezében országalmát és a jogart tart. Mesterükben a 14. század közepének egy magasan iskolázott mestere sejthető, aki jól ismerte kora udvari kultúráját és a Bebek megbízásából bizonyára Gömörben is dolgozott.¹⁶

Tornában és általában a Bódva felső folyásának vidékén azonban szerencsére nem csupán e művészeti emlékek jelzik a Szent László-hagyományok valamikori meglétét – alakja a recens (20. századi) szájhagyományban is kimutatható volt. E hagyományok továbbélésében éppúgy szerepe volt az e vidéken kontinuos magyar népességnek, mint a mondakör egyik fő ihletőjeként a természeti környezetnek. Miként Felcsík és Gyimes határán a pogányhavasi és széphavasi kápolnák,¹⁷ itt a debreceni kápolna vált egyszerre szervezőjévé és legfőbb megőrzőjévé a vidék Szent Lászlóval kapcsolatos hagyománykörének.

A debreceni Szent László-kápolna egyike a több évszázados múlttal bíró magyar búcsújáróhelyeknek. Erről az Abaúj vármegye északnyugati szélén fekvő, erdők övezte településről először 1255-ben szólnak a források, amikor

13 A tornai Körtvélyes határában található Szent Anna-kápolna falán ugyancsak a két magyar királyszent – reneszánsz jegyeket viselő – falképe lelhető fel (BÁLINT Sándor, *Ünnepi kalendárium*, II, Budapest, Szent István Társulat, 107.). Itt említendő meg, hogy a magyar ötvösművészet egyik legismertebb remekműve, a 15. században készült ún. Forgách-kehely eredetileg a tornai plébániatemplom tulajdona volt.

14 JÉKELY, LÁNGI 2009, 389.

15 Közli: VALTER Ilona, *A tornaszentandrás templom kutatása*, A miskolci Herman Ottó Múzeum Évkönyve, XIX (1980), 105.

16 A gömöri és tornai falképekről bővebben: MAGYAR Zoltán, *Abaúj-Torna megye Szent László-falképei*, A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, XXXIII–XXXIV (1996), 581–584.

17 MAGYAR Zoltán, *A széphavasi Szent László-kápolna és búcsújáró hely*, Néprajzi Látóhatár, 1996/1–2., 99–105.

a község tizedét IV. Béla az újraalapított jászói prépostságnak adományozta.¹⁸ A középkor folyamán végig templomos helyként említik,¹⁹ amely határával együtt egészen 1848-ig a premontrei rend jászói monostorához tartozott.²⁰ A falu határának délnyugati részén, bő félórányi járásra egy tisztás szélén található az a forrás, amelynek keletkezését Szent László nevéhez fűzi a szájhagyomány. A forrás vizének Szent László jóvoltából gyógyító erőt tulajdonított a környékbeli nép, és ez – kiegészülve a szent király környékbeli mondakörével – valószínűleg a már a korai századokban is spontán népi búcsújáráshoz vezetett. Mindez a 15. századra talán szervezett formát is öltött, hiszen a premontrei rend nevezetes volt Szent László-tiszteletéről,²¹ és logikus következtetés, hogy a Szent László-forrás melletti kápolnaalapítás a fenti körülménytől és az egyházi patrónustól aligha volt független.

A jászói kolostor irataiból kiderül, hogy a Szent László tiszteletére szentelt kápolnát és a mellette létesített remetelakot Báthory Domonkos prépost idejében építették, aki 1497–1501 között volt a prépostság vezetője.²² A kápolnát a remetelakban lakó szerzetesek felügyelték, akiket a prépostság helyezett ki oda, vagy legalábbis a rendi főhatóság engedélyével éltek ott az életüket. A feljegyzések szerint a fekete ruhába öltözött remeték oktatói feladatot is elláttak, ugyanis ők voltak a falubeli gyerekek tanítói.²³ Feltételezhető, hogy a környékbeli Szent László-hagyományok kialakulásában számolni lehet a premontrei szerzetesek legendaformáló- és terjesztő szerepével is.

A gótikus kápolna felépülése után (mércei alapján templomnak is beillett) ők lehettek azok is, akik szerepet játszottak a Szent László-napi búcsújárás évenkénti megszervezésében. Tény, hogy a 16–17. századra a debrődi Szent László-kápolna a Felföld északkeleti részének egyik leglátogatottabb búcsújáró helyévé vált. A bécsi Szent István-dómban előadott egyetemi orációjában 1675-ben már Lippay Miklós is Szent László debrődi csodás vízfakasztását

18 *Abauj-Torna vármegye és Kassa*, szerk. SZIKLAY János, BOROVSZKY Samu, Budapest, Országos Monográfia Társaság, 1896, 311. Ekkor adományozta IV. Béla király a falu tizedét a jászói prépostságnak.

19 A falu népességét a helyi szájhagyomány szerint a korai századokban székelyek (GYÖRFFY György, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*, I, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1963, 76–77.), valamint immár a török időkben Szegedről ide felköltözött lakosok (ISÓ M. Emese, *A debrődi egykori Szent László-templomról és a lovagkirály helyi kultuszáról* = *Lovagkirály*, szerk. ISÓ M. Emese, KOLLÁR Tibor, KOVÁCS Gergely, Nyíregyháza–Kolozsvár, Kárpátok Euróregió-ért Regionális Fejlesztési Közhasznú Egyesület – Iskola Alapítvány Kiadó, 2021, 307.) is gyarapították.

20 *Abauj-Torna vármegye és Kassa*, 1896, 139. Az okiratok először 1255-ben említik, amikor IV. Béla a falu tizedét a jászói apátságnak adományozta, mely kolostor e birtokát egészen 1848-ig megtartotta.

21 E szerzetesrend Szent László-tisztelete rendkívül erős volt, elég itt utalni a váradhegyfoki anyakolostor Nagyváraddal való kapcsolatára, továbbá a premontreiek honi egyházaiban feltűnő középkori Szent László-ábrázolásokra (Ócsa, Túrje, Jánoshida).

22 NÁTAFAALUSSY Kornél, *A Keresztelő Szent Jánosról nevezett Jászóvári Egyház prépostjai*, Rozsnyó, Kovács Mihály Könyvnyomdája, 1883, 73.; *Abauj-Torna vármegye és Kassa*, 1896, 340.

23 GÖRCSÖS Mihály, *Szent László kápolnája és búcsújáró helye Debrőden* = *Vallásos népelet a Kárpát-medencében*, szerk. BARNA Gábor, Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 1995, 151.

említette, egy általa közelebből meg nem határozott írásos forrásra hivatkozva.²⁴ A jezsuita Tarnóczi István 1681-ben megjelent Szent László-életrajzában személyes élmények vagy konkrét beszámolók alapján tett arról említést, hogy Debrőden a szent király ünnepén nagy tömeg szokott összegyűlni.²⁵ A búcsújáróhely népszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy még a két évvel később kiadott német pikareszk, a *Magyar Simplicissimus* szerzője is megemlékezett arról, hogy Szent László napján tömegek keresik fel ájtatos célból az ottani Szent László-forrást. Mint írja: „Ezt magam is láttam ott búcsú alkalmával, mert évente Szent László napján szokás oda zárándokolni”.²⁶

A kápolna említése egy 1721. évi tanúvallomásban is feltűnik.²⁷ 1773-ban a Debrőd és Somodi között folyt határper jegyzőkönyveiben szintén szerepel a Boldvafőnek is nevezett Szent László-forrás említésével együtt.²⁸ A *Hazai Tudósítások* című újság egyik 1806. évi számában szintén szerepel a kultusz-hely: „Ezen Debrőd helységnek határában vagyon Szent László Kápolnája is, de melyik században készült? Azt a régiség és viszontagság miatt nehéz róla bizonyosan mondani, hogy a 16. századnak folytán újított meg, az tagadhatatlan. Ezen kápolna mellett vagyon az úgynevezett Szent László kútja is (mely Németek kútjának is mondatik, mivel a felföldi Németek a Pótsi Szent Út járásának alkalmatosságával itt szoktak megpihenni).”²⁹ Tehát Máriapócsra menet a dél-szepesi (katolikus) németek, a gründle-
rek, a Bódva-völgyi mánták (és talán a Gölnicbánya-vidéki görög katolikus ruszinok) is felkeresték a debreceni Szent László-kápolnát és szentkutat, amelynek csodatévő hírét bizonyára a Bódva forrásvidékén élő Stósz és Mecenzéf német lakossága közvetítette Szomolnok és Gölnicbánya felé.³⁰ Zsarnay Márton *Hiteles kiegészítő jegyzőkönyve* 1826-ban azonban már múlt időben említi

24 LIPPAY, Nicolaus, *Sol Hungariae sive D. Ladislaus, regium virtutum splendoribus Hungariam illustrans; quem [...] panegyrica dictione celebravit...*, Viennae, 1675. A vonatkozó szövegrész idézi: PODHRADCZKY József, *Szent László királynak és viselt dolgának Históriaja*, I, Oklevelekből, krónikákból, hagyományokból és legendákból össze szedte 's kiadta Budán, Gyurián János és Bagó Márton betűivel, 1836, 52. Kerny Terézia családi szájhagyománnyal magyarázta Lippay eme értesülését, jelezve, hogy egyik családós, Lippay Balázs éppen ezen a tájon harcolt két emberöltővel korábban Bocskai István seregében (KERNY Terézia, *Szent László vízfakasztása a 16–18. századi magyarországi képzőművészetben. (Vázlat).* = *Démonok, látók, szentek. Vallástudományi fogalmak tudományközi megközelítésben*, szerk. PÓCS Éva, Budapest, Balassi Kiadó, 2008, 560 (Tanulmányok a transzcendensről, VI). A Lippay családról: NAGY Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, VII, Pest, Bejmel–Kozma–Ráth, 1860, 127–129.

25 TARNÓCZI, Stephano, *Rex admirabilis, sive vita S. Ladislai regis Hungariae historico-politica, ad Christianam eruditionem elogiis theopoliticis illustrata, auctore R. P. Stephano Tarnoczi e Societate Jesu*, Viennae Austriae, Typis Joannis Christophori Cosmerovii, 1681, 450–464.

26 *Magyar Simplicissimus*, szerk. és bev. TURÓCZI-TROSTLER György, Budapest, Művelt Nép, 1956, 243.

27 PODHRADCZKY 1836, I, 53.

28 PODHRADCZKY 1836, I, 51–52.

29 *Hazai Tudósítások*, 1806, XXXX, 331.

30 Ehhez lehetséges adalék, hogy az alsómecenzéfi hármorkovácsok céhének 17. század közepéről származó szabályzata arról is rendelkezett, hogy zászlajuk egyik oldalán a Magyarok nagyszonyja, a másikon pedig a „szent három király” képe legyen megfestve (*Abauj-Torna vármegye és Kassa*, 1896, 322).

a kápolnát, mint amely azelőtt híres és látogatott hely volt, és amelyet nemcsak a szomszédos községekből, hanem távolabbról is látogatták sokan, „*sőt egészen Kassáról összesereglettek a processziók Szent László ünnepén, áhítatosan énekelve*”.³¹

A plébániák jegyzékének 1761. évi összeállítása figyelemre méltó adatokat tartalmaz a kápolna mellett létezett remeteségről: „*Van itt egy remetelak magának a fent említett birtoknak a területén, amely a községtől mintegy félórányira fekszik a Szent László forrás kápolna melletti erdőnél, a kiválóbb hely – melyben a remetelak el van helyezve –, kies fekvésénél fogva kellemes is és az emberi társalgástól eléggé távol. Egy remete lakik benne, akit Károly hajdon Tsch, az előző prépost iktatott be, neve Penner Ferenc, váci magyar, mintegy 58 éves, aki megállapodott életében és erényeiben már 24 éve ebben a remeteségben eltöltött jórahalásáért ajánlásra méltó. Mivel életszükségletekkel a birtok betenkint látja el, nem jár ki alamsznát gyűjteni, hanem szinte az egész évet a falusi gyermekek oktatásával és madárfogással ártatlanul tölti. Még a tudományokban jól jártas és a remeték fekete ruhájába öltözve büntelen életet él.*”³²

Hogy Debrődön a fiatalság oktatására komoly igény mutatkozott, jelzi ama adat, hogy amikor 1834-ben felépült a község új, klasszicista stílusú temploma, a patak partján álló régi szentegyházat átalakították iskolának. Igazi néprajzi kuriózum az a Zsarnay által is feljegyzett hagyomány, hogy a remeték az oktatás mellett rigók befogásával is foglalkoztak. Debrődön, ahol a helybeli lakosok közül is többen foglalkoztak ezzel, a Szent László-nap környékén történt a rigók tömeges befogása, mely tevékenység miatt a járszóiak Debrőd lakóit még a 20. században is *merulea*-nak, *debrődi rigóknak* csúfolták.³³

1806-ban még épnek mondták a kápolnát, ám az 1814. évi *canonica visitatio* szerint már romos volt. Ez utóbbi bejegyzés arról tudósít, hogy 1812-ben egy szélvihar lesodorta a kápolna tetetjét, és a károkat azóta sem javították ki.³⁴ S bár még azután is folytatódott a búcsújárás, az épület állapota fokozatosan romlott. 1826-ban már magára hagyott kápolnáról és remetelakról szól a feljegyzés,³⁵ amely arra utal, hogy a búcsújárás – ha nem is maradt teljesen abba – vesztett korábbi intenzitásából. Pesty Frigyes helynévtárának egyik járszói adata a Debrődre vezető, Szent Lászlóról elnevezett „Gyallog út”-ről

31 GÖRCSÖS 1995, 146.

32 Közl: GÖRCSÖS 1995, 146. A remeték kertjének helyét a kápolna romjai mögött még manapság is meg tudják mutatni a debrődiek. A rigófogásról szóló hagyomány egy Mátyás királyról szóló helyi mondában is szerepel.

33 GÖRCSÖS 1995, 147.

34 PODHRADZKY 1836, I, 53.

35 GÖRCSÖS 1995, 146. Pesty Frigyes kézíratos helynévtára, amely 1864-ban az akkor élt idős helyi lakosok információira támaszkodott, a Szent László-forrás mellett „ezelőtt épségben állott” templomot említ, hol „nagy búcsúk tartattak” (PESTY Frigyes, *Pesty Frigyes kézíratos helynévtára* = Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára: Fol. Hung. 1114., 1864, Abaúj vármegye: Debrőd. Szövegkiadása: *Pesty Frigyes kézíratos helynévtára. 1864. Abaúj vármegye*, közléstesi BODNÁR Tamás, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2024, 117., 238.).

szólván már szintén romosnak mondja a kápolnát.³⁶ A kultuszhely sorsát bizonyára az pecsételte meg, hogy amikor 1834-ben felépült Debrődön az új templom, a község emlékkönyve szerint behozták oda „a hegyek közötti Szent László-forrásnál dűledező templomból a Szent László harangját,³⁷ valamint a kősziklából vizet fakasztó ősrégi nagy olajképet”. Ez az oltárkép azonban valószínűleg szintén megrongálódott az említett szélvihar következtében, mert 1817-ben a falu plébánosa szükségesnek találta lemásoltatni.³⁸ E kép azóta is ott látható a debrődi plébániatemplomban: a 20. század végéig a templom kórusán őrizték, jelenleg a szentély bal oldalán látható. Siegmeth Károly 19. század végi értesülései alapján egy, a jászói prépostság területén álló régi kápolnáról is említést tett, jelezve, hogy „annak régi falfestményei érdekesek”³⁹ – azonban az már megválaszolhatatlan kérdés, hogy ezek a falképek vajon a Szent László-legenda falképciklusának egy további, elpusztult, előfordulását jelzik-e.

A kápolna bizonyára komoly károsodásokat szenvedett az 1812. évi szélvihar során, ha a keletkezett károkat nem tudták nyomban helyreállítani. Mint azt az idézett források is jelzik, az épület állaga fokozatosan romlott. A romosodó kápolna időközben a környék mondavilágába is beépült (alagút vezet onnan a jászói kolostorhoz; rablók rejtik el mellette a kincseiket stb.),⁴⁰ és a hely folklórájának népköltészeti variálódását jelzi, hogy a 20. század végén megkérdezett debrődiek közül többen is úgy tartották, hogy a kápolnát még a törökök gyújtották fel. A történeti valóság azonban ez esetben sokkal prózaibb: a lassú enyészet következtében romlott le mind inkább a szent épület, amelybe csak „besegített”, hogy a debrődiek mérséketéssel is foglalkoztak, és a kápolna köveiből is hordtak a közelben lévő égetőkemencéikbe:

„*Úgyhogy még mikor én idekerültem [Debrődre 1927-ben], akkor még az egész fala állt a templomnak, csak a tető nem vót rajta, meg az ablakbelyek, má' ablakok se vótak benne, de az ablakbelyek mind megvótak. Telt-múlt az idő. Ugye vótak erre olyan emberek, akik meszet égettek, elkezdték a templomfalat bontani. Úgyhogy le is bontották mérséketéshez. No oszt nem vették észre, a püspökség se, me' hisz a püspökség ezt nyílvántartotta. Vót egy erdész, akibe ez a rész tartozott, hát ő bejelentette, hogy hát bontják*

36 PESTY Frigyes, 1864, Abaúj vármegye: Jászó: „...melly (...) erdőségben ezelőtt épségben állott Sz. László Kápolnánál tartatni szokott butsukra jártak”; Pesty Frigyes kéziratos helynévtára. 1864. Abaúj vármegye, 2024, 238.

37 A hagyomány szerint a romba dőlt kápolna harangját utóbb a Kassa melletti Lőrincke nevű szlovák faluba vitték, ahol jelenleg is megvan. E kisharangnak a debrődiek őltalmazó erőt tulajdonítottak, mert ha vihar közeledett, akkor „megcsördítették” azt, és a felhők kettéváltak a falu felett (FEHÉRVÁRY Magda, *A debrődi Szent László-forrás szerepe a helyi néphagyományban* = „Csillagok, csillagok, szépen ragyogjatok...” *Tanulmányok a 65 éves Ág Tibor köszöntésére*, szerk. LISZKA József, Komárom–Dunaszerdahely, Gyűresó István Alapítvány, 1993, 197.). Más vélemények szerint a kápolnának valaha két harangja volt, melyek közül az egyik a plébániatemplom tornyában található.

38 PODHRADCZKY 1836, I, 53.

39 SIEGMETH Károly, *Az abaúj-torna-gömöri barlangridék*, A Magyarországi Kárpát-Egyesület Évkönyve, XIV (1887), 26.

40 FEHÉRVÁRY 1993, 197.

a templom falát. Akkor a püspökség letiltotta. Letiltotta, úgyhogy... no, de már le vót bontva körül a fal.”⁴¹

6. kép. Kápolnácska a debrődi Szent László kápolna falai között (Magyar Zoltán fotója, 1995)

A 1991-es években a remetelakból már semmi sem volt látható, a falak viszont még körben, mintegy másfél méter magasan álltak (6. kép). Az 1950-es években, amikor az újra fellendülő debrődi búcsújárások alkalmával a zárándokok kitisztították a kápolnarom területét, kiderült, hogy az alja téglalapokkal volt kirakva. A zárándoklatok hivatalos betiltását követően aztán újra birtokba vette a természet. Az első bécsi döntést követően a Magyarország-hoz visszakerült jászói prépostság tervbe vette a kápolna újjáépítését, de az végül a kitörő háború és az újabb impériumváltás miatt elmaradt. Az ötvenes évek Mária-jelenései nyomán az ezredforduló körül népi kezdeményezés indult a hely hivatalos zárándokhellyé nyilvánítására és a kápolna újbóli felépítésére, mely kegyes törekvés 2007-ben ért cél, amikor felépült a most látható, a hely szellemiségét méltó módon megidéző és a természetvédelmi környezettel is összhangban lévő Szent László kápolna, az ún. „növénytemplom” (7. kép).⁴²

Bár a kápolna pusztulása után e zárándokhely látogatottsága fokozatosan csökkent, a község lakossága még sokáig megtartotta a Szent László-napi búcsút. Egy 1891. évi jászói rendi kiadvány még úgy említi, mint a környékbeli

41 Debrőd: Molnár Margit, 84 éves – Magyar Zoltán gyűjtése, 1995.

42 Tervezte: Tamás Gábor. Az organikus építészeti hagyományt követő stilizált kápolna képe: Iső 2021, 309. Említi: KOVÁCS László, *Szent László emléke a Felvidéken = Királyok és szentek. Az Árpádok kora*, szerk. HORVÁTH Cyprián et al., Budapest–Székesfehérvár, Magyarországi Kutató Intézet – Szent István Király Múzeum, 2022, 200.

magyar falvak búcsújáró helyét.⁴³ Ezt támasztja alá az a híradás is, hogy 1904-ben a jámbor hívek még fakeresztet is állítottak a kápolna romjai elé.⁴⁴

7. kép. A debrődi Szent László-kápolna romjaira épült ún. Növénytemplom. In ISÓ 2021. 309.

Az 1910-es évek végéig még talán voltak itt a búcsúk, de a csehszlovák idők-ből már nincsenek erre vonatkozó adatok. Mindazonáltal a helyi idősebb emberek az 1990-es évek közepén még emlékeztek arra, hogy Debrődön régebben háromnapos búcsú volt: „Szent Lászlónál háromnapos búcsú vót mindig, mert Szent Lászlónál vót 27-én júniusba’, Péter-Pálnak van a templomunk szentelve, az meg 29-én. Úgyhogy aki jött a Szent László-napi búcsúra, az itt vót a Péter-Pál napi búcsún is. Úgyhogy beszélik az öregek, háromnapos búcsú vót. Nagy búcsújáróhely vót valamikor.”⁴⁵

A debrődiek szintén a szájhagyomány alapján tudták, hogy ezek a búcsúk főleg processziós menettel folytak. A menet Szent László napján a reggeli mise után a templomból indult. Elöl a fiatalok egy keresztet vittek, utánuk vonult a plébános, aztán a férfiak következtek kezükben zászlókkal és templomi lobogókkal, végül a búcsús menetet éneklő asszonyok és a nagylányok zárták. Mikor felértek a forráshoz, a pap misét celebrált, amelynek ideje alatt a zászlók a (romos) kápolnán kívül maradtak. A mise tiszteletére a bejáratot borostyánnal fonták körbe. A búcsúnap estéjét a távolabbról jött hívek vagy

43 GÖRCSÖS 1995, 145.

44 GÖRCSÖS 1995, 151.

45 Debrőd: Molnár Margit, 84 éves – Magyar Zoltán gyűjtése, 1995.

fent a kápolnánál töltötték virrasztva, vagy a faluban a rokonoknál, ismerősöknél szálltak meg.⁴⁶

Mint utaltunk rá, valószínűleg a Szent László-forrás (8. kép) gyógyító híre volt az első olyan impulzus, amely nyomán kialakult Debrődön a búcsújárás. A forrás különleges voltába vetett hit máig elevenen él a helybeliek tudatában. Az idősebbek az ezredfordulón még a forrás melletti egész tisztást szent helynek tartották, ahol gyomnövény nem nő, bozót nem üti fel a fejét, és amelyről úgy vélik, hogy az onnan szedett gyógynövények számos betegség ellen jók. A forrás vizéről azt tartják, hogy az a legnagyobb hidegben sem fagy be, illetve a legnagyobb nyári kánikulában sem apad ki. A forrás alján a helyi hiedelem szerint olykor Szent László lovának aranypatkója is megmutatkozik. A forrás vizét használták még a 20. század második felében is a határbeli földek, istállók, újszülött állatok megszentelésére. Még manapság is szokás, hogy a háziállatok vizébe öntenek belőle egy keveset, és az idősebb debřődiek közül többen is legszívesebben csak e forrás vizét isszák. Számos olyan történet ismert a faluban, amely a Szent László-forrás vizének tulajdonít különféle csodás gyógyulásokat.

8. kép. A debřődi Szent László-forrás (Magyar Zoltán fotója, 1995)

A forrástól csaknem félórás távolságra lévő *Szent László köve* nevű szikla szintén szerves része a debřődi hagyománykörnek, mindazonáltal a debřődiek többsége csak hallomásból ismeri, és azt már régen nem tartják szent helynek.

46 SZABÓ Viktor, *Szent László alakja Debrőd vallási életében (Jelenések a Szent László forrásnál) = Utánpótlás*, 3 (1993), 12.

Érdekes módon az ötvenes években újrainduló búcsújárások alkalmával ez a hely is a szakrális tisztelet része lett, bár inkább csak a távolról jött zarándokok körében (aki kijöttek ide is, illetve erre vezetett az útjuk Torna és Somodi felől jövet).⁴⁷

A 20. század végén a Szent Lászlóról szóló mondák e tájon két, egymáshoz viszonylag közeli körzetben voltak gyűjthetők. A debrődi hagyományvilág főként a falu határában található Szent László-forrás és a néhai kápolna köré szerveződik,⁴⁸ míg a Szádelői-völgyhez közeli településeken a hasadék eredetmondája fogja egységbe a szent királlyal kapcsolatos narratív emlékeket. Mindazonáltal lényegében mindkét esetben komplett mondakör maradt fenn, mindössze a pénzszerzés (*Szent László pénze – kun aranyak*) motívuma hiányzik, ami a monda alapjául szolgáló nummuliteszek megkövesedett maradványainak hiányával magyarázható. Igaz, Debrődön és egy gömöri mondaszövegben is felbukkan a pénzszerzés motívuma, ám az utóbbit a mesélő, mint Szepes megyében történt eseményt beszélt el,⁴⁹ másrészt pedig nyilvánvalóan nem helyi értesülésen alapulnak. Természetesen az említett két Bódva vidéki „mondai kistáj” között is sok az átfedés, már csak a földrajzi közelség miatt is, azonban előjáróban is fontos jelezni, hogy bár a debrődi (abaúji) hagyománykör előbb és színesebb mondaszövegeket tartott fenn, a Szádelői-hasadékhoz közeli településeken gyűjtött (tornai) mondakör töredékeesebb, ám tipológiailag változatosabb formában őrződött meg. Fehérváry Magda a debrődi Szent László-forrásról írt tanulmányában rendszerbe foglalta a faluban az 1990-es évek elején még gyűjthető hagyománykör főbb elemeit: „1. Szent László a falu határában csatázott; 2. az ellenség előtt kettévált a hegy (Szádelői-völgy); 3. csodás módon enni adott katonáinak; 4. vizet próbált fakasztani – sikertelenül (Szent László köve); 5. vizet fakaszt a lova lába (Szent László-forrás); 6. lovának az aranypatkója ma is a forrásban van; 7. a forrás vize csodás gyógyulást nyújt; 8. a forrás vize védelmet, termékenységet biztosít; 9. az egész Szent László-forrás melletti tisztás csodás hely.”⁵⁰ Ez a ciklus mintázatú szűzsé fő vonalakban – az utolsó pontok elhagyásával – a tornai mondakörre is adaptálható, ugyanakkor viszont számos olyan narratív hagyománnyal is bővíthető, amely Debrődön és a környékbeli abaúji településeken nem volt gyűjthető.

A debrődi mondahagyomány sarokköve a Szent László-forrás keletkezése, a vízfakasztás csodája. E mirákulum már a Szent László-kápolna oltárképén is ábrázolva van, legalábbis azon a 17. századi táblaképen, amelynek másolata

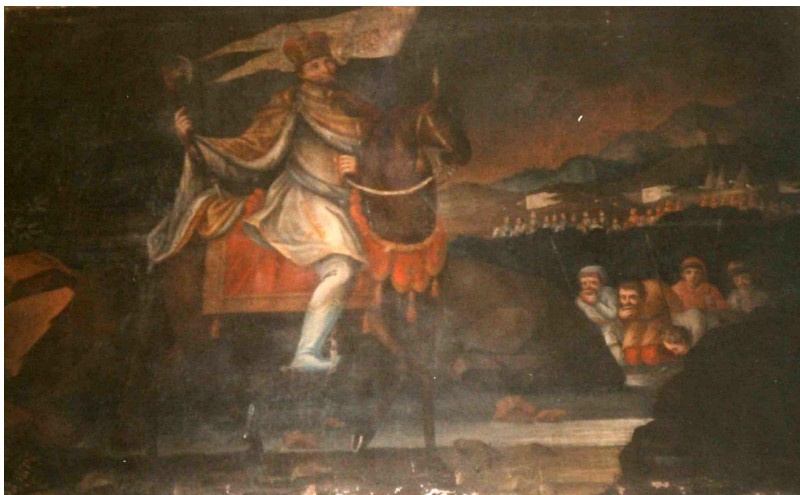
47 FEHÉRVÁRY 1993, 192.

48 Részletes feldolgozást lásd: FEHÉRVÁRY 1993, 189–222.. A kápolna múltját és búcsújáró hagyományait ismerteti Göröcsös Mihály 1995-ben publikált munkája. A téma összefoglalása: MAGYAR Zoltán, *Szent László a magyar néphagyományban*, Budapest, Osiris Kiadó, 1998, 237–253.

49 B. KOVÁCS István, *Baracai népköltészet*, Budapest–Pozsony, Akadémiai Kiadó – Madách Kiadó, 1994, 226 (Új Magyar Népköltési Gyűjtemény, XXV). A debrődi mondaszöveget 1996 nyarán gyűjtöttük.

50 FEHÉRVÁRY 1993, 190.

manapság is látható a község plébániatemplomában (9. kép). Kerny Terézia véleménye szerint ez az oltárkép tipológiailag követi Tarnóczi István 1681-ben megjelent könyvének illusztrációját, vagy legalábbis azzal közös mintakép alapján készült, amely talán még a Kolozsvári testvérek váradi lovas szobrának ismeretében lett megalkotva.⁵¹ Kerny szemléletes leírásában a debrődi oltárképen „Szent László a sziklának háttal üli meg a lovát, amely helyzetéből adódóan teljesen passzív. Statikus, merev, akár egy szobor. Tevélegesen semmi köze sincs a csodához. A lova fakaszt föl két forrást, de az állat sem szándékolta, inkább járás közben, alig észrevehetően. Nyoma sincs merész ugratásának. A király jobb kezében éllapjával befelé fordított bárdját tartja, míg baljával a kantárt és egy Patrona Hungariae alakjával díszített villás farkú hadi zászlót fog (...) László – ikonográfiájában szokatlan módon – zárt, hercegi koronára emlékeztető klenódiumot hord. Viselete zsinóros mente, amelyre vörös (bíbor) színű, hermelinbélésű palást borul. Mögötte néhány karakteres arcvonású marcona katona oltja szomját, míg a háttérben rendezett sorokban álló többi harcos fegyelmezetten, különösebb érzelmi kitörés nélkül szemléli a nagyon várt és nagyon remélt, de lélektanilag mégis megdöbbenően ható eseményt. A sátortábor mögött a Debrődöt övező hegyek magasodnak, előtérben a Szent László-hegyen álló, építészetileg szerény méretű és kivitelű, ugyancsak róla elnevezett kápolnával.”⁵²

9. kép. A Szent László-kápolna hajdani oltárképének másolata a debrődi plébániatemplomban (Magyar Zoltán fotója, 1995)

51 KERNY 2008, 562.

52 KERNY 2008, 562. Az oltárkép egy további leírása, némileg más olvasatban: ISÓ 2021, 309.

A monda eredeti rétege e kistájon értelemszerűen az, amelyet a 17. századi festő is ábrázolt, különben a helyi közösség aligha fogadta volna el hitelesnek. Mind a történeti adatok többsége,⁵³ mind pedig az ezredforduló körüli években még élő szájhagyomány⁵⁴ általában a Szent László-lova általi forrás-fakasztást említik, de a keletkezés mikéntje helyett inkább a víz különleges voltát hangsúlyozva. Fehérvár Magda a debrődi forrás kapcsán kimutatta, hogy a víz különleges voltába vetett hit még az 1990-es évek hiedelemvilágában is elevenen élt, különösen a víz funkcióit tekintve, ugyanis azt még manapság is sokan gyógyvízként használják, sőt az agrárkultuszban is szerepet kap (a földek, az istállók, a háziállatok megszentelésére szintén használják).⁵⁵ E hiedelmekkel és szokásokkal az 1990-es évek második felében folytatott debrődi gyűjtéseink során mi is találkoztunk.⁵⁶

Ferenczi Imre írt arról az északkelet-magyarországi Rákóczi-mondakör kapcsán, hogy a jeles helyeken (lásd pl. várromok), ún. memorizált pontokon lejátszódott valós vagy képzeletbeli események emlékei a centrumból kiindulva hullámgyűrűszerűen terjedtek tovább, esetenként több kis további hagyománykört is kialakítva. E tradíciókörök olykor egymásba is kapcsolódnak, és ebből a láncolatból alakul ki egy adott tájegységre jellemző mondakör.⁵⁷ Jól megfigyelhető ez a tendencia a Torna-karsztvidék északkeleti peremterületein is, ugyanis a Debrődhöz (és Jászóhoz) köthető eredendő impulzusok a Bódva völgyétől távolabb fekvő falvak népének folklórjára is hatást gyakoroltak, sőt lokalizálódtak. Szemléletes példa erre a vízfakasztás mondája, amely egy Torna vármegyéhez tartozó forrás kapcsán is kimutatható, igaz, a Szádelői-völgy mélyén található *Király kútja* esetében már csak szórványos és elhalványult változatokban. Egy Szádelőben gyűjtött mondaszövegben az a barokk kori ikonográfiában elterjedt „klasszikus” változat szerepel, mely szerint Szent László kardjával fakasztotta e forrást szomjazó katonái számára⁵⁸ – a fő motívum azonban többnyire már kikopott a köztudatból, és csupán azt tartotta fenn a környékbeli népi emlékezet, hogy László megpihent e forrás mellett, megáldotta, és ezáltal vált az gyógyerejű, vagy legalábbis különleges tulajdonságúvá. Mivel azonban e forrás már évtizedek óta nem létezik, a mondát illető forrás is elapadt.

A Szádelői-hasadék (10. kép) kialakulásának története jellegzetes eredetmagyarázó monda, és a Tordai-hasadék keletkezéséhez hasonlóan ez is az *Őszofovérségből* veszi közvetlen mintáját. Bár a motívum általánosan elterjedt, az

53 TARNÓCZI 1681, 488; *Magyar Síplicissimus*, 1956, 243–244. – 1683; PODHRADCZKY 1836, I, 53.

54 FEHÉRVÁRY 1993, 192.; MAGYAR 2001, 131–132.

55 A házak megszentelésére e században már a templomi szenteltvíz volt használatos, de aligha kétséges, hogy korábban e célra is a Szent László-forrás vizét tartották jónak. Az észak-magyarországi Szent László-mondák között a vízfakasztás csodája a legelterjedtebb.

56 Vö. MAGYAR 2001, 131.

57 FERENCZI Imre, *Történelem, szájhagyomány, mondahagyomány* (Egy magyar mondakör történeti és társadalmi összefüggései), Ethnographia, 1966, 63–64.

58 MAGYAR 2001, 132–133.

európai folklórban alig ismert. Szerepel viszont IV. Béla király Lengyelországba került lányának, Kinga (Kunigunda) királynénak Pieninek vidéki mondakörében. Mint korábban említettük, a lengyel mondában Kinga hegyeket vág keresztül botjával, így azon átfolyhat a Dunajec.⁵⁹ A földrajzi közelség miatt nem lehetetlen, hogy a történet Szent László tornai mondáiból került át a Szepességbe, majd onnan még a 13–14. század folyamán Lengyelországba. Tény, hogy a kicsiny Torna megyében található Szádelői-hasadék legalább oly pompás természeti látványosság, mint erdélyi párja, és kialakulásának mondája néhány helyi változattól eltekintve (a hun Dengezich, IV. Béla király)⁶⁰ Szent László király alakjához kapcsolódik. Szerepel a történet a tájegység millenniumi monográfiájában, Szendrey Zsigmond pedig mondakatalógusában tüntette fel azt.⁶¹

10. kép. A Szádelői-hasadék látképe (Magyar Zoltán fotója, 1995)

Szembetűnő, hogy a feljegyzett szövegek többségéből hiányzik a fohász motívuma: a hegy magától, isteni csoda folytán válik ketté. A depródi változatok jellemzője, hogy az üldöző ellenséges harcosok (kunok, tatárok, törökök, illetve az egyik szövegben pogány magyarok) már nem tudják átugratni a keletkező hasadékot, és belezuhannak abba. A mondaszövegek általában úgy mesélik el a történetet, hogy a hegy Szent László mögött hasad ketté, ritkábban azonban (több depródi és egy szádudvarnoki adatközlő szerint) az

59 KRZYŻANOWSKI, Julian, *Słownik folkloru Polskiego*, Warszawa, Wiedza Powszechna, 1965, 167–168.

60 MAGYAR 2001, 120–121, 142.

61 *Az Osztrák-Magyar Monarchia irásiban és képeiben*, XVIII, Budapest, Magyar Királyi Államnyomda, 1900, 264.; SZENDREY Zsigmond, *Történeti népmondáink*, Ethnographia, 1925, 52.

szerepel, hogy a király a már meglévő hasadékot ugratja át, és üldözői ennek köszönhetően nem tudják beérni.⁶² A történetnek a fentiekén kívül néhány rendhagyó változata is ismeretes. Stibrányi Gusztáv némileg stilizált szádélói gyűjtésében (Józsa Sándor helyi mesemondó elbeszélésében) maga Szent László a csoda végrehajtója,⁶³ és az eszközként használt pálca Dunajec vidéki analógiája (Kinga királyné mondakörében) őszötvetségi előzményeket, esetleg népmesei inspirációt sejtet. Folklórgyűjtéseink alkalmával mi Tornán találtunk példát e variánsra, de a cselekvés eszközeként a környékbeli hagyomány szerint Szent László kardja is szerepelhet.

A sziklában megmaradó nyomok motívuma szintén gyakori eleme a szent-életrajzoknak. A Tornai-karsztvidéken is több hely kapcsán tettek említést a szent király és lova sziklában hagyott nyomairól.⁶⁴ A hasadéokban látni vélt lópatkónyomok ismerete Szádélóban még a 20. század végén is általánosnak volt mondható, de tudtak róluk a közeli Csermosnya völgyében is. Egy zsarnói mondaváltozat szerint a tornai várhegy oldalában láthatók a tárgyalt nyomok.

Debrőd határában, Somodihoz közel található a *Patáskő*. A debrődiek hagyományvilágában már meglehetősen elhalványult a szerepe, és bár mindössze fél órányi járásra van a forrástól, kevesen voltak ott a faluból, legtöbben csak hallomásból ismerik, nem is tartják már szent helynek.⁶⁵ Inkább a távolabbról jött zarándokok keresik fel, akik a forrástól a köig vezető ösvényt szegélyező fákra az út megjelölése miatt kis fakereszteket és ruhadarabokat erősítettek.⁶⁶ A hagyomány szerint e kő Szent László első, sikertelen víznyerési kísérletét őrzi.⁶⁷ A sziklában többen látni vélték László kardjának, ülepének a nyomát, a ló patkónyomát, sőt László kutyájának (!) nyomát is (*11. kép*).⁶⁸ Egyesek a kő elülső felén egy abban látható keresztre is emlékeztek. A *Patáskőre* vonatkozó folklórszövegek többségét a sziklától mintegy félórányi járásra fekvő Somodiban volt gyűjthető.⁶⁹

62 MAGYAR 2001, 128–129.

63 STIBRÁNYI Gusztáv, *Szádélói regék*, Szepsi–Kassa, CSEMADOK Kassa vidéki Területi Választmánya, 1993, 14–15.

64 MAGYAR 2001, 131–132.

65 FEHÉRVÁRY 1993, 191–192.

66 Lásd Wlislöcki tanulmányát (WLISLOCKI Henrik, *Fákra aggatott fogadalmi rongyok a magyar néphitben*, Ethnographia, 1894, 320–326.) a fákra helyezett tárgyak szakrális szerepét illetően.

67 FEHÉRVÁRY 1993, 191.

68 FEHÉRVÁRY 1993, 191.; GÁL Péter József, MOLNÁR V. József, *Idvezelgy, kegyelmes Szent László király, Magyarországnak édes oltalma*, Budapest, Örökség Könyvműhely, 1999, 245. Véltetően a barokk kori ikonográfiában népszerű kutyamotívum (UJVÁRI Péter, *Állatfestés = Zsánermeta-morfózisok. Világi műfajok a középeurópai barokk festészetben. Kiállítási katalógus*, szerk. MOJZER Miklós, Budapest, Szépművészeti Múzeum, 1998, 27–47.) folklórból leszívargó hatásáról lehet szó. Tarnóczy István Szent László-könyvének egyik rézmetszetén (TARNÓCZI 1681, 124: XIII. kép) a vízfakasztás egyik ábrázolásán látható a király által fakasztott forrásból lefetyelő kutya. A búcsúszentlászlói kegytemplom oltárképén eredetileg szintén szerepelt egy kutya Szent László alakja mellett, amelyet azonban a házfőnök lefestetett, mert egy szenthez méltatlannak ítélte azt. Nem kizárt, hogy e motívum valamilyen régebbi, mára jelentését veszített Szent László-hagyományt jelez.

69 MAGYAR 2001, 133–134.

A Szádelői-hasadék kapcsán még egy, Szent Lászlónak tulajdonított nyomról tett említést több adatközlő is. Az egymástól független szövegek a Szent László-mondakörön belül egy egészen különleges és csak Tornában feljegyzett mondatípust képviselnek. E történet szerint – amely talán a legenda-beli kocsicsodával, talán egyes kozmológiai árnyalatú (pl. *Szent László szekere-csillagkép*) Szent László-mondákkal rokon – a szent király szekéren menekül az őt üldöző ellenség elől, és a keletkező hasadékban e szekér kerekének a nyomai maradtak fenn. E mondát, melyet több környékbeli településről (Aj,⁷⁰ Barka, Dobódel, Tornagörgő, Zsarnó) is feljegyeztünk,⁷¹ a környékbeli lakosok egy másik változatban, illetve profanizálódott formában az *Ördög szekérút-jaként* is ismerik.⁷²

A debreceni Szent László-forrás fenekén látható aranypatkó motívuma már a 20. század végén is csak szórványosan élt a helybeli emberek szájhagyományában. A néphit szerint e patkó a forrásfakasztás alkalmával Szent László lovának a patájáról esett le, és most is ott van a földben. Olykor megmutatkozik a forrás alján, és ha valaki észreveszi és beledobja a csizmáját, fent marad az arany. Többek szerint csak a hat évnél fiatalabb gyerekeknek mutatkozik meg, ám kivenni eddig még senki nem tudta.⁷³

11. kép. A Patáskő Somodi közelében (Gál Péter József fotója, 1993)

70 E változat helyszíne nem a Szádelői-hasadék, hanem a tornai várhegy sziklába mélyedő kocsíútja.

71 MAGYAR 2001, 134–135.

72 MAGYAR 2001, 257–258.

73 IPOLYVÖLGYI NÉMETH J. Krizosztom, *Búcsújárók könyve*, Balassagyarmat, Novitas B. Kft., 1991, 75.; MAGYAR 2001, 135, 590.

Lisznyai Kálmán már említett versében szintén feltűnik e Szent László-motívum („*Arany patkójából egy szeg / Most is a fenekén ragyog*”),⁷⁴ amely leginkább azért figyelemre méltó, mert a költő által említett palócföldi kút egyértelműen Mátraverebély-Szentkút, amiből arra lehet következtetni, hogy a 19. század közepén e mondaelem az észak-magyarországi folklórban még széleskörűen ismert lehetett. Egy méhészkei monda arról szól, hogy László király a „lovára aranypatkót veretett”, míg egy debrődi változatban a kincskereső ember szerint az aranypatkón kívül a Szent László-kápolna szentségei is a forrás fenekén rejtőznek. A debrődi motívum beszédes analógiájára lelhetünk a dél-borsodi Mátyás-mondákban, melyekben szintén említik a király lovának patájáról lehulló aranypatkót,⁷⁵ Tiszakeszin még egy beszédes helynév (*Aranypatkó-fenek*) formájában is.⁷⁶ Egy Nyitra megyei szlovák mondában a Bajmóc várából megszöktetett várkisasszony levágott aranyhajtincsét nem lehet kivenni a helyi termálforrás vizéből.⁷⁷

Bár a szintén felső-magyarországi Palócföldön számos folklórszöveg volt gyűjthető a szent király lovának táltosi tulajdonságairól, a tornai-abauji mondakörben ez csak másodlagos jelentőséggel bír, bár ismerni ismerték és említették is szórványosan. A ló táltosi jegyeire utal áttételesen a ló általi vízfakasztás éppúgy, mint a sziklában látni vélt patkónyomok gyakori emlegetése. Egy szádudvarnoki szövegben a ló színéről is említés tétetik, fehérnek mondván azt.⁷⁸ A palócföldi Szent László-hagyományokkal való rokonságot jelzi, hogy egyes Torna-vidéki folklórszövegekben is hegyeket ugrik át a királyi ló,⁷⁹ egy debrődi mondában pedig a táltosi jelleg konkrétan is megnevezésre került.⁸⁰

Más mondaszövegek felemlítik, hogy László az Alföldről menekült idáig (bizonyára ismét a IV. Béla-mondakörrel való keveredésről van szó), sőt egyesek szerint a kápolnát, valamint a tornai várat is ő építette.⁸¹ Egy debrődi

74 LISZNYAI Kálmán, *Palóc dalok*, Pest, Kozma Nyomda, 1851, 74.

75 Herman Ottó Múzeum Néprajzi Adattára 4321. Ároktői adat.

76 SAJÓVÖLGYI G. Péter, *Borsodmegyei népmondák*, Ethnographia, 1896, 174.

77 SZOMBATHY Viktor, *Száll a rege várról várna. Szlovákiai vármondák*, Bratislava, Madách Kiadó, 1979, 18.

78 A falképciklusok jeleneteiben Lászlót a bántornyai freskók kivételével (mely egyébként is rendhagyó változat) mindig fehér vagy almasderes lovon festették meg.

79 Aji gyűjtéseinkben a Szádelői-hasadékot ugorja át a ló, illetve a hasadéktól Debrődig száll. Lisznyai verse szerint „*Budavárából egy szuszpan / A Mátra tővébe ugratott*”, és az utóbbi évtizedekben gyűjtött palócföldi mondákban is általános, hogy László az Ágosvár vagy a Karancs hegyének tetejéről ugrat le lovával a szentkúti forráshoz. A Szent László-hagyománykör talaján létrejött dél-borsodi Mátyás-mondákban szintén Budáról száll lovával a király Ároktőig vagy éppen Tiszakesziig. Helyi hőssel kapcsolatosan: Tardona (Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívuma 16728/112).

80 MAGYAR 2001, 136.

81 Analógiájának is tekinthető az a drégelypalánki mondaszöveg, mely szerint győzelme emlékére épült a mátraverebélyi templom (BOSNYÁK Sándor, *Szent László minden ellenségét legyőzött*, Örökség, 1992/2., 6).

szöveg pedig az északkelet-magyarországi Rákóczi-mondakör egy markáns motívumát (fordított patkó)⁸² szerepelteti a szent királyról szóló történetben.

A 18–19. századi feljegyzésű folklór adatokból kitűnik, hogy a Tornai-karsztvidéken, különösen a Szádelői-hasadék környékén a Szent László-hagyományok IV. Béla király helyi mondáival keveredtek. Akárcsak a Rétközben és a Nyírségben a Rákóczi-hagyománykör kapcsán,⁸³ e vidéken is azonosítható a narratív hagyományok eredeti rétege, még ha a motívumvándorlás és adaptáció a 18. századnál jóval korábbra tehető, és bizonyára a reformáció tornai térnyerésével is kapcsolatba hozható.⁸⁴ Bár Szent László személyét jóval gyakrabban említik a Szádelői-hasadék eredettörténetében, a két történeti hős (és Árpád-házi király) alakja e mondában (is) e tájegység jelentős részén úgymond csereszabatos. És megfigyelhető a folklórjavak fordított irányú áramlása is, hiszen a minden bizonnyal legjellegzetesebb tornai IV. Béla-mondát (*Galamboskő*)⁸⁵ a katolikus adatközlők közül néhányan Szent László kapcsán mondták el. Egy szádelői szövegben pedig – bár IV. Béla alakjához kapcsoltan – egy halvány kitétel („hogy azok a galambok, *mint akiket odaparancsolnak*,⁸⁶ mind odamentek”) utal a hiányzó fohász motívumára.

A fejezet végére maradt néhány olyan különleges Szent László-monda, amelyek szintén csak a tornai Szent László-hagyománykörön belül honosak. Ilyen az a két történet is, amely azt beszéli el, hogy a menekülő Szent Lászlót pókok rejtik el üldözői elől.⁸⁷ E nemzetközileg ismert legendatípus előfordul az *Acta martyrum et sanctorum* gyűjteményében, a *Legenda Aurea* pedig Nolai Szent Félixhez köti a narratívát. A magyar folklór elsősorban bibliai témájú apokrif történetként ismeri,⁸⁸ de esetenként történeti mondáknak is része. Legközelebbi szövegpárhuzamaira szintén a Tornai-karsztvidéken gyűjtött IV. Béla-mondákban lelhetünk,⁸⁹ de feltűnik egy nyírségi Rákóczi-mondában is.⁹⁰

Egy másik tornai szöveg a Kyffhäuser-mondatípus eddigi egyetlen szövegváltozata a Szent László-hagyománykörben.⁹¹ A Zempléni-hegyvidéken

82 FERENCZI Imre, *Rákóczi alakja az abaij-zempléni néphagyományban*, Ethnographia, 1960, 406–409.

83 DOBOS Ilona, *Paraszti szájhagyomány, városi szóbeliség*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1986, 131.

84 Lehetséges szempontként említhető az is, hogy Tornában esetenként különösen radikális, helyenként brutális volt a vallásküzdelmek időszaka. Vö. MAGYAR 2001, 59–61, 206–210.

85 MAGYAR 2001, 53, 145–148.

86 *Kiemelés tőlünk.*

87 MAGYAR 2001, 136.

88 FEJŐS Zoltán, *Hiedelemrendszer, szöveg, közösség (Esettanulmány Karacskeszi példáján)*, I, Budapest, Néprajzi Múzeum, Múzsák Közművelődési Kiadó, 1985, 152 (Néprajzi Közlemények, XXVII.); LAMMEL Annamária–NAGY Ilona, *Parasztbiblia. Magyar népi biblikus történetek*, Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1985, 291.

89 MAGYAR 2001, 145.; MAGYAR Zoltán, *Bebek juhász kincse. Népmondák Rozsnyó vidékén*, Duna-szerdahely, Lilium Aurum Kiadó, 2011, 69–70.

90 FERENCZI Imre, MOLNÁR Mátyás, *Fordulj kedves lovam... Rákóczi és kuruc néphagyományok Szabolcs-Szatmárban. Vaja, Járási Tanács Végrehajtó Bizottsága, Mátészalka, Megyei Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza, Vay Ádám Múzeum Baráti Kör, Vaja, 1972, 164.*

91 MAGYAR 2001, 136–137.

Rákóczit várja vissza ekképpen a nép,⁹² míg egy múlt század eleji adat Trencsén megye északi részén Szent István királyt és seregét említi egy barlangban.⁹³ Tornába sejthetőleg szláv közvetítéssel jutott el,⁹⁴ ahol kontaminálódott László alakjával, bár az e tájon elterjedt mondatípusok mellett periférikus maradt. Hogy mióta lehet jelen a tornai folklórban, nem határozható meg, az ún. patrocíniumcsodával rokonítva azonban a Szent László-hagyománykörben akár még a holtából visszatérő hős felföldi változatának is tekinthető.

Szórványos adatok jelzik Torna vármegye területén is a középkori Szent László-legendárium legnépszerűbb történetének (az elrabolt lány megmentése) ismeretét, ám ezek már valószínűleg folklorizálódott szövegek,⁹⁵ melyek nem kontinuusak a tájegységen valaha létezett ikonográfiai emlékekkel. Hasonlóképpen olvasmányélmények hatására került a helyi szájhagyományba az a két, Stibrányi Gusztáv által Debrődön gyűjtött monda,⁹⁶ melyek László fiatakorába vezetnek. Az egyik monda némi anakronizmussal Lászlót, mint a pogány Vata legyőzőjét mutatja; figyelemre méltóbb ennél a másik mondaszöveg, amely azt beszéli el, hogy az ifjú herceg egy megvadult fekete mént fékez meg. Nem kizárt, hogy ez utóbbi történet valóban része lehetett László népi hagyományvilágának, ugyanis a szomszédos Gömörben századunk közepén még élt ez a történettípus, ott a mellétei Barna család nemesi eredet-mondájaként elbeszélve.⁹⁷

A 20. század ötvenes éveiben a debreceni forrásnál tapasztalt jelenések és az azok hatására kibontakozó búcsújárás a közelmúlt vallási néprajzának egyik legkülönlegesebb és csak részben feldolgozott fejezete. Bár a helyszín nyilvánvalóan meghatározó volt e jelenések szempontjából, e disszertáció lapjain nem feladatunk azok részletes ismertetése.⁹⁸ Hogy mégis szót ejtünk róla, annak az az oka, hogy e jelenések között egy alkalommal Szent Lászlót is látni vélték – nyilvánvalóan a helyi Szent László-hagyományoktól nem függetleníthető kontextusban. Egy az 1990-ben évek közepén még élő idős debreceni

92 FERENCZI 1960, 410–413.

93 HAJNAL Ignác, *Adalékok a Kyffhäuser-mondájához*, Ethnographia, 1915, 329.

94 A mondatípus a cseh (JIRÁSEK, Alajos, *A szlávok jelleme, mondái, néprisélete, helységei és báizai = Az Osztrák-Magyar Monarchia irásiban és képben*, XI (Csehország I), Budapest, Magyar Királyi Államnyomda, 1894. 404–405.), a morva (HOUDEK, Viktor, *A szlávok helységei, mondái és meséi = Az Osztrák-Magyar Monarchia irásiban és képben*, XIV (Morvaország és Szilézia), Budapest, Magyar Királyi Államnyomda, 1897, 252.), a lengyel (KRZYŻANOWSKI 1965, K 8256 katalógusszáma alatt) és a szlovák folklórban is ismeretes; legközelebbi szláv párhuzama a Selmecbánya melletti Szitnya-hegyben alvó lovagok mondája (GAŠPARÍKOVÁ, Viera, *A népi próza a múltban és napjainkban*, Debrecen, KLTE Néprajzi Tanszék, 1988, 83 (Folklór és etnográfia, 45). A hegybe rejtőzés motívuma halványan egyes borsodi mondákban is fellelhető (Herman Ottó Múzeum Néprajzi Adattára 4784).

95 Például: MAGYAR 2001, 137.

96 Közzölve: MAGYAR 2001, 137.

97 FEHÉRVÁRY István, *Magyarok a nyelhatáron*, Rozsnyó, Sajó-Vidék, 1937, 128. Annyi különbséggel, hogy itt a történet II. András király korában játszódik, és a hős nem egy vad lovat, hanem egy felbőszült bikát fékez meg.

98 A debreceni Mária-jelenések hagyományainak részletes áttekintése: FEHÉRVÁRY 1993, 198–213; MAGYAR 2001, 98–100, 587–598.

szemtanú így írta le a Szent László-forrásnál a tisztás fölött látott/látni vélt csodás eseményt:

„Akkor leborult így a földre [Konderla Istvánné, a szépsi szentasszony], két kezét letette, s mondta: »Na, asszonyok, itt van Szent László!« Ugye nem láttam Szent Lászlót sose, ugye én nem tanultam magyar történelmet, mert nem jártam magyarországi iskolába. De amilyen nagy volt a tisztás, a fél tisztást elborította, hóféhérbe'. A lovának a lába Somodi felé vót, ugróra állt a lova lába, a lóbáton meg ült egy férfi, de nem királyi korona vót a fején, hanem harci sisak. Sisak vót a fején, de tiszta hóféhér, olyan palást vót rajta, hogy az egész lovának a hátulját térdig takarta. Olyan palás vót rajta. Lóbáton ült. Ez vót Szent László. Erre következettünk, hogy merthogy ez az ő érdeke, no. Meg Kandelláné néni mondta is, hogy itt van Szent László. Ugyhogy, mondom, nagyon szép vót. Nagyon szép tünemény vót.”⁹⁹

* * *

⁹⁹ Debrőd: Molnár Margit, 86 éves – Magyar Zoltán gyűjtése, 1995. Közli még: MAGYAR 2001, 594–595.

LODITÓL MOHÁCSIG BÁRCAI-KARRIERUTAK A KÉSŐ KÖZÉPKORBAN KÁDÁS ISTVÁN

OD LODI K MOHÁČU
KARIÉRNE DRÁHY BÁRCAIOVCOV V NESKOROM STREDOVEKU

Rodina Bárcai (Bárczay) patri medzi najstaršie šľachtické rodiny Abovskej stolice, jej história siaha až do 13. storočia. Táto štúdia sa zaoberá stredovekými dejinami rodiny, so zvláštnym dôrazom na kariérne dráhy jednotlivých jej členov. Familiárna služba, vysoké posty na kráľovskom dvore a aj ďalšie prepojenia možno zaradiť k dôležitým faktorom pri získavaní a zveľaďovaní majetku, navyše ochota k prijatiu služby je dôležitým indikátorom rozvrstvenia šľachty. V neskorom stredoveku bolo pre Bárcaiovcov vcharakteristické, že sa stávali hlavnými familiármi rodín najvýznamnejších autorít krajiny (palatín, krajinský sudca). Preukázaná je aj kariéra pri župe (Abovskej a Šarišskej), ktorá je takisto výsledkom familiarity. Je známych viacero príslušníkov rodiny v cirkevnej službe, sú známi dvaja kanonici a jeden v dôležitej funkcii u kráľovského splnomocnenca. Okrem popisu kariéry sa táto štúdia pokúša poukázať na miesto Bárcaiovcov v dobovej šľachtickej spoločnosti aj za pomoci iných kritérií (používanie erb, majetkové pomery, príbuzenské vzťahy). Najpravdepodobnejšie sa radili medzi šľachtu so stredným majetkom, avšak patrili medzi jej lokálnych vodcov.

Kľúčové slová: rodiny Bárczay, familiarita, šľachtická spoločnosť, Abovská župa, genealógia

A Bárcai rokonság Abaúj megye egyik legrégibb nemesi családja. Jelen tanulmány a több évszázados családi históriának csupán egy kis szeletét, a Zsigmond király korától a mohácsi csatáig tartó időszakát vizsgálja. A familia tagjai e „hosszú 15. században” nemcsak gyarapították elsősorban Abaújt, s kisebb mértékben Szepes megye területén fekvő javaikat, hanem változatos karrierjeik révén „bejárták” a középkori Magyar Királyságot, sőt feltehetően az ország határain túlra is eljutottak. Az efféle karrierutak ráadásul szerencsés esetben – mint a Bárcaikanál – a vagyon és presztízs növekedésével is járhattak. A tanulmányban a család késő középkori történetéből kifejezetten a különféle egyházi tisztséget, megyei hivatalt viselő, és/vagy kimutathatóan valamely földesúri familiában szolgáló családtagokra, illetve az ő karrierükhöz köthető birtokszerzésre, gyarapodásra fókuszálók, elhelyezve a Bárcaiakat a késő középkori abaúji nemesi társadalomban. A Bárcaiak 15. századi, 16. század eleji története ugyanis egy középbirtokos nemesi család karrierlehetőségeit is illusztrálja.

Rövid családtörténet • A Bárcai (később, már kialakult családnévként Bárczay) familia a 13. századig vezethető vissza, legrégibb ismert tagja bizonyos János *comes*, az ő unokája volt az az Illés fia János, akitől – illetve Tamás nevű fiától – a Felsőbárcaiként meghatározott ág, s a mai Bárczay család is származik. A 14. században, illetve a 15. század első felében még megkülönböztetünk egy Alsóbárcai ágat is, mely az említett János *comes* Mikó

unokájától eredt.¹ Jelen tanulmány a 15. századi, 16. század eleji Felsőbárcaiakat, a fenti Tamás fia, Bárcai Máté, avagy Mátyus fiait, s azok leszármazását vizsgálja.²

Mátyusnak négy fiát ismerjük a forrásokból, Pétert, Lászlót, Illést és Gergelyt, illetve egy leányt, Ilonát, aki Jekelfalvi Fias Miklóshoz ment nőül.³ A fiak közül Lászlót és Illést emelhetjük ki, akik mindketten kimutathatók a század elején Zsigmond király tágabb környezetében. A két Mátyus-fihoz egy-egy későbbiekben is meghatározó oklevelet is köthetünk, melyek egyikét sem a Magyar Királyság területén bocsátották ki. Bárcai Mátyus fia Illés és családja 1413-ban nyert új adományt birtokaira, melyek az oklevél szerint ekkor az Abaúj megyei Alsó- és Felsőbárcára, Tuzsára, Perére, Kisfaludra és Haradisára terjedtek ki, utóbbi Felsőbárca határain belül feküdt.⁴ A privilégium érdekessége, hogy Lodiban kelt, Itáliában, egy Milánótól délre fekvő kisvárosban. Az uralkodó ekkor ugyanis 1412 végétől Itáliában tartózkodott,⁵ a Velence elleni háborúval foglalatoskodva. Lodiban november 20 és december 27-e között mutatható ki,⁶ a Bárcai Illés számára kibocsátott irat is ez időszakban kelt, december 21-én.⁷ Valószínűleg nem csupán a király tartózkodott azonban ezúttal Lodiban, hanem az adomány kedvezményezettje is ott fordulhatott kérésével uralkodója felé. Az oklevélből kiderül, hogy Bárcai Illés ez időben Perényi Miklós lovászmester familiárisaként szolgált, feltehetően ebbéli minőségében kísérhette el Itália földjére urát, s királyát.

-
- 1 ENGEL Pál, *Középkori magyar genealógia* = Uő: *Magyar középkori adattár*, Budapest, Arcanum Digitéka [CD-ROM], 2001, Bárcai családfa Vö. CSOMA József, *Abaúj-Torna vármegye nemes családjai*, Kassa, Forster, Wesselényi és Társai Könyvnyomdája, 1897, 77–78.
 - 2 Engelnél tévesen Mátyás alakban szerepel. ENGEL 2001, Bárcai családfa. Vö. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL), Diplomatikai Levéltár (DL) 83441.
 - 3 ENGEL 2001, Bárcai családfa. Ilona hiányzik, rá lásd MNL OL DL 83838., 83929., 83842. Az is kiderül, hogy Mátyus (egyik?) feleségét Erzsébetnek hívták.
 - 4 MNL OL DL 83565., vö. *Zsigmondkori Oklevéltár*, I–XV, összeállította BORSA Iván, C. TÓTH Norbert, LAKATOS Bálint, MÁLYUSZ Elemér, MIKÓ Gábor, NEUMANN Tibor, PÉTERFI Bence, Budapest, 1951–2022. (ZsO) IV. 273. sz. – A Zsigmond-korban a *nova donatio* gyakran még arra a Nagy Lajos-féle birtokreformra utal, mely az oldalági öröklés kizárását tette lehetővé. Itt azonban valóban újra adományozásról van szó, ráadásul az Alsó-bárcai ágat képviselő Kelemen fia László is bekerült, igaz Felsőbárcai néven. Vö. Zsigmond-kori *nova donatio*ra ENGEL Pál, *Nagy Lajos ismeretlen adományreformja*, Történelmi Szemle, 39 (1997), 137–157., különösen 138.
 - 5 *A középkori Magyar Királyság történeti kronológiája, 997–1526*, I–II, főszerk. WEISZ Boglárka, szerk. ZSOLDOS Attila, CSUKOVITS Enikő, SKORKA Renáta, PÁLOSFALVI Tamás, HORVÁTH Richárd, NEUMANN Tibor, Budapest, HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2023, I. 370–371.
 - 6 ENGEL Pál, C. TÓTH Norbert, *Itineraria Regum et Reginarum Hungariae (1382–1438)*, Zsigmond király és császár (1382–1437) itineráriumát készítette ENGEL Pál, kieg. szerk. és mutatóval ellátta C. TÓTH Norbert, Mária Királynő (1382–1395) és Borbála királyné (1405–1438), Zsigmond király és császár feleségei, valamint Erzsébet (1382–1386) királyné, I. Lajos király özvegye itineráriumát készítette, szerk. és mutatókkal ellátta C. TÓTH Norbert, Budapest, MTA Támogatott Kutatóhelyek Irodája, 2005, 96.
 - 7 MNL OL DL 83565.

Illés testvéreit, Lászlót és Pétert (valamint egy további rokonukat) 1410-ben királyi oltalom alá vette Zsigmond király,⁸ ám amivel Bárcai László mindörökre beírta magát a családi emlékezetbe, az az, hogy ő volt a kedvezményezettje a Bárcaiak 1421. évi címeradományának.⁹ A címer jól ismert, Kempelen Béla szabatos leírásában: „kék paizsban koronán növekvő ifju vörös ruhában, nyitott nyakkal, fején fekete sipkával, baljával feje fölött hétágu agancsot markol, mely jobb vállából karja helyén nő ki”.¹⁰ Az oklevél kelethelye ezúttal is figyelmet érdemel, ugyanis a forrás Miesben kelt. E Csehországban, Plzeň-től délre fekvő település ma Stříbro névre hallgat. A huszitákkal harcoló Zsigmondot 1421. február 22–27. között látta vendégül a város.¹¹ Ezúttal is felvetethetjük, hogy Bárcai László szintén királyával tartott Csehországba, s kivehette részét a huszita harcokból.

A címeradomány kieszközlése mellett Bárcai László másik hosszú távú hatással bíró cselekedete már birtokszerzéshez kapcsolódik, neki köszönhetően vetette meg a lábát Szepes megyében is az abaúji família. Szerepe lehetett ebben nővérének, Ilonának, Jekelfalvi Fias Miklós nejének is, László sógora birtokai mellett terjeszkedett. 1426-ban megvásárolta Sztóján fia János kassai polgártól és rokonaitól az általa korábban szintén vásárlás révén szerzett Jekelfalva és Szentmargita (és egy másik Szentmargit?) részeit.¹² László az említett birtokok harmadára tett szert ekkor, amiért 500 Kassán használt forintot fizetett (forintonként 50 dénárral számolva).¹³

A 1440-es évek elejére meghalt Alsóbárcai Kelemen fia László, birtokaikat 1444-ben Hangácsi Albert kancelláriai ítélőmester kérte fel I. Ulászlótól, maga és családtagjai számára.¹⁴ Hangácsi – a későbbi csanádi püspök és személynök¹⁵ – immár pécsi prépostként 1453-ban V. Lászlótól is adományt nyert a településre, Alsóbárcai László fia, János halálára hivatkozva. V. László 1456-ban ráadásul már nem csupán Alsóbárcát, hanem a Pere és Tuzsa birtokokban lévő királyi jogot is a Hangácsiaknak juttatta.¹⁶ A Felsőbárcai Bárcaiak természetesen tiltakoztak ezen adományok ellen, és úgy tűnik sikerrel védték meg az ősi javakhoz fűződő jogait.¹⁷ Mi több, közben gyarapítani is sikerült

8 ZsO II/2. 7478. sz.

9 BÁRCZAY Oszkár, *A Bárczay család leszármazása*, Turul 9 (1891), 86.

10 KEMPELEN Béla, *Magyar nemes családok*, I, Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1911, 401.

11 ENGEL, C. TÓTH 2005, 107.

12 A két Szentmargitra lásd GALAMBOSI Péter, *A városi fejlődés kezdetei a Szepességben = Szabáhyozás, ígéret, valóság. Gazdaság- és várostörténeti tanulmányok a magyar középkorról*, szerk. KÁDÁS István, WEISZ Boglárka, Budapest, ELTE HTK Történettudományi Kutatóintézet, 2025, 350. 32. jegyz.

13 ZsO XIII. 335. sz. vö. ZsO I. 3659. sz.

14 MNL OL DL 75876.

15 C. TÓTH Norbert, HORVÁTH Richárd, NEUMANN Tibor, PÁLOSFALVI Tamás, *Magyarország világi archontológiája, 1458–1526, I. Főpapok és bárók*, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2017, (Arch 1458–1526 I.) 33., 73.

16 MNL OL DL 83734., 83744.

17 MNL OL DL 83716., 83744. Sőt egy 1466-os oklevél Alsóbárcai Jánost is élőként szerepelteti. MNL OL DL 83770.

vagyonukat, 1455-ben ugyanis Bárcai László fiai (és általuk unokatestvéreik, Bárcai Illés fiai, Miklós és János is) királyi adományt kaptak Felsőhutka településre.¹⁸

Bárcai László gyermekei közül egy Orsolya nevű leányról, valamint több fiúról – Péter, András, Illés, Lukács, Antal és István – tudunk.¹⁹ Közülük leginkább Andrásról és Istvánról kell szót ejtenünk. Mindkét László-fi kimutatható ugyanis Rozgonyi Osvát, illetve fivérei, János és Rénold familiájában, sőt András a Rozgonyi-testvérek egyik vezető familiárisának számított. A két Bárcai-testvér tovább gyarapította a családi vagyont is. 1465-ben 100 aranyforintért megvásárolták Friedeger Lőrinc rokonságától az Abaúj megyei Koksó birtokot, valamint egy buzafalvi nemesi kúriát. Az adásvétel mellett a néhai Lőrinc mester koksói birtokában fekvő királyi jogokra Mátyás királytól is adományt kaptak.²⁰ 1470-ben pedig a Pere melletti Tövispuszta felét vették meg 54 forintért a Kériektől.²¹

Az 1470-es évek végére azonban – talán nem függetlenül pártfogóik, Rozgonyi János és Rénold 1471-ben, illetve 1472-ben bekövetkezett halálától²² – némiképp fordult a Bárcaiak szerencséje. 1477-ben még egyességet kötöttek a Gagyiakkal és (Gagy)Bátoriakkal bizonyos abaúji javak visszaszerzését vállalva, azok felerészéért és egyéb javakért cserébe, ám az e célból átadott és át nem adott oklevelek kapcsán csak vita kerekedett.²³ A legnagyobb kihívás 1478-ban érte a Bárcaiakat, amikor Mátyás király két udvari embere, Laki Kis Tamás és Zbugyai István kérték fel a Bárcaiak birtokait a maguk számára.²⁴ A Bárcaiak természetesen ez ellen is hevesen tiltakoztak. Ráadásul unokatestvérükkel, Jekelfalusi Istvánnal is komoly vitába keveredtek.²⁵ A fellegek végül 1482-re ültek el teljesen, melyben már nagy szerep juthatott a család új feltörekvő csillagának, Bárcai András fia Jánosnak is. Bárcai András és Bajori Borbála – Bajori Fejér László leánya – házasságából négy fiú született, Péter, János, László és Mihály.²⁶ János futotta be közülük legfényesebb karriert, még ha apjától és nagybátyjától eltérő utat is választott ehhez. Értelmiségi pályára lépett, s a királyi kúriában, a kis kancelláriának is nevezett személynöki irodán dolgozott, előbb jegyzőként, majd – már II. Ulászló idején – *conservator*ként, azaz pecsétőrként.²⁷

18 MNL OL DL 83739.

19 ENGEL 2003, Bárcai család. Illés, Lukács és Orsolya hiányzik, rájuk lásd MNL OL DL 83699., 83714., 83678.

20 MNL OL DL 83762., 83766., 83789. Vö. MNL OL DL 104783.

21 MNL OL DL 83788., 83910., 83864. Már 1446-ban zálogbirtokként szert tettek Tövis részeire. DL 83722.

22 ENGEL 2001, Bászteley nem, 4. tábla: Rozgonyi (Lőrinc ága) család.

23 MNL OL DL 83823., 84074., 83846., 83952., 83959.

24 MNL OL DL 83830., 83831., 83832., 83834.

25 MNL OL DL 83929., 83840., 83842., 83843., 83844., 83848., 83850., 83857., 83859., 83882., 83867., 83869., 83871., MNL OL Diplomatikai Fényképgyűjtemény (DF) 223646.

26 MNL OL DL 103778., 83823.

27 MNL OL DL 83901., 84022., BÓNIS György, *Jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971, 302–303.

Bárcai András fia János – akit kortársától, István fia Jánostól az id. János megnevezéssel különböztetnek meg a továbbiakban – kúriai ténykedése egyértelműen szolgálta a családja gyarapodását, jogainak biztonságát. Már 1482-ben azzal tűnik elének, hogy Mátyás királlyal átíratta és megerősítette Zsigmond király adományát, amelyet még Bárcai Illésnek tett az abaúji Bárcai javak birtoklásáról, ezzel megszilárdítva a Bárcaiak jogait a településekhez.²⁸ Még ugyanebben az évben Mátyás Jekelfalva és Szentmargita részeinek birtoklását is megerősítette, átengedve a családnak az ezekben lévő esetleges királyi jogokat.²⁹ Mátyás 1484-ben további kiváltságokat biztosított a családnak: hozzájárult a Pere melletti tövisi pusztá felének megvásárlásához, megerősítette a Bárcaiak Alsótuzsára és Koksóra vonatkozó jogait, s felmentette a család tagjait a rájuk kiszabott bírságpénzek fizetése alól. Szintén ekkor adományozott a király szabad ispánságot – vagy más szóval pallosjogot – a familiának, aminek következtében kivégezhették a birtokaikon elfogott gonosztevőket. E kiváltságokból nemcsak Bárcai László fiai, hanem unokatestvériük, Bárcai Illés fia Miklós is részesült.³⁰

Bárcai id. János később II. Ulászlótól is kieszközölt különféle kiváltságokat családja számára. 1498-ban a Jagelló uralkodó különös oltalmába vette a familiát, míg 1503-ban Mátyás után Ulászló is átírta és megerősítette Bárcai Illés Zsigmond királytól szerzett adományát.³¹ Míg János a kúriában biztosította a család érdekeinek védelmét, addig otthon fivére, László foglalatosságot a birtokügyekkel. Lászlónak sikerült rátenni a kezét a Bárcához közeli Széplak részeire. Ehhez ugyan el kellett adnia édesanyja, Bajori Borbála örökségét, de így megvásárolhatta a széplaki Hosszúszér utcát. Széplak megszerzése régóta fontos cél lehetett a családi birtokpolitikában, ám László szerzeményének nem örvendhettek sokáig a Bárcaiak, 1522-ben ugyanis azt – királyi beleegyezéssel – az egri káptalanra hagyta, arra az intézményre, ahol fivére, id. János már 1503-tól olvasókanonok volt.³²

Bárcai István fiai (György, Imre, János és István³³) közül György egyházi pályára lépett és a bácsi káptalanban csinált karriert, ahol olvasókanonokságig jutott. Imre feltehetően a birtokkormányzási feladatokkal foglalkozott. Ifj. János ellenben kalandosabb életutat járt be, mely a mohácsi síkon érhetett véget.³⁴ János számításait a királyság második embere, Perényi Imre nádor mellett találta meg, majd annak halála után fia, Perényi Péter szolgálatába állt, s viselt mindkettőjük mellett alispáni, várnagyi tisztségeket. Az 1521. évi, Nándorfehérvár elestét követő hadjárat során Perényi Péter királyi

28 MNL OL DL 83890.

29 MNL OL DL 83883., 83951.

30 MNL OL DL 83913., 83916., 83909., 83907.

31 MNL OL DL 60889., 84022.

32 MNL OL DL 84145., 84169.

33 A testvérek közül György és Imre voltak az idősebbek. MNL OL DL 83819., 83823., 83830., 83831. Istvánra lásd MNL OL DL 60889.

34 Személyére bővebben lásd KÁDAS István, *Bárcai János = Mohács életrajzi lexikon*, szerk. NEUMANN Tibor, SZABÓ András Péter, VARGA Szabolcs (megjelenés alatt.)

kapitányként tevékenykedett, helyettese, alkapitánya pedig Bárcai ifj. János volt.³⁵ Szeptemberben Mohácsnál tartózkodott, a haditáborban Bácsi Miklós egri kisprépost társaságában királyi adományban is részesült a fiúörökös nélkül elhalálozott Keresztúri János javaiból. Ezek az Abaúj megyei Széplak részei, valamint a zempléni Kolbása és Sztáncs voltak,³⁶ ám úgy tűnik ténylegesen nem tudta később birtokba venni a javakat. Ifjabb János számos zálogbirtokra is szert tett, bővítette a családi részeket Perén és Tövisperén,³⁷ illetve a szepesi birtokokban,³⁸ emellett az abaúji Szkáros, Kér, Széplak birtokokon, valamint Nyavajád pusztán is szerzett zálogokat.³⁹

János néhány évvel később ismét visszatért Mohácsra, a tragikus végkimenetelű ütközetre. Sorsa a Bárcai családi legendáriumban inkább feltételezés-ként szerepel,⁴⁰ ám Szapolyai I. János egy 1527. évi okleveléből bizonyosságot is nyerhetünk erről. A király ekkor ifj. János özvegye, Borbála kérése kapcsán rendelkezett, mintegy megemlítve, hogy az asszony férje az elmúlt nyáron, a török ellen esett el.⁴¹ Valószínűleg a mohácsi csatában Perényi Péter oldalán hadakozott, aki a balszárnyat irányította.⁴² Házasságából egy Borbála nevű leány, valamint három fiú született, Farkas, György, és a fámiliát máig tovább örökítő Szaniszló.⁴³

Familiaritás • A Bárcai család 15. századi, 16. század eleji tagjai közül először a Zsigmond királyt (terebesi) Perényi Miklós lovászmester oldalán valószínűleg Itáliába is elkísérő Bárcai Illés esetében mutatható ki egyértelműen familiárisi szolgálat. Fivére Csehországban kelt címereslevele kapcsán is feltételezhetünk hasonlót, ám ez esetben sajnos nem derül ki, hogy mely főúr familiájában járhatott László cseh földön. Talán leginkább ezúttal is az Abaúj és környező megyék egyik legjelentősebb bárói családját, a terebesi Perényieket sejtethetjük a címeradomány mögött. Néhány évvel később, 1426-ban ugyanis Perényi István járt azért közben Garai Miklós nádornál, hogy engedjék el Bárcai László bírságait.⁴⁴

A következő generáció tagjai esetében már egy másik bárói család, a Rozgonyiak Lőrinc-ágának szolgálata mutatható ki. A Rozgonyi rokonság

35 MNL OL DL 47436.

36 MNL OL DL 84144., DL 84142., DL 84143.

37 MNL OL DL 84111., 84119., 84133., 84127.

38 MNL OL DL 26732. 28–29., 104787., 104789.

39 MNL OL DF 224952., MNL OL DL 84133., 84153., 84159.

40 BÁRCZAY János, *A bárczai Bárczay nemzetség története és leszármazási táblázatai 1250–1963*, kézirat, 1963, MNL OL R 385 No 29. 16. Vö. VICZIÁN Zsófia, *Múltat fabrikálni – egy nemesi genealógia a szocializmusból*, Aetas 23 (2008), 171–183. (Ezúton köszönöm Szabó András Péternek, hogy ezekre felhívta a figyelmemet.)

41 MNL OL P 346. 1527. no. 3. (A forrás ismeretét köszönöm Neumann Tibornak és Szabó András Péternek).

42 BRODERICUS, Stephanus, *De conflictu Hungarorum cum Sofymano Turcarum imperatore ad Mohach historia verissima*, ed. Petrus KULCSÁR, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985, 49.

43 MNL OL DL 84127., 84178., MNL OL DF 253827. 191–193. fénykép.

44 ZsO XIII. 1148. sz.

Észak-Magyarországról származott, s ekkortájt is közösen birtokolták az abaúji javaikat, mint a névadó Rozgonyt, illetve a Zemplén megyei Csicsva várát is.⁴⁵ Mindemellett 1440-ben a Rozgonyiak Lőrinc-ágához tartozó úgynevezett János-fiak zálogba vették (sógoruk) Cudar János jelentős észak-magyarországi birtokait is.⁴⁶ A Cudarok 1470-ben bekövetkező kihalása után meg is örökölték a javakat.⁴⁷ A Rozgonyiak kezére került például a Bárcához közeli Széplak is.

A Rozgonyi-testvérek mellett igazán nagy karriert Bárcai László fia András csinált, akit 1460-ban Rozgonyi Osvát, 1461-ben pedig Rozgonyi Rénold és János is abaúji alispánjává nevezett ki.⁴⁸ András hűséges és megbízható embere lehetett a Rozgonyi testvéreknek, ugyanis, miután Rénold 1461-ben megkapta a székelyispáni méltóságot,⁴⁹ Bárcait is magával vitte Erdélybe. Bárcai 1461 végén, vagy 1462-ben kerülhetett a székelyispánhoz tartozó Görvény várának élére, mely várnagyságot 1463 tavaszán kellett átadnia utódának.⁵⁰ Hazatérését követően is töretlen maradt a bizalom Rénold úr és András között, s Bárcai 1469 és 1471 között újfent az abaúji alispáni hivatalt töltötte be Rozgonyi oldalán.⁵¹ Ezt követően Rénold a Borsod megyei Ónod várának élére helyezte. Ráadásul nem csupán Bárcai András, hanem fivére, István is a Rozgonyi-familiárisok sorát gyarapította, s 1472-ben a két Bárcai-testvér közösen viselte az ónodi várnagyi tisztséget.⁵²

A Bárczay-levéltár gazdag iratanyagának köszönhetően Rénold és a Bárcaiak közötti bizalmas viszonyba is bepillantathatunk. 1472-ben például Rozgonyi egy az Abaúj megyei Kázsmárk birtokhoz tartozó szőlőterületet adott várnagyainak, egyrészt az elmaradt 32 forintnyi fizetésük fejében, másrészt viszont örök birtokként.⁵³ Kázsmárkot különben a Cudar-örökség révén szerezte meg Rozgonyi, ahogyan Széplakot is. A Bárcaiak felsőhutkai birtokának határai miatt vitában álltak a Cudarokkal, ezt a vitatott területet Rozgonyi átengedte familiárisainak.⁵⁴ Sőt, Rénold a saját széplaki részeit is leköttette zálogként a Bárcai-testvéreknek azért a 200 forintos kölcsönért, amit ők folyósítottak uruknak.⁵⁵ A Bárcaiak valószínűleg profitáltak a Rozgonyiakhoz

45 PÁLOSFALVI Tamás, *A Rozgonyiak és a polgárháború*, Századok 137 (2003), 899.

46 MNL OL DL 13525., PÁLOSFALVI 2003, 904.

47 MNL OL DL 16979., CSÁNKI Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, I, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1890, 164., 231.

48 C. TÓTH Norbert, HORVÁTH Richárd, NEUMANN Tibor, PÁLOSFALVI Tamás, W. KOVÁCS András, *Magyarország világi archontológiája 1458–1526, II. Megyék*, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2017, (Arch 1458–1526 II.) 19.

49 Arch 1458–1526 I. 163.

50 MNL OL DL 83758. Vö. KORDÉ Zoltán, *Megjegyzések a székely ispánok 1467 előtti katonai szerepéhez*, Hadtörténelmi Közlemények 118 (2005), 724.

51 Arch 1458–1526 II. 20.

52 MNL OL DL 83796.

53 MNL OL DL 83796.

54 MNL OL DL 83798.

55 MNL OL DL 83797.

fűződő szoros kapcsolatukból akkor is, amikor Rénold fivére, János az országbírói hivatalt viselte.⁵⁶

A Bárcai és Rozgonyi családok kapcsolata terén még egy adatot kell megemlítenünk. 1481-ben egy bizonyos *Michael Barczy*, a Zemplén megyei Monyorós kapitánya írt levelet Bártfa városának Rozgonyi László – korábbi asztalnokmester, ekkor nándorfehérvári bán – jobbágysági ügyében.⁵⁷ Rögtön felvethetjük, hogy ennek semmi köze a Bárcaiakhoz, hanem a Borsod megyei Bárci családra vonatkozik, amely az ottani Barcáról vette a nevét, ráadásul ott is kialakult Alsóbarcai és Felsőbarcai Bárci ág is.⁵⁸ Mihály nevű családtagról mindazonáltal egyelőre nincs adatom ebből a rokonságból, igaz jóval szegényesebb a forrásanyaguk, mint az abaúji Bárcaiaknak. Felvetném tehát a Bárcai András fia Mihállyal való esetleges azonosítás lehetőségét is. Különösen, mivel apja és nagybátyja esetében is előfordult a „Bárcai *Bárczynak mondott* András és István” megnevezés.⁵⁹ Mihály – id. János kúriai jegyző öccse – Bárcai András fiatalabb fiai közé tartozott, az 1470-es, 1480-as évek családi irataiban ritkán bukkan fel a neve, testvérei közül leginkább id. Jánost említik. E János, valamint a Péter nevű testvér az 1480-as évek elejére – s feltehetően már az 1470-es évek elejére, közepére is – felnőttek lehettek, ahogy talán László öccsük is. Egy 1481. évi oklevél pedig Bárcai András három fiát nevezi meg, Pétert, Jánost és Lászlót.⁶⁰ Mi a helyzet Bárcai Mihállyal? Egy 1475. évi adatból tudjuk, hogy akkorra már Mihály is életben volt,⁶¹ sőt 1486-ban már egy birtokügyben járt el önállóan, tehát ekkorra teljes korú (24 éves) lehetett.⁶² Ekkor ráadásul éppen Zemplén megyei birtokra vonatkozó oklevelek átírását kérvényezte, mert az eredetiek átadására idősebb fivére, János mester nem volt hajlandó.⁶³ Az azonosítást tovább erősítené Bárcai Mihály atyjának és nagybátyjának szoros kötődése a Rozgonyi családhoz, igaz Rozgonyi László a família másik ágához tartozott.⁶⁴ Mindazonáltal ez továbbra is csupán feltételezés, s teljességgel elképzelhető, hogy más família tagjáról van szó.

A legjobban talán Bárcai István fiának, ifj. Jánosnak a familiárisi szolgáltatást ismerhetjük meg. Már 1509-ben is Perényi Imre nádor mellett szolgált, aki a Baranya megye Dráván túli részén fekvő Valpó várába helyezte,

56 Arch 1458–1526 I. 89. Vö. MNL OL DL 83926., 83791. Megjegyzendő, hogy Mátyás király Rozgonyi Rénold számára kiállított menlevele is a Bárczay-levéltárban maradt ránk. MNL OL DL 83794.

57 MNL OL DF 214952., *Bártfa szabad királyi város levéltára. 1319–1526*, I, szerk. IVÁNYI Béla, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1910, 2199. sz. Rozgonyi Lászlóra lásd Arch 1458–1526 I. 115., 120., 145.

58 MNL OL DF 250662.

59 MNL OL DL 83722.

60 MNL OL DL 83873.

61 MNL OL DL 103778.

62 WEBŐCZY István, *Tripartitum. A dícsőséges Magyar Királyság szokásjogának bármaskönyve*, latin–magyar kétnyelvű kiadás, ford. CSIKY Kálmán, bevezető tanulmány szerzője BÓNIS György, Budapest, Téka, 1990. 237–240. (I. rész 111. cím), Vö. FÜGEDI Erik, *Az Elefántthyak. A középkori magyar nemes és klánja*, Budapest, Magvető, 1992, 35.

63 MNL OL DL 83925.

64 ENGEL 2003, Básztyély nem. 2. tábla: Rozgonyi (Miklós ága) családja.

várnagyként.⁶⁵ Perényi, aki Sáros megye ispáni hivatalát is viselte, 1516-ban sárosi alispánjává tette meg, illetve Sáros vár várnagya is lett.⁶⁶ Utóbbira 1519-től van adat, de a források szórványosságából kifolyólag akár már 1516-ban is kinevezhette ura a vár élére, amikor visszaszerezte azt.⁶⁷ Ifj. János Perényi Imre nádor halálát, s az új sárosi ispán kinevezését követően az alispáni megbízását természetesen elvesztette,⁶⁸ ám továbbra is Sáros várának élén maradt várnagyként, a nádor fiai, Perényi Péter, valamint Ferenc váradi püspök szolgálatában.⁶⁹ A Perényi-familiárisok közötti tekintélyét is jelzi, hogy Imre nádor végrendeletének egyik végrehajtója lett,⁷⁰ illetve az is, hogy a nádor-fiak őt küldték Szapolyai Jánoshoz, hogy tárgyaljon annak Perényiek felé fennálló tartozásáról.⁷¹ Az 1521. évi hadjárat során Perényi Péter magánadományban is részesítette alkapitányát, Bárcai Jánost, aki már fiatal kora óta szolgált atyját, Imre nádort, s ebben a hadjáratban is ott vitézkedett az oldalán. Ezért az ifjabb Perényi egy tolcsvai szőlőterületet adott neki a Kútptak heggyen.⁷² A hadjáratot követően, 1522-ben Perényi Péter abaúji alispánjává nevezte ki Bárcait, aki fontos feladatot kapott ura menyegzőjének lebonyolításában is.⁷³ Kelecsényi Kis Tamással ugyanis az ő feladata volt, hogy a füzéri várból bizonyos kupákat és egyéb kellékeket szállítsanak át az esküvő helyszínül szolgáló Siklósrá.⁷⁴

Ha végigtekintünk a Bárcaiak *dominus*ain, akkor a régió legjelentősebb főúri családjait találjuk, a terebesi Perényieket, valamint a Rozgonyiakat. Ráadásul e *dominus*ok maguk is többnyire országos (pl. nádor, országbíró), illetve udvari méltóságokat viselő főurak voltak. A késő középkori Bárcai-családtagok e főúri familiák tekintélyesebb tagjainak tűnnek, várnagyi, alispáni tisztségeket viseltek uraik mellett. Különösen Bárcai László fia András, illetve István fia János emelhető ki, e két Bárcai-családtag egyértelműen a Rozgonyitestvérek, valamint Perényi Imre nádor és Péter vezető familiárisainak tekinthetők. Rozgonyi Rénold, illetve Perényi Péter szőlőbirtokkal is jutalmazták kedves híveiket. A familiaritás „atyafiságos” jellege⁷⁵ is tetten érhető, Bárcai András és István együtt szolgáltak Rozgonyi Rénold familiájában, de András Rénold fivérei, János és Osvát mellett is viselt alispáni hivatalt. Bárcai ifj. János pedig azután is a Perényi család szolgálatában maradt, hogy ura, Imre

65 MNL OL DL 64516.

66 Arch 1458–1526 II. 205.

67 MNL OL DL 84114. Vö. Arch 1458–1526 II. 201. Bárcai előtt az utolsó ismert sárosi várnagy az 1510-ben említett Olcsvári Benedek (MNL OL DF 217006.). (Köszönöm Horváth Richárdnak, hogy a sárosi várnagyokra vonatkozó gyűjtését megosztotta velem.)

68 Arch 1458–1526 II. 205.

69 MNL OL DL 84126., 84142., 84144.

70 MNL OL DL 84114., vö. MNL OL DL 66042.

71 MNL OL DL 84126.

72 MNL OL DL 47436.

73 Arch 1458–1526 II. 22.

74 MNL OL DL 84148.

75 BÓNIS György, *Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban*, sajtó alá rend. és az utószót írta BALOGH Elemér, Budapest, Osiris, 2003, 180.

nádor távozott az élők sorából, s fiát, Perényi Pétert is hűségesen szolgálta. A familiárisi szolgálat ráadásul készpénz-szerzési lehetőségekkel is járt, fizetésüket birtokszerzésre, zálogos és vásárolt javakra fordíthatták, a legtöbb birtokvásárlás a familiárisi karriert vállaló családtagokhoz köthető.

Megyei karrier • A 16. század elején több különféle nemesi karrierútról beszélhetünk, a hagyományos udvari szolgálat, illetve főúri, nemesi familiák mellett egyre karakteresebb karrierútként áll előttünk a világi jogtudó értelmiségi, vagy éppen a végvári katonasági szolgálat, persze ezek egymást váltó állomások is lehettek egy-egy nemes karrierjében. Erre az időszakra már kiforrottabb karriertípusként kell számolnunk a megyei szolgálattal is.⁷⁶ A Bárciaiak késő középkori történetében László fia András, illetve István fia (ifj.) János esetében beszélhetünk alispáni tisztségről. Előbbi, az 1460-as években még egyértelműen a „hagyományos középkorias” alispáni hivatalviselés, András a Rozgonyiak familiárisaként, az ő akaratukból töltötte be ezt a tisztséget. Különös módon fennmaradt két „alispáni kinevezőlevél” is, az 1460. évi Rozgonyi Osvát, az 1461. évi pedig fivérei, János és Rénold nevében kelt. Valójában ezek a megyei nemességnek címzett parancsok voltak, melyek arról tájékoztatták Abaúj birtokos társadalmát, hogy familiárisukat, Bárcai Andrást tették meg alispánjukká, és kérték a megyét, hogy fogadják el őt és engedelmeskedjenek neki.⁷⁷

Abaúj megye archontológiájában 1484-ben találunk egy Bárcai János nevű alispánt.⁷⁸ Ő minden bizonnyal nem az ekkor a személynöki irodában ténykedő id. János, ahogy az ekkor még vélhetően kiskorú ifj. Jánossal sem azonosítható. Szóba jöhetne Bárcai Illés fia János is.⁷⁹ Valószínűbb azonban, hogy az adatnak nincs köze a családhoz. Az alispán tevékenységére vonatkozó egyik oklevél éppen a Bárciaiak ügyében kelt, ám míg Bárcai Miklós és István (előbbi ráadásul Illés fia), *Barcza*, addig az alispán *Barba* névalakkal szerepel ugyanott.⁸⁰ Inkább egy Barcsai János alispánról lehet szó.

Bárcai ifj. János alispáni kinevezései árnyaltabb kérdésnek számítanak, ekkora már egyre erősebb volt az a nemesi törekvés, hogy a megye *universitasa* valamilyen formában beleszólhasson az alispán megválasztásába, kijelölésébe.⁸¹ Ennek egyik eleme volt az az 1486-ban törvényileg is kimondott elv, hogy az alispánnak az adott megye birtokos társadalmához kellett tartoznia, s a megye előtt kellett esküt tennie hivatalviselése kezdetén.⁸² 1504-ben pedig

76 NEUMANN Tibor, *Alispánválasztás a középkor végi Magyarországon*, Századok 155 (2021), 132–134.

77 Kiadásuk: Arch 1458–1526 II. 465–466.

78 Arch 1458–1526 II. 23.

79 MNL OL DL 83757.

80 MNL OL DL 83914.

81 KÁDAS István, *A középkori nemesi vármegye*, Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2025, 60–62.

82 *Decreta Regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungars 1458–1490*, Francisci DÖRY collectionem manuscriptam additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius BÓNIS, Geisa ÉRSZEGI, Susanna TEKE, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989, 299. 60. tc.

már azt is szabályozták, hogy az alispán kinevezéséhez szükséges a megyei nemesi *universitas* konszenzusa is.⁸³ E rendelkezés mögött egy lassan kiformálódó, megyénként is változatos gyakorlat rejlett, mely az adott viszonyoktól függött, hogy a megyei nemesség mennyire és miként tudott beleszólni az alispán megválasztásába.⁸⁴ Ennek ellenére – vagy éppen emiatt – Bárcai ifj. János 1516. évi alispáni kinevezése egyértelműen a familiaritással magyarázható. Perényi Imre kipróbált embereként került Sáros megye élére, ahol korábban birtokokkal sem rendelkezett. Ennek orvoslására is szolgálhatott 1517-ben a kiskfaludi Gombos család bizonyos birtokrészeinek megszerzése. A birtokok Gombos András elítélése miatt háramlottak a koronára, amelyet II. Lajos Bárcainak adományozott.⁸⁵ A Gombos-vagyon egyes részei pernyertes ellenfele, kövecsesi Dancs Demeternek jutottak, de ifj. János ezeket is megszerezte vásárlás révén.⁸⁶

Ráadásul Bárcai ifj. János nem egyedül töltötte be ez időben Sáros megye alispáni hivatalát, hanem a megye egyik legtekintélyesebb középbirtokos nemes, Bertóti Szaniszló mellett. Nagyon is valószínű, hogy kettejük közül Bertóti élvezte inkább a sárosi nemesek bizalmát, Bárcai pedig jobbra a nagy tekintélyű ispán embere lehetett.⁸⁷ Bertóti lokális tekintélyére utal, hogy a sárosi nemesség 1498–1499-ben őt választotta meg adószedőjévé.⁸⁸ Bertóti mindazonáltal már 1505-től, Perényi Imre nádor sárosi ispánságának kezdetétől folyamatosan viselte az alispáni tisztséget, majd emellett sárosi várnagy is volt.⁸⁹ Várnagyként 1512-től folyamatosan kimutatható, tehát Bárcai János társa volt ebben a feladatkörben is.⁹⁰ Minden bizonnyal a megyei nemesség mellett az ispánnak is bizalmas embere lehetett.

Bárcai ifj. János 1522-ben már Abaúj megye alispánjaként szerepelt, melyet a mohácsi csatában bekövetkezett haláláig viselt.⁹¹ Ezt a tisztséget már egyedül töltötte be, s itt könnyebben feltételezhető a helybéli nemesség támogatása is, elvégre a Bárcai család patinás megyebéli rokonságnak számított.

83 *Decreta Regni Mediaevalis Hungariae IV. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary IV. 1490–1526*, E copius manu scriptis Francisci DÖRY critice recensuerunt et anglice reddiderunt Peter BANYÓ et Martyn RADY, János M. BAK assistente, Budapest–Idylwild, Department of Medieval Studies, Central European University, Charles Schlacks Jr., 2012, 162–163. 2. tc., NEUMANN 2021, 117.

84 NEUMANN 2021, 121., 130.

85 MNL OL DL 84092.

86 MNL OL DL 84099.

87 Vö. NEUMANN 2021. 114–116.

88 KÁDAS István, *A megye pénze. A zsoldosok fenntartására kivetett adó és a megyei pénztár (1498–1511) = Verekek, utak, katonák. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*, szerk. KÁDAS István, SKORKA Renáta, WEISZ Boglárka, Budapest, MTA BTK Történettudományi Intézet, 2018, 187.

89 Arch 1458–1526 II. 204–205.

90 MNL OL DF 217210., 217659., 217863., 217943., 218168., 218207., 218357., 218398. Mohácsot követő években is ő irányította a sárosi erődítményt, lásd Štátny Archív v Prešove – Pracovisko Bardejov, Magistrát mesta Bardejov, Lísty 5685., 5823., 5845., 6152., 6353., 6364., 6371., 6433., 6580., Archiv mesta Košice, Schwarzenbachia 1555.

91 Arch 1458–1526 II. 22.

Ráadásul ifj. János apja, Bárcai István ugyancsak viselt megyei hivatalt, méghozzá egy olyat, melyet már egyértelműen a megyei nemesség választásának köszönhetett. Ez a választott nemesi esküdtek intézménye volt, melyet Mátyás király 1486. évi törvénye rendelt el. Az esküdteket a megye tekintélyesebb nemesei közül kellett megválasztani, s a hatóság rajtuk keresztül lényegében átvette a királyi emberi feladatokat is. Éppen ez jelenthetett azonban terhes kötelezettséget a jobbmódú nemesség számára, így 1492-ben eltörölték ezt az intézményt.⁹² Bárcai István tehát efféle, lokális bizalmat és megbecsültséget is feltételező hivatalt viselt 1487-ben.⁹³ Mindazonáltal konfliktusok is tarkították a Bárcai család és az Abaúj megyei hatóság kapcsolatát. Ennek legemlékezetesebb esete talán az az 1500. évi incidens, amikor Bárcai András fiai, Péter és László a Mérán ülésező megyei törvényszéket követően felkeresték gagy Horvát János alispánt, aki familiárisaival rárontott a Bárcaiakra, sértegetve anyjukat.⁹⁴

Bárcai ifj. János abaúji alispáni működése színesebben is megrajzolható, mint csupán a megyei törvényszéken folyó „tyúkpercek” sokasága, köszönhetően a megyei nemesi közösség, az *universitas* kiadványainak, melyek részben éppen a Bárczay-levéltárban maradtak fenn. Ezek jobban megvilágítják a Mohács előtti megyei nemességet, megyei működést. A megyei nemesi *universitas* hatalmazta fel például az alispánt az adókerülők megbírságolására, efféle oklevél mind Bárcai András, mind ifj. János abaúji alispánsága idejéből maradt fenn.⁹⁵ Ifj. Jánost arra is felhatalmazták, hogy a törvényszéki rendbontókat és hangoskodókat büntesse meg hasonlóképpen.⁹⁶ Megemlíthetjük Kinizsi Imre ügyét is, aki más nemesek mellett Bárcai alispán ellenében is a személynöki székhez fordult, az alispán ugyanis, „hatósági szervként” lefogatta őt halmaji Bor Simon és Vatai Imre panaszára. (Kinizsit ugyanis nem melleleg emberöléssel vádolták, sőt a helyszínre az alispán pecsétjével érkező megyei emberre is rárontott „bestia, hová mész?” felkiáltással.) A panaszt azonban visszautalták a megye hatáskörébe, ugyanis az alispán „jó és igaz bíró”.⁹⁷ Érdekes összefüggés vethető fel Bárcai ifj. János és Abaúj megye késő középkori pecsét-használata kapcsán is. Bár a megyei hatóság tagjai által használt pecsétek ábrái meglehetősen töredékesek, utalnak arra nyomok, hogy a szomszédos Sáros-hoz hasonlóan az 1520-as évekre itt is megjelent a személyfüggetlen szolgabírói pecsétgyűrűk használata. Ha e feltételezés helyes, akkor ehhez ifj. Jánosnak is köze lehetett, éppen a korábbi sárosi ispán abaúji hivatalviselése

92 NEUMANN Tibor, *Választott nemesi esküdtek Nyitra megyében: 1486. évi 8. tc. végrehajtása*, Századok 139 (2005), 261–289.

93 Arch 1458–1526 II. 27., MNL OL DF 250704.

94 MNL OL DL 84002.

95 MNL OL 83792., 84158., 84165.

96 MNL OL DL 75142.

97 MNL OL DL 84184., 84179.

kezdeten, 1522-ben jelentek meg ugyanis ezek a „gyanús” pecsétábrák.⁹⁸ Bárcai mindazonáltal saját pecsétgyűrűjét használta.⁹⁹

Egyházi és kúriai karrier • A Bárcai család 15. századi tagjai esetében szembetűnő, hogy összevetve más jelentősebb megyebéli familiákkal (például a Semseiekkel¹⁰⁰), milyen nagyszámú egyházi karrier figyelhető meg náluk. Ebben valószínűleg az is közrejátszott, hogy mindegyik generációnál több fiúgyermek is megélte a felnőttkort. Az egyházi, illetve a kúriai értelmiségi előmenetelben kapcsolati háló is segíthetett, mely kapcsán ki kell térni a Hangácsiakra. Bónis György úgy fogalmazott ugyanis Bárcai id. János kúriai karrierje esetében, hogy „a fiú pályájára az sem maradhatott hatástalan, hogy az ősi birtokkal szomszédos Alsóbárcát a befolyásos Hangácsi Albert bírta”.¹⁰¹ Ahogy azt fentebb láthattuk, a Hangácsiak alsóbárcai birtoklása éppen a Bárcaiak ellenállása miatt hiúsulhatott meg. A két familia mindazonáltal valahogy rendezhette a vitás helyzetet, s ez akár éppen segíthette is Bárcai id. János karrierjét. Hangácsi Albert 1458-tól csanádi püspök volt, míg 1464–1465 között a személynöki tisztséget is betöltötte.¹⁰² Mindazonáltal hozzá kell tennünk, hogy Bárcai id. János ekkor még elég fiatal lehetett, kúriai pályája az 1480-as évektől adatolható, feltehetően Karai László budai prépost személynöksége alatt kezdte jegyzői tevékenységét.¹⁰³

Szorosabb kapcsolat mutatható viszont ki Albert püspök unokatestvérével, a királyi familiárisként zólyomi ispáni, majd Szapolyai István mellett alnádori tisztséget is viselő Hangácsi Mihállyal.¹⁰⁴ Hangácsi ugyanis 1500-ban Bárcai (István fia) György kanonok bácsi házában végrendekezett, itt feküdt betegágyban.¹⁰⁵ Bárcai (András fia) Lászlónak is hasznára vált az alnádorhoz fűződő valamiféle kapocs, amikor néhány évvel korábban *casualiter* megölte Szendi Mátyást.¹⁰⁶ Ez feltehetően egy hatalmaskodási ügyszál kapcsolódott, melynek több áldozata is akadt, köztük Rozgonyi István néhány jobbágya. Ebben az ügyben Hangácsi Mihály alnádor járt közben Rozgonyinál a Bárcai által fizetendő vérdíj csökkentéséért, elengedéséért.¹⁰⁷ E jó viszony forrása esetleg rokonság is lehetett, ám erre nincs adat.

98 KÁDAS István, *Cum sigillo nostro. A késő középkori Sáros megye pecséthasználata*, Történelmi Szemle 59 (2017), 650–651.

99 MNL OL DL 26690. 5. fénykép

100 KÁDAS István, *Középkori család- és birtoktörténet: A Semseiek*, Fons 20 (2013), 449–450. Vö. KÁDAS István, *Egy abajji atyafiság Mátyás király udvarában = Micae mediaevales II. Fiatal történetírók dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*, szerk. PÉTERFI Bence, VADAS András, MIKÓ Gábor, JAKAB Péter, Budapest, ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, 2012, 141–155.

101 BÓNIS 1971, 303.

102 Arch 1458–1526 I. 33., 73.

103 Arch 1458–1526 I. 74.

104 BAKÁCS István János, *A Szathmáry Király-család borsodi ága*, Turul 53 (1939), 67. 9. jegyz., BÓNIS 1971, 355. vö. MNL OL DL 61080., Arch 1458–1526 I. 81., II. 384., 566.

105 MNL OL DL 72087.

106 MNL OL DL 83992.

107 MNL OL DL 60887.

A Hangácsiak pontos szerepe tehát egyelőre nem ismert Bárcai id. János kúriai, illetve egyházi karrierjében. Az bizonyos, hogy János fivérével, Péterrel együtt a krakkói egyetemen tanult 1475 körül. János esetében ennél több nem ismert tanulmányairól, Péter viszont 1478-ban *baccalaureatus* fokozatot is szerzett.¹⁰⁸ Bárcai id. János 1482-től mutatható ki a kúrián, ekkor kancelláriai, illetve személynöki jegyzőként említik.¹⁰⁹ 1483-ban, illetve 1486-ban ugyancsak személynöki jegyzőként bukkan fel.¹¹⁰ Mátyás fontos bírósági reformja részeként egyesítették az udvar két jelenléti bíróságát (királyi különös jelenlét és királyi személyes jelenlét), s ennek élére a személynök került, méghozzá a fentebb említett Hangács Albert.¹¹¹ A személynöki hivatalt nevezték kis kancelláriának is, Bárcai 1482. évi említése erre utalhat.¹¹² A nótáriusok feleltek az oklevelek megszerkesztéséért, de kiküldöttként is alkalmazták őket.¹¹³ Id. János Mátyás király halálát követően is hivatalban maradt, 1491-ben és 1494-ben kúriai, 1496-ban személynöki jegyzőként említik.¹¹⁴ 1503-ban és 1504-ben ráadásul már a kis kancellária *conservator*aként tevékenykedett.¹¹⁵ Utóbbi azt jelentette, hogy ő volt a személynök – ekkor Erdődi István¹¹⁶ – pecsétőre, ő hitelesítette az iroda okleveleit a királyi pecséttel.¹¹⁷ János a kúriában sikeresen képviselte a saját és családja érdekeit, fontos kiváltságokat szerzett a familiájának, mint birtokjogaik megerősítése vagy éppen a pallosjog.

Az 1503. és 1504. évi oklevelekben Bárcai id. Jánost nem csupán pecsétőrnek nevezték, hanem az egri káptalan *lector*ának, azaz olvasókanonokának is.¹¹⁸ Nem ő az első Bárcai az egri káptalan kanonokjai sorában. 15. század második felében (1474) egri kanonokként tevékenykedett egy bizonyos Bárcai Gál, őt azonban egyelőre nem tudom a családhoz kötni.¹¹⁹ Amennyiben e titokzatos Gált nem számítjuk, akkor a vizsgált időszakban a familia első egyházi embere Bárcai Ferenc, aki szintén az egri káptalanhoz tartozott, s 1490 és 1498 között állt az egri egyházmegye patai főesperességének élén.¹²⁰ Bárcai

108 HARASZTI SZABÓ Péter, KELÉNYI Borbála, SZÖGI László, *Magyarországi diákok a prágai és krakkói egyetemeken 1348–1526*, I–II, Budapest, MTA – ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport, 2016–2017, II. 1837. és 1859. sz.

109 MNL OL DL 83886., 37653., BÓNIS 1971, 300. 28. jegyz.

110 MNL OL DL 83925., 83901.

111 BÓNIS 1971, 254., Arch 1458–1526 II. 72–73.

112 BÓNIS 1971, 297–300. vö. uo. 278., 293–294., 399.

113 BÓNIS 1971, 306. Bárcai János ebben az időben Pest megyei ügyekben is választható királyi emberként tűnik fel, más kancelláriai vagy kúriai jegyzők társaságában. BARTFAI SZABÓ László, *Pest megye történetének okleveles emlékei 1002–1599-ig*, Budapest, 1938, 1101., 1106. sz.

114 MNL OL DL 65976., 83974., 83975. Vö. FÖGEL József, II. *Ulászló udvartartása (1490–1516)*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1913, 50–51. 6. jegyz., BÓNIS 1971, 399., illetve uo. 1–3. jegyz.

115 MNL OL DL 60899., 84022., 83029., vö. BÓNIS 1971, 399. 3. jegyz.

116 Arch 1458–1526 II. 75.

117 NEUMANN Tibor, *Királyi aláírás és pecséthasználát a Jagelló-kor elején*, Turul 83 (2010), 44.

118 C. TÓTH Norbert, *Az egri káptalan archontológiája 1386–1526*, Turul 88 (2015), 51.

119 C. TÓTH 2015, 65.

120 C. TÓTH 2015, 58.

Ferenc főesperesről eddig nem esett szó a családtörténeti összefoglalásban, ő Bárcái Illés Miklós nevű fiának gyermeke volt.¹²¹

Bárcái id. János mellett fivére, a krakkói egyetemen *baccalaureatus* fokoza-
tot szerzett Péter ugyancsak kanonoki javadalomban részesült, csak éppen a
fehértvári káptalanban, s oltárigazgató is lett.¹²² Messzebbre vezetett Bárcái
István fiának, Györgynek (ifj. János fivérének) az útja. 1500-ban ugyanis a
kalocsa-bácsi egyházmegyében találjuk szegedi (csongrádi) főesperesként,
mely tisztséget 1508-ig viselte.¹²³ Ugyanebben az időszakban azonban a zág-
rábi egyházmegyében is bírhatott javadalmat, 1500-ban, amikor verboveci fő-
esperesként említik.¹²⁴ Az is elképzelhető persze, hogy nem halmozta a tisztsé-
geket, s éppen 1500 folyamán cserélte el a verboveci főesperességet a szege-
dire. 1509 és 1510 között már az olvasókanonoki méltóságot viselte a bácsi
székeskáptalanban.¹²⁵ A személynöki irodán dolgozó Bárcái id. János feltehe-
tően segítette fivére és unokatestvére egyházi karrierjét. Bár az egyszerű
kanonokok javadalomviselésének kezdetét még az archontológiák segítségével
sem tudjuk mindig meghatározni, megjegyzendő hogy Kálmáncsehi Domo-
kos fehértvári prépost, Váradai Péter kalocsa-bácsi érsek, valamint Szegedi
Lukács zágári püspök is viselte a személynöki tisztséget Bárcái id. János
jegyzősége idején.¹²⁶

A Bárcaiak társadalmi helyzete a középkor végén • A középkori nemesi
családok társadalmi helyzetének meghatározásához, s egymással való összeha-
sonlításához a birtokvagyon mellett az egyik legfontosabb fokmérőnek éppen
a szolgálatvállalás számít. Engel Pál Anjou- és Zsigmond-korra vonatkoztató-
an az udvari szolgálatot a jómódú megyei előkelők esetében, míg a főúri
famíliát a középbirtokos nemességnél tartotta inkább jellemzőnek.¹²⁷ Hozzá
kell azonban tennünk, hogy egy középbirtokos família számára is vezethettek
– például kapcsolatrendszerük révén – utak a királyi udvarba, ahogyan azt is,
a késő középkorra Engel szerint is felértékelődhetett a főúriak famíliája.¹²⁸
Ebben az időszakban a főúri és udvari família között oda-vissza átjárhatóság
tapasztható; a nádor, az erdélyi vajda vagy más jelentősebb báró szolgálata
reális és stabil fizetéssel járó alternatívája volt az udvari karriernek, s egy

121 MNL OL DL 83722., 83757., 83908., 83965., 83969., 83971.

122 MNL OL DL 84121., DL 84122., DF 240982., KÖBLÖS József, *A budai, fehértvári, győri és pozsonyi káptalan archontológiája 1458–1526*, Budapest, Magyar Országos Levéltár, 1987, 67.

123 C. TÓTH Norbert, *A kalocsa-bácsi főegyházmegye káptalanjainak középkori archontológiája*, Kalocsa, Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár, 2019, 52.

124 MNL OL DF 256789.

125 C. TÓTH 2019, 40.

126 Arch 1458–1526 I. 74–75. S Bárcái Ferenc esetében is megemlíthetjük Apáti Lukács személynök egri nagypréposti méltóságát, C. TÓTH 2015, 50.

127 ENGEL Pál, *A nemesi társadalom a középkori Ung megyében*, Budapest, MTA Történettudományi Intézet, 1998, 109.

128 ENGEL 1998, 114.

efféle főúr vezető familiárisa az udvarral is szorosabb kapcsolatba került.¹²⁹ A familiaritás fontos eszköze volt a nemesi mobilitásnak is, a Bárcaiak mellett, hogy a szomszédos megyékben is elláttak várnagyi feladatokat (Ónod, Sáros), az ország távoli vidékein is kaphattak hasonló megbízást (Görgény, Valpó), sőt a 15. század elején a Mátyus-fiak akár még Itáliába, illetve Csehországba is eljuthattak. Szintén mobilitással jártak az egyetemi tanulmányok, Bárcai András fia Péter és János krakkói diákévei, ahogyan az egyházi karrier is.

Engel Pál említett kutatása szerint ugyancsak fontosabb összehasonlítási tényező az egyházi karrier, valamint a presztízscímek használata.¹³⁰ A Bárcai családból a főpapok közé egyik családtagnak sem sikerült bejutni, s prépost sem került ki körükből, de ketten is a *lector*i méltósághoz jutottak. Ez a fajta karrier inkább a középbirtokos nemességhez sorolja a családot.¹³¹ Hasonló mondható el a presztízscímek esetében. A megyei nemesi elitet Draskóczy István frappánsan „vitézlők” rétegeként határozta meg a számukra általában kijáró *egregius* presztízscím alapján.¹³² A Bárcaiak esetében eleinte ritkán találkozunk ezzel a presztízscímmel, leginkább egyszerűen csak nemesnek, *nobilis*-nak titulálták őket. A Bárcai család egyházi pályára lépő tagjai esetében persze kijárt a *magister* cím is.¹³³ A 15. század végén azonban Bárcai András és István kapcsán már elő-előfordul az *egregius* címzés,¹³⁴ mely Bárcai ifj. Jánosnál mondhatni állandósul a 16. század elején.¹³⁵ E presztízscímet olyan kisebb vagyonú személyekre is használhatták, akik várnagyi, kancelláriai vagy pénzügyigazgatási hivataluk révén érdemelték azt ki.¹³⁶ Bárcai ifj. János esetében azonban már nem csupán erről van szó, ugyanis immár – különösen az 1510-es évektől – fivérére, Imrére, illetve unokatestvére, Lászlóra is így utaltak.¹³⁷

Engel említett kutatása szerint 20 és 100 jobbágyporta közötti vagyonnal fogható meg a középbirtokos nemesség.¹³⁸ Mindazonáltal egy rugalmas, megyénként is változó határral kell számolnunk. A vizsgált időszak kezdetére az 1427. évi adójegyzék szolgál adalékkal, ekkor Alsóbárcán 22, Felsőbárcán 17, Perén 13 és Tuzsán 11 jobbágytelket számoltak, összesen 63 portát bírtak tehát.¹³⁹ A Bárcai birtokállomány gyarapodott a 15. század folyamán, Abaúj

129 NEUMANN Tibor, *Udvári címek és szolgálat a középkor végi Magyarországon* = „*Királyi házunk népe*” *Királyi és királynői udvartartás a középkor végén*, szerk. NEUMANN Tibor, Budapest, HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2024, 25., 41–42., 61–62. Vö. még: SZARKA József, „*Mint Iskariót a tizenkettőtől*”. *Szegi Dóci János életrajza* = „*Királyi házunk népe*”, 692–694.

130 ENGEL 1998, 94–99.

131 ENGEL 1998, 95–99.

132 DRASKÓCZY István, *A tizenötödik század története*, Budapest, Pannoncia, 2000, 104–106.

133 PL. MNL OL DL 60889., 83883., 84021.

134 PL. MNL OL DL 83952., 83959.

135 PL. MNL OL DL 84092., 84124., 84132., 64516., 47436., 84144.

136 DRASKÓCZY 2000, 104.

137 PL. MNL OL DL 84173., DL 84178., 84169., 84145., 84130., 84103., 84094., 84121. Vö. MNL OL DL 84065., 84031., 84027., 84002.

138 ENGEL 1998, 109.

139 ENGEL Pál, *Kamarahaszná-összeírások 1427-ből*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989, 26., 27., 28., 35., 176.

megyében Felsőhutkával (1455), Koksóval (1465), illetve kisebb pusztaterülettel, valamint zálogokkal. Szintén meg kell említenünk Bárcai László széplaki szerzeményét, mely azonban már az 1520-as években az egri káptalannak jutott. A vizsgált időszak végpontjához az 1531. évi abaúji adójegyzéket vettem alapul. Ez már más fajta logikát mutat, itt külön felvették a zselléreket és pusztatelkeket is. A zsellérek gyakran a jobbágytelek belsősegein laktak, míg a külsőseget, a szántókat bérlők művelték. 1531-ben Alsóbárcán 11 (+1 zsellér), Felsőbárcán 5 (+8 zsellér), Perén 10 (+2 zsellér), Tuzsán 6, Felsőhutkán 6,5 (+2 zsellér, 2 pusztá), Koksón pedig 1 jobbágytelket írtak össze.¹⁴⁰ Összesen tehát még a 16. század eleji változó telek- és művelési viszonyok közepette is 39,5 jobbágytelekkel rendelkezett a család, amihez 13 zsellérháztartás és 2 pusztatelek is társult. Sőt ezt még kiegészíthetjük 7 széplaki portával is, legalábbis 1531-ben ennyi volt az egri káptalan része a településen (+8 zsellért is összeírtak Széplakon).¹⁴¹

A Bárciaiak másik jelentősebb birtokegyüttese Szepes megyében feküdt, ám ez méretében meg sem közelítette az abaújit. Ezek a Gölnic mentén Jekelfalva és Szentmargita részei voltak. Bárcai László a 15. század elején a két település harmadát vásárolta meg, a későbbiek folyamán utódai is szereztek további részeket. Szepes megye 1538. évi adójegyzéke szerint Jekelfalván 14, Szentmargitán 10 forint adót fizettek. Egyforintos adóról lévén szó, ennyi jobbágytelekkel számolhatunk, azonban az nem derül ki, hogy ez hogyan oszlott meg a különböző birtokosoknál.¹⁴² A szepesi javak értékét azonban nem is a jobbágyporták, hanem az ott működő vashámorok adták.¹⁴³ Vashámorban már 1465-ben is bizonyosan voltak részei a Bárciaiaknak, melyet ifj. János záloggal tovább gyarapított.¹⁴⁴ 1527-ben özvegye éppen azért tett panaszt a gölnicbányai várnagynak és tanács ellen, mert elterelték a Gölnic vizét, mely az ő hámorát is működtette.¹⁴⁵ Végezetül az ifj. János által szerzett különféle zálogbirtokokat, valamint a sárosi Gombos-javakat kell megemlítenünk, ám utóbbi nagyon csekély birtok lehetett.¹⁴⁶

További fokmérőként tekinthetők a házassági kapcsolatok, általában ugyanis hasonló társadalmi vagy vagyoni helyzetű familiák léptek egymással házasságra.¹⁴⁷ A különféle családtörténeti munkák adatai óvatossággal kezelendők,

140 MNL OL E 158, 64. köt. 524., 532., 533., 551., 552. (Felsőhutka birtokosaként tévesen Batori János szerepel, Bárcai helyett.)

141 MNL OL E 158, 64. köt. 514.

142 MNL OL E 158, 35. köt. 3.

143 HECKENAST Gusztáv, *A vashámor elterjedése Magyarországon (14–15. század)*, Történelmi Szemle 23 (1980), 21.

144 MNL OL DL 83760., 104787., HECKENAST 1980, 21.

145 MNL OL P 346. 1527. no. 3.

146 A Gombosokra és birtokaikra lásd KÁDAS István, *A megye emberei. Szolgabírói hivatal és viselői Északkelet-Magyarországon (1329–1545)*, Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2020, 109–112., 217.

147 KUBINYI András, *Ernusz Zsigmond pécsi püspök rejtélyes halála és hagyatékának sorsa. (A magyar igazságszolgáltatás nehezégei a középkor végén)*, Századok 135 (2001), 355., NEUMANN Tibor, *A Vízkező kéisnemesi társadalma a középkorban*, Századok 136 (2002), 433.

ezért a középkori oklevelekből kihámozható adatokra fókuszálok, melyek alapján e genealógiák is javíthatók. Az első mindenképpen említést érdemlő rokonság a Jekelfalusiak, Bárcai Mátyus lányát, Ilonát a szepesi Jekelfalusi Fias Miklós vette nőül. E házasság révén ráadásul a Bárcaiak a későbbiekben a borsodi bánfalvi Báriusokkal is rokonságba kerültek, Bárcai Ilona és Jekelfalvi Miklós leánya, Katalin ugyanis Bárius László felesége lett.¹⁴⁸ E rokonság a Bárcaiak egyházi karrierje szempontjából sem jelentéktelen, ezzel ugyanis Bárius Miklós pécsi püspökkel is rokonságba kerültek.¹⁴⁹ Bárcai Mátyus fiai közül Illés nejét Orsolyának hívták, Lászlót pedig a családtörténeti irodalom Cseleji Veronikával azonosítja, utóbbira még visszatérünk.¹⁵⁰ Fivérük, Mátyus fia Péter feleségéről, Zsuzskóról is tudunk, ő a Sáros megyei kükemezei Bánó családból származott, testvére, János pedig később Sáros megye alispánja lett.¹⁵¹

A következő generációból Bárcai András Bajori Borbálával, Bajori Fejér László lányával kelt egybe. A Bajori család Sáros megye déli részének középbirtokos nemességéhez tartozott.¹⁵² Ezúttal ráadásul egy szövevényes kapcsolati hálót is felfejthetünk. Bajori Fejér László egy másik leánya, Margit ugyanis körtvélyesi Polyák Henrikkel kelt egybe, míg lányaik közül Katalin Hosszúmezei Benedek, Krisztina Rákóci András, míg Margit Bárcai Illés fia Miklós felesége lett. Utóbbi házasságból született Ferenc patai főesperes, illetve testvérei, Illés, Katalin, Potenciána, Dorottya és Anna.¹⁵³ Polyák Henrik Hunyadi Jánostól többek között Koksóra is adományt kapott, ahol később Bárcai András is szerzett részt.¹⁵⁴ Rákóci András fiai – tehát Bárcai Ferenc főesperes unokatestvérei –, Ferenc és Zsigmond közül előbbi udvari lovag, utóbbi pedig Zemplén megye kapitánya lett.¹⁵⁵ Bárcai András másodszor is Sárosból nősült, amikor Juliannával, Hedri Péter lányával kelt egybe.¹⁵⁶ Sógora, Hedri Bernát később Sáros megyében viselt alispáni hivatala.¹⁵⁷

148 MNL OL DL 83838.

149 VÉBER János, *Elfelelt középkori oklevelek Kazinczy Gábor hagyatékában*, Levéltári Közlemények 74 (2003), 172., 180–182. Ráadásul az 1460-as évek elején Barius László Hédervári László egri püspök familiárisaként tevékenykedett. uo. 174–175.

150 MNL OL DL 83999., CSOMA 1897, 78–79.

151 ZsO IV. 1677. sz., ENGEL Pál, *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*, Budapest, MTA Történettudományi Intézet, 1996. A családra lásd KÁDAS 2020, 128–132.

152 KÁDAS 2020, 155–157.

153 MNL OL DL 103778., 103777., vö. DL 83908. – Csoma Józsefnél és Bárczay Oszkárnál találunk adatokat Potenciána és Katalin házasságára (CSOMA 1897, 78., BÁRCZAY 1891, 148.). Utóbbi veresmarti Cikó Déneshez kötése szerintem tévedés, az oklevél alapján Cikó felesége Bárcai Illés Katalin nevű leányának a lánya volt egy meg nem nevezett férjtel (MNL OL DL 83999.). Potenciána és vezedő Kövér Mihály frigyére sincs adat, ámbar e kapcsolat megfontolandó a Rákóciak és Kövér Mihály fia, János szoros együttműködése alapján. KÁDAS István, *Rákóci Ferenc = Udvar történeti életrajzi lexikon*, szerk. NEUMANN Tibor (megjelenés alatt).

154 MNL OL DL 83721.

155 KÁDAS, Rákóci.

156 MNL OL DL 104786. A családra lásd KÁDAS 2020, 163–164.

157 Arch 1458–1526. II. 204.

Bárcai András és István lánytestvére, Orsolya frigyéről is maradt fenn adat, ő előbb Bacskai Dénes, majd Ábrányi Balázs felesége lett.¹⁵⁸ Orsolya hitbére és jegyajándéka kapcsán Bacskai Dénes fia, György egyezkedett Bárcai Istvánnal, aki ráadásul nagyanyja vagy dédanyja, Cseleji Veronika, Alsóbárcai László nejének jussára is igényt tartott.¹⁵⁹ Csoma József munkájában e Veronika szerepel Bárcai Mátyus fia László feleségeként.¹⁶⁰ Mindazonáltal az említett oklevél világosan megkülönbözteti Bárcai Lászlót és Alsóbárcai Lászlót, így e házasság esetében felvetném az Alsóbárcai ághoz, Kelemen fia Lászlóhoz kötését is, aki szintén rokonságban állhatott a Bacskaiakkal.¹⁶¹

Bárcai ifj. János esetében csak annyit tudunk, hogy feleségét Borbálának hívták, családja nem azonosítható. Fia szokatlan Szaniszló neve alapján felvethető, hogy Bárcai várnagy- és alispántársa, Bertóti Szaniszló lánya lenne, de erre nincs adat.¹⁶² Fivére, Imre özvegyét egy 1534. évi adat alapján bizonyosan Annának hívták,¹⁶³ a genealógiai szakirodalom szerint a Kutasi családból származott.¹⁶⁴ Végezetül András fiának, Bárcai Lászlónak a házasságait kell megemlíteni. Lászlónak három feleségét is ismerjük: Semsei Hermína, Ilona, valamint Lengyendi Krisztina.¹⁶⁵ Semsei Hermína (Jeronima) egy eredendő Abaúj megyei famíliából származott, apja, Semsei János azonban a család azon ágához tartozott, mely rezidenciáját a Zemplén megyei Pazdicsba helyezte.¹⁶⁶ Bár a Semseiek ekkori két ága közül a sacai volt a patinásabb, Hermína nagybátyja, Semsei Vilmos korábban a királyi udvarban szolgált.¹⁶⁷ Ilona asszony esetében ugyan nem ismerjük a családját, ám tudjuk, hogy a Sáros megyei uszfalvi Usz Tóbiás özvegyeként vette el Bárcai Lászlót.¹⁶⁸ Bárcai László utolsó felesége, Krisztina a Heves megyei Lengyeldi családból származott.¹⁶⁹ Előkelő rokonságnak számított, Krisztina fivérét, Lengyeldi Ferencet 1518-ban Borsod megye egyik követévé választották a tolnai országgyűlésre.¹⁷⁰

158 MNL OL DL 83678., 83906.

159 MNL OL 83906., 83934.

160 CSOMA 1897, 78–79.

161 Az egri vikárius által kiállított oklevél alján ráadásul Barchai (Bárcai?) János jegyző szerepel.

162 Kérdőjelesen felvethetők az abaúji Péderiek is, az ifj. János és a jászói prépost által közösen bérelt kisújtári tizedekből az adósságot az özvegy és a prépost nevében Péderi János fizette meg. MNL OL X 4789. 12643. tegercs, Fasc. III. no. 21.

163 MNL OL X 4789. 12643. tegercs, Fasc. IX. no. 42., gyermekei György, Gábor és István, MNL OL DF 253827. 187–193. fk., MNL OL DL 84178.

164 CSOMA 1897, 79., BÁRCZAY 1891, 148. – A Bárczay családi legendárium szerint viszont Imre azonos nevű unokáját hívták Kutassy Annának. BÁRCZAY 1963, 12.

165 MNL OL DL 84130., 84096., 84145., 84185.

166 MNL OL DL 85106., 85121. Vö. KÁDAS 2012.

167 KÁDAS István, *Semsei Vilmos, pazdicsi = Udvar történeti életrajzi lexikon* (megjelenés alatt.)

168 MNL OL DL 84096. (Usz Tóbiás két lánya, Margit és Orsolya – tehát Bárcai László mostoha-lányai – botfalvi Bot Miklós és Zsarnói János feleségei voltak.)

169 MNL OL DL 84185., Lengyeld másként Lengyénd települést 1457-ben Nógrád megyéhez sorolták. KÁDAS István, *Nógrád megye adójegyzéke 1457-ből = Pénz, posztó, piac. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*, szerk. WEISZ Boglárka, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2016, 48., 65.

170 Arch 1458–1526 II. 519.

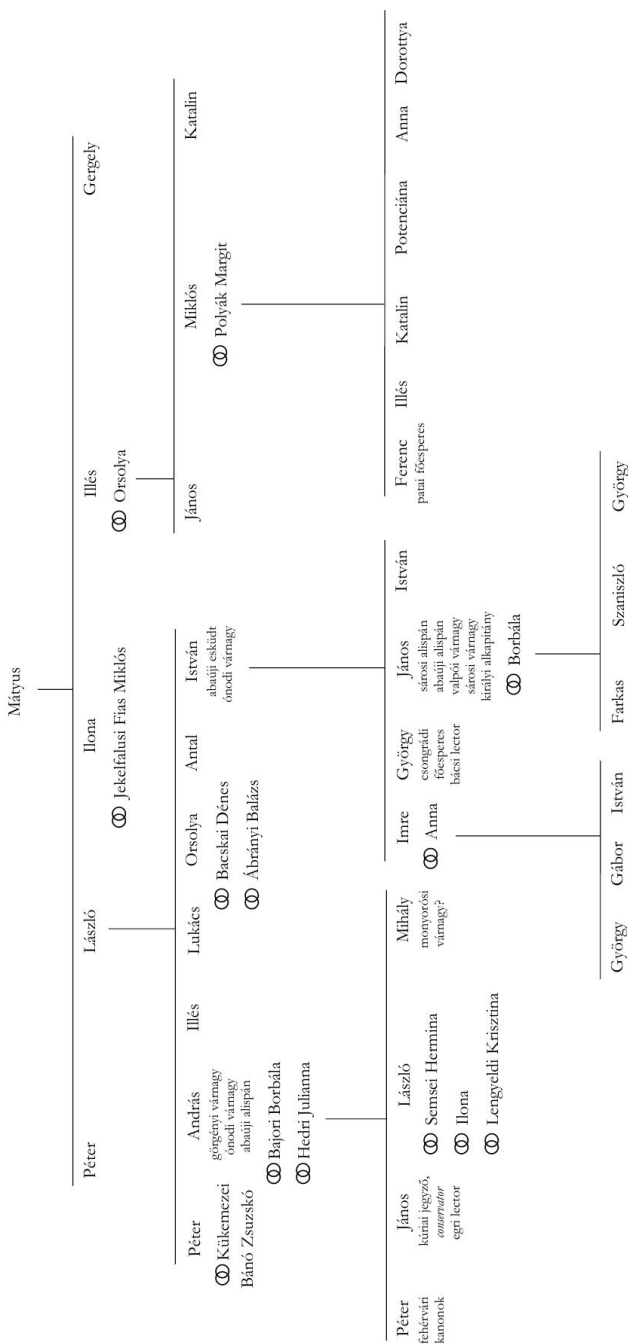
Ő is özvegy volt már a házasságkötéskor, runyai Zsoldos Lázár gömőri alispáné.¹⁷¹

Ha összevetjük a fent elmondottakat, akkor hasonlót tapasztalunk, mint a címhasználat esetében. A 15. századi házassélek inkább a középbirtokos nemességhez kötődnek, ám van néhány meglehetősen patinás rokon is. Az is elmondható, hogy a Bárcaiak szélesebb földrajzi körben házasodtak. Házassélek között ott találjuk a Semseiek pazdicsi ágát, az ugyancsak zempléni Bacskaiakat és körtvélyesi Polyákokat, a Sáros megyei Hedri és Bajori családokat, a borsodi Ábrányiakat, a szepesi Jekelfalusiakat, valamint a Heves/Nógrád/Borsod megyei Lengyendieket egyaránt. A rokoni kör az unokatestvéreken és sógorokon keresztül is leginkább Sáros, Szepes, Zemplén és Borsod megyékben mutatható ki.

Összegzésképpen elmondható, hogy a Bárcai család késő középkori tagjai remekül kihasználták a főúri familiában rejlő lehetőségeket. Az ország legfontosabb bárói mellett szolgáltak, de megemlíthetjük id. János kúriai karrierjét is, mely a személynöki *conservatorság*ig vezetett. A Perényi Imre nádor, illetve Perényi Péter vezető familiárisának számító – Mohácsnál hősi halált halt – ifj. János kiemelkedő karriere folytán akár a nemesi elit, a vitézlők rétege felé is megnyílt az út, a család presztízse mindenesetre megnövekedhetett. A családtagok egyházi karrierjei, házassági kapcsolatai, valamint a családban tetten érhető megyei karrierök összességében egy a középbirtokos, talán annak élén álló familiára mutatnak.

* * *

171 MNL OL X 4789. 12643. tekercs, Fasc. IX. no. 42. vö. Arch 1458–1526 II. 107.

1. ábra. A Bárcai család felsőbárcai ága a késő középkorban

A SELYEBI TISZTA-KÚRIA TÖRTÉNETE

SÁRKÖZY SEBESTYÉN

HISTÓRIA KÚRIE RODINY TISZTA V OBCI SELYEB

Na južnom okraji historickej Abovskej stolice, nazývanom aj Západný Cserehát, leží obec Selyeb, v jej južnej časti stojí budova kúrie rodiny Tiszta, niekedy nazývaná aj kaštieľom, obnovená v rokoch 2017 – 2018. Budova s pozdĺžnou osou v severojužnom smere má symetricky usporiadané priečelia. Uprostred západného sa nachádza mierne vystupujúca gréckokatolícka kaplnka, latinský nápis (chronogram) v tympanóne stredného rizalitu uprostred východného priečelia informuje o výstavbe budovy v roku 1758, o požiari v roku 1769 a znovupostavení v roku 1771. Kúriu, postavenú rodinou moravského pôvodu Tiszta, od prvej polovice 20. storočia vlastní gréckokatolícka cirkev a dodnes v nej pôsobí základná škola.

Kľúčové slová: kúria, rodina Tiszta, dejiny architektúry, gréckokatolícka cirkev, základná škola

Településtörténeti adatok • Selyeb a Bódva és a Hernád folyók által közrefogott Csereháton, annak az ún. Nyugati-Cserehát elnevezésű kistája területén fekszik, és mint korábban, jelenleg is a Szikszói járáshoz tartozik, Szikszótól északra található.

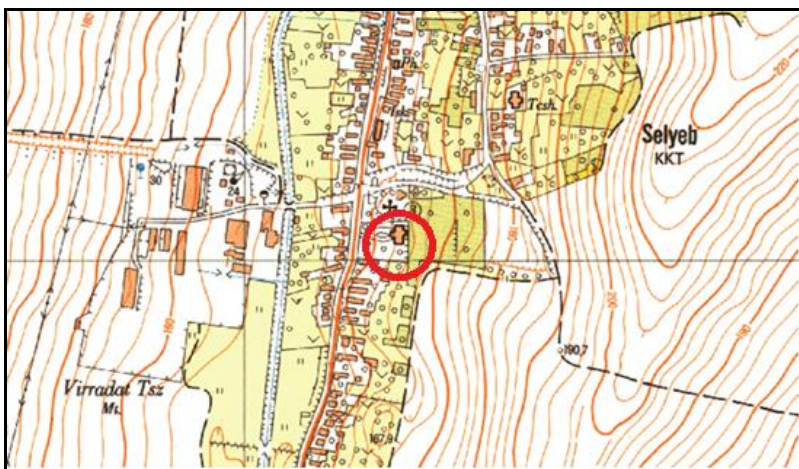
Selyeb, – amely az említett kistáj keleti szélén helyezkedik el – kialakulásában meghatározó jelentőségű a településen északról délre folyó *Selyebi-Vadász-patak*, amely a településtől nyugatra húzódik és dél–délnyugati irányban, Homrogd mellett nyugatra ömlik be a Vadász-patakba. Maga település is a Selyebi-Vadász-pattakkal párhuzamosan a patak keleti oldalán egy észak–déli tengely mentén alakult ki.

A megtelepülés további fontos tényezője volt – a szinte kizárólag mezőgazdasági termelésre alapozott korszakok idején – a selyebi patak völgyben kialakult ún. réti öntéstalaj, amely a nagyobb szervesanyag-tartalom következtében az egyik legtermékenyebb. A tradicionális mezőgazdálkodást folytató Csereháton az aktív népesség túlnyomó hányada a mezőgazdaságban (őstermelésben) talált munkalehetőséget. Erre utalnak azok a statisztikai adatok is, amely szerint – eltekintve néhány falusi ipart művelő mesterembertől – a 18–19. században csaknem a teljes népesség az autarchiára berendezkedett mezőgazdaságból élt. 1900-ban a Csereháton a 80%-ot meghaladta a mezőgazdaságból élők (keresők és eltartottak) aránya, ez Selyeben 68,3% volt.¹ Jelentős lehetett már a 15. századtól adatolható szőlőtermesztés és bortermelés is, amely valószínűleg ugyanott ahol ma, a falutól keletre, a patak és faluval párhuzamosan egy észak–déli sávban, a dombvonulat keleti és déli lejtőjén húzódhatott.

Az 1990. évben készített arculatvizsgálat az alábbiakban foglalta össze a településre jellemző adatokat: Selyeb eredeti településtípusa völgyi útfalu a patak bal partján, aminek idővel partoldali, közel párhuzamos utcái is

1 DOBÁNY Zoltán, *A Cserehát történeti földrajza (18–20. század)*, Jósvalfő, Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság, 2010, 26., 58.

kialakultak. A falu déli végén két földesúri majorsággal.² A beépítés fésűs, soros udvarokkal, kertvégi csűrös és rakodós portákkal. Hagyományos épület-típusa a füstlikas, vagy kontyolt tetejű, oldaltornácos hosszú ház, s ezek többsége alkotja a faluképet. Eredeti központja a református templom körzetében volt, ma némiképp szóródnak a közfunkciók, s az egykori földesúri telken új uralkodó motívum a görögkatolikus templom. A mai település annyiban tér el a hajdanitól, hogy a földesúri lakóházak, majorok átalakultak-megszűntek, telkesítették őket s a falu déli irányban némiképp megnőtt. A falu eredeti mezőgazdasági jellegét még őrzi, bár néhány, hagyományidegen ház már megépült. A falu arculatát a kedves táj, a karbantartott belső környezet, a különös faluszerkezet, valamint a fent említett történeti és újabb épületállomány egységesnek már nem mondható, de falusias összhangja határozzák meg.³

1. kép. A település déli része a kúriával M=1:10.000-es térképen (EOV 98-322)

Az 1715. évi országos összeírás idején, Selyeben⁴ mindössze 4 adózót és 17 extraneust írnak össze, akik mind magyarok.⁵ Az 1720. évi országos összeírásban viszont már 11 adózó és 67 extraneus szerepel.⁶ 1723-ból négy különböző úrbéri összeírás maradt fenn. Ezekből kiderül, hogy Selyeb, mint volt Rákóczi-birtokot zálogbirtokként fele részben Meskó Jakab özvegye, a másik felét pedig Szirmay István birtokolja. Az összeírások szerint a jobbágyok, a

2 FÉNYES Elek, *Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és pusztja, betűrendben körülményesen leíratik*, IV, Pesten, a szerző kiadása, 1851, 23. – A Tiszta-család és a Komáromy-család majorságai.

3 ISTVÁNFFY Gyula, *BAZ. megye településeinek arculatvizsgálata*, kézirat, Budapest, 1990.

4 Selyeb 18. század előtti története a szerző 2017-ben ugyanezen tárgyban készített Építéstörténeti tudományos dokumentációjában olvasható.

5 MNL OL N 78 (Regnicolaris Levéltár, Országos összeírások) 1. téka (Abaúj vm.) Selyeb

6 MNL OL N 79 (Regnicolaris Levéltár, Országos összeírások) 1. téka (Abaúj vm.) Selyeb

robotot készpénzzel váltják meg. Az alattvalók csak gyalogrobotra kötelezettek, amit szintén készpénzzel váltanak meg. A Szirmay-résről hasonló adatokat közöl, mint a Meskó-portióról. Eltérés: a Szirmay-jobbágyok gyalogrobotjukat nem készpénzzel, hanem borral váltják meg, de földesúri kocsmágyik részen sincs.⁷

Ismerünk még egy utolsó, az 1751. évi adományozás előtti időre tehető, de mindenképpen a 18. század első feléből származó összeírást is, amely a korábbiakhoz hasonlóan a jobbágyokat és szolgáltatásaikat írta össze táblázatos formában. Különlegessége, hogy még ekkor is számon tartották, hogy az elkobzás előtt ki volt a tulajdonosa, így Selyeb esetében megemlítik, hogy körtvélyesi Rákóczi Ferencé volt.⁸

Selyeb végül Mária Terézia 1751. szeptember 3-án kelt adománylevelével lett a Tiszta családé, amikor lipstini (*de Lipstini*) Tiszta Pál és testvére János részére szóló adományként megkapták a birtokot.⁹ Az adományozó okirat utalt arra is, hogy a birtok korábban Rákóczi Ferencé volt. Ennek megfelelően az 1754–55-i országos nemesi összeírásban Abaúj vármegyei nemesként szerepel Tiszta (Lipsini) Pál.¹⁰

Az 1767–1774. közötti úrbéri összeírásban Selyebre vonatkozó az alábbi adatok szerepelnek:¹¹

	<i>Telek</i>	<i>Hold</i>	<i>Jobbágy</i>	<i>Zsellér</i>	<i>Házatlan</i>
<i>Hangácsy Ferenc</i>	12	351	12	6	0
<i>Orosz Anna</i>	12	350	12	7	0
<i>Tiszta Pál</i>	25	730	25	9	0

Selyeb megfoghatkozott lakosságát a Tiszta család telepítette újra a 18. század közepén református magyarokkal és görögkatolikus ruténnel. Az északi vármegyék (Sáros, Szepes, Abaúj, Gömör, Zemplén) hegyi lakóinak adott 3–5 évi adómentességnek köszönhetően, számos ruszin paraszt is elhagyta régi lakóhelyét és új lakóhelyül a csereháti pusztát vagy egy csekély

7 MNL OL E 156a. (Urbaria et conscriptiones) Fasc. 155. No 18.; Uo. Fasc. 84. No 75.; Uo. Fasc. 114. No 4/a.; Uo. Fasc. 114. No 4/b.

8 MNL OL E 156a. Fasc. 104. No 83.

9 MNL OL A 57 (Magyar Kancelláriai Levéltár, Libri regii) 42. köt. pp. 236–237.; MNL OL A 35 (Magyar Kancelláriai Levéltár, Conceptus Expeditionum) 1751. No 36.; MNL OL E 227 (Magyar Kamara Archivuma, Libri donationum) 23. köt. p. 66.

10 ILLÉSY János, *Az 1754–55-iki országos nemesi összeírás. Abaúj, Arad, Árva, Bács, Baranya, Bars, Békés, Bereg, Bihar, Borsod vármegye nemessége*, Nagy Iván családtörténeti értesítő, 1 (1899), 82.; KEMPELEN Béla, *Magyar nemes családok*, 10, Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1931, 360.

11 FÓNAGY Zoltán, *A nemesi birtokviszonyok az úrbírbrendezés korában*, I, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2013 (Magyar történelmi emlékek – Adattárak), 226.

számú helységet választotta. Ekkor érkeztek Selyeben kívül a szomszédos Fel-sővadász, Monaj, Gagyapáti, Homrogd falvakba is görög katolikus rutének.¹²

Selyeb az 1773–1808 közötti időszakban a történeti helységnévtár adatai szerint a Tiszta családé, ezenkívül közbirtokosság is birtokolt a faluban. A házak száma 133 volt, a lakosok száma pedig 872, ebből 120 római katolikus, 343 görögkatolikus, a reformátusok száma 223, és volt még 20 zsidó származó lakos is. Ugyanekkor az egyházigazgatási beosztás szerint Selyeb a római katolikusok az egri püspök szikszói esperességi kerületében Nyésta filiájához, a görögkatolikusok a munkácsi püspök csereháti esperességi kerületében (Abaúj-)Szolnok filiájához, a reformátusok pedig Tiszáninneni egyházkerület Abaúji egyházmegye Szurdok filiájához tartoztak.¹³

Az országleíró munkák adatai szerint 1833-ban már népes magyar–oros (rutén) falu volt 110 házzal, 817 római katolikus és református lakossal, jelentős bortermeléssel, a Tiszta család tulajdonában. 1851-ben 140 római katolikus, 237 görögkatolikus, 283 református és 24 zsidó lakosa volt.¹⁴

Az 1866–1870 között megjelent legkorábbi megyemonográfia szerint a Péchy testvérek Kázmárkon és Selyeben lévő uradalma közepes méretűnek számított.¹⁵ A lakosság Selyeben az 1880–1990 közötti statisztikai adatok alapján szinte 100%-ban magyar, bár csökkenő tendenciát mutat.¹⁶

Egyházszerkezési szempontból fontos körülmény volt, hogy – a trianoni döntés következményeként – 1924-ben az eperjesi egyházmegyes görögkatolikus parókiákból megalakították a miskolci apostoli kormányzóságot, amelynek székhelye Múcsony volt.¹⁷ Ez indította el, hogy Selyeb, amely korábban Abaújszolnok filiája volt, 1928-tól önálló lett, mert a hívek megvették – a görögkatolikus egyház számára – a Tiszta-kúriát, és ennek házikápolnája lett a parókiális kápolna.¹⁸

A Tiszta-kúriában a helyi parókuson kívül egyházi iskola is működött, valószínűleg az 1950. évi államosításig. Ekkortól alakult ki az telekhatárokkal is deklarált, megosztott állapot, amely csak most nemrég, 2015. évben, az iskola újból a görögkatolikus egyház tulajdonába kerülésével szűnt meg.

12 FOLLAJTÁR Ernő, FÓRIS Anna, KERTÉSZ János, *Abaúj-Torna vármegye községei = Abaúj-Torna vármegye*, szerk. MOLNÁR Endre, Budapest, Magyar Városok Monografiája Kiadóhivatala, 1935 (Magyar Városok és Vármegyék Monografiája, XVII), 203.

13 *Abaúj és Torna megyék (1773–1808)*, összeáll. és szerk. BARS János, Budapest–Miskolc, KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, 2004 (Magyarország történeti helységnévtára), 42–43.

14 FÉNYES 1851, IV. 23.; FOLLAJTÁR et al. 1935, 203.

15 KOPONAY János, *Abaújvármegye monographiája*, I, Kassa, a szerző kiadása, 1866–1870, 294.

16 *Borsod-Abaúj-Zemplén megye*, szerk. TURKOVICS Barnabás, Budapest, KSH, 1996 (Magyarország történeti statisztikai helységnévtára, 9), 282.

17 SASVÁRI László, *Orthodoxok és görög katolikusok együttélése Északkelet-Magyarországon a 18–19. században = Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon*, szerk. KUNT Ernő, SZABADELVI József, VIGA Gyula, Miskolc, Herman Ottó Múzeum, 1984 (A miskolci Herman Ottó Múzeum néprajzi kiadványai, 15), 157.

18 SASVÁRI László, *Ruszin hagyományok görögkatolikusságunk néprajzában*. Budapest, Etnikum Kiadó, 1996, 30.

A Tiszta család • A Tiszta család a családi hagyomány szerint – melyhez azonban a bizonyító oklevelek hiányzanak –, attól a Čiszta (Tiszta) de Verschovecz nevű rabló lovagtól származik, aki IV. Vencel cseh király alatt a Csehországban levő Frauenburg várát birtokolta. Ennek három utóda közül Ferdinánd Ausztriába, Vencel Lengyelországba költözött, a harmadik, Leonhard Csehországban maradt, s állítólag ettől származnak a selyebi Tiszta család tagjai. A hagyomány az említett rablólovag címerét is tudni vélte, és az veresben két fehér pólya; sisakdísz: négy veres-fehér, veres-fehér strucctoll, a takarók színe: veres-fehér.¹⁹

1652. november 28-án Prágában kelt III. Ferdinánd adománylevele, amellyel az Abaúj, Torna és Nyitra megyékben honos selyebi és lipstini (*de Selyeb et Lipstin*) Tiszta Frigyes részére az Abaúj megyei Selyeb birtokát adományozza.²⁰ Az adományozó okirat utal a Tiszta család nemesi eredetére és arra, hogy ősei morvaországi nemesek voltak.²¹

Az adományozás körülményeiben különös hangsúlyt kap, hogy az adományozott előnevében már Selyeb is szerepel, ami esetleg egy korábbi bérleményre vagy zálogbirtokra vezethető vissza, de az erre vonatkozóan adatok nem ismertek. A minden bizonnyal ún. *ígérvény-adományként* megjelölt Selyeb ekkor még ténylegesen a Rákócziak birtokaként szerepelt.

A Tiszta család tagjai valószínűleg a főnemes Csáky család familiárisaiként kerültek Abaúj és Borsod megyébe, illetve a Csákyak szendrői uradalmába. Erre utal az a körülmény, hogy Tiszta Pál 1738-ban Abaúj megye alispánja, az 1740-es években gróf Csáky Antal titkára, és 1751-től Abaúj megye országgyűlési követe volt. 1760-tól királyi tanácsos lett és egyben fontos tisztségeket töltött be a Szepesi Kamaránál is. Testvére, Tiszta János 1755-ben szintén „*secretarius*”-ként, vagyis titkárként szerepel a Csáky család irataiban. 1793-ban Zemplén vármegye jegyzője.²²

Szendrői tevékenységüket oltáradományuk is jelzi. A szendrői római katolikus templomban lévő a Lorettói Szűz Máriának szentelt mellékoltár stipesén a faragott és festett kettős címer megegyezik a selyebi kúria nyugati (kápolnát tartalmazó) középrizalitjának timpanonjában elhelyezett kettős

19 CSOMA József, *Abaúj-Torna vármegye nemes családai* = *Abaúj-Torna vármegye és Kassa*, szerk. SZIKLAY János, BOROVSKY Samu, Budapest, „Apollo” Irodalmi és Nyomdai Rt., 1896 (Magyarország Vármegyéi és Városai), 549.; CSOMA József, *Abaúj-Torna vármegye nemes családjai*, Kassa, 1897, 588.

20 MNL OL E 227 23. köt. p. 66.; MNL OL Y 1 (Általános iratok) 1463/1904.; MNL OL E 148 (Magyar Kamara Archivuma, Neo-regestrata acta) F. 1612. No 17. 4.; Említi még: CSOMA 1896, 549.; CSOMA 1897, 588–589.

21 *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch*, Géza von CSERGHEŐ, Nürnberg, Verlag von Bauer und Raspe, 1893 (Der Adel von Ungarn samt den Nebenländern der St. Stephanskrone. 4), 672.

22 MNL OL A 57 45. köt. p. 268.; MNL OL A 35 1760. No 122.; NAGY Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, XI, Pest, Friebeisz István kiadása, 1865, 228.; G. GYÖRFFY Katalin, *Festők, szobrászok, faragók, asztalosok, kőművesek és más mesteremberek gróf Csáky Antal szolgálatában Szendrőn a 18. század közepén: Joseph Hartman és Heinrich Schweitzer, a szendrői egykori ferences templom oltárainak mesterei*, Művészettörténeti Értesítő 55 (2006), 2, 275., 298. – Gróf Keresztszeghi Csáky Antal (1702–1764) Abaúj megye főispánja volt.

címerrel. A jobb oldali a Tiszta családé, a bal oldali pedig felesége Szusztrik Eszter családi címere. A Tiszta család címere itt a négy részre osztott pajzs első és negyedik mezejében horgony, a második és harmadik mezejében aranszegélyű piros rózsa. A sisakdísz fekete sas.²³ A Szusztrik címer címerpajzsán ágaskodó egyszarvú mellett balra hold, jobbra csillag, a sisakdíszén három nyílvesszőt tartó kéz²⁴ (2. kép).

2. kép. Az egykor festett, kartusba foglalt Szusztrik–Tiszta kettős címer a nyugati homlokzaton

Így azon sem csodálkozhatunk, hogy gróf keresztszeghi Csáky Antal (1702–1764) második feleségének gróf Berényi Anna Máriának egy 1763-ban kelt összeírás szerint „jószága”, vagyis birtokrészei voltak Selyeben is.²⁵

Selyeb végül is Mária Terézia 1751. szeptember 3-án kelt adománylevelével lett a Tiszta családé, amikor lipstini (*de Lipstini*) Tiszta Pál és testvére János részére szóló adományként megkapták a birtokot.²⁶ Az adományozó okirat utalt arra is, hogy a birtok korábban Rákóczi Ferencé volt.

Tiszta Pál házastársának személyére, Szusztrik Eszterre a kúria keleti oldali középrizatlit timpanonjában lévő latin szövegű feliraton túlmenően a Pálóczi Horvát család 1622–1790 közötti naplójában is találunk utalást az

23 CSOMA 1896, 549.; G. GYÖRFFY 2006, 275., 298. (10.)

24 G. GYÖRFFY 2006, 298. (11.) – A szerző ekkor még nem tudta azonosítani a másik címet, csak feltételezte, hogy valamelyik házastárs címere.

25 G. GYÖRFFY 2006, 299–300. (43.)

26 MNL OL A 57 42. köt. pp. 236–237.; MNL OL A 35 1751. No 36.; MNL OL E 227 23. köt. p. 66.

1751–1752. éveknel.²⁷ A Susztrik család Sáros megyei eredetű, és címerleírásuk is ismert.²⁸

Tisza Pál fia, Ferenc szintén a vármegyei adminisztráció tagja volt, Abaúj megye 1784. október 13-án tartott tisztújítása során második aljegyző lett,²⁹ 1798-ban már a megye főjegyzője.³⁰ Tisza Ferenc fia, Károly volt, akire vonatkozóan Csoma József – és ennek nyomán a későbbiekben máshol is – azt említi, hogy 1855-ben halt meg és vele a Tisza család férfi ága is kihalt,³¹ ez az adat azonban valótlannak bizonyult, mivel 1863-ban Tisza Károly még élőként szerepel.³² Kétségtelen, hogy a 19. század második felében a Tisza családot a falu birtokosai között nem sorolják fel, azonban a kassai egyházmegye 1904. évi emlékkönyvében az szerepel, hogy a Tisza-féle család kastélyában lévő Nepomuki Szent János tiszteletére szentelt nyilvános kápolna fenntartója jelenleg is a Tisza-család.³³

A család története további kutatásoktól várható, Selyebi jelenlétük feltehetően 1928-ig tartott, amikor a helyi görögkatolikus hívek vették meg a kúriát.³⁴

A selyebi Tisza-kúria történeti, építéstörténeti adatai • A számos alkalommal kastélyként megjelölt kúriáépület (15. kép) építésének körülményeiről, sem terveiről, sem írásos egyéb dokumentumairól nincs adatunk. Magáról az építésről az épület keleti oldalán a középrizalit homlokzati timpanonjában elhelyezett három kronosztikonos márványtábla latin disztichonjai tájékoztatnak (10. kép), miszerint az épületet 1758-ban selyebi Tisza Pál és felesége Szusztrik (Susztrik) Eszter(a) építette. A felirat további részei szerint az épületet tűzvész pusztította el 1769-ben, helyreállítása pedig 1772-ben történt meg.

A jó állapotban fennmaradt feliratok szövegéből arra lehet következtetni, hogy azokat a helyreállítás után, 1772-ben vagy később helyezték el.

Ugyancsak az építtetők személyére utal az épület nyugati oldalának középrizalitján, szintén a timpanonban – ami egyben a kápolna nyugati fala is – elhelyezett kettős címer (1. kép). A kartusban (díszkeretben) elhelyezkedő kettős címer közül a jobb oldali a Tisza család címere. Leírása szerint: a vörösben és fehérben négy részre osztott pajzs első és negyedik mezejében

27 *Magyar történelmi évkönyvek és naplók a XVI–XVIII. századból*, közli SZABÓ Károly, SZOPORI NAGY Imre, Budapest, MTA Történelmi Bizottsága, 1881 (Monumenta Hungariae Historica, II, Scriptores – írók, 31), 283. – 1751–1752: „...*Susztrik Esztera asszony, Tiszta Pál uram házastársa.*”

28 KEMPELEN Béla, *Magyar nemes családok*, 9, Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1915, 164. (Rózsahegyi név alatt), és a 10. kötetben, 1931, 246. – Címerüket leírja még: *Siebmacher's* 1893, 114.; FALLENBÜCHL Zoltán, *A Szepesi Kamara tisztviselői a XVII–XVIII. században*, Levéltári Közlemények, 38 (1967), 2, 206.

29 KÖRPONAY 1866–1870, 63.

30 CSOMA 1897, 588–589.

31 CSOMA 1896, 549.; CSOMA 1897, 588–589.; KEMPELEN 1931, 360.

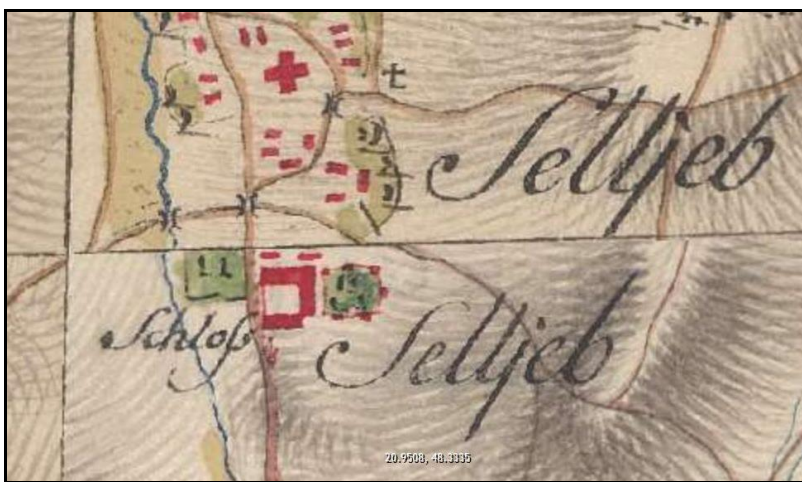
32 KÖRPONAY 1866–1870, 600.

33 *A kassai székesegyház egyházmegye történeti névtára és emlékkönyve*, I, *Abaúj- és Sáros megye*, Kassa, Kassai Egyházmegye, 1904, 219.

34 SASVÁRI 1996, 30.

fennálló horgony, a második és harmadik mezőben aranszegélyű piros rózsza. Sisakdísz: fekete sas. Takaró: kék-ezüst, vörös-ezüst.³⁵

A bal oldali címer a Szusztrik család címere. Leírása szerint: kék mezőben zöld dombon koronából kiemelkedő egyszarvú (unikornis), a paizsfőben jobbról félhold, balról csillag; sisakdísz: cölöpösen állított páncélos kar, kezében három nyílveesszőt tart; takarók: kék-arany, vörös-ezüst.³⁶ Ez a kettős címer azonos a szendrői római katolikus templomban lévő Loretói Szűz Máriának szentelt mellékoltár stipesén lévő faragott és festett kettős címerrel, amely ugyancsak a Tiszta család adományából került felállításra.³⁷

3. kép. Selyeb részlete a „kastéllyal” az I. katonai felmérésen, 1784 (Col. XXII, Sect. 12-13.)

Az épület legkorábbi elhelyezkedéséről az első katonai felmérés³⁸ és a hozzá kapcsolódó katonai leírás (*Landesbeschreibung*) tájékoztat. Selyeb két különböző szelvényen helyezkedik el, az északi a Col. 22. Sect. 11, a déli a Col. 22. Sect. 12. számú szelvényen. Mindkét szelvény felmérésére 1784-ben került sor.

A leírás felső, 11. szekcióra vonatkozó része szerint a szilárd épületek: egy falazott templom (a régi lebontott református templom) egy nemesi udvarházzal együtt. A kúria a 12. szekcióban van. A 12. szekcióhoz tartozó leírásban

35 CSOMA 1896, 549.; G. GYÖRFFY 2006, 298. (10.)

36 KEMPELEN 1915, 164.; G. GYÖRFFY 2006, 298. (11.)

37 G. GYÖRFFY, 2006, 275., 278. 3. kép.; GYULAI Éva, *A szendrői Loretó-oltár és a lipstini-selyebi Tiszta család*, Történelem és Muzeológia 7 (2022)/1–2, 105–106.

38 Első katonai felmérés (1763–1787): <http://mapire.eu/hu/map/> (Arcanum georeferált térképváltozata).

pedig az szerepel, hogy a nemesi udvarház téglából van, két emelet magas, fallal körülvetten épült, mégis minden oldalról uralni lehet.³⁹

Az 1784. évi állapot a mai kastélyépülettől eltérő kiépítést mutat, mivel azon egy L-alakú, kelet–nyugati és észak–déli, azonos szélességű szárnyakból álló épület látható, amelyhez déli oldalról egy külön álló, de szintén illeszkedő, ugyancsak kelet–nyugati irányú keskenyebb szárny (valószínűleg gazdasági szárny) csatlakozik. Mellette a *Schloss* felirat. Az így három oldalról zárt épületekkel kialakított udvar, amelyet a nyugati, utca felőli oldalról kerítés zár le, és így az épületegyüttes a kastélyok korabeli divat szerinti *cour d'honneur* kialakítást mutat. A kialakítás lényeges része a díszudvar tengelyében a főépület axiálisan kialakított – kápolnát tartalmazó – főhomlokzata a középrizalit timpanonjában az említett kettős címerrel. Az épületegyüttes fölött a keleti domboldalon pedig bekerített, négyzetes kert helyezkedett el. Az épületegyüttes mellett közvetlenül északra pedig további kisebb épületek álltak (3. kép).

4. kép. A kúria elhelyezkedése Sellye déli részén a II. katonai felmérésen, 1857. (Sect. 42, Col. XI.)

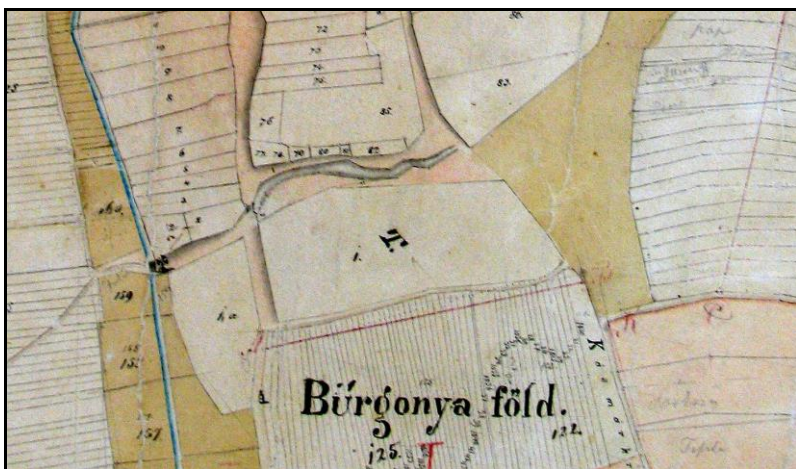
A második katonai felmérés (1806–1869) térképszelvényén, amelyet 1857-ben vettek fel, már valójában a mai épület méretével megegyező kialakítású épület került feltüntetésre. Egyben kirajzolódik az a hozzá tartozó telekterület is, amely nagyjából egy kelet–nyugati irányú utak által határolt földterületet jelent (4. kép).

39 *Abaúj-Torna vármegye katonai leírása (1780-as évek)*, szerk. és a kísérő tanulmányt írta CSORBA Csaba, Miskolc, Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár, 1993 (Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltári Füzetek, 33), 33, 38–39.

5. kép. Selyeb és a kúria épülete az M=1:25.000-es III. katonai felmérésen, 1883. (XXXIV/12/DNY)

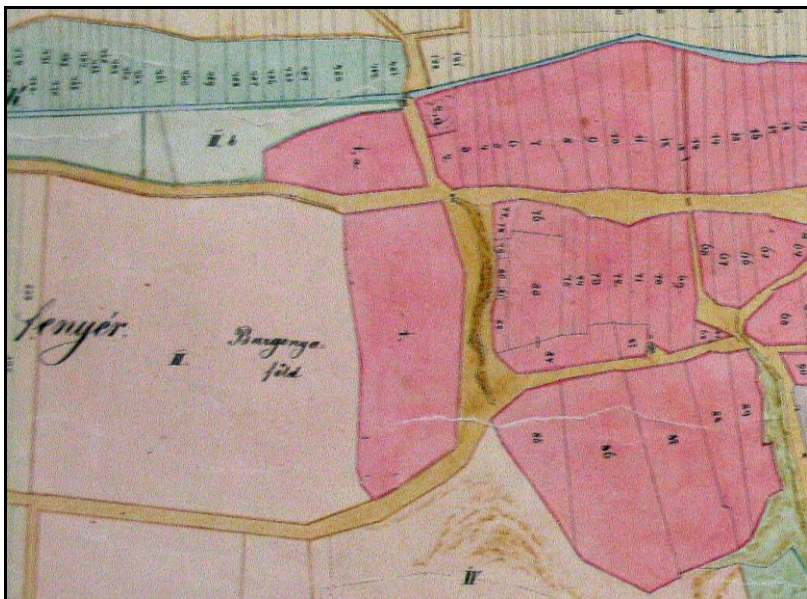
A térképek adataiból ugyanakkor arra is lehet következtetni, hogy 1784 és 1857 között az épületen nagyarányú visszabontás történt, és így 1857-re már csak a ma is álló épülettel számolhatunk. Nem tudjuk, hogy a térképi ábrázolás mennyiben tükrözte vissza a valós helyzetet. A korai kiépítésre vonatkozóan a teljesen biztos adatokat csak az érintett területeken megvalósított régészeti módszerekkel történő ásatástól és a fennálló épület északi és déli – talán csatlakozó – szakaszainak külső-belső falutatásától remélhetünk.

6. kép. Az 1865. évi kézíratos urbéri térkép részlete

Hasonlóképpen került feltüntetésre a III. katonai felmérés (1869–1887) részletesebb, 1:25 000 léptékű felvételi térképén is az épület (a szelvény száma:

4666/3), noha az ábrázolás-technika ebben az esetben a színek hiánya miatt sokkal egyszerűbb volt, ezért a helyszínek csak nehézkesen azonosíthatók (5. kép).

7. kép. A kúria telke az 1866. évi kézíratos úrbéri térképen (részlet)

Selyebről nagyon kevés 19. századi kataszteri felmérés maradt fenn, ezeket a Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára őrzi. A fennmaradt, 1860 és 1866 között készült három kézíratos úrbéri térképek egyike sem tünteti fel a belterületen az épületeket, csak a telkek alakját és határát, valamint kataszteri (telekkönyvi) számát.

Fényes Elek Selyebről írt szócikkében megemlíti a kastélyt és a katolikus fiókegyházat, ami minden bizonnyal a kastélyban lévő kápolnára vonatkozik, egyben utal arra is, hogy földesurai a Tisza és Komáromy családok.⁴⁰

Az 1865. évi Selyebről készült kézíratos úrbéri térképen csak a telek alakját ábrázolták (1. sz. telek), amelyet minden bizonnyal a Tisza család kapcsán csak „I” betűvel jelöltek meg (6. kép).⁴¹ Azonos információkat nyerhetünk a következő, 1866. évből származó kézíratos térképről is (7. kép), melynek felvétele kelet–nyugati irányú, és ahol a telek sorszámaként szintén „1” szerepel.⁴² Selyebről 1868-ból maradt fenn az első kataszteri térkép, ami a mai ingatlan-nyilvántartási térképek alapjául is szolgált, ezen változatlanul

40 FÉNYES 1851, IV. 23.

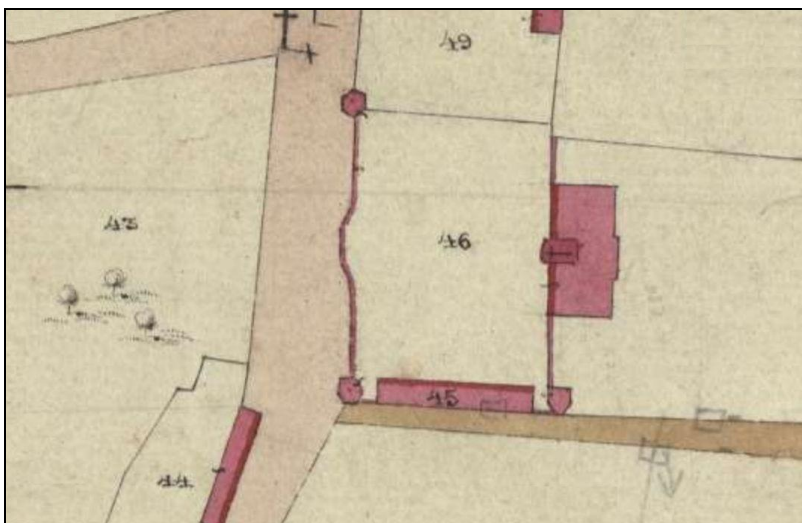
41 MNL BAZVL XV.a. BmU 585. (1865)

42 MNL BAZVL XV.a. BmU 586. (1866)

felismerhető a Tisza család Selyeb déli végén kialakított majorsága (földesúri telke) (8. kép).

8. kép. A Tisza-család telke az 1868. évi kataszteri térképen
(Forrás: <http://mapire.eu/hu/map/cadastral>)

9. kép. A kúria épülete az 1868. évi kataszteri térképen (részlet)
(Forrás: <http://mapire.eu/hu/map/cadastral>)

Az 1868. évi térkép részletesen ábrázolja a kúria és környezetének épületeit is. A kerítéssel körülvelt telek három sarkán – a keleti utcai homlokvonalon, valamint a délkeleti sarkon egy-egy sokszögű pavilonépületet ábrázolnak.

A pavilonok a barokk, majd a klasszicista kor egyik meghatározó kerti építményei voltak.⁴³

Felismerhető a telek déli oldalán a kúria és az utca közötti hosszú kelet–nyugati irányú épület is. Az utcai homlokvonalon lévő kerítés az épületegyüttes tengelyében törtvonalúan kiugrik, ugyanakkor külön jelzi a térkép a kúria kápolnáját is kereszt jelölésével (9. kép).

Az 1896-ban kiadott Borovszky Samu-féle vármegye-monográfia a kastélyról a következőket említi: „Itt van... továbbá a Tiszta (a husziták idejében Čista) család kastélya, mely 1713-ban épült. A kastélyban körülbelül 300 kötet angol, francia és latin könyvből álló régi könyvtár van.”⁴⁴ Az 1935-ben megjelent Molnár Endre által szerkesztett megyei monográfia hasonlóképpen ugyanezeket az adatokat ismételi meg, szintén 1713-ra téve a kastély építését.⁴⁵ Az 1939-ben megjelent újabb monográfiában jelent meg a terület első műemlékjegyzéke Genthon István és Szentiványi Gyula összeállításában, amelyben azt írják róla, hogy a kúriát a 19. század elejéről származónak tartják, amely renoválva van.⁴⁶ Magát az épület funkcióját nem említi, arról csak közvetetten kapunk tájékoztatást, mivel csak utalnak arra, hogy a településen görög katolikus népiskola és általános továbbképző iskola is található, amely – egyéb ismert adatokkal összevetve – csak a kúria épületében működhetett.⁴⁷

1951-ben azt írják az épületről, hogy a Tiszta-kúria a XIX. század elejéről származik és renoválva van.⁴⁸ Az első, 1960-ban kiadott hivatalos műemlékjegyzék szerint a Selyeb, Kossuth tér 12. sz. alatti, 4 hrsz.-ú volt Tiszta-kúria, barokk, XVIII. sz. Középrészében kápolna.⁴⁹

1961-ben a Genthon-féle műemléki összeállításban a következők szerepelnek: Tiszta-kúria, földszintes, 4+2+4 tengelyes, középrizalit oromzatában címer. Hátsó homlokzat 4+3+4 tengelyes. Kovácsoltvas ablakrácsokkal és boltozott szobákkal. A középrizalitban kápolna. Épült 1758-ban, újjáépítették 1771-ben, később a görög katolikus egyházé, ma iskola.⁵⁰ Az 1976. évi

43 Hasonló sokszögű kerti építmények maradtak fenn például Gyöngyösön az Orczy-kastély (ma Mátra Múzeum) kerítésének két végénél emeletes gloriette formájában.

44 VENDE Aladár, *Abauj-Torna vármegye községei* = *Abauj-Torna vármegye és Kassa*, szerk. SZIKLAY János, BOROVSZKY Samu, Budapest, „Apollo” Irodalmi és Nyomdai Rt., 1896 (Magyarország Vármegyei és Városai), 300.

45 FOLLAJTÁR et al. 1935, 203–204.

46 GENTHON István, SZENTIVÁNYI Gyula, *Abauj-Torna vármegye és Kassa műemlékei* = *Abauj-Torna vármegye*, szerk. CSÍKVÁRI Antal, Budapest, Vármegyei Szociográfiák Kiadóhivatala, 1939 (Vármegyei Szociográfiák, VII.), 104.

47 KERTÉSZ János, FÖRIS Anna, FOLLAJTÁR Ernő, *Községi adattár* = *Abauj-Torna vármegye*, szerk. CSÍKVÁRI Antal, Budapest, Vármegyei Szociográfiák Kiadóhivatala, 1939 (Vármegyei Szociográfiák, VII.), 205.

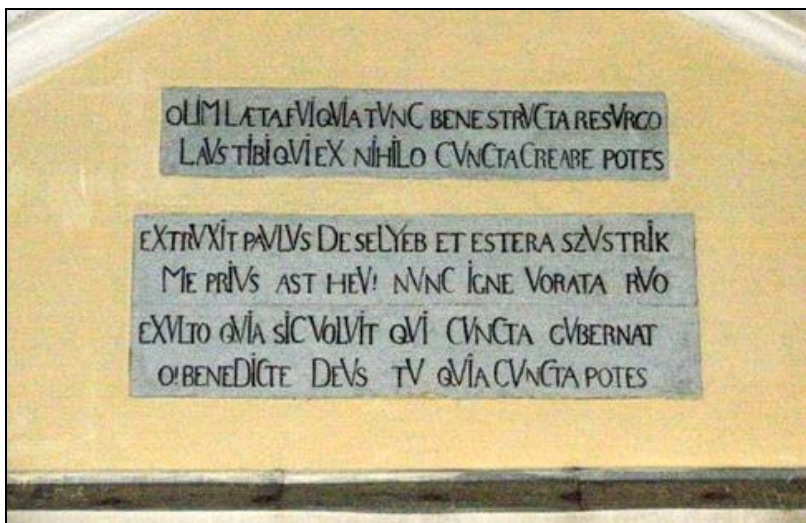
48 GENTHON István, *Magyarország műemlékei*, Budapest, Akadémiai, 1951, 175.

49 *Műemlékjegyzék*, szerk. GÓLYA József, Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 1960, 157.

50 GENTHON István, *Magyarország művészeti emlékei* 2. *Duna-Tisza köze, Tiszántúl, Felsővidék*, Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1961, 255–256. (Adatközlő: Asztalos Zoltán, 1955.)

műemlékjegyzék szerint a selyebi volt Tiszta-kúria XVIII. sz. (Kossuth u. 21., 49 hrsz.) általános iskola, görög katolikus kápolna és plébánia, műemlék.⁵¹

Borsod-Abaúj-Zemplén megye 1992-ben megjelent képes műemlékjegyzékében Joó Tibor foglalta össze az épületre vonatkozó ismereteket: A 18. századi barokk épület hátsó homlokzatának közepén beépített három kronosztikonos márványtábla latin disztichonjai szerint a kúriát 1758-ban Tiszta Pál építtette, a tűzvész után 1771-ben újjáépítették (10. kép).

10. kép. A kúria keleti homlokzatán, a középrizalit timpanonjában elhelyezett, három táblából álló latin kronosztikonos felirat

A latin felirat:

OLIM LAETA FUI QUIA TUNC BENE STRUCTA RESVRGO
LAUS TIBI QVI EX NIHILO CVNCTA CREARE POTES

EXTRVXIT PAVLVS DE SELYEB ET ESTERA SZVSTRİK
ME PRİVS AST HEV! NVNC İGNE VORATA RVO
EXVLTO QVIA SIC VOLVIT QVI CVNCTA GVBERNAT
O! BENEDİCTE DEVS TV QVIA CVNCTA POTES

A latin felirat helyes szövegváltozata:

*Olim laeta fui, quia tunc bene structa resurgo.
Laus tibi, qui ex nihilo cuncta creare potes.*

51 Borsod-Abaúj-Zemplén megye műemlékjegyzéke, összeáll. az OMF, Budapest, ÉTK, 1976.

*Extruxit Paulus de Selyeb et Estera Szustrik
me prius ast heu! nunc igne vorata ruo.
Exulto quia sic voluit, qui cuncta gubernat.
O! benedicite Deus tu quia cuncta potes.*

A latin felirat magyar fordítása:⁵²

*Egykor boldog voltam, mivel akkor jól megépítve emelkedek.
Dicsőség neked, aki a semmiből meg tudsz teremteni mindent.*

*Épített Selyebi Pál és Szustrik Eszter
engem előbb, de ó jaj, most a tűz által elemészte omladozok!
Felkiáltok, mivel így akarta az, aki mindent igazgat.
Ó, áldott Isten, mivel te mindenható vagy.*

A kronosztikon első két sorában lévő római számok összege az 1758. év-számot adják ki, a következő kettőben lévők az 1772-t, míg az utolsó két sor az 1769-et.

A kúria domboldalban, kertben szabadon álló, téglalap alaprajzú, kétszintes épület, kontyolt nyeregteretűvel fedve. A középtengelyében a két szintet egyesítő terű kápolna, amelynek íves szentélyzáródása a lejtő felőli oldalon mutatkozik. Kétoldalt árkádnyílásokban íves lépcsőkarok fogják közre, amelyek a felső szint középfolyosójára vezetnek. A két ablak osztású címeres középrizalit két oldalán egy-egy árkád alatt van a lépcsőfeljárát és a bejárát. A homlokzatot falsávok és ablak-keretelések, s a középrizaliton két falpillér tagolja. Az épület helyiségei fiókos donga- és csehsüvegboltozatosak. A volt kúriában általános iskola, görögkatolikus kápolna és parókia működik.⁵³

Helyi adatközlőktől kapott információk szerint az épületben már 1945 előtt is községi iskola működött. Ugyanakkor a kápolna is eredeti funkciójában, istentiszteleti célokat szolgált. Az épületben lakott a görögkatolikus parókus és családja (13. kép).

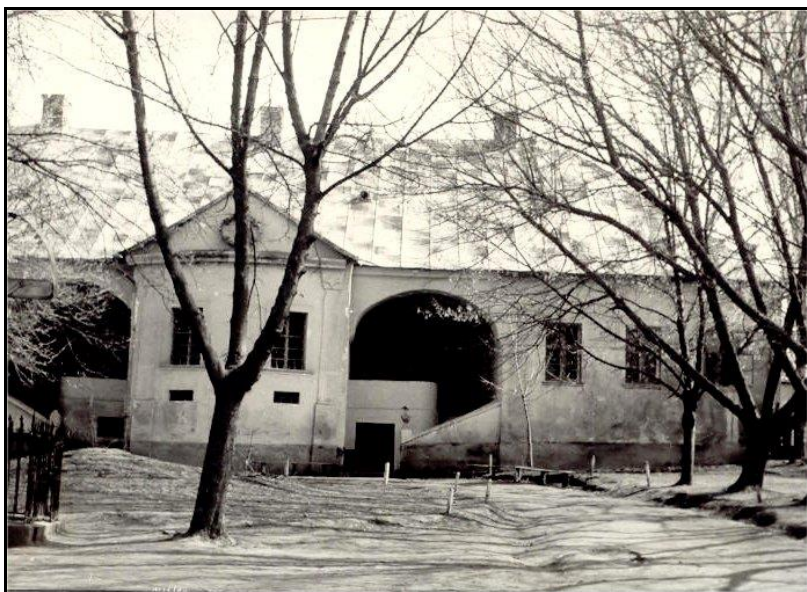
A kúria korábbi állapotáról leírás, korai rajz, vagy fotó nem maradt fenn. A jelenleg fellelhető legkorábbi két archív fotó 1956 áprilisából származik,⁵⁴ ezeken az épület még állókorcós fémlemez fedéssel van ellátva (11–12. kép). Ekkor még a kápolnát tartalmazó középrizalit timpanonjának csúcán a kettős kereszt is megvolt. A selyebi templom majd csak 1972-ben épült fel, felszentelésére 1973-ban került sor. Előtte a hívek a kúriában lévő kápolnát használták. Annak mérete olyan kicsi volt, hogy a szent liturgia alatt nem fértek el benne, sokan a kápolnán kívül álltak a szertartás végéig.⁵⁵

52 A szöveg fordítását Tóth Péternek köszönöm.

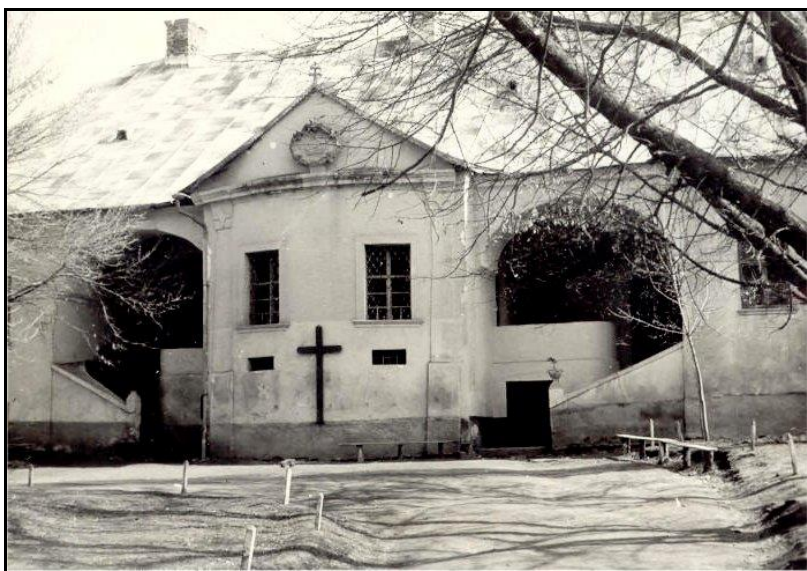
53 Borsod-Abaúj-Zemplén megye képes műemlékjegyzéke V. Hernád-völgye – Encs környéke, szerk. SZABADELVI József, CSERI Miklós, Miskolc, 1992. 44. (A vonatkozó részt JOÓ Tibor írta.)

54 MNL BAZVL XV.19. (Az Országos Műemléki Felügyelőség műemléki vizsgálata és fotódokumentációja Borsod-Abaúj-Zemplén megye műemlékeiről.) III/XXVI. köt.

55 BARTHA Elek, *Templomépítés a pártállami évtizedekben*, Ethnographia 115 (2004), 437.

11. kép. A kúria nyugatról 1956-ban

12. kép. A kúria nyugatról (középen a kápolna) 1956-ban

13. kép. A kápolna oltára 1981. (HOM Fotótár. Leltári szám: 38375)

A kápolna oltárépítménye a helyiség nyugati oldalán a két ablakkal áttört íves fal előtt nyert elhelyezést. Maga az oltár egy alépítményre (stípes) helyezett mensa oltárasztalból áll, amelynek közepére egy cibórium került ráhelyezésre. A kereszttel díszített cibórium két oldalán adoráló angyalokkal, tetején vörösre festett lángoló Jézus-szív, melyből kereszt és fénylő sugarak nőnek ki, háttérében kagylóval. A restaurálást igénylő nagyméretű barokk oltárkép Nepomuki Szent Jánost ábrázolja fekete reverendában. Bal kezében – az ábrázolásánál általánosnak mondható – feszülettel, jobb kezében – a sokkal ritkábban ábrázolt módon – nyelvét tartja. Feje fölél az egyik puttó glóriát tart. A felhőkön lebegő főalak alatt jobbra egy angyal néz fel rá, bal kezében talán háromszög alakú mécseset tartva. A kép szélén a felhőben pedig az egyik oldalon négy, a másikon két puttó figyel. A főoltárkép két oldalán egy-egy fából készült nagyméretű szobor nyert elhelyezést, amelyek egymással szemben a főoltárkép felé fordulnak. A két koronás főben a kezében országalmát tartó Szent László balról és a jobb oldali Szent István barokk ruhába

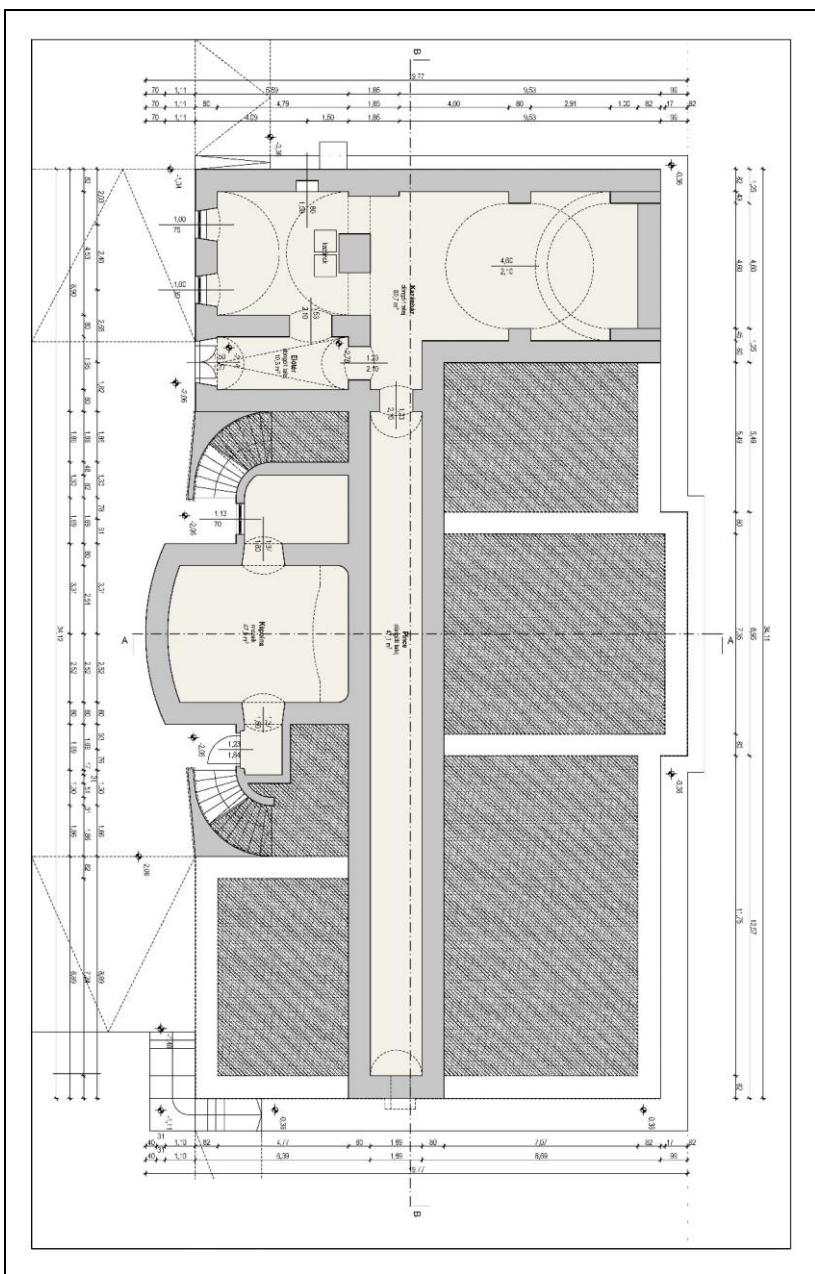
öltöztetett merev alakja ismerhető fel. Megjelenítésük általánosnak tekinthető a kor oltárművészetében. A fehér alapon arannyal való díszítés a miskolci Mindszenti templom stílusával rokon. Az oltárkép tetején díszes, aranyozott kartusba foglalt felirat található az alábbi szöveggel: A „...*vota mea reddam in conspectu timentium Deum*” jelentése „...beváltom fogadalmam azok előtt, akik félik az Istent.” (Zsolt. 21.26.).

14. kép. A kúria telke és épülete a mai telekosztásban

15. kép. A kúria épülete nyugatról, a felújítás előtt, 2017

16. kép. A Tiszta-kúria pinceszinti alaprajza (készítette: Borsod-Invest Kft., 2017)

1979-ben azt írják az épületről, hogy „közös erőfeszítéseink eredményeként sikerült hasznosítani a selyebi volt Tiszta-kúriát, melynek helyreállítása jelenleg folyik és művelődési, kulturális és oktatási célra használja majd a község”.⁵⁶ Az iskola államosításakor telekhatárokkal is demonstrált megosztását, amely magát a kúria épületét is kettéosztotta, csak napjainkra sikerült megszüntetni, amikor a görögkatolikus egyház az egész épületet visszakarta és a telket egyesítette (14. kép).

A domboldalba épített középfolyosós épület – elhelyezkedéséből és a két szintet egyesítő terű kápolna miatt – csak részben alapincézett (16–17. kép).

Az épület felújítására 2017–2018-ban került sor a görögkatolikus egyház beruházásában és azóta is általános iskolaként működik.

* * *

56 OLAJOS Csaba, *Műemlékek helyreállítása és hasznosítása Borsod-Abaúj-Zemplén megyében*, Honismeret 7 (1979), 3., 10.

DOMJÁN ELEK FANCSALI EVANGÉLIKUS LELEKÉSZ,
II. RÁKÓCZI FERENC
FEJEDELEM VALLOMÁSAINAK ELSŐ FORDÍTÓJA (1903)
GYULAI ÉVA

ELEK DOMJÁN, EVANGÉLIKUS DUCHOVNÝ Z FANCSALI,
PRVÝ PREKLADATEĽ VÝPOVEDÍ KNIEŽA FRANTIŠKA II. RÁKÓCZIHO (1903)

V latinskom jazyku napísané dielo Františka II. Rákócziho, na ktorom začal pracovať v roku 1716 a dnes ho poznáme ako „Výpovede“, bolo po napísaní jeden a pol storočia ukryté pred svetom, podarilo sa ho objaviť až v roku 1858. Latinský text s početnými chybami bol zverejnený v roku 1876, následne bolo potrebné tridsať rokov čakať na prvý maďarský preklad textu *Confessio Peccatoris*, pričom tento preklad nevznikol v kruhoch literátov či historikov, ale vytvoril ho „vidiečan“, ešte k tomu „amatér“, evanjelický duchovný z obce Fancsal, nachádzajúcej sa v regióne Cserehát na juhu Abova, Elek Domján (1869 – 1938). Domján pochádzal zo Šopronskej stolice, po ordinovaní za evanjelického duchovného sa dostal do severovýchodného Uhorska, svoju kariéru tam aj ukončil ako evanjelický biskup v Nyíregyháze. Jeho preklad Rákócziho textu vyšiel tlačou v Miskolci v roku 1903. V predslove sa Domján zmienil aj o ťažkostiach súvisiacich s prekladom, ale preklad, napriek chybám, označil za dôležité poslanie v prehlbovaní vlastenectva. Jeho súčasníci preklad síce kritizovali, ale široká verejnosť ho dobruomyseľne prijala. Domjánov preklad sa stal súčasťou Rákócziho kultu, vyvolaného výstavou Rákócziho relikvií a vrcholiaceho návratom pozostatkov bežencov do vlasti v roku 1906. Elek Domján sa ďalšej prekladateľskej činnosti už nevenoval.

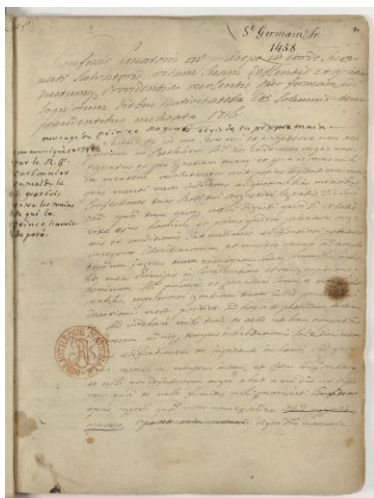
Kľúčové slová: Rákócziho rukopisy, Rákócziho kult, latinsko-maďarský preklad, vydanie textu, evanjelická cirkev

Confessio Peccatoris • II. Rákóczi Ferenc latin nyelvű művét, amelyet ma „Vallomások” néven ismerünk, 1716-ban kezdté írni Grosbois-ban, majd később Rodostóban folytatta és itt is fejezte be. A kalandos sorsú kézirat szerzőjétől eredetileg a „Confessio Peccatoris (Egy bűnös vallomása)” címet kapta,¹ a szakirodalomban máig ezen a címen (is) idézik. A cím arra utal, hogy a katolikus vallású, emigrációjában egyre inkább vallásos lelketű, Jézust egyre inkább magában érző (*Sentio te in me, Jesu mi*) Rákóczi bűneinek megváltásával egyfajta gyónást végez, ugyanakkor Szent Ágoston – akire Rákóczi

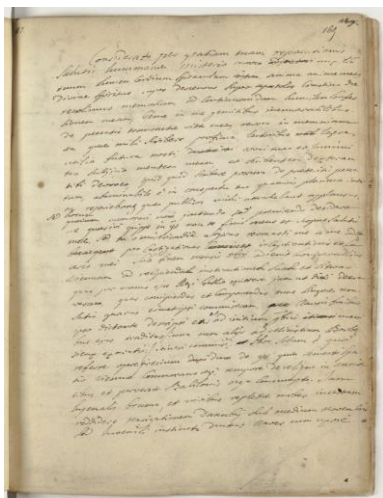
1 A kézirat címe és első mondata: *Confessio Peccatoris, ad praesepe in corde suo nati Salvatoris, vitam suam deflentis, et gratias ductumque Providentiae recolentis, per formam soliloquiorum, diebus Nativitatis Christi solemnitate praecedentibus inchoata 1716.* (Egy életét a saját szívében megszületett Megváltó jászólánál sirató bűnös vallomása, amelyet magányos beszélgetések formájában, 1716-ban, a Krisztus születése ünnepét megelőző napokban kezdett meg)

2 „Magamban érezlek Téged, Jézusom”. A kézirat legelején megjelenő szövegrészlet latinul tévesen (*Sentio me in te, Jesu mi*) közölték (Principis Francisci II. RÁKÓCZI *Confessiones et Aspirationes Principis Christiani*, e codice Bibliothecae Nationalis Parisiensis edidit Commissio fontium historiae patriae Academiae Scientiarum Hungaricae, Bibliopolium Academiae Hungaricae. Budapestini, (Monumenta Hungariae Historica, I. Scriptores), 1876), így a magyar fordítások is félreértették Rákóczit. Takács Lászlónak tartozom köszönettel, hogy erre felhívta a figyelmet. Így Domján Elek miskolci kiadásának (*II. RÁKÓCZI Ferenc fejedelem önéletrajza*, ford. DOMJÁN Elek, Miskolc, Szelényi és Társa, 1903) magyar fordítása (*Tebenned érzem magam, én Jézusom*) sem felel meg Rákóczi eredeti szövegének.

hivatkozik is művében – „Vallomások (*Confessiones*)” c. művére is utal mind az eredeti, mind a későbbi címadás.

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France, Département des Manuscrits, Latin 13628

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France, Département des Manuscrits, Latin 13628

1/a-b. kép. Rákóczi Vallomásai kéziratának 1. és 169. oldala a Francia Nemzeti Könyvtár Kézirtárában (Bibliothèque nationale de France Département des Manuscrits. MS Latin 13628) (Forrás: <https://gallica.bnf.fr>)

Rákóczi születésének 2026-ban ünnepelt 350. évfordulója, illetve a „Vallomások” kéziratának közeljövőben tervezett kritikai kiadása³ a fejedelem írói tevékenységét is fókuszba állítja, mind az eredeti latin szöveget, mind későbbi fordításait illetően. Az emigrációban született Vallomások kézírata megírását követően másfél évszázadig lappangott, s csak a párizsi emigrációban élő Grisza Ágoston (1818–1884) lankadatlan utánajárásának köszönhető, hogy 1858-ban a Bibliothèque nationale de France (Francia Nemzeti Könyvtár) kéziratgyűjteményében sikerült fellelni az eredeti latin nyelvű kéziratot, Rákóczinak az *Aspirationes/Aspirations* latin-francia és *Réflexions* francia nyelvű kéziratával együtt, sőt egy kötetbe kötve.⁴

A Vallomások latin szövegét végül Grisza az MTA Történelmi Bizottsága támogatásával 1876-ban jelentette meg Fraknoi Vilmos előszavával, számos

3 A kritikai kiadást Takács László, Dénesi Tamás, Kiss Dániel, ill. Tóth Ferenc készíti elő. Vö.: DÉNESI Tamás, KISS Dániel, TAKÁCS László, II. Rákóczi Ferenc *Confessio Peccatoris című kézírata* = *Fideliter servanda* II. *Scriptorium konferencia*, Pannonhalma, 2018. május 7–8., szerk. BOROS István, Budapest, Szent István Társulat, 2020, 85. (1. jegyzet)

4 A kéziratok sorsáról legújabbán lásd: KOVÁCS Ilona, *A fohászok szöveggyűjteménye* = II. Rákóczi Ferenc *Fohászai*, szerk. DÉRI Balázs, KOVÁCS Ilona, HOPP Lajos, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994 (Archivum Rákócziánium, 4), 338–349.; DÉNESI-KISS-TAKÁCS 2020; KNAPP Éva, II. Rákóczi Ferenc *Aspirationes/Aspirations című művének irodalmi mintáihoz*, Irodalomtörténeti Közlemények 123 (2019), 433–464.

hibával,⁵ és hiába üdvözölte a régóta hiányolt szöveget Thaly Kálmán,⁶ a kötet a korszak rengeteg forráskiadása között nem tűnt igazán ki, annyira legalábbis nem, hogy fordítására bárki is vállalkozott volna a történettudomány művelői közül. Bár a dualizmus-kori tudományosság, illetve a művelt közvélemény még természetesnek tartotta latin szövegek olvasását, nem volt kérdéses, hogy Rákóczi latin nyelvű *Confessio peccatoris*-át magyar fordításban is meg kell a közönségnek ismernie a Thaly Kálmán és köre által egyre intenzívebben ápolat Rákóczi-kultusz közepette. Szinte hihetetlen, hogy a *Confessio Peccatoris* latin szövegének első fordítására mégis harminc évet kellett várni a latin kiadást követően, és még inkább érthetetlen, hogy a fordítást végül nem a történész-irodalmi, ekkor már főként Budapesten tömörülő „szakma”, hanem egy „vidéki”, ráadásul „amatőr” végezte el. Egy negyedszázadnak kellett eltelnie, hogy a „Vallomások” terjedelmes latin szövege magyarul is megjelenjen, ráadásul egy kis dél-abaúji falu, a Csereháton fekvő Fancsal fiatal evangélikus lelkésze vette a bátorságot, hogy Rákóczi majdnem 200 év távolából szóló üzenetét azoknak is közvetítse, akik nem olvasnak latinul. És a Magyar Királyság lakosai közül sokan voltak ilyenek.

Domján Elek (1869–1938) • Domján Elek Sopron vármegyéből került Északkelet-Magyarországra evangélikus lelkészé váló ordinálását követően, és karrierjét is itt fejezte be mint nyíregyházi evangélikus püspök. Családja nemesi származású, a szentgyörgyvölgyi és domjánszegi Domján család középkori eredetű Zala megyei család, amelynek egyik ága a 18. században már bizonyosan Sopron vármegye különböző településein él, Domján Elek őse lehet az a vásárosfalui Domján Mihály, akit 1820-ban említenek egy nemesi összeírásban.⁷ A Vásárosfaluban élő Domján Mihály már korábban is szerepel Sopron vármegye történeti forrásaiban, 1809-ben ugyanis Sopron vármegyei nemesi felkelő sereg egyik tagja, de bizonyosan rokon az a Szentgyörgyvölgyi Domján Antal (1824–1906) honvéd-huszárörrmester is, aki 1849. június 13-án részt vett a csornai csatában.⁸ Domján Antal ugyanis Vásárosfaluban született, és sírja a csornai Szent Antal-temetőben ma is látható. Talán Antal fivére vagy unokafivére volt az a nemes Domján Mihály, aki a beledi

5 RÁKÓCZI 1876. A kiadásról vö.: DÉNESI–KISS–TAKÁCS 2020, 85–86.; Magyar előszóval is megjelent: II. Rákóczi Ferencz Önéletrajza és Egy keresztény fejedelem áhításai című munkája a párisi Nemzeti Könyvtárban őrzött eredeti kéziratból kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága, MTA, Budapest, 1976.

6 *[Kár is lett volna e lélekemelő drága ereklények elveszni, melyet minden magyar bús kegyelettel olvasand, s mely nélkül nemzetünk múlt századbeli legnagyobb bűsének benső életét és kedélyvilágát csak kevéssé fogunk ismerhetni. THALY Kálmán könyvismertetése (II. Rákóczi Ferencz Önéletrajza...), Századok, 1876/4, 316.*

7 BAÁN Kálmán, *A szentgyörgyvölgyi és domjánszegi Domján család története*, Magyar Családtörténeti Szemle 8 (1943), 6., 177.

8 DOMJÁN Lajos, *Egy értelmiségi család története 1490 és 2004 között. A Domján család története = Mérnök, természettudós és orvos dinasztiák, melyek befolyásolták Magyarország szellemi életét. Tanulmányok a természettudományok, a technika és az orvoslás történetéből*, Budapest, Országos Műszaki Múzeum – Áron Kiadó, 2005, 243.

evangélikus anyakönyv szerint 1831. március 8-án született Vásárosfaluban (id.) Domján Mihály⁹ és Tompa Katalin gyermekeként. Benne sejtjük Domján Elek apját. Egyébként Domján Elek és családtagjai neve előtt csak az 1930-as években tűnik fel a „szentgyörgyvölgyi” nemesi prédikátum, korábban nem használták.

Domján Elek születését a Sopron vármegyei Beled anyaegyház anyakönyvébe jegyezték be, szülőfaluja, Vásárosfalu ugyanis a beledi evangélikus egyház filiája volt. Domján Elek 1869. október 31-én született, és még aznap megkeresztelte a beledi (és vásárosfalui) evangélikus lelkész, Gyurácz Ferenc.¹⁰ Szülei: Domján Mihály gazda és Nagy Rozália, Vásárosfalu 11. h. sz. alatti lakosok, keresztszülei: Tompa János gazda és Benkő Lídia. Bizonyosan volt egy leánytestvére, Eleonóra, aki 22 éves korában, 1889. augusztus 22-én halt meg és másnap temették el Vásárosfaluban, egyébként az apa, Domján Mihály ekkor már nem élt.¹¹

A soproni evangélikus líceum • A kisbirtokos, nemesi eredetű család Eleket a soproni evangélikus líceumba adta, a kisdíák az 1880/81. tanévben kezdte meg tanulmányait, ösztöndíjasként. A líceumban tehetséges tanulónak bizonyul, az 1886/87. tanévben, VII. osztályosként nyeri el először a Róth–Teleki-ösztöndíjat, amelyet Teleki Józsefné Róth Johanna grófnő (1741–1813) alapított 1812-ben, és amely évente 60 magyarországi evangélikus diáknak nyújtott kezdetben 100 Ft támogatást. A Teleki–Roth Johann-féle ösztöndíj alapítvány egyébként 1887-ben 60 ösztöndíjat osztott ki az országban, egyenként 38 forintot, Sopronban 10 diáknak, köztük Domján Eleknek.¹² Domján Elek VIII. osztályosként, 1888-ban is részese a Róth–Teleki-ösztöndíjnak, ráadásul a soproni líceum vitairási versenyében második díjat kap, Petőfi összes költeményeivel jutalmazták.

Domján Elek a korabeli líceumok és gimnáziumok tantervének megfelelően, a kezdetektől alapos latin nyelvi oktatásban részesül, már az I. osztályban heti 6 latin órája van, tanára Scheffer Károly. A további osztályokban is megmarad a mindennapi latin oktatás, 1882/83-ban, a III. osztályban már a tudós Góbi Imre (1846–1927) a latintanára, aki 1879 és 1884 között oktatott a líceumban, főként magyar irodalmat. V. osztályban (1883/1884) Király Béla (†1901) Domján Elek latintanára, aki egyébként zeneszerzőként is ismert a korabeli Sopronban. Hatodikban érezhetően magasabb (és nehezebb) színvonalra váltott a latin oktatás, amikor Domján Elek és osztálytársai új latintanárt kaptak, Fejér Lajos (1859–1938) személyében, aki a selmecbányai líceumból

9 (Id.) Domján Mihály 1870. február 19-én halt meg Vásárosfaluban, 82 éves korában, vagyis 1788 körül született.

10 Gyurácz Ferenc (1841–1925) Beled evangélikus gyülekezetében 1868–1872 között működött lelkészként, majd Pápán szolgált, 1895-ben pedig a Dunántúli Kerület püspöke lett. 1907-ben a Főrendiház tagjává nevezte ki az uralkodó.

11 A beledi (Sopron m.) evangélikus egyház anyakönyvei, Beledi Evangélikus Egyházközség (Forrás: FamilySearch)

12 Evangélikus Egyház és Iskola 5 (1887), 204.

kerül 1883-ban Sopronba. Az V. osztálytól 4 órában görögöt is tanulnak a líceum diákjai, Domján Elek tanára Thiering Károly (1834–1915) volt, egyben a soproni kaszinó könyvtárosa, illetve a városi közkönyvtár alapítója.¹³

2. kép. A soproni evangélikus líceum iskola értesítője, 1885/86 (Forrás: <https://medit.lutheran.hu>)

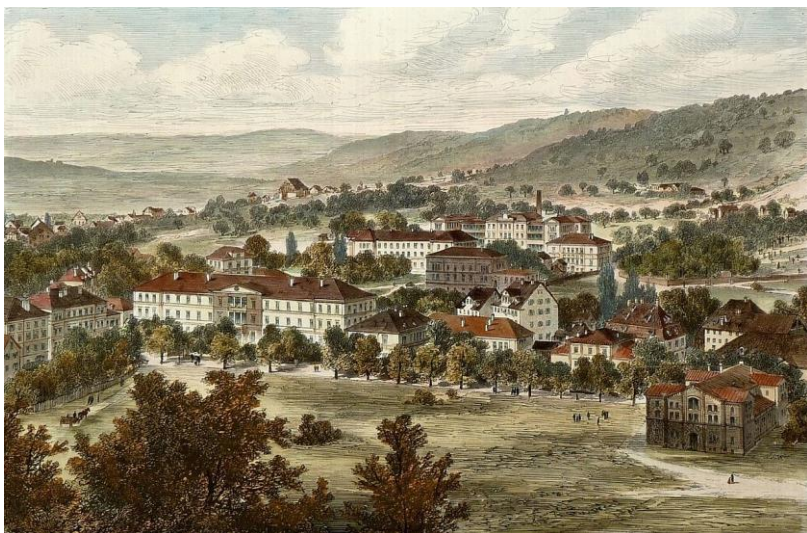
3. kép. Rupprecht Mihály fényképész műterme: Gombocz Miklós, 1870 körül. Fénykép (Soproni Evangélikus Gyűjtemények Fotógyűjtemény. Ltsz. SEL XV.5.1.d. Forrás: <https://sopronigyujtemenyek.lutheran.hu>)

A VIII. líceumi osztály, azaz a főgimnáziumi képzés elvégzése után Domján Elek az intézménynél maradt és 1887-ben beiratkozik a Bölcsészeti-Theológiai Intézet teológiai képzésére. Első, majd másodévesként továbbra is élvezi Telekiné Róth Johanna alapítványának támogatását. Tagja lesz a teológusok szépirodalmi irányú önképző egyesületének, a Győry Vilmos-körnek is, amely saját folyóiratot is működtet „Törekvés” néven. A kör „vezérelnöke”: Gombocz Miklós (1844–1905) teológiai tanár, jegyzője Domján Elek.

A teológusok 1889/90. tanévben új önképző egyesületet alapítanak Poszsvék Sándor (1839–1914) teológiai tanár elnökletével, 32 taggal. Az év végén Domján Sándor III. éves teológus, mint az önképzőkör tagja nyeri az egyik nagydíjat, a Straner Vilmos pinkafői lelkész által felajánlott aranyat, amelyet a lelkész „A hamis sáfárról szóló parabola gyakorlati magyarázatának” témájában írt ki.

13 A dunántúli ág. hitv. ev. egyházkerületi Soproni Lyceum, 1883-tól Soproni Lyceum és Tanító-képezde iskolai értesítői: 1880/81–1887/88. (Forrás: hungaricana.hu)

A 3 éves teológiai képzésben már csak heti 2 latin óra van a tantervben, együtt a három évfolyamnak. Ráadásul már nemcsak klasszikus auktorokat olvastak, hanem a teológiai képzéshez kapcsolódó újlatin szövegeket is. Az 1887/88. tanév első félévében az első éves Domján Elek felsőbb éves társai-val együtt Cicero „De officiis” c. művének II. könyvét, majd a második félévében a „Formula concordiae epitome” c. evangélikus hitvallási iratot tanulmányozza, amely az 1577-ben készült ún. Egyességi Irat összefoglalását tartalmazza, latin nyelven. A latint Müllner Mátyás (1818–1902) teológiai tanár, a líceum igazgatója tanítja. A teológia második évében (1888/89) az „Apologia”, azaz a „Confessio Augustana” latin szövegét, illetve Luther „Schmalkaldi (Schmalkaldeni) cikkek” néven ismert, 1537-ben készült hitvallási iratát olvasták és fordították a hallgatók a fiatal Payr Sándor (1861–1938) teológiai tanárral, egyházi íróval és az ugyancsak pályája elején álló Jausz Vilmos (1866–1913) teológussal. Domján Elek a teológia harmadik évében (1889/90) az „Apologia” mellett az ágostai hitvallás, illetve a „Cathecismus maior” latin szövegét fordítja és értelmezi, ugyancsak Payr Sándor irányításával. A tananyagban szerepel még Luther „Von der Freiheit eines Christenmenschen” című műve is, a hallgatók valószínűleg együtt olvasták és fordították a mű 1520. évi eredeti latin kiadásával (*Tractatus de libertate christiana*).¹⁴

4. kép. Gottlob Heinrich Theuerkauf: A tübingeni egyetem campusa 1877-ben.
Színezett fametszet (Forrás: wikimedia)

14 Dunántúli ág. hitv. evang. egyházkerületi Soproni Lyceum Értesítője 1887/88, 1888/89; 1889/90
(Forrás: hungaricana.hu)

A Sopron megyei Vásárosfaluból származó Alexius Domján, néhai Michael Domján vásárosfalui gazdálkodó (*Oekonom in Vásárosfalu*) 1891. november 9-én iratkozik be a tübingeni egyetem téli szemeszterére, a teológiai fakultásra, ezért 16 márka 50 dénárt kellett fizetnie.¹⁵ Egy éves tübingeni tanulmányai után Domján visszatér Sopronba, ahol 1894 szeptemberében lelkésszé ordinálják.¹⁶

Domján Eleket lelkészavatásáig tartó tanulmányai egyértelműen az evangélikus egyház és Sopronhoz kötöttek, még tübingeni egyetemi éve is jellemző volt a korabeli soproni teológus hallgatók külföldi egyetemjárására. Ordinációja után 10 évvel Magyarország Soprontól távol eső vidékén jelentette ugyan meg Rákóczi Vallomásainak fordítását, erudíciója mindenképpen a soproni evangélikus líceumhoz és teológiai intézethez köti. Bár a korabeli főgimnáziumi képzés máshol is hasonló tartalmú és alapos (*quasi* mindennapos) latin stúdiummal készítette fel a jövőendő elitjét, Domján Eleknél, jutalmakkal is díjazott tehetsége mellett, magas szintű latintudásához tanárai képzettsége és eltökéltsége is hozzájárult. Nem lehet véletlen, hogy egyik tanára, Müllner Mátyás (1818–1902), aki 1839-ben a berlini egyetemen a teológián kívül klasszika filológiát is hallgatott, már 1846-ban tankönyvet írt a latin mondattanról.¹⁷ Müllner igazgatója is lett a líceumnak, s egyik tanítványa meleg hangon emlékezett meg róla 1925-ben. Az írásban megemlíti Fejér Lajos nevét is: „a tanári kar új tagjai is új szellemet hoztak és ezt az új szellemet örömmel üdvözölte az ifjúság. Például Fejér Lajos latin óráit, ahol épen annyit tanultunk jól latinul, mint szépen magyarul.”¹⁸ Fejér még a tantervébe is bevette a magyar és a latin nyelv eltérő sajátosságainak vizsgálatát. Fejér Lajos, sőt Thiering Károly tanára volt Gombocz Zoltán (1877–1935) nyelvésznek is, Gombocz nekrológiájában is megemlékeznek a soproni tanárokról, akik maguk is művelték a filológia tudományát, ugyanakkor tanítványaik érdeklődését is felkeltették tárgyuk iránt.¹⁹

15 Universitätsmatrikel Wintersemester 1889/1890–Sommersemester 1902. Eberhard Karls Universität Tübingen, Universitätsbibliothek UAT 5/33. p. 92r (Forrás: https://opendigi.uni-tuebingen.de/opendigi/UAT_005_33)

16 Főtiszt. Karsay Sándor püspök úr által 1893. évi szept. 24-én Sopronban a lelkész bivataltára felavattatnak, mintán előző napon a lelkész vizsgát sikerrel letették: 1. Domján Elek Beledbe. Szül. Vásárosfalun Sopron m. 1869. okt. 30. Érettségét tett Sopronban. Ugyanitt hallgatta a theológiát, s egy évet Tübingenben. EOL (Evangélikus Országos Levéltár) DT (Dunántúli Evangélikus Egyházkerület) Ak (Lelkészszerelési (ordinációs) anyakönyv) Ordinációs anyakönyv 1783–1784, 1786–1905. f. 260r. A kutatásban nyújtott segítségért dr. Czente Miklósnak tartozom hálával.

17 MÜLLER Mátyás, *Latin szókötészet. Az ifjúság számára*, Sopron, Kulcsár, 1846.

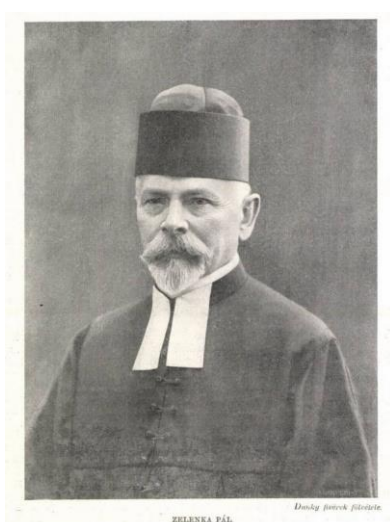
18 HAMVAS József, Müllner Mátyás, Harangsó 16 (1925), 22. (1925. máj. 31.) 184.

19 Tanárai közül Hanffel, Thiering és a ma is élő Fejér Lajos tett rá ilyen irányban legmélyebb, tán sorsrontó hatást. Ezek a jeles tanáremlerek nemcsak hogy figyelemmel kísérték a filológia körében történő eseményeket, nemcsak hogy maguk is dolgoztak – saját gyönyörűségükre –, hanem érdekes tapasztalataik, értékes ismereteik átadásához, tárgyuk megkedveltetéséhez is értettek, sőt arra is volt érzékük és bátorságuk, hogy tehetséges tanítványaikat ki-kisalogassák, majd ki-kiküldjék a tankönyvtudomány szűkös celláin túl elterülő szabad mezőkre. ZSIRAI Miklós, Gombocz Zoltán. 1877. június 18–1935. május 1., Nyelvtudományi Közlemények 49 (1935), 1–3., VI.

Beled és Miskolc • A fiatal lelkészt 1893-ban a szülőhelyéhez közeli Beled-be ordinálták, nemsokára azonban már Miskolcon segédlelkész Zelenka Pál (1839–1910) evangélikus püspök mellett. Zelenkát nemcsak főpapként, teológusként, hanem íróként is számon tartották kortársai, a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság alapító tagja volt, s 1883-ban jelentette meg egyháza, a miskolci evangélikusok első évszázadának történetét.²⁰ Munkáját segítette, hogy lelkészként maga rendezte a miskolci evangélikus egyház könyvtárát és irattárát, azaz ismerte a forrásokat.

5. kép. A beledi evangélikus templom, 2010 körül. Fénykép (Forrás: <https://beled.egyhazkozseg.hu>)

6. kép. Dunky fivérek fényképszemlétermé (Miskolc): Zelenka Pál evangélikus püspök fényképe a Vasárnapi Ujság 1910. dec. 18-i számában (Forrás: arcanum.hu)

Domján Eleket 1893. november 28-án választották meg segédlelkésznek, s Miskolcon egy modern, pezsgő, kulturális jelleggel is rendelkező várost talált, igaz, közkönyvtár nem volt, csak az evangélikus egyház könyvtárából kölcsönözhettek a miskolciak. Domjánt mint püspöki segédlelkészt „különösen szép egyházi beszédjeiért oly szívesen hallgatták” a miskolci evangélikus hívek.²¹

Fancsal • Domján Elek Zelenka püspök melletti miskolci szolgálata azonban átmenetinek bizonyult, ugyanis 1897. március 28-án megválasztották az Abaúj vármegyei, alapítását a 18. század elejéig visszavezető fancsali

20 ZELENKA Pál, *Emléklapok a Miskolczi Ág. Hitv. Ev. Anyaszentegyház évszázados életkönyvéből*, Miskolc, Forster Rezső, 1888.

21 Szabadság 6 (1897), 27., (1897. ápr. 3.)

evangélikus egyház²² lelkészének. 1897. március 31-én temetett először Fancsalon, majd április 20-án keresztelt először a fancsali egyházban, mégpedig egy ugyanaznap született fancsali lánygyermeket. Fancsal evangélikus népessége a 19. század második felére már elmagyarosodott, eredetileg azonban Liptó vármegyéből ide telepített szlovákok alkották.

7. kép. Ismeretlen fotográfus:
Domján Elek evangélikus lelkész,
1910 körül. Magántulajdon,
dr. Fazekas László jóvoltából

A 28 éves Domján Elek feleséget is új környezetéből választott, 1898. február 9-én Fancsalon esküdött meg a 21 éves makranczi Győri Mária Idával, Győri Kálmán berencsi birtokos lányával, az esketést Zelenka Pál evangélikus püspök végezte. Gyermekei is itt születtek, Zoltán 1898-ban, ifj. Elek 1902-ben. 1907. február 17-én született Erzsébet Ilona nevű kislányát Domján Elek maga keresztelte Fancsalon, de ugyenezen év augusztus 28-án meghalt, és Fancsalon temették el.²³ Ekkor azonban Domján Elek már egy másik gyülekezet lelkésze volt, a sátoraljaújhelyi ágostai hitvallású evangélikus egyházközség 1907. augusztus 25-én a fancsali lelkészt választotta meg lelkészének, miután Korbély Géza Eperjesre távozott. Új állomáshelyén 30 évig szolgált, esperes lesz, majd megválasztják nyíregyházi püspöknek is.

22 Erről bővebben vö.: GYULAI Éva, *Dél-abbai evangélikus gyülekezetek és lelkészek egyháztörténeti forrásai a 18. századból = Pramene k cirkevým dejinám Uhorska v ranom novoveku / Források a koraiújkorai magyar egyháztörténethez*, szerk. KÓNYA Péter, Prešov, Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2024, 130–147.

23 A fancsali evangélikus egyház anyakönyvei, Fancsal–Hernádvécsei Evangélikus Egyházközség irattára, Fancsal. A kutatásban nyújtott segítséget megköszönöm P. Nagy Krisztina evangélikus lelkésznek és dr. Szalipszky Péter ny. múzeumigazgatónak.

Domján Elek 10 évig szolgálta egyházát és gyülekezetét Fancsalon, és lelkes működése mellett a magyar művelődéstörténetbe is beírta a nevét Rákóczi Vallomásainak fordításával. Sopronból magával hozott érdeklődése és műveltsége hamar a közel kétszáz éve alapított fancsali evangélikus egyház régi iratai felé irányította. 1901. november 17-én ünnepelte a fancsali evangélikus egyház alapításának 200. évfordulóját, és az istentiszteleten, valamint az ünnepségen Domján Elek lelkész többször is beszélt gyülekezete múltjáról. Már az ünnepség előkészületeiről megjelent egy hír a sajtóban, e szerint a fancsali evangélikusoknál „a rendszeresen vezetett naplójegyzetek és jegyzőkönyvek ez időtől kezdve napjainkig is megvannak. E feljegyzések egy vaskos kötetet tesznek ki, melynek fordításán Domján Elek fancsali evangélikus lelkész dolgozik”.²⁴ A fancsali egyháznál őrzött naplójegyzetek, amelyeket Domján a hír szerint elkezdett fordítani, végül azonban nem jelentette meg a fordítást, latinul íródtak Clementis János szlovák evangélikus lelkész tollából, aki a 1719 és 1760 között szolgált Fancsalon.²⁵ Nem tudjuk, Domján Elek mennyit fordított le elődje latin szövegéből, tény, hogy az 1901. évi ünnepségen,²⁶ és később is, a Clementis-napló és az egyháznál őrzött egyéb kéziratos források alapján tartott beszédeket, előadásokat a 200 éves fancsali egyház múltjáról.

Rákóczi (Miskolc, 1903) • Ha a fancsali lelkésznaplót nem sikerült Domjának közzé tenni, egy másik, a nemzetnek fontosabb önéletrajzi jellegű írást éppen fancsali időszaka alatt fordította le latin nyelvből, és tette közzé nyomtatásban. Talán éppen miskolci és fancsali szolgálata idején került közelebb a Rákóczi-korhoz és a fejedelem szellemiségéhez, hiszen Zemplén, Borsod, Abaúj vidékén élénkebben élt Rákóczi emléke, mint Nyugat-Magyarországon. Rákóczi szövegével 1901-ben már bizonyosan foglalkozott, hiszen a Tiszai Egyházkerület 1901. évi közgyűlésén már szó volt róla, hogy Domján Elek Rákóczi Vallomásait készül kiadni.²⁷ 1903-ban pedig a közgyűlésen már a kész, hamarosan megjelenő fordításról tárgyaltak.²⁸

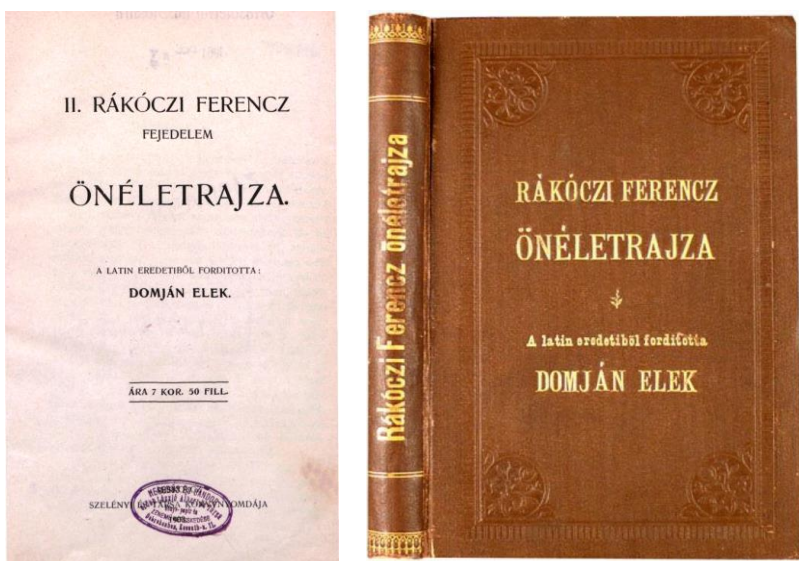
24 Felsőmagyarország, Kassai Napló, 17 (1901), 255., (1901. nov. 7.)

25 A napló magyar fordítása 2018-ban jelent meg: GYULAI Éva, *Régi diárium – Clementis János fancsali evangélikus lelkész naplója, 1719–1760*, Miskolc, Herman Ottó Múzeum, 2018 (Officina Musei, 25).

26 *Fancsal község ünnepe. 1901. november 17-én [...] Az isteni tisztület [...] után Domján Elek fancsali lelkész olvasta fel az egyház kétszáz éves történetét. [...] Este hangverseny volt ugyancsak az iskola nagytermében a következő műsorról: [...] Képek az első fancsali pap életéből. Felolvasta Domján Elek fancsali en. lelkész, Felsőmagyarország, Kassai Napló, 17 (1901), 268., (1901. nov. 22.); Az egyház tanulós, megindító részletekben gazdag történetét Domján Elek helybeli lelkész olvasta föl, Evangélikus Egyház és Iskola 19 (1901), 48., 598. (Az ünnepségről országos lapok is megemlékeztek: Pesti Hírlap, 23 (1901), 323., (1901. nov. 22.))*

27 *Irodalmi munkásság [...] Fancsalban Domján Elek II-dik Rákóczy Ferencz fejedelem önéletrajzát fordítja s rendezti sajtó alá. [...] A Tiszai Ág. Hitv. Evang. Egyházkerület Tátra-Lomniczon 1901. évi szeptember 10–13. napjain megtartott Közgyűlésének Jegyzőkönyve, Szelényi és Társa, Miskolcz, 1902, 31.*

28 *Domján Elek fancsali lelkész latinból lefordította II. Rákóczy Ferencz önéletrajzát, mely rövid idő múlva elhagyja a sajtót. = A tiszai ág. hitv. evang. egyházkerület Iglón 1903. évi augusztus 25–28. napjain megtartott Közgyűlésének Jegyzőkönyve, Forster, Klein és Ludvig, Miskolcz, 1903.*

8/a-b. kép. Domján Elek fordításának címlapja, Miskolc, 1903 (A II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár, Miskolc példánya) és díszkötése (Magántulajdon, dr. Fazekas László jóvoltából)

A kötet hamarosan meg is jelent Miskolcon a Szelényi és Társa kiadónál,²⁹ Domján Elek előszavával (*Előljáró beszéd... Abaij-Fancsalban, 1903. július havában. Domján Elek, evang. lelkész*).³⁰ A címben a fordító Rákóczi művét, az 1876. évi latin kiadás címével egyezően, Önéletrajznak nevezi, de lelkiségében Szent Ágoston Vallomások című művével rokonítja.³¹

Domján Elek előszavában Rákóczit „az emberi nem legnemesebb alakjai közé” sorolja, akiben testet öltött „a nemzeti eszme”. A nemzeti hős mellett azonban Rákócziban a kivételes „erkölcsi nagyságot” is értékeli, aki „feláldozza mindenét, amivel bír”. Az evangélikus lelkész is megszólal ajánlásában, amikor Rákóczi mély vallásosságát hangsúlyozza, amely túlnő katolikus felekezeti korlátain. Így Rákóczi művét „vallásos építő olvasmányként” ajánlja (felekezettől függetlenül):

Aki hitének táplálékot keres, azt itt megtalálja. Nem azon hit igéit halljuk Vallomásaiból, melyet korlátok közé szorít a felekezetiesség, hanem azon egyéni benső hitét,

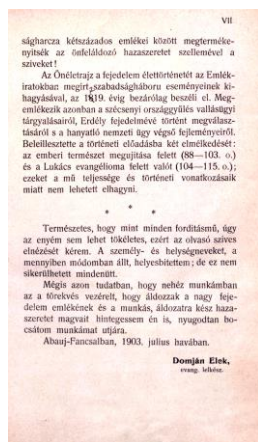
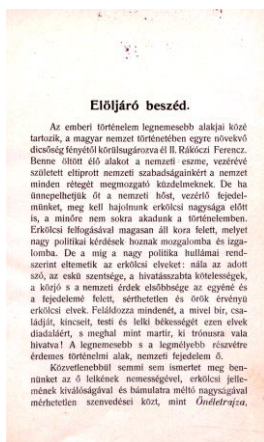
29 Szelényi Lajos 1897-ben alapított nyomdát Miskolcon „Szelényi és Társa Könyvnyomdája” néven, könyv- és lapkiadással is foglalkozott, 1917-ben egyesült a Klein-Ludvig Nyomdával: „Klein, Ludvig és Szelényi Könyvnyomdai Részvénytársaság Miskolcz” néven.

30 RÁKÓCZI 1903

31 Közvetlenebbül semmi sem ismert meg bennünket az ő [= Rákóczi] lelkének nemességével, erkölcsi jellemének kiválóságával és bámulatra méltó nagyságával mérhetetlen szenvedései közt, mint Önéletrajza, melyet Istenhez intézett Vallomások alakjában, Szt. Ágoston példája nyomán írt meg. DOMJÁN ELEK, *Előljáró beszéd* = RÁKÓCZI 1903, VI–VII.

*mely láthatatlan lánczaival istenhez csatol. Azért bár hálákat ad Istennek, hogy kato-
likusnak született és a protestáns felekezeti iránt leküzdhetetlen ellenszenvet látszik
tanúsítani: az ő hitelete a tekintélyekre nem támaszkodó s a felekezeti köréből ki-
emelkedő benső hitelet, amely a világi életben a legmagasabb erkölcsi értékű cseleked-
teket szüli.*

Domján előszavának végén kitér a fordítással kapcsolatos nehézségekre is, de fordítását, hibái ellenére is, a hazaszeretet elmélyítését célzó fontos küldetésként határozza meg.³²

9/a-c. kép. Domján Elek előszava

Domján Elek fordításának legélesebb kortárs bírálójaként Keller-Kaljos Imre (1879–1952) tűnik fel, aki maga is megjelentett Rákóczi Vallomásainak részleges fordítását.³³ A Domján és bírálója között kialakult vitát a Rákóczi-szabadságharcról készült monográfia is közli.³⁴ A Vallomásokat elsősorban biográfiának tekintő, egyébként református, felekezeti elfogultságtól sem

32 *Természetes, hogy mint minden fordításmű, úgy az enyém sem lehet tökéletes, ezért az olvasó szíves elnézését kérem... Mégis azon tudatban, hogy nehéz munkában az a törekvés vezérelt, hogy áldozzak a nagy fejedelem emlékének és a munkás, áldozatra kész hazaszeretet magrait binteggessem én is, nyugodtan bocsátom munkámat utjára.*

33 *II. Rákóczi Ferenc vallomásaiból*, latinból fordította KAJLÓS Imre, 1–2. füzet, Budapest, Wolfner, 1903–1904.

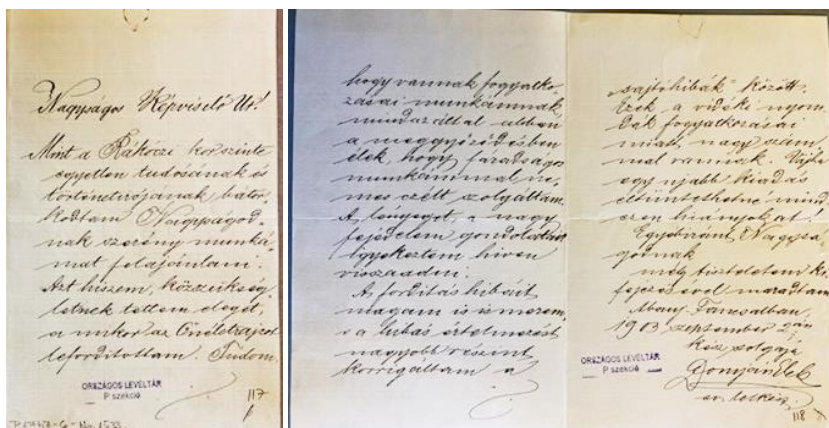
34 *A Rákóczi-szabadságharc*; szerk. R. VÁRKONYI Ágnes, KIS Domokos Dániel, Budapest, Osiris Kiadó, 2004 (Nemzet és emlékezet), 375–379. (Vö.: KELLER Imre, *II. Rákóczi Ferenc fejedelem önéletrajza. A latin eredetiből fordította Domján Elek...*, Századok 38 (1904), 712–715.; DOMJÁN Elek, *II. Rákóczi Ferenc önéletrajza. (Rövid válasz Keller Imre bírálatára)*, Századok 38 (1904), 807–808.); Domján fordításának kiadásáról és fogadtatásáról bővebben: TÜSKÉS Gábor, KNAPP Éva, *A textualizált Rákóczi*, Budapest, Balassi Kiadó, 2023, 408–409.

mentes Thaly Kálmán „magánjellegűnek” nyilvánította Domján fordítását.³⁵ Pedig Domján Elek vágyott Thaly Kálmán elismerésére, a történészhez és képviselőhöz írt levél kíséretében küldte el művét Thalynak:

*Nagyságos Képviselő Ur! Mint a Rákóczi kor szinte egyetlen tudósának és történet-
írójának bátorkodom Nagyságodnak szerény munkámat felajánlani. Azt hiszem,
közszükségletnek tettem eleget, amikor az önéletrajzot lefordítottam. Tudom, hogy
vannak fogyatkozásai munkámnak, mindaz által abban a meggyőződésben élek, hogy
fáradtságos munkámmal nemese szolgáltam. A lényegét, a nagy fejedelem gondola-
tait igyekeztem biven visszaadni. A fordítás hibáit magam is ismerem, s a hibás értel-
mezést nagyobb részint korrigáltam a sajtóhibák között. Ezek a vidéki nyomdák fo-
gyatkozásai miatt nagy számmal vannak. Vajha egy újabb kiadás eltiűntethetné
mindezen hiányokat!*

*Egyébiránt Nagyságodnak mély tiszteletem kifejezésével maradtam
Abanj Fancsalban 1903. szeptember 2-án kész szolgája.*

*Domján Elek en. lelkész*³⁶

10/a-c. kép. Domján Elek levele Thaly Kálmánhoz, Fancsal, 1903. szeptember 2.
(MNL OL P 1747 6. tétel No 1533)

35 [Rákóczi „Confessioi” (Önéletrajz) kéziratáról [...]] * A későbbi magánjellegű magyar fordítás meggondolatlan indiscretio törvénytelen terméke. SAUSSURE, César de, *De Saussure Cézárnak II. Rákóczi Ferenc fejedelem udvari nemesének Törökországi levelei 1730–39-ből és füljegyzései 1740-ből, a fejedelem utolsó éveiről, haláláról, végrendeletéről és emlékiratairól*, közli THALY Kálmán, Budapest, MTA, 1909, 79–80. (Thaly Kálmán jegyzete). Idézi: TÜSKÉS Gábor, *A Confessio peccatoris kiadás- és fordítástörténetéhez* = *In via eruditionis. Tanulmányok a 70 éves Imre Mihály tiszteletére*, szerk. BITSKEY István, FAZAKAS Gergely Tamás, LUFFY Katalin, SZÁRAZ Orsolya, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2016, 142. (14. jegyzet); TÜSKÉS–KNAPP 2023, 409. (15. jegyzet)

36 MNL OL (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára) P 1747 (Thaly Kálmán iratai) 6. tétel No 1533. A kutatásban nyújtott segítségért Mészáros Kálmánt illeti köszönet.

11. kép. Kürti Sándor:
Domján Elek nyíregyházi
ev. püspök, 1938. Vászon, olaj
(Nyíregyházi Evangélikus
Egyházközség Levéltára. Fotó:
Tomasovszki Beáta)

A szélesebb közvélemény azonban jószívvel fogadta Domján magyar fordítását,³⁷ Fraknói Vilmos is dicsérte, hibái ellenére, sőt az élénkülő Rákóczi-kultusz termékének tartotta.³⁸ Magát Domjánt is Rákóczi és a Rákóczi-szabadságharc története felé irányította a fordítói munka, hiszen még fancsali lelkészként az evangélikusok folyóiratában megjelentette az 1705. évi szécsényi országgyűlés és a protestáns vallásügy kapcsolatáról szóló történeti esszéjét.³⁹ Munkájához a korabeli történeti művek mellett Rákóczi Emlékiratait, illetve az általa mint fordító által jól ismert Önéletrajzot használta. A Domján fordítását a miskolci Szelényi-nyomda néhány héttel a kassai Rákóczi-ereklye-kiállítás megnyitása után jelentette meg, de a kiadvány így is része lett a

37 II. Rákóczi Ferencz önéletrajza. Érdemes munkát végzett Domján Elek, midőn a latin eredetiből lefordította Rákóczi önéletrajzát, hogy ezzel a nagyközönségnek is hozzáférhető tegye. [...] A mély vallásos érzéssel írt, hazafias tanulságokban bővelkedő mű kegyelet és megható olvasmányául szolgálhat a magyar közönségnek, mint szerzője egyéniségénél és tartalmánál fogva legnevezetesebbike különben elég csekély számú régi emlékiratainknak. Vasárnapi Ujság, 1903, 51., (1903. dec. 20.).

38 [a] Vallomások... fordításban közlése. A Magyar Tudományos Akadémia és a Szent-István-Társulat tervezte; de bizonyos aggályok miatt eljutták a tervet, amehet most a Rákóczi-kultusz föllevenedésének hatására alatt egy evangélikus falsi lelkész, Domján Elek valóstott. Annak dacára, hogy fordítása sok tekintetben fogyatékos, nem tagadhatjuk meg tőle az elismerést kegyeletes elhatározásáért és azon nyilatkozatáért, hogy a könyv «mint vallásos építő olvasmány is» kiváló értékű, úgy hogy «az, aki hitének táplálékot keres, azt itt megtalálja». FRAKNÓI Vilmos, II. Rákóczi Ferenc vallásos élete és munkái, Budapest, Stephaneum, 1904, 32.

39 DOMJÁN Elek, A vallásügy a szécsényi országgyűlésen 1705-ben, Evangélikus Órálló 1 (1905), 360–361., 373–375., 393–395., 402–403., 444–446. Domján Elek történeti munkásságáról bővebben lásd: SZALIPSZKY Péter, Domján Elek evangélikus lelkész történetirőiről, történeti munkássága, Fancsal, 2022 (kézirat).

kiállítással indult és a bujdosók hamvainak hazahozatalával 1906-ban csúcspontját elérő Rákóczi-kultusznak. Az evangélikus egyház olyannyira a kultusz részeként tekintette a magyar fordítást, hogy lapja, az Evangélikus Őrálló Rákóczi és bujdosótársai hazatérése alkalmával, 1906. október 26-án a Tárca rovatban Rákóczi Vallomásaiból közölt egy részt, Domján Elek fordításából.⁴⁰ Domján szövegét még az 1970-es években is érdemesnek tartották az olvasásra, sőt megjelentetésre, a bukaresti Kriterion Kiadó az ő fordításából válogatva adta közre Rákóczi Vallomásait, száz évvel azután, hogy Rákóczi latin nyelvű Vallomások c. műve először megjelent.

Domján Elek fiatal falusi lelkészként végzett hatalmas fordítói munkáját nem folytatta további, egészen a püspöki méltóságig emelkedő pályája során, Rákóczi latin nyelvű művének fordítása egyedüli, heroikus vállalkozásként maradt meg életművében, a továbbiakban teológus tudósként, lelkészként, esperesként és püspökként végezte tevékenységét, de a Rákóczi-kutatásban és Rákóczi műveinek filológiájában a *Confessio Peccatoris* első fordítója maradt.

* * *

40 II. Rákóczi Ferenc önéletrajzából, ford. Domján Elek, Evangélikus Őrálló 2 (1906), 43., 401–407.

ABAÚJI FŐISPÁNOK A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ÉS A TANÁCSRENDSZER BEVEZETÉSE KÖZÖTT

KIS JÓZSEF

ABOVSKÍ ŽUPANI V OBDOBÍ OD KONCA DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY
DO ZAVEDENIA NOVÉHO SYSTÉMU ŠTÁTNEJ SPRÁVY

Oklieštená Abovská stolica prekonala v rokoch 1945 až 1950 prechodné obdobie. V prvých mesiacoch po skončení vojny bola ešte pod správou boršodského župana, neskôr boli na jej čelo vymenovaní sociálnodemokratickí, či vlastne komunistickí, tzv. „robotníckí župani“ z Budapešti či Miskolca, bez reálneho vzťahu k územiu. V poslednom roku vykonával právomoci župana podžupan poverený prípravou zjednotenia žúp. Župani bez výnimky realizovali politický program. Prvoradou úlohou Sándora Szekeresa bola povojnová konsolidácia a zabezpečenie zásobovania, kým József Fülöp mal „vyčistiť“ štátnu správu od „reakcionárov“, Gyula Andrásfi v mene diktatúry tvrdo presadzoval združstevňovanie a bezpodmienečné naplnenie výnosu o povinných dodávkach. Táto štúdia predstavuje životné púte županov vládnučích v spomínanom prechodnom období.

Kľúčové slová: Rákosiho doba, veteráni robotníckeho hnutia, zmena štátnej správy, zavedenie diktatúry

A második világháború végén, a szovjet csapatok bevonulása után azonnal megkezdődött a közigazgatás újjászervezése. Ez a határmenti Abaúj-Torna vármegyében jelentős kihívást jelentett. A vármegye tisztikarának túlnyomó többsége – a kiürítési parancsnak eleget téve – 1945. január 18-án elhagyta Kassát és Dunántúlra menekült. Január 19-én, a megyeszékhelyre bevonuló szovjet csapatok már csak a vármegyei alkalmazottak csekélyebb részére tudtak támaszkodni, s miután az 1945. január 20-án megkötött fegyveregyezmény értelmében visszaálltak az 1938 előtti országhatárok, a Magyarország területén belül maradt csonka Abaúj-Torna vármegyében gyakorlatilag teljesen újjá kellett szervezni a megyei hivatalszervezetet. Az első hónapokban csupán községi és járási szinten kezdte meg működését a közigazgatás. A szovjet parancsnokság megbízásából Szikszón 1944. november 30-a után Bátry Lajos vármegyei számellenőr, 1944. december 16. és 20. között Abaújszántón Flegmann József borkereskedő-szőlőbirtokos látott hozzá a járási közigazgatás újjászervezéséhez.¹

A közigazgatás politikai megszilárdítását célozva 1945. január 18-án a belügyminiszter Tóth Bélát, a miskolci MOKAN volt vezetőjét nevezte ki Miskolc város, Borsod, Abaúj és Zemplén vármegyékre – vagyis az 1950-ben megvalósuló Borsod-Abaúj-Zemplén teljes területére – kiterjedően főispánnak és közellátási kormánybiztosnak.² Az újdonsült főispán Bátry Lajosnak adott szóbeli megbízást az abaúji alispáni teendők ellátására és a vármegyei

1 KOVÁCS I. Gábor, *A járási és megyei szintű közigazgatás megszerveződése Abaúj megyében a felszabadulástól 1945 júliusáig*, Borsodi Történelmi Évkönyv 3 (1971), 139., 140.

2 *Borsod-Abaúj-Zemplén megye története és legújabb kori adataira*, szerk. ORBÁN Sándor, Miskolc, Borsod-Abaúj-Zemplén megye Tanácsa Végrehajtó Bizottsága, 1970, 176.

közigazgatás megszervezésére. Az alispáni hivatal 1945. február 18-án kezdte meg működését a bécsi döntést megelőzően is a vármegye székhelyének szerepét betöltő Szikszón.³ Egy hónap múlva, 1945. március 14-én a kormány Oszip István diósgyőri munkást nevezte ki mindhárom vármegye és Miskolc főispánjának, az abaúji közigazgatás önállósága csak másfél hónap múlva, 1945. május 1-jén állt helyre, különálló főispán kinevezésével.

A magyar közigazgatás területi beosztásának ideiglenes rendezéséről szóló és 1945. július 8-án kihirdetett 4330/1945. M. E. számú rendelet értelmében Abaúj-Torna vármegye nevét Abaúj vármegyére változtatták, a tornai járást – és Onga nagyközséget – pedig Borsod vármegyéhez csatolták.⁴ A területátcsatolásra végül nem került sor. A belügyminiszter 95.536/1945. B. M. számú rendelete annak határidejét – a közellátással kapcsolatos beszolgáltatásokhoz fűződő érdekekre, továbbá közigazgatási, közlekedési és egyéb szempontokra hivatkozva – az átcsatolással kapcsolatosan lefolyt tárgyalások eredményétől függően 1945. december 31-én határozta meg azzal, hogy az átcsatolás megtörtént a Magyar Közlönyben való megjelenésével nyer befejezést.⁵ Ez végül elmaradt,⁶ a megye elnevezése azonban ettől függetlenül Abaúj vármegyére módosult.⁷

1945 és 1950 között Abaúj vármegye élére Szekeres Sándor, Fülöp József és Andrásfi Gyula személyében három főispánt, illetve dr. Gál Elek személyében egy főispáni jogkörrel megbízott alispánt neveztek ki. Jelen tanulmány ezen személyek élettörténetét és abaúji működését kívánja bemutatni.

Szekeres Sándor (1945. május 1. – 1947. november 12.) • Abaúj vármegye második világháború utáni első főispánja, Szekeres Sándor 1884. szeptember 13-án született Budapesten. Szülei szegény munkás emberek voltak, akik még kora ifjúságában meghaltak. Elemi iskoláit Szentesen végezte. Tízennégy éves korában géplakatostanonc lett. Szentendrén szabadult fel, majd az ország különböző helyein kapott munkát.⁸ Korán kapcsolatba került a munkásmozgalommal, 1908 januárjában lépett be a Vas- és Fémmunkások Szakszervezetébe. 1911–1912-ben Debrecenben a Vasmunkások helyi csoportjának volt az elnöke, majd 1912-től 1918-ig Budapesten a Fegyver- és Gépgyárban főbizalmi, de tagja maradt a Vas- és Fémmunkások Szövetsége Központi Vezetőségének is. 1918 októberétől 1919 augusztusáig a Városi Közalkalmazottak Országos Szövetségének szakszervezeti funkcionáriusa és szakosztályi titkára volt.⁹

3 KOVÁCS I. Gábor, *A járási és megyei szintű közigazgatás megszerveződése Abaúj megyében a felszabadulástól 1945 júliusáig*, Borsodi Történelmi Évkönyv 3 (1971), 142.

4 Magyar Közlöny, 1945. július 8., 3.

5 Magyar Közlöny, 1945. szeptember 1., 3.

6 *Borsod-Abaúj-Zemplén megye történeti helyiségnévtára 1870–1983*, szerk. SERESNÉ SZEGŐ Anna, Miskolc, Borsod–Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, 1983, IX (Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltári Füzetek, 16–18).

7 Abaúj Vármegye Hivatalos Lapja, 1946. május 6., 1.

8 *Magyar Országgyűlési Almanach 1927–1933. évek*, szerk. DEÁK Imre, Budapest, Springer Gusztáv kiadása, 1927, 469–470.

9 *Hatvankilenc éve szakszervezeti tag*, Postás Dolgozó, 1977. október 1., 5.

1. kép. Szekeres Sándor portéja
(Postás Dolgozó, 1983. május 1., 2.)

1912-től Pesterzsébeten élt. Ugyanezen évben tagja lett a Szociáldemokrata Pártnak,¹⁰ s hamar a helyi pártszervezet titkárává választották.¹¹ Szekeres a párt Országos Községpolitikai Bizottságának tagjaként szorgalmazta, hogy tagjaik a párt képviselőtében vegyenek részt a helyi, illetve a vármegyei közéletben.¹² Ő maga a párt színeiben 1920-tól Pesterzsébet községi, majd városi képviselőtestületének, 1926 és 1943 között Pest megyei törvényhatósági bizottságának volt a tagja.¹³ Az 1926 decemberi választásokon a pestkörnyéki kerület pótképviselője lett.¹⁴ A Horthy-korszakban tehát Szekeres a Szociáldemokrata Párt egyik ismert Pest megyei alakja volt, felemelkedése azonban csak az 1945-től kialakuló Rákosi-korszakban következett be.

Első megbízatásaként 1945-ben Komárom megyei miniszteri biztосként vett részt a földreform, majd – pártközi megegyezés alapján – a Szociáldemokrata Párt jelöltjeként 1945. május 1-jétől Abaúj-Torna vármegye főispánjaként folytatta pályáját. Az ekkor 60 éves férfi 1945. május 19-én tett esküt Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök előtt¹⁵ és bár a főispáni hivatal május végén már megkezdte működését, ő maga csak 1945. június 4-én érkezhetett Szikszóra, a korábban kelt iratokon ugyanis még Székely Ferenc vármegyei nemzeti bizottsági elnöke aláírása szerepel, mint helyettes főispáné. Fogadalmotételére az Abaúj-Torna vármegyei törvényhatósági bizottság 1945. június

10 *Szekeres Sándor 1884–1983*, Postás Dolgozó, 1983. május 1., 2.

11 *Magyar Országgyűlési Almanach 1927–1933. évekre*, 1927, 469–470.

12 TARJÁNYI Sándor, *A szociáldemokraták községpolitikai tevékenysége Budapest környékén a huszadik években*, Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Évkönyve, 1977–1978, Budapest, 1979, 130.

13 *Hatvankilenc éve szakszervezeti tag*, Postás Dolgozó, 1977. október 1. 5.

14 *Magyar Országgyűlési Almanach 1927–1933. évekre*, 1927, 469–470.

15 MNL BAZML IV.413. (Abaúj-Torna vármegye főispánjának iratai) 14/1945.

16-án tartott alakuló ülésén került sor.¹⁶ A vármegyei nemzeti bizottság elnöki tanácsa indítványára Szekeres később kinevezték a vármegye közellátási kormánybiztosává is.¹⁷

Szekeres főispánként elsődleges feladatának a háború utáni újjáépítést, az infrastruktúra (utak, hidak, épületek) rendbehozatalát, a közellátás és az üzemanyag-ellátás biztosítását tartotta, s e célból hathatósan fel kívánt lépni a feketézés ellen. A vármegyei törvényhatóság 1946. január 21-én tartott közgyűlésén fő feladatként a mezőgazdaság fejlődését jelölte meg, s kijelentette: „Ennek az évnek az alkotás, a termelés jegyében kell elteltie. A vörös hadsereg győzelme tette számunkra lehetővé, hogy végre rálépjünk a haladás és fejlődés útjára.”¹⁸

Szekeres Sándor nehéz időszakban lett a megye főispánja. A háború utáni infláció kaotikus állapotokat eredményezett. 1945 decemberében, miután a pénzügyminiszter 75%-kal leértékelte a bankjegyek névértékét, az országban számos üzlet bezárt, vagy árait a négyszeresére emelte. Hasonlóképpen történt ez Szikszón is, ezért Szekeres rögvest kihirdette, hogy egy órán belül minden kereskedő köteles kinyitni üzletét, ellenkező esetben többet egyáltalán nem nyithatnak ki. Az erélyes intézkedés hatásos volt, tíz kereskedő azonban így is zárva tartotta üzletét. A „szabotáló” kereskedők ellen eljárást indítottak és intézkedést hoztak árukészületeik értékesítésére.¹⁹ Szekeres erélyes és gyors fellépése is hozzájárulhatott ahhoz, hogy bár az ideiglenes kormány leköszönésekor felajánlotta lemondását, azt Tildy Zoltán miniszterelnök nem fogadta el és 1945. december 28-án megerősítette főispáni és közellátási kormánybiztosi tisztségében.²⁰

A megye nehéz helyzetet Szekeres kormányzati támogatások kijárásával igyekezett enyhíteni. 1946. január elején sikeres tárgyalásokat folytatott különböző minisztériumokban, amelynek hatására a közellátási minisztérium újabb száz mázsa só-t utalt ki Abaúj vármegye részére, a népjóléti minisztérium a szikszói kórház szénszükségletének és gyógyszerellátásának biztosítására, a földművelésügyi minisztérium a traktorok üzemanyagellátására tett ígéretet, a közlekedésügyi minisztérium pedig 35 millió pengőt utalt ki a vármegye megrongált útjainak és hídjainak rendbehozatalára.²¹ 1946 márciusában Szekeres elérte, hogy a rászoruló gyermekek részére ruhát, tejport és cukrot osszanak szét.²² Ugyancsak márciusban lépéseket tett a mezőgazdasági termelés fellendítése érdekében. Ennek jegyében például a vármegyei rendőrség részére öt katasztrális hold földet jelöltek ki, amelyen az internálótábor lakóinak kellett termelő munkát folytatni. A mezőgazdaság fellendítését ugyanakkor nehezítette

16 KOVÁCS 1971. 146.

17 PETIK László, *A nemzeti bizottságok megszervezése és fejlődésük első szakaszai Abaúj megyében*, Borsodi Történelmi Évkönyv 3 (1971), 133.

18 Abaúj-Tornavármegye Hivatalos Lapja, 1946. február 5., 1.

19 *A munkáság nem lehet a bankjegydézsma bűnbakja!*, Felvidéki Népszava, 1945. december 21., 2.

20 MNL BAZML IV.413. 12/1946.

21 *Szekeres elvtárs rendbehozza az abauji utakat*, Felvidéki Népszava, 1946. január 6., 2.

22 *Tejpor, cukor, ruha az abauji gyermekeknek*, Felvidéki Népszava, 1946. március 28., 3.

a munkaerőhiány, a férfilakosság még számos községbe nem tért vissza, de kevés volt az igasállatok, pl. lovak száma is.²³ Szekeres Sándor tárgyalásokat folytatott a csehszlovák–magyar kishatárforgalom biztosítása céljából is, 1946. február 5-én Hidasnémetiben, március 20-án Tornán igyekezett megállapodást kötni a csehszlovák szervekkel.²⁴

1947 tavaszán Szekeres Sándor „hatalmas szabású szociális” munkaprogramot dolgozott ki Abaúj vármegye számára. Fő feladatként a földhözjutottak (új gazdák) gazdasági felszereléshez jutását, a közlekedési viszonyok javítását, az egészségügyi intézmények fejlesztését, kórházépítést, tüdőbeteg osztály szervezését és a szegények támogatásának megszervezését jelölte meg. Tervbe vette továbbá egy ötvenszemélyes népi kollégium felállítását, a dolgozók számára ruha-, vetőmag- és állatjuttatási akciók bevezetését, a kisgyermekek számára ingyenes tejjelutalást, a csecsemők részére vitaminok beszerzését, napközi otthonok és menhelyek létesítését, de gondoskodni kívánt a hazatérő hadifoglyok megsegítéséről is.²⁵

A program teljeskörű megvalósítására már nem volt lehetőség. Az 1947-es választások után a Szociáldemokrata Párt pártközi megegyezés alapján hét főispáni állás betöltésére kapott lehetőséget, s párt vezetősége 1947. november 3-án úgy döntött, hogy Szekeres kinevezését nem hosszabbítják meg.²⁶ Ennek megfelelően a belügyminiszter előterjesztésére Tildy Zoltán köztársasági elnök 1947. november 12-én – egy tucat más főispánnal együtt „buzgó szolgálatuknak elismerése mellett” – felmentette főispáni szolgálatai alól.²⁷

Bár a párt kommunikéje szerint Szekeres „más fontos jelentőségű beosztásban” kívánták foglalkoztatni,²⁸ a volt főispán csupán a Népszava vidéki szervezőjeként tudott elhelyezkedni. Leváltása tehát egyértelmű politikai bukás volt a számára. Szekeres ezután évekig dolgozott a pártlap vidéki szervezőjeként, majd 1951-ben, amikor a posta átvette az országban a hírlapterjesztést, a posta alkalmazásába került. Előbb a Posta Központi Hírlap Irodánál dolgozott Budapesten, majd a Megyei Postahivatalok Hírlaposztálya (Mehiv) dolgozójaként Keszthely és Pápa körzetében végzett szervező munkát.²⁹ 1952-től 1958-ig emellett a Postások Szakszervezete központi vezetőségének aktív tagjaként is működött. 1957-ben, 73 éves korában, a veszprémi 1. számú postahivaltól került nyugdíjba.

Az idős férfi ezt követően is rendkívül aktív maradt, 1958-tól a Budapesti Nyugdíjas Szakszervezeti Bizottság elnöke, 1962-től 1975-ig titkára volt. Emellett a veteránbizottság útkára és szervezője volt haláláig. Munkáját

23 *Abaúj-Torna megyében az őszi vetésterület megéltetéséről*, Népszava, 1946. március 30., 1.

24 *Magyar–szlovák határforgalmi tárgyalások folytak Hidasnémetiben*, Szabad Magyarország, 1946. február 6., 3.; *Szűréhes megbeszélésen rendezték Tornán a magyar–csehszlovák kishatárforgalom ügyét*, Szabad Magyarország, 1946. március 22., 1.

25 *Megsegítik a gazdákat és napközi otthonokat építenek Abaújban*, Népszava, 1947. március 21., 6.

26 *Négy régi és három új szociáldemokrata főispán lesz*, Szegedi Népszava, 1947. november 2., 1.

27 Magyar Közlöny, 1947. november 14., 1.

28 *Négy régi és három új szociáldemokrata főispán lesz*, Szegedi Népszava, 1947. november 2., 1.

29 *Hatvankilenc éve szakszervezeti tag*, Postás Dolgozó, 1977. október 1., 5.

számos kitüntetéssel elismerték, megkapta a Szakszervezeti Munkáért arany fokozatot, a Munka Érdemrend ezüst fokozatát, a Szocialista Hazáért Érdemrendet, a Tanácsköztársasági Emlékérem és a Magyar Békemozgalom Emléklapját.³⁰ Szekeres magas kort élt meg, 98 éves korában rövid betegség után hunyt el. 1983. május 24-én a rákoskeresztúri temetőben vettek tőle végső búcsút.³¹

Fülöp József (1947. november 12. – 1948. május 15.) • 1891. március 19-én született Miskolcon. Apja Fülöp Ignác sóházi munkás, anyja Guba Rozália háztartásbeli volt. Az elemi iskola hat osztályának elvégzése után a nyomdász mesterséget tanulta ki. Korán tagja lett a nyomdász szakszervezetnek és a Szociáldemokrata Pártnak. 1923-tól Miskolcon a szakszervezeti titkárság vezetője, majd a nyomdász szakszervezet helyi csoportjának elnöke.³² Egyes adatok szerint 1918–1919-ben részt vett a kommunista párt,³³ illetve a Kommunista Ifjómunkások Magyarországi Szövetsége helyi szervezetének megalakításában.³⁴

A Horthy-korszakban élénk tevékenységet folytatott a Szociáldemokrata Pártban és a szakszervezetben. 1922 és 1944 között folyamatosan a párt vezetőségi, illetve választmányi tagja volt és a városi elnöki funkciót is többször betöltötte. 1924-től a nyomdász szakszervezet helyi elnöke volt, 1940-től a miskolci kerület elnöki tisztét is ellátta. 1923-tól másfél évtizeden át a miskolci szakszervezetek bizottságának volt a függetlenített titkára. A Szociáldemokrata Párt küldötteként 1923-ban háromévi időtartamra beválasztották Miskolc Város Központi Választmányába, majd 1930-tól a városi törvényhatósági bizottság tagja lett. Az 1926. évi országgyűlési választásokon az MSZMP miskolci listáján pótképviselővé választották.³⁵

A második világháború idején nem tartozott azon munkásmozgalmi vezetők közé, akiket internáltak, vagy munkaszolgálatra rendelték, így Miskolcon maradhatott. 1944 őszén tagja volt a Miskolcon szerveződő MOKAN Komité nyomdászcsoportjának, amely a mozgalom illegális röplapjait készítette.³⁶ A szovjet csapatok bevonulása után, 1944. december elején részt vett a Magyar Kommunista Párt miskolci szervezetének megalakításában.³⁷ Az első napokban a pártiroda apparátusát erősítette,³⁸ később az MKP városi vezetőségében

30 *Szekeres Sándor 1884–1983*, Postás Dolgozó, 1983. május 1., 2.

31 Uo.

32 *Åz 1944. évi december hó 21-re Debrecenbe összeggyűlt, majd később Budapestre összegbhívt Ideiglenes Nemzetgyűlés almanachja 1944. december 21. – 1945. november 29.*, főszerk. VIDA István, Budapest, Magyar Országgyűlés, 1994, 139.

33 *A kommunisták az igaz hazafiak!*, Észak-Magyarország, 1958. november 19., 2.

34 *Negyenedik évforduló?*, Észak-Magyarország, 1958. november 20., 3.

35 *Åz 1945. évi november 29-re Budapestre összegbhívt Nemzetgyűlés almanachja 1945. november 29. – 1947. július 25.*, főszerk. VIDA István, Budapest, Magyar Országgyűlés, 1999, 167.

36 LEHOCZKY Alfréd, *Hetveneg nap a bábortól*, Észak-Magyarország, 1969. november 2., 2.

37 BERÁNNÉ NEMES Éva, *Adatok a felszabadulás és a demokratikus átalakulás kezdetének történetéhez Miskolcon és Borsodban*, Borsodi Levéltári Évkönyv 2 (1979), 167.

38 *Åz élet megindulása Miskolcon*, Észak-Magyarország, 1986. február 3., 4.

dolgozott. 1944. december 17-én a szakszervezet küldöttjeként népgyűlésen választották meg az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagjának. A kommunista párt képviseletében a Miskolci Nemzeti Bizottság, 1945. január 29-től az újjáalakult városi törvényhatósági bizottság, 1945. április 3-tól a Borsod vármegyei törvényhatósági bizottság, valamint 1945 év tavaszától a párt észak-magyarországi területi titkársága, annak decemberi megszűnése után pedig az MKP Borsod vármegyei pártbizottságának is tagja volt. 1945. április 22. és 1946. május 18. között emellett a kommunista párt miskolci napilapja, a Szabad Magyarország felelős szerkesztőjeként is működött.³⁹ Az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választásokon az MKP vármegyei listáján jutott ismét mandátumhoz.⁴⁰

2. kép. Fülöp József portréja
(HOM HTD 78.125.1.)

1945. június 1-jén a Miskolci Nemzeti Bizottság elnökévé választották. Elnöki székfoglaló beszédében kifejtette, hogy „a politikai pártokon kívül szükségesnek tartja a társadalmi osztályok és az egyházak közreműködését is az építő munkában” és arra kérte őket, hogy vegyenek részt a tragikus körülmények közé jutott ország újjáépítő munkájában. Hangsúlyozta, hogy „magyarok vagyunk és Magyarunk akarunk maradni. [...] A vallásgyakorlatban senkit sem akarunk és senkit nem engedünk korlátozni és megbántani. A legkorrektebbül és a leghatározottabban akarjuk a vallásszabadságot.” Zárszavában közölte: „ebben az országban csak a bűnös, kártékony elemeknek van okuk félni, másoknak nem, még akkor sem, ha nem voltak eddig politikai

39 HAJDU Imre, *Szabad Magyarország*, Észak-Magyarország, 1987. február 21., 6.

40 *Az 1945. évi november 29-re Budapestre összehívott Nemzetgyűlés almanachja 1945. november 29. – 1947. július 25.*, főszerk. VIDA István, Budapest, Magyar Országgyűlés, 1999, 167.

pártok tagjai.”⁴¹ Fülöp ugyanis minden tisztségét felhasználva szorgalmazta a „reakciós”, népellenes és háborús bűnökkel meggyanúsított személyek elleni büntetőeljárásokat. A Borsodvármegyei és Miskolc Városi Nemzeti Bizottság 1946. január 12-én tartott értekezletén sérelmezte, hogy az igazolási és népbírósi eljárások nem a kívánt eredményekkel járnak: „úgy találja, hogy itt az utolsó óra, amelyben az erre hivatott szervezetek végre a cselekvés terére kell térnie, ahelyett, hogy a reakció elleni harcot továbbra is csak szavakkal vívnánk. [...] Nem nyugszunk bele abba, hogy azok a reakciósok, akik az igazolási szervek rostáján tág szűrőlyukain átjutottak, most a helyükön maradjanak és szabotálják demokráciánkat. Cselekedni fogunk!”⁴²

Fülöp József a nemzetgyűlésben is fel kívánt lépni a „reakcióval” szemben, a miniszterelnököt kívánta megszólítani „Mindszenty hercegprímásnak a demokrácia ellen irányuló sorozatos támadásai ügyében”,⁴³ az interpellációra azonban nem került sor, előbb halasztást kért, majd egyszerűen nem volt jelen, amikor szót adtak neki.⁴⁴ A nemzetgyűlésben Fülöp véleményének többnyire gúnyos bekiabálásaival adott hangot, mindössze egyszer szólalt fel a közlekedésügyi minisztérium költségvetésének vitájánál.⁴⁵

A Magyar Közösség-féle koholt összeesküvés ügy kirobbanása után Borsod vármegye közigazgatási bizottságának tagjaként lépett fel és javaslatára 1947. január 11-én a bizottság felterjesztést küldött a kormányhoz, amelyben „a leghatározottabban és a legnagyobb felháborodással ítéli el a demokratikus államrend ellen irányuló összeesküvést és az összeesküvés részeseinek példamutató súlyos megbüntetését kívánja.”⁴⁶

Az 1947-es – ún. kékcédulás – választás során Miskolcon a központi választási bizottság elnöke volt,⁴⁷ majd új feladatot kapott. 1947. november 5-én a négy koalíciós párt értekezletén újraosztották a főispáni székeket. A kommunista párt ezúttal kilenc megyét és egy várost kapott, s Abaúj vármegye élére Fülöp Józsefet jelölték. Korabeli méltatása egyértelműen rámutat kinevezésének politikai okaira: „Abaúj megyében – ahol képviselői körútjairól ismerik és szeretik – tekintélyes, erős akaratú egyénisége érvényre fogja juttatni a pfeifferista reakcióval szemben a dolgozó parasztság érdekeit.”⁴⁸ Abaúj megyében ugyanis az 1947-es választáson a kommunista párt csak a harmadik helyezést érte el a Pfeiffer Zoltán által vezetett Magyar Függetlenségi Párt és a Barankovics-féle

41 Fülöp József képviselő a Nemzeti Bizottság új elnöke, Miskolci Hírlap, 1945. június 2., 2.

42 Azonnal függeszték fel a debreceni II. számú népbírósi tanácsot, Szabad Magyarország, 1946. január 13., 1.

43 Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott nemzetgyűlés naplója, I, Budapest, Athenaeum Rt., 1946. 484.

44 Uo. 551, 649.

45 Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott nemzetgyűlés naplója, VI, Budapest, Athenaeum Rt., 1952. 84–87.

46 Borsodmegye felterjesztése a kormányhoz: Halált az összeesküvőkre!, Felvidéki Népszava, 1947. január 15. 2.

47 Ünnepelesen átadták a mandátumot Borsod megye képviselőinek, Szabad Magyarország, 1947. szeptember 5., 1.

48 Fekete Mihályt borsodi, Fülöp Józsefet abaúji főispánná jelölte az MKP, Szabad Magyarország, 1947. november 6., 3.

Demokrata Néppárt után.⁴⁹ Abaúj vármegyét ezért a kommunista párt a „gentry-Magyarország” „ősi felegvárának” tartotta, amelyben a „demokratikus szellem térhódítását nagyban akadályozta az újra meg újra csoportosuló reakció ereje”. Fülöp kinevezésétől egy új korszak kezdetét várták,⁵⁰ amely – mint azt Szabó József vármegyei MKP-titkár mondta üdvözlésében – „[b]iztosíték arra, hogy nem lesz maradásuk azoknak, akik a régi világot kívánják.”⁵¹

A belügyminiszter előterjesztésére Tildy Zoltán köztársasági elnök 1947. november 12-én nevezte ki az akkor 56 éves Fülöp Józsefet Abaúj vármegye főispánjává,⁵² november 14-én pedig a vármegye közellátási kormánybiztosává.⁵³ Beiktatására a vármegyei törvényhatóság 1948. december 8-án tartott rendkívüli közgyűlésén került sor. Az új főispán székfoglaló beszédében ket-tős feladatot jelölt meg önmagának: „a közigazgatás s a politikai élet feletti ellenőrzést”.⁵⁴ „A demokrácia főispánja vagyok. – mondotta. Szociális mélységből jöttem, nyomorúság, küzdelem és kemény harc világából. Feladatomból az abaúji politikai élet feletti őrökös és a megye közigazgatásában való részvételt tekintem. Mindenki főispánja kívánok lenni, aki a demokrácia követőjének vallja magát.”⁵⁵ Hangsúlyozta, hogy a „demokrácia alapja elsősorban a két munkáspárt, becsületes jóviszonyt akarok fenntartani a koalíció többi pártjával is. Általános helyeslés mellett jelentette ki: a Pfeiffer-pártnak azonban a magyar közéletben helye nem lehet, s itt a megye közigazgatásában sem lehet ennek a fasiszta pártnak semmi keresnivalója.” Hangsúlyozta ugyanakkor, hogy az egyház képviselőivel a „legbensőségebb viszonyt” kívánja kialakítani, de figyelmeztetett, hogy a politikai élet irányítása nem az ő, hanem a pártok feladata. Beszédében infrastrukturális fejlesztéseket is előírányzott: „új hidak, utak, egészségügyi, szociális, kulturális intézmények épülnek, tervszerűbbé, belterjesebbé válik a mezőgazdálkodás, emelkedik a dolgozók élet-színvonala. Új világ van kialakulóban, a dolgozóké”.⁵⁶

Egy korabeli propagandacikk szerint Fülöp József kinevezése után elő-ször a „gazdaságilag, aszály által annyira sújtott, politikailag a reakció által fejlődésben annyira visszatartott szegény parasztságnak” nyújtott támogatást, majd a megyei közigazgatás „reakciós elemei” ellen fordult. Lemondásra szólította fel Beke Gyula vármegyei főjegyzőt, mint a „régii reakciós gentry világ” neveltjét, dr. Nyíry Dénes másodfőjegyzőt – akit a nyilas időszak alatt, 1944. október 18-án vármegyei alispánná neveztek ki,⁵⁷ majd 1945–1946-ban másodfőjegyzőként látta el az alispáni feladatokat, 1947. július 7-én pedig

49 *Választási eredménye Abaúj megyében*, Abaúj Népe, 1947. szeptember 7., 2.

50 *Új világ van kialakulóban – a dolgozóké!*, Szabad Magyarország, 1947. december 10., 2.

51 *Pártok, egyházak, testületek üdvözlötték az új abaúji főispánt*, Szabad Magyarország, 1947. december 11., 2.

52 Magyar Közlöny, 1947. november 14., 1.

53 Magyar Közlöny, 1947. november 18., 1.

54 *Új világ van kialakulóban – a dolgozóké!*, Szabad Magyarország, 1947. december 10., 2.

55 *Abaúji vármegye beiktatta új főispánját*, Miskolci Hírlap, 1947. december 10., 3.

56 *Új világ van kialakulóban – a dolgozóké!*, Szabad Magyarország, 1947. december 10., 2.

57 *Új vezetők a város és a vármegye élén*, Felvidéki Újság, 1944. október 18., 2.

nyilas korszak alatti működése miatt néhány napra letartóztattak⁵⁸ – azonnali hatállyal felfüggesztette és fegyelmi eljárást indított ellene. Népellenes cselekmények miatt dr. Zombor Lajos szikszói jegyzőt fegyelmi eljárás elé állította, a pfeifferista agitációban való részvétel miatt dr. Kompordai Aladár főispáni titkárt, Sroff István gönci körjegyzőt, Fekete Kálmán hidvégardói, Deme István baksai körjegyzőt azonnali hatállyal felfüggesztette és más beosztásba helyezte, míg pontosabban nem ismert „politikai okból” dr. Tóth László szikszói főjegyzőt is leváltotta. A „reakciónak” beállított tisztviselők eltávolítása és áthelyezése után a „demokrácia”, vagyis a kommunista párt számára megbízható személyeket nevezett ki, s „erélyes intézkedései mintegy földrengésszerűen változtatták meg az abaúji közigazgatás arculatát.”⁵⁹

Fülöp József kendőzetlenül vállalta, hogy főispáni működése során párt-politikai célok vezérlik. Egyik interjújában úgy vélte, hogy a „pfeifferista fasiszta párt föloszlatása, a párt hazaáruló jellegének tudatosítása, pártunk és a többi demokratikus párt élénkebb nevelő tevékenysége máris gondolkozóvá tette a jóhiszemű, becsapott népet.” A „fasiszta mótety” leküzdésének módszeréről a következőképp nyilatkozott: „Módszerem egyszerű képletben: mikor korbács, mikor kalács. Elsősorban rajta tartom a szemem a lapuló fasiszta alvezéreken. A néppel – úgy látom – könnyebb lesz a dolgom. Szeretettel közeledek feléjük.” Az abaúji állapotokról mindazonáltal lesújtó volt a véleménye: „Acsay⁶⁰ pfeifferista képviselő és politikai kalandortársai megdöbbszentő módon elmérgezték Abaúj megyét, megtévesztették népének tekintélyes részét. Ebben valami része volt a demokratikus pártok lazább mozgásának s az értelmiségi politika dezertálásának is. A csajka és a kolhoz ostoba meséje itt hatott, mert Abaúj népe sajnálatosan kívül él a politikai élet és kultúra ki sugárzásának hatóerején. Közlekedési vonalai gyérek, vasúti mozgása másodrangú és túlságosan lassú sajtóélete, lapja nincs.⁶¹ Nem csupán kultúrgócai nincsenek, de kultúrközpontja sincs. Gyárai, ipartelepei nincsenek. Itt mindenki a földből él, mindent a föld ad és itt volt az aszályosság góca az országban.”⁶²

Az elmaradottság felszámolása érdekében Fülöp József a hároméves tervhez igazodó meggyefelesztési elképzeléseket vallott. Legfontosabbnak a Hernád

58 *A miskolci népiügyszégen előállították majd szabadlára helyezték dr. Nyíry Dénes másodfőjegyzőt, Abaúj Népe*, 1947. július 18., 1.

59 *Súlyos földrengés Abaúj megye közigazgatási életében*, Szabad Magyarország, 1948. február 29., 3.

60 Acsay László (Munkács, 1905 – New York, 1992): építész mérnök, politikus. A Kisgazdapárt színeiben 1939-ben az Abaúj-Torna vármegyei listán pótképviselőnek, 1945-ben a Borsod-Gömör, Zemplén és Abaúj vármegyei választókerületben nyert nemzetgyűlési képviselői mandátumát. 1947-ben – miután mandátumát megsemmisítette a választási bíróság – az Amerikai Egyesült Államokba emigrált. (*Az 1945. évi november 29-re Budapestre összehívott Nemzetgyűlés almanachja 1945. november 29. – 1947. július 25.*, főszerk. VIDA István, Budapest, Magyar Országgyűlés, 13-14.)

61 Fülöp József tévedett, az Abaúj Népe című kommunistapárti hetilap 1947. június 29. és 1948. december 5. között jelent meg.

62 *Megtörik a jég Abaújban*, Szabad Magyarország, 1948. január 4., 5.

Öntözőművel kiépítését tartotta abból a célból, hogy Abaúj biztosíthassa Borsod ipari és bányavidékének kitűnő minőségű zöldségekkel való ellátását. Emellett a Hegyköz turisztikai fejlesztését irányozta elő, úgy vélte a térség Mátraházához, Kékeshez és Lillafüredhez hasonló adottságú, ahol a „dolgozók” részére létesíthetnek üdülőtelepet: „Hegyköz még e helyeknél is szebb, csak ismeretlen. Egy kis vállalkozási szellem és kis propaganda és az abaúji idegenforgalom világhírűvé fejlődhet. Abaúj idáig a magyar dzsentri fellegvára volt. Ezután a dolgozók üdülő mekkájává válhat.” – nyilatkozta.⁶³

A látszólag erős politikai támogatottsággal rendelkező Fülöp József 1948 áprilisában még Rákosi Mátyás kíséretében vett részt a sárospataki nagygyűlésen, 1948. május 15-én azonban a belügyminiszter javaslatára – betegségére való hivatkozással⁶⁴ – Tildy Zoltán köztársasági elnök felmentette tisztségére alól.⁶⁵ Elődjével szemben azonban esetében nem beszélhetünk teljes bukásról. Fülöp az egyesült munkáspárt, a Magyar Dolgozók Pártjának (MDP) képviselőjeként visszakerült a miskolci törvényhatósági bizottságba.⁶⁶ Városi képviselőként számos ügyben felszólalt, így követelte, hogy a miskolci színházi „műsorpolitikában fokozottabban érvényesüljön a népi demokrácia kultúrája a haladó szellemű darabok bemutatásával”.⁶⁷

Érdemeit elismerve a köztársasági elnök 1948. november 1-jén „a vármegyei, illetve városi közigazgatás leegyszerűsítése terén kifejtett kiválóan érdemes és eredményes”⁶⁸ munkásságáért a Magyar Köztársasági Érdemérem arany fokozatát adományozta számára. Méltatása szerint „a felszabadulás óta népi demokrácia építésének számos területén működött közre, mindenütt hallatta hangját, ahol a demokrácia védelméről volt szó.”⁶⁹

Fülöp József nem sokkal később elhunyt, 1949. március 23-án otthonában érte a halál.⁷⁰ Mint a miskolci munkásmozgalom nagy halottjának, elvtársai monumentális temetés során adtak meg neki a végtisztességet. Egy korabeli híradás szerint a miskolci Szabadság (ma Erzsébet) téren a Kossuth-szobor előtt felállított ravatalához mintegy 15 ezer ember zárandokolt el. Az MDP nevében Mihala Gyula miskolci párttitkár, a Kiszgazdapárt nevében dr. Sásdi Ernő, a megyei és városi törvényhatóság képviselőjében Farkas Dezső helyettes polgármester búcsúztatta, de felszólalt Harmati Sándor, az

63 Uo.

64 *Andrássfi Gyula főispán: Az iskolák államosítása nem bántja a vallásos meggyőződést*, Abaúj Népe, 1948. június 6., 3.

65 Magyar Közlöny, 1948. május 20., 1.

66 *A miskolci közigazgatás legyen valóban népi!*, Észak-Magyarország, 1948. szeptember 13., 3.

67 *Miskolc város közgyűlése táviratilag üdvözölte a 69 éve Szőlőt, Észak-Magyarország*, 1948. december 23., 3.

68 Magyar Közlöny, 1948. november 9., 1.

69 *Fülöp József kitiüntetése*, Észak-Magyarország, 1948. július 21. 2.

70 MNL. BAZML. XXXIII.1.a. (Állami anyakönyvi másodpéldányok levéltári gyűjteménye, Abaúj, Borsod, Gömör, Kishont, Torna (vár)megye és Miskolc város anyakönyvi kerületei állami anyakönyvi másodpéldányainak gyűjteménye) Miskolc, halotti, 411/1949.

MDP megyei bizottságának titkára, több munkatársa, a nyomdászok nevében pedig Szücs Andor szakszervezeti elnök vett tőle búcsút.⁷¹

Az ünnepelt munkásmozgalmi veterán története ezzel még nem ért véget. Halála után másfél évvel, 1950. december 6-án az Államvédelmi Hatóság központja kért róla információt,⁷² két nappal később pedig – a hírhedt – Bauer Miklós államvédelmi őrnagy, osztályvezető kért róla terhelő adatot.⁷³ A folytonos ellenségkeresésben élő ÁVH ugyanis felfigyelt egy 1948. december 20-án kelt jelentésre, amely szerint Fülöp „[k]apcsolatban állt Borbély-Maczký volt főispánnal, informálta a főispánt mindenről [...] A felszabadulás után abaújmegyei főispán, majd miskolci MKP titkár lett, akik emlékeztették németbarátságára, azokat súlyosan megfenyegette.”⁷⁴ Emellett előkerült egy 1933-ban kelt rendőrségi jelentés is, amely szerint két, kommunista szervezkedés gyanújával lefogott ifjómunkás letartóztatása után többen azt híresztelték, hogy őket Fülöp József, mint az ifjómunkás csoport vezetője jelentette fel.⁷⁵ Az ÁVH bizalmas nyomozása ezúttal elkésett, a már néhai Fülöp József ellen nem indíthattak koncepciók eljárást.

Andrásfi Gyula (1948. május 15. – 1949. július 5.) 1908. augusztus 12-én született a Nyitra megye Perbetén (ma: Pribeta, Szlovákia).⁷⁶ Apja, Andrásfi András napszámos paraszt volt, míg anyja Jezsó Katalin a püspöki uradalom dohányföldjein dolgozott. Apja 1919-ben a Vörös Hadsereg kötelékében harcolt a cseh intervenciók ellen, ezért Érsekújvárról – akkori lakhelyükről – a trianoni határok mögé kellett menekülnie, s követte őt családja is. Hosszú ideig vagonokban laktak Dunakeszin, majd az újpesti vasútállomáson. Andrásfi Gyula a Felvidéken öt elemi járt ki, majd kilenc éves korától cselédeskedett gazdáknál, tizenhárom évesen pedig cipészinásnak szegődött el. 1921-ben lépett be a Szociáldemokrata Ifjómunkás Csoportba, 1924-ben pedig a Bőriparosok Munkás Szakszervezetébe és a Szociáldemokrata Pártba. Később szakszervezeti szervező bizottsági tag, a Munkás Eszperantista Szövetség és az Alkoholelleses Munkások Szövetsége, valamint az újpesti Természetbarátok Turista Egyesület és annak dalárdájának volt a tagja. 1929-ben az újpesti – kommunista fedőszervként működő⁷⁷ – 100%-kór szavalókórusának lett az egyik szervezője.⁷⁸

71 MTI Belföldi Hírek, 1949. március 25.

72 ÁBTl 3.1.6. (Állambiztonsági Szolgálati Történeti Levéltára, P-dossziék 1945–1988) P-058 4. Kérdőjegy

73 ÁBTl 3.1.6. P-058 6. Szolgálati jegy. Budapest, 1950. december 8.

74 ÁBTl 3.1.6. P-058 8.

75 ÁBTl 3.1.6. P-058 10. M. kir. állami rendőrség miskolci kapitánysága. Bizalmas értesülések a szociáldemokrata pártból. Miskolc, 1933. március 27.

76 MNL OL K 150 VII-9/b (Magyar Királyi Belügyminisztérium államrendészeti kartoték-rendszere)

77 *Múlt idők tanúi, Andrásfi Gyula*, Magyarország, 1974. szeptember 1., 21.

78 ANDRÁSHI Gyula, *Újpesten küzdöttünk*, Valóság, 1978/12., 69.

1930-ban Bonyhádi Károly szervezte be⁷⁹ a Kommunisták Magyarországi Pártjába, s 1931-1932-ben a KMP Budapesti Északi Körzeti Bizottságának lett a tagja.⁸⁰ A hatóságok már 1930 nyarán felfigyeltek rá, miután Újpesten egy tiltott gyűlésen vett részt.⁸¹ Andrásfi 1930 és 1932 között röpiratszórásokban és jelszavak festésében is részt vett.⁸² 1932 májusában Bécsben részt vett a párt-plénium ülésén, majd visszatérve a Budapesti Pártbizottság tagja lett. 1932-ben a KMP számos tagja lebukott, ő azonban még szabadlábban maradt és egy ideig Gödön bujkált Czeczei György álnéven. 1932 karácsonyától 1933 júniusig ismét Bécsben tartózkodott. A terv szerint az osztrák fővárosból Berlinen keresztül Moszkvába kellett volna utaznia, hogy pártiskolára menjen, de a hitleri hatalomátvétel miatt útja megghiúsult.⁸³

3. kép. Andrásfi Gyula portéja
(Magyarország, 1974. szeptember 1., 21.)

Andrásfi Gyula így visszatért Magyarországra, ahol 1935 elején az MKP észak-kerületi titkára lett, de még ez áprilisában lebukott és hetven társával együtt letartóztatásba került.⁸⁴ 1935. augusztus 28-án a Budapest Kir. Büntető-törvényszék államfelforgatás vádjával négy hónap fogházbüntetésre ítélte.⁸⁵

79 *Múlt idők tanúi, Andrásfi Gyula*, Magyarország, 1974. szeptember 1., 21.

80 *Magyar Életrajzi Lexikon (1978–1991)*, főszerk. KENYERES Ágnes, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994, 16.

81 MNL OL K 150 VII-9/b

82 *Magyar Életrajzi Lexikon (1978–1991)*, főszerk. KENYERES Ágnes, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994, 16.

83 *Múlt idők tanúi, Andrásfi Gyula*, Magyarország, 1974. szeptember 1., 21.

84 *Hetven kommunistát fogdostak össze búsvéltasárnap*, A Reggel, 1935. április 23., 5.

85 *Ítélet a kommunista pörben*, Népszava, 1935. augusztus 9., 6.

Ekkor az SZDP kizárta, de kiszabadulása után, 1936-ban ismét felvette sorai-ba.⁸⁶ Kommunista sejttagként is folytatta működését, amiért 1936. január 20-án a VIII. kerületi kapitányság rendőri felügyelet alá helyezte.⁸⁷ 1936-ban a KMP kerületi pártbizottsága megbízásából a választásokon a Szocialista Munkásegység Blokk vezetője volt. A választásokon terjesztett röplapok miatt a rendőrség ismét letartóztatta, de két hét múlva szabadlábra került. 1936 nyarán a KMP megszűnt, Andrásfi ekkor a központi utasítás szerint a Szociáldemokrata Párt-ban aktivizálta magát.⁸⁸ 1940-ben és 1942-ben is letartóztatták. Utóbbira lefogá-sának az volt az oka, hogy a hatóságok tudomást szereztek arról, hogy három személyt beszervezett a kommunista mozgalomba, öt alkalommal sejtülésen vett részt és a mozgalmat anyagilag is támogatta. 1942. június 11-én ezért hűt-lenség büntette miatt a Conti utcai büntetőintézetben helyezték vizsgálati fog-ságba,⁸⁹ majd a bíróság 1942. november 7-én Vácott két évi fegyházra ítélte. 1944-ben, az ország német megszállása előtti napokban szabadult.⁹⁰ 1944 nya-rán büntetőszázadhoz vezényelték, de megszökött és Vas megyében bujkált. 1944. november 7-én tért vissza a fővárosba, majd úpester kerületi titkárként részt vett a kommunista ellenállásban.⁹¹ A Vilmos-laktanya tisztjeivel való kap-csolatfelvétele eredményeként partizáncsoportja fegyverhez és egyenruhához jutott.⁹² Csoportja 1945. január elején megakadályozta az úpester víztorony felrobbantását, január 9-én 48 embert szabadított ki a nyilasházból, másnap pedig felrobbantották a nyilasok székházát.⁹³

A szovjet csapatok bevonulása után üzemvezető és a kommunista párt új-pesti szervezetének szervezője, illetve titkára lett.⁹⁴ 1946-ban a párt Dél-Pest megyei, 1947-ben Bács-Bodrog megyei titkárává választották.⁹⁵ 1948-ban Bács megyében előkészítette a két munkáspárt egyesítését, illetve a Magyar Dolgozók Pártjának létrejöttét, az egyesített munkáspárt megyei szervezetének élére azonban már más személyt állítottak. Andrásfi ellen néhány hónappal koráb-ban arról érkezett bejelentés a párt felé, hogy Bácsalmáson egy három szobás nagy gazdaház, három hold szőlőt és hat hold szántóföldet igényelt, ami sokakban nagy visszatetszést keltett. A párt Központi Ellenőrző Bizottsága 1948. április 22-i ülésén elmarasztalta Andrásfit amiért az igényléshez nem kérte ki „az illetékes elvtársak véleményét” és azt javasolta, hogy ne

86 *Magyar Életrajzi Lexikon (1978–1991)*, főszerk. KENYERES Ágnes, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994, 16.

87 MNL OL K 150 VII-9/b

88 ANDRÁSFÍ Gyula, *Újpester küzdöttünk*, Valóság, 1978/12., 73.

89 MNL OL K 15 VII-9/b

90 *Múlt idők tanúi, Andrásfi Gyula*, Magyarország, 1974. szeptember 1., 21.

91 ANDRÁSFÍ Gyula, *Újpester küzdöttünk*, Valóság, 1978/12., 76.

92 *Újpest élni akar!*, Népszabadság, 1958. június 8., 2.

93 *Múlt idők tanúi, Andrásfi Gyula*, Magyarország, 1974. szeptember 1., 21.

94 ANDRÁSFÍ Gyula, *Újpester küzdöttünk*, Valóság, 1978/12., 76.; *Magyar Életrajzi Lexikon (1978–1991)*, főszerk. KENYERES Ágnes, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994, 16.

95 *Magyar Életrajzi Lexikon (1978–1991)*, főszerk. KENYERES Ágnes, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994, 16.

telepedjen le Bácsalmáson, az igényelt javakat pedig a gazdasági év végétével „számolja fel”.⁹⁶

Andrásfi Gyulának a botrány után távoznia kellett Bács megyéből, nem maradt azonban funkció nélkül, 1948. május 15-én a belügyminiszter javaslatára Tildy Zoltán köztársasági elnök kinevezte Abaúj vármegye főispánjának.⁹⁷

„Minden becsületesen dolgozó és gondolkozó abaújívmegyei lakos főispánja akarok lenni” – szögezte le 1948. május 31-én⁹⁸ tartott beiktatási ünnepségen mondott beszédét. Programadó beszédében – elődjéhez, Fülöp Józsefhez hasonlóan – a közigazgatás kommunista célok szerinti átalakítását, a szövetkezetesítést és az iskolák államosítását jelölte meg fő célként: „Sikarszállunk az államgépezet teljes demokratizálásáért, a közigazgatás reformjáért. A régi közigazgatás a nagyurak érdekeit védte. [...] biztosítani kell, hogy a közigazgatás a népe legyen. Munkásokat és parasztokat minél nagyobb számban be kell vonni a központi és helyi közigazgatásba [...] Figyelembe véve a megye adottságait, a belterjes gazdálkodást, az állattenyésztést és egyéb közhasznú kérdéseket szorgalmazni fogom. Támogatni kívánom a paraszti szövetkezeteket, mert a szövetkezet védőszer a parasztság kezében a kizsákmányoló elemek ellen. A népi demokrácia minden kényszertől mentes, a teljes önkéntesség alapján létrejött mezőgazdasági szövetkezetek támogatásával megakadályozza a kis- és középparasztság romlását, lesüllyedését és lehetővé teszi felemelkedését. Égetően szükséges legalább egy konzervgyár felállítása, amely nemcsak a munkanélküliséget enyhíti, hanem elősegíti a belterjes gazdálkodásra való áttérést is.[...] Az iskolák államosítása a magyar nép érdekében való. Az iskolák államosítása nem bántja senkinek sem a vallásos meggyőződését, a hitoktatás változatlanul kötelező marad.” Az új főispán beszéde végén támogatást kért, s kifejezte, hogy „a demokratikus erők összefogásában látja azt az egyetlen utat, amely biztosíték, hogy valóság lesz a jelszó: Virágzó mezőgazdaság, jómódú parasztság, megelégedett, boldog nép.” Az ünnepi ülésen számos küldött szólalt fel, kitűnt azonban mind közül a hollóházai, aki nagy derű közepette „azt kérte, hogy szeretnének már Hollóházán egy élő, eleven főispánt látni, mert ott még soha nem volt egy sem.”⁹⁹

Andrásfi Gyula főispáni működésének hangulatát a diktatúra mind leplezetlenebb kiszélesítése, az iskolák államosítása, a szövetkezetesítés és a beszolgáltatás határozta meg. Az új főispán minden eszközt megragadott arra, hogy fellépjen a „reakció” ellen. Egyik nyilatkozatában hangsúlyozta: „a demokratikus kormányzat minden erejével támogatja a parasztságot. A reakció azonban minden fondorlattal és rémhírek koholásával a parasztság barátjának igyekszik magát feltüntetni, hogy így ismét a parasztság nyakába ülhessen és visszaszerezhesse

96 MNL OL M KS 174 (Magyar Kommunista Párt iratai, Pártbíróság, központi ellenőrző bizottság, A központi ellenőrző bizottság iratai) 6–4.

97 Magyar Közlöny, 1948. május 20., 1.

98 MNL BAZML IV.414.a. (Abaúj-Torna Vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai, Közgyűlési jegyzőkönyvek) 1948.05.31.

99 *Andrásfi Gyula főispán: Az iskolák államosítása nem bántja a vallásos meggyőződést*, Abaúj Népe, 1948. június 6., 3.

az elvesztett ezerholdakat.”¹⁰⁰ A megye első, Alsómérán felállított gépállomásának avatásán kiemelte: „A gépek áldásos munkája nyomán jólét, kultúra fakad. Azok is, akik még a reakciós politikától befolyásoltan idegenkedve fogadják az új gépállomást, hamarosan meg fognak győződni nagy hasznáról.”¹⁰¹ A megyei törvényhatósági bizottság 1948. július 14-i ülésén is felszólalt a „reakció” ellen, majd a beszolgáltatási rendelet ismertetése után leszögezte: „a megyében minden erővel meg kell akadályozni a gabonával való feketézést, a cséplőgép-ellenőrök kijátszását. Ezek a rendszabályok mind a dolgozó parasztság és a kisemberek érdekét védik.”¹⁰² Pár nappal később, 1948. július 19-én a vármegye közigazgatási és politikai vezetőivel közösen adott ki felhívást a cséplési és beszolgáltatási kötelezettségről szóló rendelet betartása céljából, amely hangsúlyozták: „a dolgozó parasztság [...] ne hagyja magát félrevezetni rosszsándékú, a kormány rendelkezéseivel szembehelyezkedő, azt mindenképpen kijátszani akaró zsíros-kupec paraszt rémhírterjesztéseitől.”¹⁰³ Ezzel egyidőben a politikai rendőrség azonnal eljárások tömegét indította a „szabotáló kulákok” és rémhírterjesztők ellen, miközben beszolgáltatási versenyt hirdettek a községek felé.

A főispán 1949 elején az országos hírekbe is bekerült. Miután Mindszenty József hercegrímást letartóztatták, Andrásfi és Szabó József Abaúj megyei MDP-titkár folytatott beszélgetést Tost Barnabás apostoli kormányzóval, amely során Tost – korabeli hírek szerint – „elítélte Mindszenty politikáját”.¹⁰⁴

Andrásfi Gyula elődjeihez hasonlóan csak egy bő évig állt a megyei közigazgatás élén, 1949. július 5-én¹⁰⁵ ismét új területre, külügyi szolgálatra vezényelték. A következő két évben a moszkvai követségen dolgozott első tanácsosi rangban.¹⁰⁶ 1951-ben tért haza.¹⁰⁷ Ekkor a Könnnyűipari Minisztériumba került előadónak,¹⁰⁸ utóbb osztályvezetővé nevezték ki és 1955-ben a Munka Érdemrend kitüntetésben részesítették.¹⁰⁹

1956. október 1-jétől Újpest tanácselnökeként folytatta pályafutását,¹¹⁰ s elvégezte a közgazdasági egyetemet.¹¹¹ Az 1956-os forradalom napjaiban kitartott a kommunista párt mellett és fegyveresen vett részt az újpesti pártház és tanácsháza visszafoglalásában.¹¹² Tanácselnöki beosztásával azonban

100 *A népi demokrácia minden erejével támogatja a parasztságot*, Abaúj Népe, 1948. július 4., 1.

101 *Alsómérán felavatták Abaúj megye első gépállomását*, Észak-Magyarország, 1948. december 19., 8.

102 *A nép nem hallgat a megfélemlítőkre*, Abaúj Népe, 1948. július 18., 1.

103 *Abaúj népének vezetői a vármegye parasztságához*, Abaúj Népe, 1948. július 25., 1.

104 *Tost Barnabás apostoli kormányzó elítélte Mindszenty politikáját*, Magyar Nemzet, 1949. január 29., 3.

105 MNL BAZML XXIII.3.d. (Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács VB Titkárságának iratai, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács VB Személyzeti Osztályának iratai) Gál Elek személyi anyaga. Önéletrajz, Dátum nélküli

106 *Magyar Életrajzi Lexikon (1978–1991)*, főszerk. KENYERES Ágnes, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994, 16.

107 ANDRÁSFÍ Gyula, *Újpesten küzdöttünk*, Valóság, 1978/12., 77.

108 *Múlt idők tanúi*, Andrásfi Gyula, Magyarország, 1974. szeptember 1., 21.

109 *Büszkén emlékezünk 1930. szeptember 1-re*, Szabad Nép, 1955. szeptember 2., 1.

110 *Andrásfi Gyula 1980–1981*, Magyar Hírlap, 1981. november 26., 4.

111 *Fegyverrel az új világért*, Néphadsereg, 1983. július 12., 15.

112 *Magyar Életrajzi Lexikon (1978–1991)*, főszerk. KENYERES Ágnes, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994, 16.

elégedetlen volt, azt „kicsinek” tartotta és sérelmét évről évre pártbéli felette-sei szemére is hányta. A fővárosi pártvezetés már 1958-ban javasolta, hogy helyezték más beosztásba,¹¹³ arra azonban csak 1961-ben került sor, amikor Mongóliába nevezték ki nagykövetnek. A volt munkásmozgalmi veterán 1968-ig vezette az ulánbatori nagykövetséget, majd egészségügyi állapotára való hivatkozással felmentették megbízatása alól,¹¹⁴ s nyugdíjba vonult.¹¹⁵

Andrásfi Gyula nyugdíjas éveit is aktív maradt, s haláláig az MSZMP II. kerületi 7. körzeti pártalapszervezetének titkáráként működött.¹¹⁶ Úgy vélte, hogy a pártban – politikai értelemben – nincs nyugdíjazás: „mi aktív harcosai vagyunk pártunknak, amíg élünk” – hangsúlyozta.¹¹⁷ 1980-ban Andrásfi visszatért az akkor fennállásának 700. évfordulóját ünneplő Szikszóra, ahol mint Abaúj vármegye „első”, valójában második kommunista főispánja vett részt a nagyközségi tanács ünnepi, kibővített ülésén.¹¹⁸

1981. november 15-én,¹¹⁹ néhány nappal felesége halála után hunyt el, súlyos betegség következtében. Testét 1981. december 1-jén a Mező Imre úti temető munkásmozgalmi patheonjában helyezték örök nyugalomra.¹²⁰

Dr. Gál Elek (1949. július 5. – 1950. március 1.) • 1911. augusztus 11-én született Kántorjánosiban paraszt szülők tizenharmadik gyermekeként. Anyja Dalos Julianna.¹²¹ Apja kocsisként kereste a kenyerét.¹²² Hat általános iskolai osztály után Nagykállón, majd Sárospatakon járt gimnáziumba, 1931-ben érettségizett le. Bár kiváló sportoló volt, a Testnevelési Főiskolára nem vették fel, ezért 1931. augusztus 1-től szülőfalujában, Kántorjánosiban lett a községi jegyző mellett kisegítő munkaeö. ¹²³ 1935-ben jogi fakultásra iratkozott be, majd 1938-ban szerzett doktori címet.¹²⁴ A községi jegyzői vizsga letétele után, 1939. március 14-től 1943 novemberéig a Bereg megyei Lónyán, illetve Mátészalkán volt segédjegyző.¹²⁵ 1943-ban a főispán közigazgatási gyakornokká nevezte ki.¹²⁶ Önéletrajzában az 1943-1944-es évekről hallgatott, ebben az időben valószínűleg katonai szolgálatot látott el, majd a szovjet

113 BFL XXXV-1-a/4. (Budapest Főváros Levéltára, Magyar Szocialista Munkáspárt Budapesti Bizottságának iratai, Végrehajtó Bizottság üléseinek jegyzőkönyvei) 1948.

114 MNL OL M KS 288-5 (Magyar Szocialista Munkáspárt, MSZMP Központi Szervei, Politikai Bizottság /Intéző Bizottság/) 451.

115 *Magyar Életrajzi Lexikon (1978–1991)*, főszerk. KENYERES Ágnes, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994, 16.

116 *Hírek, Észak-Magyarország*, 1981. november 26., 7.

117 *Egy életút állomásai*, Kisalföld, 1980. április 4., 10.

118 *Ünnepségek Szikszón*, Déli Hírlap, 1980. november 29., 3.

119 *Magyar Életrajzi Lexikon (1978–1991)*, főszerk. KENYERES Ágnes, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994, 16.

120 *Hírek, Észak-Magyarország*, 1981. november 26., 7.

121 MNL BAZML XXIII.3.d. Gál Elek személyi anyaga. Önéletrajz, dátum nélküli

122 *Akik megvénket a Pártkongresszuson képviselik*, Észak-Magyarország, 1951. február 27., 11.

123 MNL BAZML XXIII.3.d. Gál Elek személyi anyaga. Önéletrajz, dátum nélküli

124 *Akik megvénket a Pártkongresszuson képviselik*, Észak-Magyarország, 1951. február 27., 11.

125 MNL BAZML XXIII.3.d. Gál Elek személyi anyaga. Önéletrajz, dátum nélküli

126 *Napi hírek*, Szamos, 1943. december 2., 5.

csapatok bevonulása után ismét Mátészalkán dolgozott mint vármegyei köz-igazgatási gyakornok, illetve megyei fogalmazó.¹²⁷

1945-ben belépett a Szociáldemokrata Pártba¹²⁸ és részt vett a megyei köz-igazgatás megszervezésében. A Nemzeti Bizottság javaslatára 1945. június 25-én vármegyei főjegyzőnek választották meg.¹²⁹ 1945 augusztusában¹³⁰ az alispáni teendők ellátásával is megbízták,¹³¹ majd 1945 decemberében a Nemzeti Bizottság javaslatára alispánná választották meg. Ebben az időben társadalmi munkában évekig a Szatmár Bereg Népe című hetilap főszerkesztőjeként is működött.¹³² 1946-ban az ő szervezésének eredményeként – az országban az első között – alakult meg a Móricz Zsigmond népi kollégium.¹³³

4. kép. Dr. Gál Elek portéja
(Észak-Magyarország, 1951. február 27., 11.)

1947-ben a kommunista pártba igazolt át¹³⁴ és aktív pártmunkás lett. 1948-ban háromhetes pártiskolát végzett.¹³⁵ Közben újabb fontos megbízást kapott, 1947 vége és 1948 augusztusa – Szabó István és Borszéki István

127 MNL BAZML XXIII.3.d. Gál Elek személyi anyaga. Önéletrajz, dátum nélküli

128 *Országos sikerrel folytak a szociáldemokrata földműves-kongresszusok*, Föld és Szabadság, 1947. június 10., 3.

129 MNL BAZML XXIII.3.d. Gál Elek személyi anyaga. Önéletrajz, dátum nélküli

130 SIPOS Levente, *A Szabolcs és Szatmár megyei nemzeti bizottságok és önkormányzati testületek összetétele*, Szabolcs-Szatmári Szemle, 1971, 95.

131 Magyar Közlöny, 1945. szeptember 6., 11.

132 MNL BAZML XXIII.3.d. Gál Elek személyi anyaga. Önéletrajz, dátum nélküli

133 *Semmiből teremtettké meg a mátészalkai népi kollégiumot*, Kis Újság, 1946. szeptember 12., 3.

134 *Torma Kálmán esete*, Néplap, 1947. augusztus 28., 1.

135 SIPOS Levente, *A Szabolcs és Szatmár megyei nemzeti bizottságok és önkormányzati testületek összetétele*, Szabolcs-Szatmári Szemle, 1971, 95.

főispáni regnálása – között a főispáni teendők ellátásával megbízott alispánként működött.¹³⁶ A belügyi közigazgatás megszervezésében és megerősítésében kifejtett munkássága elismerésül 1948. január 31-én a Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztjét adományozták számára.¹³⁷

Az MDP Káderosztályának javaslatára 1948. december 14-ével került Abaúj megyébe alispánként, ahol 1949. július 5-én – mikor Andrási Gyula főispánt külügyi szolgálatra küldték ismét megbízást kapott a főispáni teendők ideiglenes ellátására.¹³⁸ Dr. Gál az 1950. március 1-jével megvalósuló megyeegyesítésig látta el az alispáni és főispáni feladatokat,¹³⁹ majd alispánként az ő irányításával kezdte meg a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei egységes közigazgatási apparátus a működését.¹⁴⁰ 1950-ben ismét elismerték munkásságát, a Népköztársasági Érdemrend V. fokozata kitüntetésben részesült.¹⁴¹

A tanácsrendszer létrejöttékor, 1950. június 15-én, majd 1950. október 22-én a megyei tanács végrehajtó bizottságának titkárává választották. 1953. június 1-ig töltötte be funkcióját. Ekkor a párt Szervező Bizottsága leváltotta funkciójából és pártfegyelmi eljárást indított ellene azzal, hogy eltagadta a párt előtt kulák származását és magát „dolgozó parasztnak” tüntette fel. A vizsgálat megállapítása szerint Gál szüleinek 50 kh. földjük volt és testvéreit ugyancsak kulákként tartották nyilván. A fegyelmi határozat megjegyezte, hogy bár dr. Gál Elek munkájában 1945 óta „eredmények is voltak”, [„h]űsége senki számára sem tagadható, a helybeli dolgozók felszabadulás előtti magatartása miatt elítélik, tiltakoztak vezető helyre való állítása ellen.” A párt Központi Ellenőrző Bizottsága ezért kizárta a pártból.¹⁴²

Dr. Gál Elek ezután a Miskolci Útfenntartó Vállalatnál lett technikus, majd jogtanácsos.¹⁴³ Az 1956-os forradalom idején – egy másfél évtizeddel későbbi felterjesztés szerint – „helyt állt”,¹⁴⁴ vagyis a forradalmi eseményekbe nem kapcsolódott be, konkrét tevékenysége azonban nem ismert. 1963 júniusában visszakerült a megyei tanács apparátusába. Előbb a titkárságon, majd 1965-től nyugdíjazásáig a mezőgazdasági osztályon dolgozott jogügyi főelőadói munkakörben. Egészségügyi állapota miatt 1968. december 1-jén került nyugállományba,¹⁴⁵ de a Miskolc I/1. területi pártszervezet vezetőségi tagjaként továbbra is aktív maradt.¹⁴⁶ Érdemei elismeréseként 1970-ben

136 MNL BAZML XXIII.3.d. Gál Elek személyi anyaga. Önéletrajz, dátum nélküli

137 Magyar Közlöny, 1948. február 1., 2.

138 MNL BAZML XXIII.3.d. Gál Elek személyi anyaga. Önéletrajz, dátum nélküli

139 MNL BAZML XXIII.3.d. Gál Elek személyi anyaga. 6381/1973/Szem.

140 *Borsod-Abaúj-Zemplén egységes közigazgatási apparátusa megkezdő működését*, Észak-Magyarország, 1950. március 14., 4.

141 MNL BAZML XXXV.1. (MSZMP Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bizottságának iratai) 1/8. ő.e. 1970. január 28.

142 MNL BAZML XXXV.69. (MDP Borsod-Gömör-Kishont, illetve Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bizottságának iratai) 2/1299. ő.e.

143 MNL BAZML XXIII.3.d. Gál Elek személyi anyaga. Önéletrajz, dátum nélküli

144 MNL BAZML XXXV.1. 1/8. ő.e. 1970. január 28.

145 MNL BAZML XXIII.3.d. Gál Elek személyi anyaga. Önéletrajz, dátum nélküli

146 Uo. 6381/1973/Szem.

Felszabadulási Jubileumi Emlékérem és a Munka Érdemrend arany fokozata kitüntetésben részesült, 1974-ben és 1980-ban pedig rendkívüli nyugdíjkiegészítésben.¹⁴⁷ 77 éves korában, 1988. április 6-án halt meg. Tetemét a Deszka-temetőben hantolták el.¹⁴⁸

Összefoglalás • Csonka Abaúj vármegye 1945 és 1950 között egy átmeneti időszakot élt át, amelyben bár közigazgatási önállósága még nem szűnt meg, alárendeltsége az időszak kezdetén és végén is egyértelműen megmutatkozott 1945 elején és az utolsó közel egy évben önálló főispánnal sem rendelkezett. A vármegyét először a borsodi főispán hatásköre alá rendelték, 1949–1950-ben pedig az alispánt bízták meg a főispáni feladatok ellátásával.

Az 1945 és 1949 között kinevezett főispánok kivétel nélkül „munkás főispánok” voltak, Szekeres Sándor korábban géplakatos, Fülöp József nyomdász, Andrásfi Gyula cipész volt. Mindhárman évtizedek óta részt vettek a munkásmozgalom, Szekeres és Fülöp a Horthy-rendszerben lokálisan ismert szociáldemokrata, illetve szakszervezeti vezetők voltak, míg Andrásfi kipróbált illegális kommunista. Fülöp József és Andrásfi Gyula részt vettek a második világháború végi kommunista ellenállásban, s utóbb mindketten a kommunista párt sorait erősítették.

Szembetűnő, hogy az abaúji főispánok egyike sem kötődött a megyéhez és csak a megbízatásuk idején éltek itt. Kinevezésük központi érdekeket és célokat szolgált. Szekeres elsődleges feladata a háború utáni helyreállítás és a közellátás biztosítása, míg Fülöpé az államigazgatás „reakciósktól” való „megtisztítása”, Andrásfi pedig már a nyílt diktatúra jegyében küzdött a szövetkezetesítésért és a beszolgáltatási rendelet maradéktalan végrehajtásáért.

Az egykori főispánok hivatalból való távozásuk utáni élete eltérő irányt vett. Bár mindhárman halálukig elismert munkásmozgalmi veteránnak számítottak, Szekeres Sándor – vélhetően szociáldemokrata múltja miatt – hosszú évekre teljesen háttérbe szorult és csak nyugdíjasként élvezhette a párt elismerését. Fülöp József leváltása után fél éven belül elhunyt, s ezáltal került el, hogy a mind nagyobb kört érintő koncepciós perek áldozatává váljon. Abaúj-ból való távozása után Andrásfi Gyula is részben háttérbe került, moszkvai kiküldetése után egyszerű minisztériumi apparatcsik, majd úpești tanácselnök lett, az általa várt és elvárt magasabb funkciót csak mongóliai nagyköveti kinevezésével kapta meg.

* * *

147 Uo. 01467/1974., 72.006/1980.

148 *Gyászbirok*, Észak-Magyarország, 1988. április 9., 11.

III. INCE PÁPA BULLÁJA
ALÍZ ANTIOCHIAI HERCEGNŐ PÁRTFOGÁSÁRÓL
ÉS IMRE KIRÁLY TORNA MEGYEI ADOMÁNYAIRÓL
(1198. június 16.)

Az észak-italiai Este család levéltárában maradt fenn III. Ince pápa bullájának szövege, amely utal Imre király korábbi adományára. A fennmaradás helye aligha véletlen, mivel az adományozott Alíz antiochiai hercegnő 1204-ben a megözvegyült Estei VI. Azzo ferrarai őrgróf felesége lett. Az Árpádokkal való kapcsolata a családnak onnan eredeztethető, hogy Alíz hercegnő III. Béla király felesége, az 1184-ben elhunyt Anna királynénak húga volt. A királyi adomány Torna és még négy Jalu, mintegy száz jobbágyhely után járó jövedelmet és szolgáltatást jelentett, s bírhatta ezt addig, amíg Alíz Magyarországon tartózkodott. A forrást még 1717-ben megjelentette Lodovico Antonio Muratori tudós paph, a modern olasz történettudomány megalapozója. Idehaza erre még 1868-ban Nyáry Albert felhívta a figyelmet a Századokban, de az Árpád-kori diplomácia történetébe, illetőleg Torna megye középkori forrásai közé csak Dénes György illesztette be 1983-ban megjelent tájmonográfiájában (A Bódvaszilas-medence 700 éves története), majd utóbb az 2010-ben napvilágot látott önálló tanulmányában (III. Béla király végrendelete. Alíz antiochiai hercegnő Torna birtokosa).

Innocentius episcopus servus servorum Dei dilectae in Christo filiae nobili mulieri Aliz filiae quondam principis Rainaldi salutem et apostolicam benedictionem. Justis petentium desideriis dignum est nos facilem praebere consensum et vota, quae a rationis tramite non discordant, effectu prosequente complere. Eapropter, dilecta in Domino filia, tuis justis postulacionibus grato concurrentes assensu, personam tuam cum omnibus bonis, quae praesentiarum rationabiliter possides, vel in futurum justis modis, praestante Deo, poteris adipisci, sub Beati Petri et nostra protectione suscipimus. Specialiter autem donationem quadringentarum marcharum annui redditus et centum mansionum servorum, villae etiam, quae dicitur Tornai, et aliarum quatuor villarum cum omnibus pertinentiis suis et aliorum tam in annuis vestibus, quam in aliis, factam tibi a karissimo in Christo filio nostro H[emeric]o illustri rege Ungariae, sicut in ejusdem regis autentico continetur, et tu ea juste possides et quiete, auctoritate tibi apostolica confirmamus, et praesentis praecepti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum etc. Datum Romae apud Sanctum Petrum XVI. Kalendarum Julii, pontificatus nostri anno primo.

*

Ince püspöke, Isten szolgáinak a szolgája, a Krisztusban kedves leányunknak, nemes Alíz asszonynak, a néhai Rainald fejedelem leányának, üdvöt és apostoli áldást. Méltó, hogy könnyű egyetértést nyújtsunk a kérelmezők igaz kívánságaiboz, és a kérések, amelyek nem távolodnak el az értelem mezsgyéjétől, kedvező valóra válással teljesedjenek be. Ennek okáért, az Úrban kedves leányunk a te jogos követeléseidet kedvező egyetértéssel segítvén, személyedet minden jószággal együtt, amelyeket jelenleg valóságosan birtokolsz, vagy a jövőben Isten segédelmével jogos módokon meg tudsz szerezni, Szent Péter és a mi védelmünk alá vesszük. Különösen pedig a négyszáz márka esztendei jövedelemnek és száz telek szolgának és a falunak is, amelyet Tornai-nak neveznek, és másik négy falunak az összes tartozékaival együtt, és másoknak is, mind az esztendei ruhákban, mind az egyebekben való az adományozását, amelyet a Krisztusban legkedvesebb fiunk, Imre, Magyarország méltóságos királya tett, ahogyan ugyanazon királynak a hitelese tartalmazza, és te azokat jogosan és békecségesen birtoklod, számodra apostoli tekintéllyel megerősítjük, és a jelen parancsolat védnöksége alatt közléstesszük. Az emberek közül tehát egyáltalán senki stb. Kelt Rómában, Szent Péternél, a július kalendája előtti 16. napon, pápágunknak az első esztendejében.

Szövegkiadása: MURATORI, Lodovico Antonio, *Delle antichità Estensi ed Italiane*, I, Modena, 1717, p. 379.

közli: Koleszár Krisztián és Tóth Péter; fordította: Tóth Péter

* * *

IV. BÉLA KIRÁLY OKLEVELE A TORNAI TIZEDEKRŐL (1263)

Az Árpád-kori Torna vármegyében egyetlen királyi udvarházat ismerünk, ez pedig a görögő. A tatárjárást követően IV. Béla király három olyan oklevele is fennmaradt, amit innét keltez. Azonban a királyi birtokokközpontnak feltehetően ettől valamivel régebbinek kell lennie, amit a szolgáltatónépekről elnevezett közeli falvak nevei (Udvarnok, Méhész, Szekeres) is jeleznek. Görögön, a bővizű Fej-forrás közelében található Palota helynév jelöli ki az egykori udvarház viszonylagos helyét. Torna megye egyházi tizede az esztergomi érsekséget illette meg, mivel a tornai dézsmakerület volt az egyházmegye legkeletibb területe. Az oklevél alapján már ebben az időszakban is gómőri dézsmaszedőke járták a kicsiny megyét, eszerint a két megye igazgatási kapcsolatai már az Árpád-korban megvoltak. A másbontt nehezen ellátható, az éppen ott tartózkodó királyt és kíséretét élelmező udvarház szükségleteire így a királyi udvar pénzfizetés fejében bérbe vette az addig „német módra” szedett egyházi tizedet is, s így nem csak a királyi kézben lévő falvak adói folytak be, illetve maradtak helyben, hanem majd az egész vármegyéé. Két birtokkal tett kivételt a király: Torna és Vendégi tizedét meghagyta a helyi papság javadalmaszására. Az irat ma a Rozsnyói Püspökség levéltárában található, ahová akkor kerülhetett, amikor az esztergomi egyházmegyéből kiszakadt a rozsnyói egyházmegye (1776). Az oklevél pergamenre íródott, rajta csak a függőpecsét zsinórja maradt fenn.

Bela Dei gratia Hungarie, Dalmacie, Crouacie, Rame, Seruie, Gallicie, Lodomerie, Cumanieque rex, omnibus, presens scriptum inspecturis, salutem in omnino Salvatore. Ad universorum notitiam tenore presentium volumus pervenire, quod venerabilis in Christo pater Philippus, archiepiscopus Strigoniensis, fidelis noster, decimas suas archiepiscopales, in districtu de Torna existentes, quas in specie cives burgenses, rustici et universi hospites, ac cuiusvis condicionis homines, sibi et ecclesie suae predictae persolvere more Teutonico usque modo consueverunt, in frumento videlicet siligine, ordeo, avena, milio, lino et canapo [!], apibus, edis [!], agnis et suellis, propter nostram continuam residenciam et curie nostre conservationem in villa nostra Gurgeu vocata, quia victualia nostra de partibus longinquis inibi graviter deferebantur, ob instantem petitionem nostram et domine Marie, karissime consortis nostre, dedit et assignavit pro nobis dicandas et exigendas, ac usui nostro applicandas, sub tali forma et conditione, quod predictis decimis singillatim in unum congregatis, per officiales nostros, scilicet magistrum Petrum, dictum Biluk, curie nostre dispensatorem, et Karachinum magistrum curie eiusdem regine, consortis nostre, presentibus officialibus, seu decimatoribus Gumuriensibus eiusdem domini archiepiscopi, scilicet Paulo cappellano suo de Welkune et magistro Mathia de Pyspuky, nunc existentibus de comitatu Gumuryensi predicto, vel aliis decimatoribus, seu officialibus suis, qui fuerint inibi pro tempore deputati, estimatis in valore, pro pecunia, seu

moneta numerata, quantum in sumpma, vel in toto valuerint, predicto domino archiepiscopo, vel suo successori, qui fuerit pro tempore, de camera nostra sine dilatione persolvi faciemus et in futurum assumptimus persolvendas omni anno, durante conditione memorata quas si non solverimus, vel nostri successores non solverint, predicta solutio super nos et nostros successores crescat sine diminutione pro quolibet anno persolvenda. Promittentes nos et domina regina, consors nostra, conscientia nostra mediante, quod propter talem locationem predictas decimas perpetuo nostro et nostrorum successorum usui nolumus applicare, nec etiam causam perpetuationis ex hoc nostris successoribus volumus de tali locatione provenire; sed liberum arbitrium dabimus exnunc, prout extunc, predicto domino archiepiscopo, vel suis successoribus, quando voluerint revocandi et iterato in specie decimas predictas, modo predicto exigendas, suo usui applicandi, prout est sua propria et suae ecclesie fuit et erit futurum. Et ut talis locatio de memoria hominum evelli non possit et cupiditatis voracitas in animarum nostrarum dispendium et gravamen per nos et nostros successores nostros ampliari; litteras nostras super hoc conventionales, dupplicis sigilli nostri munimine roboratas, predicto domino archiepiscopo et sue ecclesie fecimus assignari, salvis semper liberis decimis duarum de Torna scilicet et Wendegy villarum, pro sacerdotibus ecclesiarum remanentibus, quas predictus dominus archiepiscopus et sui predecessores liberas eisdem reliquerunt, ad nostram instantiam specialem. Datum per manus magistri Farkasii, aule nostre vicecancellarii anno Domini M^oCC^oLX^{mo} tertio.

*

Béla, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Halics, Lodomeria és Kunország királya, mindenkinek, aki a jelen írást látni fogja, üdvöt mindenkinek Üdvözítőjében. Azt akarjuk, hogy jelen oklevelünk tartalma által mindenkinek a tudomására jusson, hogy a Krisztusban tisztelendő Fülöp atya, esztergomi érsek, híviünk, az ő Torna kerületből való érseki dézsmaút, amelyeket külön neki a városi polgárok, parasztok és az összes vendég és bármilyen állapotú ember neki és az előbb mondott egyháznak német módon mind mostanáig szoktak fizetni, tudniillik gabonában, rozsban, árpában, zabban, kölesben, lenben és kenderben, méhekben, gidákban, bárányokban és sertésekben a mi folyamatos ottlétiünk és udvarházunknak a fenntartása miatt Görgő nevezetű falunkban, mivel éllelmiünket a távoli részekről nehezen lehet odaszállítani, a mi és Mária úrnő, a mi legkedvesebb feleségünk szorgos kérelmére nekünk adott és juttatott kirovársra és beszédre, és a hasznunkra való alkalmazásra ilyen forma és feltétel alatt, hogy miután az előbb mondott dézsmaúkat egyenként összegyűjtötték, tisztjeink, tudniillik Biluk-nak mondott Péter mester, udvarházunk és Karachin mester, ugyanazon királyné asszony, a mi házastársunk udvarházának sáfárja, ugyanazon érsek úr tisztjeinek, vagyis gömöri dézsmafedőinek, tudniillik Pál Welkune-i káplánnak és Pyspuky-i Mátyás mesternek, akik most az előbb mondott Gömör vármegyében dézsmafedők, vagy más dézsmafedőinek, vagy tisztjeinek, akik ott idő szerint ki lesznek rendelve, a jelenléteben

felbecsülven értékre pénzért, vagyis megszámlolt érmékért, hogy mennyit ér egy összegben, vagyis összességében, az előbb mondott érsek úrnak vagy utódjának, aki idő szerint lesz, a kamaránkból késedelem nélkül kifizettetjük, és felvállaljuk, hogy a jövőendőben ki fogjuk fizetni minden esztendőben az említett feltétel alatt. (Amit ha nem fizetnénk vagy az utódaink nem fizetnének, az előbb mondott fizetés ránk és utódainkra szálljon, bármely esztendőre való csökkentés nélkül fizetendően.) Meggérvén mi és a királyné asszony, a mi házastársunk, lelkiismeretünk által, hogy az ilyen bérlet miatt az előbb mondott dézsmákat a mi és örököseink örökös használatára nem akarjuk alkalmazni, sem az örökös-sé tételre, emiatt az utódainknak nem akarunk ebből a bérletből okot szolgáltatni, hanem szabad megítélést fogunk adni most is, ahogy előbb is az előbb mondott érsek úrnak, vagy az utódainak, hogy amikor akarják, visszavonják, és ismét természetben az előbb mondott dézsmákat az előbb írt módon beszédjék, saját hasznukra fordítsák, ahogyan az sajátjuk és egyházuké volt és lesz a jövőben is. És hogy ezt a bérletet ne lebessen az emberek emlékezetéből kitörölni, és hogy a mohóság vágya a mi lelkiünk sáfárkodására és terbelésére általunk és örököseink által ne legyen, erről, a mi szokásos, kettős pecsétünk erejével megerősített oklevelünket az előbb mondott érsek úrnak és az egyházának kiadtattuk, mindig épségben hagyván két falunak, Tornának és Vendéginek a szabad dézsmáját, ami az egyházak papjai számára marad, és amelyeket az előbb mondott érsek úr és az ő elődei szabadnak hagytak a számukra a mi különös kérésünkre. Kelt Farkas mesternek, udvarunk alkancellárjának a keze által, az Úr ezerkétszázhatvanharmadik esztendejében.

Jelzete: MNL OL DF 277850 (1263) Archiv Biskupského úradu v Rožňave • Rozsnyói püspökség levéltára: Oklevelek (U 576/1).

Szövegkiadásai kisebb hibákkal: (1) *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, IV/3, studio et opera Georgii FEJÉR, Budae, 1829, 126–128. (2) *Monumenta ecclesiae Strigoniensis*, I, Ordine chron. disposuit, dissertationibus et notis illustravit Ferdinandus KNAUZ, Strigonii, 1874, 496–497. (643. sz.).

közlő: Koleszár Krisztián és Tóth Péter; fordította: Tóth Péter

* * *

DRUGET VILMOS NÁDOR
OKLEVELE A TORNA TIZEDEKRŐL
(1336. március 23.)

A tornai egyházi tizedeket IV. Béla király 1263. évi oklevele alapján a görgői udvarház ellátására vették bérbe, s úgy tűnik, I. Károly uralkodása alatt már – hamis módon – Szádvárhoz folytak be az adók, így 1336-ban a Visegrádon kelt nádori döntés vissza- helyezte jogaiba az esztergomi érseket. Az eredeti oklevél az esztergomi érseki levéltárban maradt fenn évszázadokig, utóbb pedig a 1776-ban lérejöött rozsnyói püspökség levéltárába került. Az oklevelet pergamenre írták és hátán két pecséttel látták el, ebből ma csak az egyik töredéke látszik.

Nos Wyllermus Drugett palatinus, comes de Scepes et de Wywar, ac iudex Cumanorum, significamus universis, quibus expedit, presentium per tenorem, quod nos universas decimas cuiusvis speciei, in districtu de Torna existentes, archiepiscopatus Strigoniensis, a sue tempore fundatione [!] debendas, quas, per quorundam sinistram informationem, aliquibus temporibus retroactis, ad castrum Zaard minus iuste exactas, usque modo decernuerunt, nos de mandato domini nostri regis Hungarie specialiter inponente, et maxime suadente iusticia et demum pre oculis habendo, cum sint ipse decime pro animarum redemptione ordinate ecclesiis et ecclesiarum prelatis, archiepiscopis et episcopis, ac aliis clericis karaktere insignitis in usum et victum, ac pro reparandis ornamentis ecclesie et pro fabrica ecclesiarum, in signum universalis domini omnipotenti Deo condonate, restituimus, resignavimus et perpetuo remisimus archiepiscopo et archiepiscopatus Strigoniensi, possidendas et exhigendas in toto et in qualibet sui parte, prout etiam ab antiquo dinoscebatur possidere, sicuti in litteris privilegialibus Bele regis plenius vidimus contineri. Quapropter universis nobiles et ignobiles, ac cuiusvis conditionis hominibus, in districtu de Torna commorantibus, iniungimus per presentes, nichilominus et firmiter mandantes, quatenus universas decimas nostras et nostrorum iobagionum, ac iobagionum nostrorum pertinentium ad castrum Zard archiepiscopo et ipsius decimatori, quem ad hoc deputaverit, a modo in posterum dicari et exhigi permittatis et faciatis solito more. Cessantes iam a solutione decimarum castro regio Zard vocato, in toto facienda. Datum in Wysegrad, in sabbato Ramispalmarum, anno Domini M-o CCC-o XXX-mo sexto. Et cum presentes nobis reportate fuerint, super hoc nostrum privilegium conferemus.

[*az írat hátán:*] Litterę palatini quibus ex mandato regis decimas de Thorna ecclesie Strigoniensi remisit cum alias ad castrum Zaard violenter perciperentur | 12 N 7 | Super decimis

*

Mi, Druget Vilmos nádor, szepesi és újvári ispán és a kunok bírája, jelentjük mindazoknak, akikhez eljut a jelen oklevelünk tartalma által, hogy mi a bármifajta és összes tizedet, ami Torna kerületben van, az esztergomi érsekségnek jár a megalapításának idejétől fogva, és amelyekről némelyek rosszindulatú tájékoztatása alapján úgy határoztak, hogy valamely elmúlt idők óta mind mostanáig jogtalanul Zard várához, mi az urunknak, Magyarország királyának a különös módon elrendelt parancsolatjából és leginkább az igazság tanácsára, és végül szem előtt tartva, hogy ezek a dézsmák a lelkek megváltására vannak rendelve az egyházak és az egyházak főpapjai, érsekei és püspökei, valamint más, jeggyel megjelölt papi személyek számára használatra és élelemre, és az egyház díszítményeinek a kijavítására és az egyházak építésére, az egyetemes uralomnak a jeléül, a mindenható Istennek adományozottat visszaadjuk, visszajuttatjuk és örökre szőlőn átengedjük az esztergomi érseknek és érsekségnek bírás és beszedés végett egészben vagy bármely részében, mint ahogyan régtől fogva is méltóztattak bírni, ahogyan azt látjuk, hogy Béla király kiváltságlevele tartalmazza. Ennek okán minden nemes és nem nemes, és bármilyen állapotú, a tornai kerületben lakó embernek elrendeljük a jelen oklevél által, és erősen megparancsolván, hogy minden dézsmáinkat és jobbágynak dézsmáit, és a Zard várához tartozó jobbágynak dézsmáit az érseknek és az ő dézsmaszedőjének, akit erre kirendel, ezután a jövődöben engedjétek és tegyék a szokott módon dézsmálni és behajtani. Megszüntetvén már, hogy a dézsmákat teljességgel Zard nevezetű királyi várnak fizessék. Kelt Visegrádon, virágvasárnap szombatján, az Úr ezerháromszázharminchatodik esztendejében. És amikor a jelen oklevél hozzánk vissza lesz hozva, erről kiváltságlevelünket kiadjuk.

[az írat hátán:] A nádorispán oklevele, amelyel a király parancsolatából a tornai tizedeket az esztergomi egyháznak engedi át, mivel egyébként ezeket a szárdi várhoz szedték be hatalmasul | 12. szám | A tizedekről

Jelzete: MNL OL DF 277854 (1336. március 23.) Archív Biskupského úradu v Rožňave • Rozsnyói püspökség levéltára: Oklevelek (U 576/5).

Szövegkiadása kisebb hibákkal: *Monumenta ecclesiae Strigoniensis*, III, collegit et edidit Ludovicus Crescens DEDEK, Strigonii, 1924, 277–278. (406. sz.).

közli: Koleszár Krisztián és Tóth Péter; fordította: Tóth Péter

* * *

A SZEPESI KÁPTALAN VIDIMÁCIÓJA HÁROM ABAÚJI ÉS TORNAI VONATKOZÁSÚ KÖZÉPKORI OKLEVÉL KAPCSÁN

(1360. május 27. – 1760. június 27.)

*Három eredeti oklevél bemutatásával zajlott a szépesi káptalanban a láttamozás (vidimatio) batósági aktusa, ezzel pedig több, a hivatkozott oklevelekbe foglalt oklevél szövege is fennmaradt. A határjárások Torna és Abaúj megyék határán zajlottak Torna megye felől Tornát, Abaúj felől Somodit és Jászót érintették. A Jászó és Somodi határán fellelt kőkereszt számát említésre méltónak, továbbá Torna és Somodi határjelenél rögzítik, hogy a Bódva folyónál egy földhányásba hamuval és szénrel teli fazékat ástak, amelyben még tojás is volt. A harmadik oklevél a somodi vámot elkerülő új út megsemmisítését rendelik el, hiába állítják a Tornai család tagjai, hogy azt csak az erdőben lakó jobbágyaik használták, míg a Bódva mellett lakók mindig is használták a somodi utat, megfizetve a vámot. Az írat a következő szerkezettel jellemezhető: (1) a szépesi káptalan bevezetője – (2) 1438. szeptember 27., leleszi konvent (másolata: DL 25197), tartalmazza: 1438. szeptember 14., Bátori István országbíró (átírásban) * Somodi határjárása a Jászóval és Tornával határos részén – (3) a szépesi káptalan közbevetése – (4) 1439. május 21., jászói konvent (eredetiben: DL 13369), tartalmazza: 1439. május 1., Bátori István országbíró (átírásban) * Torna határjárása a Somodival határos részén – (5) a szépesi káptalan közbevetése – (6) 1360. május 27., Bebek István országbíró (eredetiben: DL 4917, DL 37367), tartalmazza: 1359., jászói konvent (átírásban); 1359. január 2., jászói konvent (átírásban), 1359. március 1. előtt, Miklós országbíró (tartalmi átírásban) * a somodi vám pere – (7) a szépesi káptalan láttamozásának záradéka (1760. június 27.).*

Vidimatio trium literarum originalium 1760. facta, duarum metalium respectu Jassov et Tornhae [], praecipue circa sylvas, ultima vidimatio est literarum telonii Somodiensis

Nos, capitulum ecclesiae Scepusiensis memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod admodum reverendus in Christo pater Stephanus Szaly venerabilis residentiae Societatis Jesu Scepusiensis superior coram nobis personaliter constitutus, exhibuerit certas quasdam infrascriptas triplicis ordinis litteras, primas quidem honorabilis conventus ecclesiae Sanctae Crucis de Lelez sub eiusdem conventus sigillo, anno millesimo quadringentesimo trigesimo octavo emanatas, secundas vero itidem honorabilis conventus ecclesiae Beati Joannis Baptistae de Jazow peractae reambulationis relatorias, anno millesimo quadringentesimo trigesimo nono, ac demum tertias spectabilis ac magnifici Stephani Bubeek, olim iudicis curiae serenissimi quondam principis domini, domini Ludovici regis Hungariae felices recordationis, anno millesimo trecentesimo sexagesimo, ambas has in membrana patenter confectas et impendentibus sigillis communitas, requirendo nos

debita cum instantia, quatenus illas (cum eas in specie ubique secum deferre ob periculum amissionis inconsultum foret) transumi ac transcribi curantes, in transumpto sub sigillo nostro capitulari et authentico eidem extradare dignemur. Quarum et quidem primi ordinis tenor sequitur in haec verba.

Excellentissimo principi domino ipsorum, domino Alberto Dei gratia Romanorum regi semper augusto ac Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. regi, Nicolaus praepositus et conventus ecclesiae Sanctae Crucis de Lelez orationes in Domino pro vestra vita, pariter et salute. Litteras magnifici comitis Stephani de Bathor iudicis curiae vestrae serenitatis nobis directas reverenter recepimus in haec verba.

Amicis suis reverendis conventui ecclesiae de Lelez, comes Stephanus de Bathor iudex curiae domini Alberti, Dei gratia Romanorum regis semper augusti ac Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. regis, amicitiam paratam cum honore. Dicitur nobis in personis Georgii filii Lorandi, Leusthacii filii Johannis vayvodae et Ladislai filii Ladislai, filii Desew de Kapla, quod quaedam possessio eorum Somogy vocata, in comitatu Aba Uyvariensi existens nunc apud manus eorum pacifice habita legitima reambulatione et novarum metarum erectione ab circumiacentibus vicinariis possessionibus plurimum indigeret. Super quo vestram amicitiam praesentibus petimus diligenter, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fide dignum, quo praesente Jonannes de Peder, vel Andreas de Fyz, aut Ladislaus de Kaxa, an Nicolaus de Horvath, aliis absentibus homo regius ad faciem dictae possessionis Somogy, vicinis et commetaneis eiusdem universis inibi legitime convocatis et praesentibus accedendo, reambulet eandem ab circumiacentibus vicinariis possessionibus per suas veras metas et antiquas, novas iuxta veteres in locis necessariis erigendo, reambulataque et ab aliorum iuribus possessionariis metaliter separatam et distinctam statuatur eandem cum omnibus suis utilitatibus iam fatis Georgio, Leustachio et Ladislao perpetue possidendam, si non fuerit contradictum. Contradictores vero si qui fuerint, evocet eosdem contra antefatos Georgium, Leusthacium et Ladislaum regiam in praesentiam ad terminum competentem rationem contradictionis eorum reddituros, et post haec ipsius possessionariae reambulationis, metarumque erectionis seriem cum cursibus metarum inibi erigendarum ac contradictorum et evocatorum, si qui fuerint, vicinorumque et commetaneorum, qui tempore huiusmodi possessionariae reambulationis intererunt, nominibus terminoque assignato dicto domino nostro regi fideliter rescribatis. Datum in Zelew, in festo exaltationis Sanctae Crucis, anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo octavo.

Nos igitur petitioni dicti comitis Stephani annuentes, ut tenemur, una cum praefato Ladislao de Kaxo, homine vestrae maiestatis, unum ex nobis, videlicet fratrem Valentinum presbyterum ad praemissa peragenda nostro pro testimonio transmisimus fide dignum. Tandem iidem exinde ad nos reversi, nobis uniformiter retulerunt, quod ipsi feria secunda proxima post festum Beati Matthaei apostoli et evangelistae proxime praeteritum ad faciem dictae

possessionis Somogy, vicinis et commetaneis eiusdem inibi legitime convocatis, signanter Benedicto filio Johannis, Johanne filio Johannis de Peder et Ladislao de Bodolo ac honorabili et religioso viro, domino Stanislao praeposito ecclesiae de Jazow praesentibus accessissent, eandem a circumcunquae iacentibus vicinariis possessionibus per suas veras metas et antiquas, novas iuxta veteres in locis necessariis erigere et ab aliorum iuribus possessionariis metaliter separare et distinguere voluissent, tunc egregius Georgius filius Lorandi filii Leustachii de Kapla sua ac fratrum suorum in personis allegasset eo modo. Quod quia ecclesia Beati Johannis Baptistae de Jazow sibi esset commetaneus, priora et antiquiora litteraria haberet instrumenta super metis et metarum cursibus confecta, ideo ipse sua et dictorum fratrum suorum in personis metarum reambulationi et erectioni dictae possessionis eorum Somogy ex parte oppidi Jazow iuxta continentias dictarum litterarum, seu literalium instrumentorum praedictae ecclesiae de Jazow fiendae se et fratres suos vellet submittere, imo se et eosdem submisisse retulisset. Ideo ambabus partibus hoc libere acceptantibus et in idem sponte consentientibus metas et metarum cursus ipsius possessionis Somogy ex parte dicti oppidi Jazow et possessionis Thornae vocatae Stephani dicti Saffar et filiorum suorum hoc ordine reambulassent. Quod primo incepissent penes quandam viam, per quam de oppido Sepsy itur ad sylvam Fekethe-erdew vocatam et penes eandem viam a parte meridionali unam metam terream ipsius ecclesiae invenissent, quam renovassent et alteram de novo a parte meridionali ipsius metae possessionis Somogy erexissent, deinde per eandem viam quandam parvum fluvium, qui de possessione Debregh egrederetur, pertranseundo et ad occidentalem plagam girando pervenissent ad unum montem lapidosum, seu petram, ubi in latere eiusdem montis penes eandem viam a parte septemtrionali reperissent quandam crucem lapideam pro meta deputatam, quam cum aliis lapidibus quandam congeriem facientibus pro meta reliquissent, abhinc eadem plaga occidentali servata, in eadem via per bonum spatium procedendo venissent ad quandam fontem Nemeth-Kuth vocatum, ubi penes eundem fontem a parte occidentali unam antiquam metam reperissent, quam renovassent, de ipso itaque fonte per eandem viam per longum spatium procedendo pervenissent ad quandam terram Nehathatek vocatam, in qua a parte meridionali quandam antiquam metam reperissent, quam renovassent, et ipsa terra Nahathatek esset in metis ecclesiae de Jazow, hinc eadem via servata per parvum spatium eundo, a parte septemtrionali ipsius viae quandam antiquam metam reperissent, quam in aliqua sui parte renovassent. Tandem ab ipsa meta per eandem viam procedendo pervenissent ad duas arbores viminosas, vulgo Rakathya vocatas, ubi a parte meridionali ipsius viae in circuitu ipsarum arborum viminosarum unam metam reperissent et eandem renovassent. Ab ipsis itaque arboribus viminosis per eandem viam ad plagam occidentalem per longum spatium girando venissent ad quandam sylvam vulgo Kerekbyk vocatam, ubi quasdam arbores viminosas cruce consignassent et ibi dominus frater Stanislaus praepositus et conventus de Jazow deinceps seipsos

commetanei cum nobilibus de Thorna asseruissent, in quibus locis meta est ipsa terra Nahadhatek vocata usque ad sylvam vulgo Kerekbyk appellatam, Albertus Orros dictus castellanus castri Thorna vocati inibi adhaerendo in personis Stephani Saffar, ac egregiorum Sylvestri et Viti filiorum eiusdem de eadem Thorna, dominorum videlicet suorum praefatum dominum Stanislaum praepositum a supradatione et consensus adhibitione, praefatus autem Georgium filium Lorandi, Leustachium filium Johannis et Ladislaum filium Ladislai de Kapla ab erectione et reambulatione metarum contradixisset, deinde ad plagam meridiionalem reflectendo per largum spatium eundo pervenissent ad aliam sylvam Kewsbyk vocatam et eadem plaga meridionali servata descendendo de monte venissent ad quendam lapidem Aykew vocatum, sub quo interdum tempore pluviali rivulus quidam scaturiret et egrediretur, ab hinc in eiusdem rivuli meatu descendendo attingissent quendam fontem Bechkfew vocatum, deinde ad eandem plagam meridiionalem in eodem meatu eiusdem rivuli continue decendendo venissent usque ad locum, ubi ipse rivulus caderet ad fluvium Boldva, et ibi metarum reambulationes et consignationes terminassent. Ubi praefatus Albertus dictus Orros in personis praedictorum dominorum suorum praemissarum metarum reambulationi et consignationi similiter contradictionis velamine obviasset. Propter quod ipsi ibidem et eodem die memoratum Stephanum Saffar dictum et filios suos praenotatos contra annotatos Georgium filium Lorandi, Leustachium filium Johannis et Ladislaum filium Ladislai de Kapla ad octavas festi Beati Michaelis archangeli nunc venturas vestrae sublimitatis evocassent in praesentiam, rationem contradictionis eorum reddituros. Datum sexto die diei evocationis antedictae, anno Domini supradicto.

Secundi vero ordinis litterarum contextus est eiusmodi.

Omnibus Christi fidelibus praesentem paginam inspecturis Stanislaus praepositus et conventus ecclesiae Beati Joannis Baptistae de Jazow salutem in Domino sempiternam. Cordatorum nempe exquisivit et adinvenit speculatio virorum et sagacitas ut quae in subterfugientis mundi rotatione et mutabilitate fiunt laudabiliter et geruntur rationabiliter, necum ipso fugitivo simul elabantur saeculo, apicibus litterarum irrefragabilibus solent ipsa aeternari. Proinde ad universorum notitiam tam praesentium, quam futurorum harum serie volumus pervenire, quod nos litteras magnifici viri comitis Stephani de Bathor iudicis curiae regiae reambulatorias et evocatorias nobis directas honore, quo decuit recepimus in haec verba.

Amicis suis reverendis conventui ecclesiae de Jazow, comes Stephanus de Bathor iudex curiae domini Alberti, Dei gratia Romanorum regis semper augusti ac Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. regis, amicitiam paratam cum honore. Dicitur nobis in personis egregiorum Stephani Saffar de Thorna ac Sylvestri et Viti filiorum eiusdem, quod praedicta possessio eorum Thorna, nunc apud manus ipsorum pacifice habita a parte possessionis Somogy vocata legitima reambulatione et novarum metarum erectione plurimum indigeret. Super quo vestram amicitiam praesentibus petimus diligenter,

quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fide dignum, quo praesente Nicolaus Dobay, vel Mathias, aut Johannes de Sarno, sin Ladislaus, seu alter Johannes, neve Barnabas, sive Vitus de Nadasd, an Antonius de Peder, ceu Johannes de Barakon, aut Jacobus de dicta Nadasd, aliis absentibus homo regius ad faciem dictae possessionis Thorna, vicinis et commetaneis eiusdem universis inibi legitime convocatis et praesentibus accedendo, reambulet eandem a parte iam fatae possessionis Somogy per suas veras metas et antiquas, novas iuxta veteres in locis necessariis erigendo, reambulataque et a praefata possessione Somogy metaliter separatam et distinctam relinquat et committat praefatis egregiis Stephano Saphar ac Sylvestro et Vito filiis eiusdem, ipsorumque haeredibus et posteritatibus quibusbet perpetuo possidendam, si non fuerit contradictum. Contradictores vero si qui fuerint, evocet eosdem contra annotatos egregios Stephanum Saphar ac Sylvestrum et Vitum filios eiusdem regiam in praesentiam ad terminum competentem rationem contradictionis eorundem reddituros, et post haec ipsius possessionariae reambulationis, metarum erectionis et statutionis seriem ut fuerit expediens cum cursibus metarum inibi erigendarum ac contradictorum et evocatorum, si qui fuerint, vicinorumque et commetaneorum, qui tempore ipsius reambulationis possessionariae intererunt, nominibus terminoque assignato dicto domino nostro regi fideliter rescribatis. Datum in Zelew, in festo Beatorum Philippi et Jacobi apostolorum, anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo nono.

Nos igitur amicabilibus petitionibus praenotati comitis Stephani de Bathor iudicis curiae regiae annuentes, ut tenemur, una cum praefato Antonio de Peder homine regio nostrum hominem, videlicet fratrem Paulum subdiaconum ad praemissa fideliter peragenda nostro pro testimonio transmisimus fide dignum, qui tandem exinde ad nos reversi nobis concorditer retulerunt, quod ipsi feria sexta proxima post festum Beati Joannis apostoli et evangelistae ante portam Latinam proxime praeteritum ad faciem praescriptae possessionis Thorna, vicinis et commetaneis suis universis inibi legitime convocatis ac Ladislao de Kaxo et Luca de Kysfalwd familiaribus et legitimis procuratoribus nobilium de Somogy praedicta in personis eorundem, nec non Nicolao Dobo et Mathia de Sarno, Johanne de Kwzegg, altero Johanne, Ladislao de Nadasd et altero Ladislao de Meehyz praesentibus et illic adhaerentibus accedentes eandem possessionem Thorna a parte ipsius possessionis Somogy reambulassent et per metas subscriptas alias per formam et modum concordiae et amicae compositionis¹ consignatas et nunc in bene apparentes et evidentes metas erectas ab eadem possessione Somogy segregassent reambulataque et ab ipsa possessione Somogy metaliter separatam et distinctam cum omnibus suis utilitatibus et pertinentiis quibusbet reliquissent et commisissent supradictis egregiis Stephano Saphar de Thorna ac Sylvestro et Vito filiis eiusdem ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis sub ipsarum

¹ az eredetiben a szó kiszakadva, a másolat alapján pótolva

metarum cursibus perpetuo possidendam, nullo penitus inibi, nec demum coram nobis contradictore apparente. Cursus vero metarum, quibus praelibatam possessionem Thorna a iam fata possessione Somogy segregassent et distinxissent, prout praeonominati regius et noster homines nobis expresserunt et inscriptis exhibuerunt, hoc ordine protenduntur. Quod primo incepissent a parte meridionali in fluvio Boldwa vocato in opposito cuiusdam sylvae nobilium de Sarno praefata, quasi ex opposito medii sylvae eiusdem, ubi in margine ipsius fluvii Boldwa essent erectae duae metae terreae, una in quam ollam cineribus et carbonibus repletam et unum ovum in medio continentem tumulassent ad occidentalem Thorna et alia earum ad orientalem partes Somogy possessiones antefatas separantes. Ab hinc processissent versus septentrionem per medium cuiusdam prati Somogy Ryth appellati, in quo siquidem prato sex signa metalia de terra post se se rectilinealiter haberentur. Ulterius proficiscendo venissent ad quandam viam Kwwhydwtha nominatam de ipsa possessione Thorna ad ipsam possessionem Somogy ducentem, iuxta quam a parte meridionali forent cumulatae conformiter duae metae terreae, una earum ad occidentalem Thorna, et alia ad orientalem plagas Somogy possessiones praememoratas segregantes. Abinde gyrando per eandem viam versus pontem Kwhyd dictum descendissent ad fluvium Debredpathaka, amplius in eodem fluvio Debredpathaka versus iam dictam possessionem Somogy ascendendo pervenissent in alium fluvium Berchpathaka vocatos sequentem in ipso fluvio Berchpathaka directe versus vadum Jazoyrew nuncupatum procedendo, vado huiusmodi non pervento, sed exiguo spatio intermedio relicto exivissent fluvio de eodem, ulterius tendendo ad quandam monticulum Kysdomb denominatum, ubi modo simili essent aggregatae duae metae terreae, una ad occidentalem Thorna et alia earum ad orientalem regiones Somogy, possessiones praetactas distinguentes. Exhinc ascendendo pertransivissent quandam aliam viam consimiliter de eadem possessione Thorna ad eandem possessionem Somogy protensam et tramite directo versus montem pergendo pervenissent ad unum signum metale de terra et lapidibus factum, deinde gyrando attigissent vallem maiorem petrosam a parte ipsius possessionis Somogy adiacentem, in qua haberentur duae petrae in oppositis partibus, et per eandem vallem directe ad verticem montis ascendendo venissent ad quandam viam Bakwtha nuncupatam, per quam ad septentrionem per parvum spatium procedendo de via eadem exivissent ad quoddam lignum² quercinum bifurcatum et ligno³ quercino sub eodem existeret unum signum metale de terra et lapidibus factum. De hinc ascendendo directo itinere devenissent ad cacumen montis, ubi esset sublevata una meta lapidea, exinde descendendo directe in vallem Myglyzwelge nominatam in eadem valle pertransissent quandam viam, iuxta quam a parte septentrionis sub quadam arbore quercina haberetur una meta terrea, demum ascendissent per rectum

² lehet mesterséges határjel is, mivel nem az élőfát jelentő *arbor* szót használja

³ lásd az előbbi megjegyzést

ad montem, in cuius latere sub arbore quadam tiliae esset factum unum signum metale novum. Unde ad aciem montis ascendissent, ubi iterum sub quadam arbore tiliae foret factum unum signum metale de lapidibus, inde semper in directo versus septemtrionem per unum Berch tendendo venissent ad quandam viam Zongodwtha appellatam per quam viam descendissent modicum, fere ad unum iactum lapidis et penes eandem viam a parte occidentali sub arbore quadam quercina existeret elevata una meta terrea, adhuc ad septentrionem directe descendendo venissent ad quandam viam Weswereswtha nuncupatam, quam simpliciter per transivissent, ubi secus eandem viam haberetur unum novum signum metale de terra factum. Abhinc in directum progrediendo attigissent alia nova signa metalia terrea post se se habita et adiacentia. Ultimo pervenissent ad quandam viam dictam Nemethwtha, iuxta quam a parte meridiei adiaceret quoddam fossatum Fferthys vocatum, penes quod siquidem fossatum essent erectae duae metae de terra et lapidibus iniectis, una ipsarum ad occidentalem Thorna et alia ad orientalem partes Somogy possessiones saepedictas sequestrantes et ibi terminassent. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam praesentes litteras nostras privilegiales sigilli nostri pendentis et authentici munimine roboratas, alphabetoque intercisas praenominatis nobilibus de Thorna duximus concedendas. Datum quintodecimo die diei executionis praenotatae, anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo nono supradicto.

[*az oklevél hátán:*] Perambulatio metarum super Somogy et earundem erectio.

Tertii demum ordinis litterarum series sequitur talis. (*következik Bebek István országbíró 1360. május 27-én kelt oklevele, szövegkiadását lásd WEISZ 2020, 112–121.*)

Unde nos praememorati admodum reverendi patris superioris requisitioni tanquam iuastae et legitimae favorabiliter inclinati, praecinsertas litteras authenticas et privilegiales non abrasas, non cancellatas, neque in aliqua sui parte suspectas aut vitiatas de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento aliquali praesentibus nostris inseri et inscribi curantes, in transumpto sub sigillo nostro capitulari usitato et authentico dandas esse duximus et concedendas, communi suadente iustitia. Datum ipso festo Sancti Ladislai regis Hungariae, anno Domini millesimo septingentesimo sexagesimo, Joanne Feja de Nagy-Rakó, abbate de Hunszдорff, lectore Thoma Watter cantore, Ludovico Francisco Driesch praeposito Beati Mariae Virginis de Mayk, custode, Joanne Patsay, Ladislao Luby de Benedekfalva, praeposito de Maegedlin, Joanne Chrysostomo Dessöffy de Csernek, abbate Sanctae Mariae in Scepusio, Carolo Antonio ab Eyerspergh, Georgio Koleda, Emerico Mattyassovszky de Alsó-Mattyássócz et Andrea Rabcssek, canonicis in ecclesia Deo iugiter famulantibus.

[*papírfölzetű káptalani pecsét*] Lecta in capitulo correcta in vestrae fontem et extradata per me, Joannem Feja [lectorem] et c[apituli] s[criptorem] mp.

1760-ban készített láttamozása három eredeti oklevélnek, két batárjárásnak Jassov és Tornbae [!] tekintetében, különösen az erdőket illetően, az utolsó a somodi rév oklevelének láttamozása

Mi, a szépesi egyház káptalanja, emlékeztül ajánljuk a jelen oklevelünk tartalma által jelentvén mindazoknak, akikhez eljut, hogy a Krisztusban tisztelendő atya, Szahy István, a Jézus Társaság szépesi rendházának tisztelendő főnöke személyesen élénk állván bemutatott nekünk valamely három rendbéli alább írott oklevelet, az elsőt tudniillik a Lelez-i Szent Kereszt egyház tisztelendő konventjének az ugyanazon konvent pecsétje alatt az ezernégyszázharmincyolcadik esztendőben kiadottat, a másodikat pedig a Jazow-i Keresztelő Szent János egyház ugyancsak tisztelendő konventjének az elvégzett határjárásról jelentő, az ezernégyszázharminckilencedik esztendőben kiadott oklevelét, és végül egy harmadikat, a tekintetes és nagyságos Bubeek Istvánnak, a néhai fejedelem és úr, Lajos úr, Magyarország boldog emlékeztű királya egykori országbírójának az ezerháromszázhatvanadik esztendőben kiadott oklevelét, ezt a kettőt hátyán, nyílt formában megírva és függőpecsétük alatt megerősítve, alázatos kérelemmel kérve bennünket, hogy azokat (mivel ezeket eredetiben mindenütt magukkal hordani az elvesztés veszélye miatt nem lenne tanácsos) átmásoltatni és átiratni, és átiratban a mi káptalani és hiteles pecsétünk alatt nekik kiadni méltóztatnánk. Amelyek közül pedig az első rendűnek a tartalma ezekre a szavakra következik.

A legméltóságosabb fejedelemnek és urának, Albert úrnak, Isten kegyelméből a rómaiak mindig felséges királyának, valamint Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország stb. királyának Miklós prépost és a Lelez-i Szent Kereszt egyház konventje az életéért és az ugyanígy az üdvösségéért imákat az Úrban. A nagyságos Bathor-i István gróf úrnak, felségtek országbírójának a nekünk küldött levelét tisztelettel vettük ezekre a szavakra.

Barátainak, a Lelez-i egyház tisztelendő konventjének, Bathor-i István gróf, Albert úrnak, Isten kegyelméből a rómaiak mindig felséges királyának, valamint Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország stb. királyának az országbírója kész barátságát, megbecsüléssel. Azt mondják nekünk Lóránt fia Györgynek, János vajda fia Lestyáknak és Kapla-i Desew fia László fia Lászlónak a személyében, hogy valamely Somogy nevű Abaújvár vármegyében fekvő, most a kezükben békességesen birtokolt birtokuk nagyon igényli a törvényes határjárást és új határjelek állításával a körben fekvő szomszédos birtoktól [való elválasztást]. Ennélfogva barátságotok a jelen oklevéllel szorgalmasan kérjük, hogy küldjétek ki tanúbizonyosság gyanánt hitelre méltó embereteket, akinek jelenlétében, Peder-i János, vagy Fyz-i András, vagy Kaxa-i László, vagy Horvath Miklós a többiek távollétében valamelyikük mint királyi ember a mondott Somogy birtok helyszínére, mintán annak szomszédait és összes határosát oda törvényesen összehívta, azok jelenlétében kimenvén, és a környező szomszédos birtokoktól elválasztva igaz és régi határjelei mentén, a régiek mellett a szükséges helyeken újakat emelvén körbejárja azt, és a körbejáratat és a mások birtokjogától határjelekkel elválasztottat és elkülönített összes hasznóvételével együtt beiktatja a már mondott György, Lestyák és László birtokába örökre szolgáló birtoklásra, ha nem lesz ellentmondás. Ha pedig lennének ellentmondók, azokat idézze meg az előbb mondott György, Lestyák és László ellen a királyi jelenlét elé egy

illendő határnapra, hogy okát adják ellentmondásuknak, és ezek után azon birtok-határjárásnak és határjelek emelésének a sorát az ott emelendő határjelek futásával, valamint az ellentmondóknak és megidézetteknek, ha lesznek ilyenek, valamint a szomszédoknak és határosoknak, akik ezen birtok-határjárásnak az idején jelen lesznek, a neveivel és a kitűzött határnappal együtt a mondott király urunknak bűségesen írjátok meg, Kelt Zelenben, a Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepén, az Úr ezernégyszázharmincyolcadik esztendejében (1438. szeptember 14.).

Mi, tehát a mondott István gróf kérésének engedvén, ahogyan tartozunk, az előbb mondott Kaxo-i Lászlóval, őfelségtek emberével együtt közülnék egyet, tudniillik Bálint pap testvért az előrebocsátottak elvégzésére bítre méltó tanúbizonyosságunkat kiküldtük; végül ők onnét hozzánk visszatérve egybehangzóan jelentették nekünk, hogy ők Szent Máté apostol és evangélista legközelebb elmúlt ünnepe utáni legközelebbi hétfőn (1438. szeptember 22.), a mondott Somogy helység helyszínére kimentek, annak szomszédait és határosait ugyanott a törvény szerint összehívván, jelesül János fia Benedeket, Peder-i János fia Jánost és Bodolo-i Lászlót, valamint a tisztelendő és egyházi férfiút, Szaniszló urat, a jászói egyház prépostsját, ezek jelenlétében azt a körben fekvő szomszédos helységektől igaz és régi határai mentén – a régiek mellett a szükséges helyeken újakat emelve – és mások birtokjogaitól határ szerint elkülöníteni és elválasztani akarták, akkor a vitéz Jókai László fia Loránd fia György a maga és fivéréi személyében ezen a módon szólalt fel: hogy mivel a Jászai Keresztelő Szent János egyház neki határosa, korábbi és régebbi, a határokról és a határok futásáról kiadott okleveleket birtokol, ezért ő a maga és mondott fivéréi személyében a mondott Somogy helységüknek a Jászai mezőváros részéről való határjárásának és határjelek emelésének ha ezek a mondott okleveleik és okleveles eszkezeik tartalma szerint lesznek az előbb mondott jászói egyház számára, akkor kijelentette, hogy ő és fivéréi magukat alá akarják magukat annak vetni, és alá is vetették, ezért miután mind a két fél ezt szabadon elfogadja és önként egyetért azgal, ezért azon Somogy helységnek a mondott Jászai mezőváros részéről és Saffar-nak mondott István és fiai Tornae nevezetű helysége részéről való határait és határainak futását ebben a rendben járták régig. Hogy először elkezdték valamely út mellett, amelyn Sepsy mezővárosból menni a Fekete-erdő nevezetű erdőbe és ezen út mellett a déli részről megtalálták azon egyház földből való határjelét, amelyet megújítottak, és egy másikat emeltek újonnan Somogy helység azon határának a déli részéről. Ezután ebben az útban átkelhen egy kis folyón, amely Debrecen helyséből jön, és a napkeleti terület felé fordulván megérkeztek egy köves hegyhez, vagyis kősziklához, ahol ennek a hegynek az oldalában, azon út mellett az északi rész felől találtak valamely határnak kijelölt kőkeresztet, amelyet más kövekkel együtt körakasszá téve határnak hagytak meg. Innét ugyanazon napnyugati terület irányában ugyanabban az útban jókora távolságot haladván megérkeztek valamely Nemeth-Kuth nevezetű forráshoz, ahol azon forrás mellett napnyugati részről egy régi határjelet találtak, amelyet megújítottak. Ettől a forrástól tehát ugyanabban az útban hosszú távolságot haladván megérkeztek valamely Nehathatelk nevezetű földhöz, amelyn a déli rész felől valamely régi határjelet találtak, amelyet megújítottak és ez a Nahathatelk föld a Jászai egyház határjelei között van. Innét ugyanabban az útban tartva, és egy kis távolságot menve azon útnak az északi részén találtak egy régi határjelet, amelyet valamely részében megújítottak. Továbbá ettől a határjeltől ugyanabban az útban haladván

megérkeztek két, közönségesen Rakathya-nak nevezett fűzfához, ahol azon útnak a déli részéről, azon fűzfák körül egy határjelet találtak, és azt megújították. Azon fűzfáktól tehát abban az útnak a napnyugati terület felé fordulván, hosszú távolságban elmentek valamely közönségesen Kerekhyk nevezetű erdőhöz, ahol valamely fűzfákat keresztel jelölték meg, és ott Szaniszló prépost úr és a jászói konvent megerősítette, hogy ezután ők a tornai nemesekkel határosok, amely helyeken maga a Nabatatelke nevezetű föld a határ a közönségesen Kerekhyk nevezetű erdőig, az Orros-nak mondott Albert, a Thorna nevezetű vár várnagya ott csatlakozván tudniillik urainak, Tornai Saffar Istvánnak és fiainak, a vitézlő Szilveszternek és Vidnek személyében ellent mondott az előbb mondott Szaniszló prépost úrnak az eladományozásra és a beleegyezés alkalmazására, az előbb mondott Loránd fia Györgyöt, János fia Lestyákot és Kapla-i László fia Lászlót a határjelek emelésétől és határjárástól tiltotta. Ezután a déli terület felé fordulván és nagy távolságot menvén megérkeztek egy másik, Kewshyk nevezetű erdőhöz, és azt a déli irányt tartván a hegyről leereszkedve megérkeztek valamely Aykew nevezetű kőhöz, amely alatt néha, esős időben valamely patak fakad és folyik le, innét ugyanannak a pataknak a medrében leereszkedvén érintettek valamely Bechkfew nevezetű forrást, innét ugyanazon a déli terület felé, ugyanannak a pataknak ugyanazon medrében folyamatosan ereszkedvén megérkeztek egy helyhez, ahol ez a patak beleszakad a Boldva folyóba, és itt a határjárást és a határok kijelölését befejezték. Itt az előbb mondott Orros-nak nevezett Albert az előbb mondott urainak a személyében az előrebocsátott határjárásnak és határok kijelölésének hasonlóképpen szembe ment az ellentmondás eszközével tiltakozva. Emiatt ők ugyanott és ugyanazon a napon az említett Saffar-nak mondott Istvánt és előbb említett fiait a nevezett Loránd fia György, János fia Lestyák és Kapla-i László fia László ellen Szent Mihály arkangyal ünnepének a most jövő nyolcadára (1438. október 6.) méltóságod jelenléte elé idézték azért, hogy ellentmondásuknak okát adják. Kelt az előbb mondott idézés napjának a hatodik napján, az Úrnak a fent mondott esztendejében (1438. szeptember 27.).

A második rendű oklevélnek a szövege pedig ilyenforma.

Az összes Krisztusban hívőnek, akik a jelen oklevelet látni fogják, Szaniszló prépost és a Jazow-i Keresztelő Szent János konvent, örök üdvöit az Úrban. Az értelmes férfiak gondolkodása és okossága kikutatta és feltalálta, hogy amik a mulandó világnak a körforgásában és változásában dicséretre méltó módon történnek és észszerűen lesznek, ne múljanak el egyszerre az elfutó századdal, ezeket az oklevelek törhetetlen tekintélyével szokták megőriztetni. Ennélfogva azt akarjuk, hogy mindenkinek, mind a most élőknek, mind pedig a jövődobelieknek jusson a tudomására ezen oklevélnek a rendjében, hogy a nagyságos férfin, gróf Bathor-i István országbíró hozzánk intézett határjáró és perbehívó oklevelét megkaptuk azzal a tisztelettel, amellyel illet, ezekre a szavakra.

Barátainak, a Jazow-i egyház tisztelendő konventjének, Bathor-i István gróf, Albert úrnak, Isten kegyelméből a rómaiak mindig felséges királyának, valamint Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország stb. királyának az országbírája kész barátságát, megbecsülését. Azt mondják nekünk vitézlő Thorna-i Saffar Istvánnak, valamint fiainak, Szilveszternek és Vidnek a személyében, hogy az előbb mondott Thorna helységük, amelyet most békességesen a kezükben tartanak, a Somogy nevezetű helység részéről nagyon igényli a törvényes határjárást és új határjelek emelését. Ennélfogva barátságotokat a jelen oklevéllel szorgalmasan kérjük, hogy küldjétek ki tanúbizonyosság gyanánt hitelre

méltó embereteket, akinek jelenlétében, Dobay Miklós, vagy Sarno-i Mátyás, vagy Sarno-i János, vagy László, vagy a másik János, vagy Barnabás, vagy Nadasd-i Vid, vagy Peder-i Antal, vagy Barakon-i János, vagy Jakab, a mondott Nadasd-ról a többiek távollétében valamelyikük mint királyi ember a mondott Thorna birtok behíszjénre, miután annak szomszédait és összes határosát oda törvényesen összehívta, azok jelenlétében kimenvén, körbejárja azt a már mondott Somogy birtok részéről igaz és régi határjelei mentén, a régiek mellett a szükséges helyeken újakat emelvén, és a körbejáratat és az előbb mondott Somogy birtoktól határjárásilag elválasztottat és elkülönítettet átengedi és átadja az előbb mondott vitézlő Saphar Istvánnak, valamint fiainak, Szilveszternek és Vidnek, továbbá ezek örököseinek és bárki utódainak örökös birtoklásra, ha nem lesz ellentmondás. Ha pedig lennének ellentmondók, azokat idézge meg az említett vitézlő Saphar István, valamint fiai, Szilveszter és Vid ellen a királyi jelenlet elé egy illendő határnapra, hogy okát adják ellentmondásuknak, és ezek után azon birtok-határjárásnak, határjelek emelésének és beiktatásnak a sorát, ahogyan végre lett hajtvá az ugyanott emelendő határjelek futásával, valamint az ellentmondóknak és megidézetteknek, ha lesznek ilyenek, valamint a szomszédoknak és határosoknak, akik ezen birtok-határjárásnak az idején jelen lesznek, a neveivel és a kitűzött határnappal együtt a mondott király urunknak hűségesen írjátok meg. Kelt Zelen-ben, Szent Fülöp és Jakab apostoloknak az ünnepén, az Úr ezernégyszázharminckilencedik esztendejében (1439. május 1.).

Mi tehát az előbb mondott gróf Bathor-i István országbíró barátságos kérésének engedvén, ahogyan tartozunk, az előbb mondott Peder-i Antal királyi emberrel együtt, a mi emberünket, tudniillik Pál testvér alszerpapot tanúbizonyosságunk gyanánt kiküldtük az előrebocsátottak hűséges elvégzésére, akik végre onnét hozzánk visszatérvén egybehangzó módon jelentették nekünk Olajbafőtt Szent János apostol és evangelista most elmúlt ünnepe utáni legközelebbi pénteken (1439. május 7.) az előbb Thorna birtok behíszjénre kimenvén, miután ott az összes szomszédost és hatarost, valamint Kaxo-i Lászlót és Kisfalud-i Lukácsot a Somogy-i nemesek familiárisait és törvényes prókátorait az ő nevükben, nemkülönben Dobo Miklóst, Sarno-i Mátyást, Küzgegh-i Jánost, a másik Jánost, Nadasd-i Lászlót és másik, Mechyz-i Lászlót összehívván, ezek jelenlétében és társaságában ezen Thorna birtokot az ő Somogy birtokuk részéről körbejárták, és az alább írt határjelek mentén, egyébként egyetértés és barátságos megegyezés formájában és módján kijelölt, és most is látható és világos emelt határjelek mentén, azon Somogy birtoktól elválasztották, és a körülhatárolt és azon Somogy birtoktól határjelekkel elválasztottat és elkülönítettet összes haszonvételeivel és bármely tartozékaival együtt átadták és átengedték a fent írt vitézlő Thorna-i Saphar Istvánnak, valamint fiainak, Szilveszternek és Vidnek, továbbá ezek örököseinek és valamennyi utódjának azon határjelek futása alatt örökösen való birtoklásra, miután senki ellentmondó sem ott, sem pedig előttük nem jelent meg. A határoknak, amelyek által az előbb említett Thorna birtokot a már mondott Somogy birtoktól elválasztották és elkülönítették, ahogyan az előbb nevezett királyi ember és a mi emberünk nekünk elmondták, és írásban bemutatták, a futása ebben a rendben halad előre. Hogy először elkezdődtek a déli rész felől a Boldva nevezetű folyóban, a Sarno-i nemeseknek az előbb mondott valamely erdejével szemben, mintegy ugyanazon erdő közepével szemben, ahol azon Boldva folyó partján van emelve két földből készült határjel, az egyik, amelybe egy hamuval és szénnel teli, és a közepében egy tojást tartalmazó

fazekat temettek, a nyugatra lévő Thorna-t és közüliük a másik, a keleti rész felé lévő az előbb mondott Somogy birtokot választja el. Innét észak felé haladva tovább valamely Somogy-reth nevezetű réteken a közepén, amely réten tudniillik hat földből bányt határjel van egyenes sorban egymás után. Tovább haladván megérkeztek valamely Kuhy-utha nevezetű úthoz, amely azon Thorna birtokból azon Somogy birtokba vezet, amely mellett a déli rész felől van egyformán emelve két föld határjel, közüliük az egyik nyugatra Thorna-t, és a másik, a napkeleti terület felé az előbb említett Somogy helységet választja el. Innét elfordulva ugyanazon út mentén a Ku-hyd nevezetű híd felé, leereszkedtek a Debred-pathaka folyóhoz, tovább ugyanabban a Debred pathaka folyóban a már mondott Somogy birtok felé menve felfelé megérkeztek egy másik, a Berch pathaka nevezetű másik folyóhoz, tovább ebben a Berch pathaka folyóban egyenesen a Jazoy rew nevezetű átkelőhöz menvén egyenesen, de ezen a réven nem menve át, hanem kis távolságot hagyva közbe, kimentek abból a folyóból, és tovább menvén valamely Kis domb nevezetű hegyhez, ahol hasonló módon van emelve két földből való határjel, az egyik napnyugat felé Thorna-t, a másikuk napkelet felé az előbb érintett Somogy birtokot választja el. Innét felfelé menvén átkelnek valamely másik, hasonlóképpen azon Thorna birtokból ugyanazon Somogy birtokba vezető úton, és egyenes irányban a hegy felé tartván megérkeznek egy földből és kövekből készített határjelhez, ezután elfordulva érintenek egy nagyobb köves völgyet, amely ezen Somogy birtok felől fekszik, és amelyben van két kőszirt az egymással szemben fekvő részekben, és ezen völgyön keresztül egyenesen a hegy csúcsa felé kapaszkodván megérkeztek valamely Bakutha nevezetű úthoz, amelyen észak felé egy kis távolságot haladván az útból kiléptek valamely kétágú völgyfához, és ezen völgyfa alatt volt egy földből és kövekből készített határjel. Innét egyenes úton fölfelé menvén megérkeztek a hegy csúcsára, ahol állt egy kő határjel, innét egyenesen ereszkedvén lefelé a Myghzvelge nevezetű völgyben, ebben a völgyben ámentek valamely úton, amely mellett az északi rész felől valamely völgyfa alatt volt egy földből való határjel. Végül felkapaszkodtak egyenesen egy hegyre, amelynek oldalában valamely hársfa alatt volt készítve egy új határjel. Innét a hegygerincire mentek fel, ahol ismét valamely hársfa alatt volt készítve egy határjel kövekből. Innét még mindig egyenesen észak felé tartván egy Berch-en keresztül megérkeztek valamely Zongod-utha nevezetű úthoz, amelyen kicsit leereszkedtek egy mérsékelt, kőhajításnyi távolságra, és ezen út mellett a napnyugati rész felől valamely völgyfa alatt volt egy határjelként szolgáló földbányás, és még mindig észak felé egyenesen ereszkedvén megérkeztek valamely Vezveres nevezetű úthoz, amelyen egyszerűen keresztetköttek ott, ahol az út mentén volt egy földből készített új határjel. Innét egyenesen tovább haladván érintettek egy másik új, földből való határjelet, ezt maguk mögött hagyván végül megérkeztek a mondott Nemeth-utha-hoz, amely mellett a déli rész felől fekiúdt valamely Ferthys nevezetű árok, amely árok mellett tudniillik volt emelve földből és hozzá kevert kövekből két határjel, egyikük napnyugat felé Thorna-t, a másik, napkeleti rész felé pedig a gyakran mondott Somogy birtokot választva el, és ott bevégezték. Amely dolog emlékeztetere és örök érvényére a fűgő és biteles pecsétünk erejével megerősített, és az ábécé betűiben keresztülragott jelen kívánságlevelünket kiadattuk az előbb említett Thorna-i nemesek számára. Kelt az előbb említett végrehajtás napjának a tizenötöd napján, az Úr fent mondott ezernégyszázharminckilencedik esztendejében (1439. május 21.).

[az oklevél hátán:] Határjelek végigjárása Somogy felől és ezeknek az emelése.

Végül a harmadik rendű oklevélnek az ilyen rendje következik.

Mi, gróf Bubeek István, a legfelségesbb fejedelem úrnak, Lajosnak, Isten kegyelméből a tekintetes Magyarország királyának az országbírája, emlékeztetül ajánlván a jelen oklevél tartalma által jelentjük mindazoknak, akikhez eljut, hogy a nagyságos férfit, Sándor fia János, a királynéi ajtónállók mestere, a Jazou-i konvent idézőlevelének a tartalma szerint az Úr húsvétja ünnepének a tizenötöde előtti legközelebbi péntek tizenötödére (1360. május 1.) a mi személyes jelenlétiünk elé járulván, először ezt az idéző levelet, azután pedig Ugrin fia Miklós grófnak, a korábbi országbírónak valamely ítéletlevelét, amely a legközelebb elmúlt esztendőben lett kiadva, mutatta be nekünk, mondván, hogy az az ő Torna-i Egyed és János elleni keresetét és beadványát tartalmazza.

Ezek közül az elsőben, tudniillik az idézőlevelben az van, hogy a nagyságos férfit, Sándor fia János a királynéi ajtónállók mestere, valamint Gymus-i és Zenderu-i várnagy a saját, Wel és Henslini atyafiai személyében azt mondotta a királyi felségnek, hogy Torna-i János fiai, Egyed mester és János az ő jobbágyaikkal az igaz és régi utat elhagyatván valamely új úton át járatják a mostani időkben, és semmi vámot nem fizetettek velük, amely tett miatt, a Sumugy faluban lévő, olyan régtől, hogy emlékezet nincs is róla, szedni szokott, a királyi felség által birtokserébe nekik adományozott vám teljesen és minden tekintetben megsemmisült és nem létezik. És mivel azon király urunk arról, hogy vajon az előrebocsátott út ijónnan, a jelenlegi időkben rendeltetett-e el az előbb mondott Egyed és János mesterek által, és vajon az előbb mondott vám ezért töröltetett-e el teljesen, és hogy Torna-i János előbb mondott fiainak a jobbágjai azon a mondott mostani úton menvén adtak-e és fizettek-e vámot, vagy nem, ki akarja vizsgálni a tiszta igazságot, ezért ezen király urunk a Jazou-i konventnek levéleg írva erősen megparancsolván elrendelte, hogy küldenék ki hiteles tanúbizonyosság gyanánt emberüket, akinek jelenlétében Senye-i Egyed királyi ember a mondott Sumugy nevezetű birtok helyszínére kimenvén ott és másutt is, ahol szükséges lenne, mindenkitől, akiktől illenék és szabad lenne, nyíltan és titokban nyomozza ki és tudja meg a teljes körű igazságot, továbbá miután az előrebocsátottakról megtudta az igazságot, idézze meg az előbb mondott Torna-i Egyedet és Jánost, a mondott János mester ellen a királyi jelenlét elé egy alkalmas batárnapra, hogy az előrebocsátottaknak okát adják. És ezek után ennek az idézésnek és vizsgálatnak a sorát az idézetek nevével és kiűzött batárnappal együtt király urunknak meg kellett, hogy írja az előbb említett Jazou-i konvent. Amely konvent pedig a királyi felség parancsolatainak alázatosan engedelmeskedvén, ahogyan tartozik, Senye-i Egyeddel, az előbb mondott királyi emberrel együtt kiküldött magából egy alkalmas férfit, tudniillik András testvér tanúbizonyosság gyanánt a királyi felség előrebocsátott parancsának a végrehajtására, akik végül oda visszatérvén annak egybehangzó módon jelentették, hogy ők az akkor legközelebb elmúlt csütörtökön (1358. december 27.) a mondott Sumugy birtok helyszínére kimenvén ott és másutt is, ahol szükséges volt, minden nemből és nem nemből, akiktől illet és lehetett, az előrebocsátottakkal kapcsolatban nyíltan és lelkiismeretesen szorgalmasan kérdezősködvén ilyen igazságot tudtak meg, hogy Torna-i Jánosnak az előbb írt fiai a jobbágyaikat az igaz és régi útról eltérítvén, valamely, a mostani időkben Pedur birtokon keresztül való valamely új úton járatják az előbb jelzett módon, és ezért azok a Sumugy faluban szedni szokott mondott vám, általuk nagy részben megsemmisített, ahogyan Torna-i László mester is megerősítette, hogy a jobbágyaikat arról az útról nem

kényszerítették, sem nem tiltották, hanem amiképpen korábban azon előbb mondott Pedur birtokon átmentek, így akkor is átjáratták az előbb említett jobbágyaikat. Végre a következő pénteki napon (1358. december 28.) ezt a Torna-i Egyedet és Jánost is beidézték a királyi felség jelenléte elé, hogy mindegyikük a saját birtokerészén az előbb mondott Sándor fia János mester ellen, hogy adjanak számot a fent előrebocsátottakról, kijelölve a feleknek a megjelenés batárnapijául ugyanezen megidézés napjának a majd eljövendő tízenötödét (1359. január 10.).

A másik oklevelnek, ezen Ugrin fia Miklós gróf másik oklevelének pedig a tartalmában a többi között az van, hogy a nagyságos férfiú, Sándor fia János, a királynéi ajtonállók mestere, Gymus-i és Zenderu-i várnagy ugyanazon király urunk perhelasztó levelének a tartalma szerint az akkor legközelebb elmúlt hamvazószerda nyolcadán (1359. március 13.) személyesen Ugrin fia Miklós grófnak a jelenléte elé járulván Torna-i János fiai, Egyed mester és János ellen bemutatta a Jazon-i konvent valamely idéző, s egyúttal vizsgálati, a királyi felségnek válaszul írt levelét, amely az Úr körülmelése ünnepének az akkor legközelebb elmúlt másnapján (1359. január 2.) készült, és a királyi levél tartalmát szóról szóra magába foglalja, azt állítván, hogy a perét azon Miklós grófnak a bírói vizsgálata alá bocsátotta, és amelyben többek között azon Miklós gróf nyíltan megtapasztalta, hogy ezen János mester azt mondta a királyi felségnek, hogy Egyed mester és János, Torna-i János fiai, az ő jobbágyaikat, elhagyván az igaz és régi utat, valamely új, a mostani időkben elrendelt úton járatták hatalmasul, és semmi vámot nem fiztettek velük, amely tény miatt a Sumgy faluban lévő vámjuk, amelyet olyan régtől fogva, hogy nincs rá emlékezet, szoktak szedni, és amelyet a királyi felség neki birtokserébe adományozott, teljesen és minden módon el lett törölve. És amikor a mi király urunk ki akarta volna nyomozni a tiszta igazságot arról, hogy vajon az előrebocsátott utat újonnan és a mostani időkben rendelte-e el az előbb mondott Egyed mester és János, és hogy Torna-i János előbb mondott fiainak a jobbágjai a mostani úton menvén adtak és fizettek-e valamilyen vámot vagy sem, ezért a mi királyi urunk híveinek, a Jazon-i egyház konventjének levelet írván és erősen elrendelvé megparancsolta, hogy küldjék ki hiteltre méltó emberüket tanúbizonysággul, akinek a jelenlétében az akkori országbírójának, gróf Zeech-i Miklósnak, a nagyságos férfiúnak az ítélmestere, Jakab és a Kw-i egyház prépostja, János úr, a királyi kúriából evégett különösen kiküldetvén mint királyi emberek a Sumgy nevezetű mondott birtok helyszínére kimennek és máshová is, ahol szükséges, mindenkitől, akiktől illik és lehet, nyíltan és titokban megtudják és kivizsgálják a mindenképpen való igazságot; és miután megtudták az előrebocsátottakról az igazságot, idézik az előbb mondott Torna-i Egyedet és Jánost az ő királyi jelenléte elé egy illendő batárnapra, hogy az előrebocsátottakról számot adjanak. És ezután azon idézésnek és vizsgálatnak a sorát az idézettek nevével és a kiküldött batárnappal együtt azon király urunknak hűségesen megírja az előbb nevezett Jazon-i konvent. Amely konvent pedig azon királyi felség parancsolatának, ahogy illik, alázatosan engedelmeskedve az előbb írt Miklós gróf akkori országbíró ítélmesterével, az előbb írt Jakabbal, mint az előrebocsátottakra a királyi kúriából különösen kiküldött királyi emberrel együtt tagjai közül egy alkalmas férfiút, tudniillik János testvérét kiküldte az előrebocsátott királyi parancsolatoknak az elvégzésére, akik végül onnét a konventbe visszatérvén azon Jakab mester, a királyi felség embere azon konvent mondott bizonyosságában, a jelenlétében és hallatán ilyen módon tett jelentést. Hogy ő azon

konvent tanúbizonyosságával együtt eljárván az előbb mondott Sumugy birtok szomszédait és határosait, tudniillik a Scepsy, Bodalo és Pedur helységekben [lakókat] az előrebocsátottak felől nyíltan, lelkiismeretesen és szorgalmasan kikérdezvén ilyen igazságot tudott meg, hogy Torna-i János mondott fiainak a jobbágysai, akik az erdő helyszínén lakók, nem az előbb mondott Somogy falun és annak vámján, hanem a fent mondott Pedur birtokon keresztül és Januk nevű birtok szomszédos, vagyis legközelebbi útján mindig szabadon és akadály nélkül átmentek, más jobbágysaik pedig, akik a Boldva folyó környékén vannak, nem más úton, hanem mindig az előbb említett Sumugy falun mentek keresztül, és a vámot is kifizették. Jelentette azt is ugyanazon királyi ember, hogy egyedül az előbb írt Egyed mester vallotta azt, hogy az előbb mondott folyó környékén lakó jobbágysai nem más úton, hanem csak Sumugy-on keresztül mentek át és tartoztak fizetni a vámot, de az erdőben lakó jobbágysok, ahogyan előre van bocsátva, mindig az előbb mondott Pedur birtokon keresztül mentek, és soha semmiféle vámot nem fizettek. Ezután ezt az Egyedet szemtől szembe, és a jelen nem lévő fivérét, Jánost, az említett János mester ellen idézték a királyi felség jelenléte elé, hogy az előrebocsátottak tekintetében magyarázatot adjanak, a megjelenés határnapját íjlesztendő napjának a tizenötöd napjára (1359. január 15.) tűzre ki a felek számára.

Miután bemutatták ezt az oklevelet és elolvasták annak tartalmát, az előbb mondott Sándor fia János mester ezen a módon tett még előterjesztést. Hogy jöllehet az előrebocsátott vizsgálat azon a módon történt, hogy Torna-i János előbb mondott fiainak azon jobbágysai, akik az erdő helyszínén laknak, nem az előbb mondott Sumugy falun és annak vámján keresztül, hanem a fent mondott Pedur birtokon keresztül és Januk nevezetű birtok szomszédos, vagyis közeli útján mindig szabadon és akadályoztatás nélkül mentek, más jobbágysok pedig, akik a Boldva folyó környékén laknak, nem más úton, hanem mindig az előbb jelzett Sumugy falun keresztül mentek és vámot is fizettek, mégis Torna-i János ezen fia, Egyed mester és János valamely új utat rendeltek el a mostani időkben, amely úton mind János ezen fiainak, mind másoknak is a jobbágysai az ő Sumugy-ban állított és szokásos előbb mondott vámjukat a kárvallására mentek, elhagyván és elkerülvén az igaz és régi utat. Az előbb mondott két vám pedig, tudniillik a Sumugy-ban és Januk-on szedni szokott, annyira nagyon közeli távolságra van egymástól, hogy ezen két vám között legfeljebb egy mérföld van, és ezért mind János fiainak, mind pedig másoknak a jobbágysai is nem a Torna-i János fiai által újonnan és a mostani időkben rendelt úton, hanem a mondott vámok egyikén, tudniillik vagy a Sumugy-ban vagy a Januk-on fizetni szokott vámot fizetvén tartoznak menni, kérvén, hogy azon Miklós gróf szolgáltatson törvényt és igazságot Torna-i János azon fiai a részéről az előrebocsátottak kapcsán. Ezt hallván és megértvén az előbb mondott Egyed mester, a maga érdekében személyesen és fivére, János érdekében Konth Miklós nádorispán úrnak a prókátort valló levelével felkehvén ilyen módon válaszolt. Hogy ők semmilyen új utat nem csináltak és nem rendeltek, hanem az az út, amelyről a mondott János mester azt állítja, hogy ők újonnan és a mostani időkben rendeltek, az az út régtől fogva ott van, és bárki mind az ő, mind a mások jobbágysai közül azon az úton járni akart, a mondott vámok egyikére sem kellett menni, sem valami vámot fizetni, békességesen és bármilyen akadályoztatás nélkül mentek, és a mondott Januk-ban sem volt semmiféle szokásos vám, ugyanis jöllehet, valamely mocsár fölött a Januk-i nemesek hidat használtak, azonban nem mások, csak ők, akik a mondott hídon

átmentek, nem vámot, hanem a mondott híd árát adták meg és fizették ki az előbb jelzett nemeseknek. Ezért mivel az előbb jelzett Sándor fia János mester azt jelenti, hogy a gyakran mondott utat az előrebocsátott két vám között az ő jogsérelmükre a mostani időkben Egyed mester és János, János fiai által az előrebocsátott módon csinált és rendelt, és azon két vám között legkevesebb egy mérföld van, és azon új útnak a szedni szokott rendelt vámja a mondott Sumugy-ban meg van semmisítve, Egyed mester pedig a saját és fivére, János személyében az előbb mondott útról bizonyítja, hogy nem a jelen időkben lett elrendelve, hanem régtől fogva létezik, ezért az előrebocsátott útnak és a mondott vámok közötti távolságnak a felülvizsgálata nélkül jogos ítéletet a felek között Miklós gróf nem tudott tenni. Ezért a fehérvári egyház káptalanjának barátságát az előbb mondott Ugrin fia Miklós gróf tisztelettel megkérte, levelet írván nekik, hogy küldjenek ki maguk közül embereket hiteltre méltó tanúbizonyosság gyanánt, akiknek jelenlétében Lukásius fia Lőrinc, a királynéi udvar apródja, királyi ember a királyi kúriáról erre különösen kiküldetvén, az Úr húsvétjának ünnepe után legközelebb jövő pénteken (1359. április 26.) és más, arra alkalmas napokon az előbb mondott vámoknak és útnak a helyszínére kimenvén mindkét fél szomszédjait és határosait törvényesen összehívván a feleknek, vagy azok törvényes prókátorainak a jelenlétében azt, hogy vajon azt a két vám közötti előbb mondott utat újonnan, a mostani időkben építették-e Torna-i János fiai, lássák, vizsgálják, szemléljék meg, és tudják meg, hogy a mondott két vám térben mekkora távolságra van egymástól, és hogy az az új út mekkora távolságra húzódik és van Sumugy-hoz, ahogyan alkalmas lesz, kimérve, hasonló módon figyeljék, lássák és tudják meg. És ezután az összes előrebocsátottnak a sorát a jelzett mérésel együtt Szent György vértanú ünnepének a legközelebb eljövő nyolcadára (1359. május 1.) az előbb jegyzett fehérvári káptalan tartozik megírni hűségesen a király úrnak.

Elérkezvén tehát Szent György vértanú ünnepének azon nyolcada, Poocz fia Sebestyén azon Sándor fia János mester érdekében Ugrin fia Miklós gróf prókátort valló levelével az egyik részről, a másik részről pedig Torna-i László mester fivéreinek, azon Egyednek és Jánosnak az érdekében Kont Miklós úrnak, Magyarország nádorispánjának a prókátort valló levelével azon Ugrin fia Miklós gróf jelenléte elé járulván azon Sebestyén az előbb mondott fehérvári káptalan valamely, a királyi felségnek válaszoló levelét az előrebocsátottakról azon Ugrin fia Miklós grófnak bemutatta, amely többek között kijelentette, hogy azon káptalan az előbb mondott Lukásius fia Lőrincel, a királynéi udvar apródjával mint királyi emberrel kiküldte tanúbizonyosság gyanánt Mihályt, az egyházuk karpapját, hiteltre méltó emberét tanúbizonyosság gyanánt, akik végül a káptalanba visszatérvén egybehangzó módon jelentették, hogy ők az Úr akkor elmúlt húsvétjának ünnepe utáni legközelebbi pénteken (1359. április 26.) és más, ahhoz szükséges napokon kimentek a vámok és a vitatott út helyszínére, és amikor ott összehívván azok összes szomszédosát és határosát, a dolog tényéről meg akarván tudni az igazságot, azon határosok visszavonván magukat, azt mondták, hogy ők semmiképpen nem mernek oda menni Torna-i Egyed mestertől és Jánostól való félelmükben, és az előbb mondott Egyed mestert a nagyon gyakori meghívásokat téve semmi módon nem tudták oda hozni. És végül a harmadik napon (1359. április 26–28.) személyesen felkeresvén azon Egyed mestert, a fivérével együtt meghívták az akkor folyó dolognak az elvégzésére, akik el sem jöttek, sem arról nem gondoskodtak, hogy maguk helyett valakit küldjenek, ezek így történvén más jámbor

és becsületes ott lévő férfiakkal együtt ők a Sumgy-ra vezető vitatott út távolságát királyi mértékkel megmérve hétszáz és harminc mértékre találták, Januk birtokhoz pedig ugyanazt a vitatott utat, hasonlóképpen királyi mértékkel mérve nyolcszáz és ötven mértéknek találták; a mondott két, Sumgy és Januk nevezetű két birtok távolsága azonban egy mérföldre, ahogyan látásra meg tudták szemlélni, nem terjed ki, és hogy a mondott út nem régtől fogva szokott volt, hanem így találták, hogy fát szállítók számára volt, és vámot soha nem fizettek azok, akik rajta jártak.

Miután megtörtént ennek az oklevélnek a bemutatása, és elohvstatott annak tartalma, az előbb mondott Sebestyén azon János mesternek minden előrebocsátottal kapcsolatban azon Egyed és János mestereknek a részéről követelte, hogy azon Ugrin fia Miklós gróf adja meg nekik az igazság orvosságát, mindezeket hallván az előbb mondott László mester azon Egyed és János mestereknek a személyében az előbb mondott prókátort valló levél tekintélyével ilyen módon tett előterjesztést. Hogy mivel ezen Egyed és János mester a szolgáljuknak a hanyagsága és rossz gondviselése a fehérvári káptalan tanúbizonyosságát az előrebocsátottak elvégzésére nem tudták ide hozni, ezért az előbb mondott királyi ember és a fehérvári káptalan embere teljesen és minden tekintetben azon Sándor fia János mester kedvezése miatt az igazságot megtagadva járt el, és tette az előrebocsátottakban a felvallást, és ezért Egyed és János mesterek, az ő fivérei azon tehetéttel, amellyel az ország jogszokása szerint illik, ismételten készek voltak és készségesek a királyi embert és a mondott káptalan tanúbizonyosságát a részükre, az előrebocsátott ügy elvégzésére kihozni, és mivel azon László mester jelentette, hogy fivérei, az előbb mondott Egyed és János mester akkor itt lévő királyi hadsereghez ment, ezért az előrebocsátottak vitáját Szent István király ünnepének az akkor legközelebb eljövendő nyolcadára (1359. augusztus 27.) halasztotta azon Miklós gróf oly módon, hogy ha az Úr megengedi és a királyi hadseregtől azon Egyed és János mester a mondott nyolcadig visszatér, akkor azon Miklós gróf azon a nyolcadon az előrebocsátott ügyben az előbb említett felek között megteszi, amit a jog megengedni látszik.

Miután ezen oklevélnek a bemutatása megtörtént, az előbb mondott János mester ilyen módon tett előterjesztést. Hogy azon Egyed és János az előbb mondott új út elrendelése a mondott vámnak a megsemmisítése által neki igen sok kárt okozott, és ezért az említett Egyed és János részéről az előrebocsátottakkal kapcsolatban az előbb bemutatott oklevelek tartalmának megfelelően méltóztatassunk neki törvényt és igazságot tenni. Ezt hallván Karachund-i András és Torna-i László mester az előbb írt Egyed és János érdekében Kont Miklós nádor úr prókátort valló levelével felkelvén, azt válaszolták viszont, hogy mivel azon Egyed és János a szolgáljuk rossz gondviselése miatt, ahogy Miklós gróf jelenlétében az ő személyükben elő lett terjesztve, az előbb mondott fehérvári káptalan tanúbizonyosságát az előrebocsátott vizsgálat elvégzésére nem tudta elhozni, ezért azon Egyed és János mindazon teherrel együtt, ami az ország szokásjoga szerint tetszik, második alkalommal törekedjék a királyi embert és a mondott káptalan tanúbizonyosságát azon közvizsgálatra elbíni.

Ezért mivel úgy látszik, hogy az előrebocsátottak igazságát az ihesfajta közvizsgálat által teljesen és tökéletesen kinyomozni nem lehet, ezért a vármegyebeli nemesek, valamint a szomszédok és birtokhatárosok ezen ügy miatt hogy ők és jobbágyaik arra a vámrá menni nem kényszeríthetnek, hanem azon a másik úton szabadon és vám fizetése nélkül

tudjanak menni, az előrebecsátottakról az igazságot egyáltalán nem mondják ki, hanem inkább az ellenkezőjét látszanak beszélni, de az előbb mondott káptalan előbb mondott válaszevelének a tartalma szerint az előrebecsátott ügynek kellő végét vetni illik, az előbb mondott Kutbe fia Lőrinc, a királyi felség embere és az előbb mondott fehérvári káptalan tanúbizonysága pedig a két előbb mondott birtok, Sumugy és Januk között lévő mondott útnak a távolságát azon Egyed és János által újonnan, ahogy azon Sándor fia János mester javasolta, elrendelten királyi mértékkel mérve Sumugy-hoz bétaszáz és harminc mérőre fekszik, Januk birtokhoz pedig ugyanazon út nyolcszáz és ötven mérő távolságra találta-tik, azon két birtokot, Sumugy-ot és Januk-ot pedig, ahogyan látványra megfigyelni lehetett, nem találták egy mérföldnyi távolságra, és maga az út is pedig, ahogy az előbb mondott oklevélnek a rendjéből látták, nem régtől fogva volt közönséges út, hanem sabordók számára valónak találták, és az előbb mondott László és András mester is, azon Egyed-nek és Jánosnak a prókátorai az előrebecsátott út távolsága és mérése miatt semmilyen ellentmondással nem éltek. Mi, a főurak, a bárók és az országnak a velünk együtt törvénytörést üllő nemesei, elismerjük, hogy az emberek, akiknek vámszedő helyekre kell menni az ihesfajta utakon, még az annyira közeli vámszedő helyekre is, a vámszedő helyekre vezető többi utat elhagyva nem lehet menni, hanem az ilyen útról a vámbelyre oly közel a vámbhoz vezető útra szükségképpen menni, és valószínűszen azon kénytelen menni. Ezért együtt az ország főuraival, báróival és nemesseivel az előbb mondott peres utat, amely a két birtok, Sumugy és Januk között van, eltörölni és megsemmisíteni rendelve és ítélve elrendeljük, hogy mostantól és ezután Egyed és János mesterek, valamint bárki mások jobbagyai az ilyen szabálytalan és törvénytelen úton való járástól álljanak el, és attól tartózkodjanak, és semmilyen módon nem merészeljenek azon járni, hanem mindenki, aki azon a peres úton menni szokott, azon szabálytalan utat elhagyva és nem használva az előbb mondott vámok egyikére, vagy Januk-on vagy Sumugy-on menni és a szokásos vámtól kifizetve átmenni tartozzék. **A)** Ezen dolog emlékeztetése és örök érvényére azon Sándor fia János mesternek kiadtuk a függő és biteles pecsétiünk erejével megerősített jelen kiváltságleveleinket. Kelt Wyssegrad-on, az előbb mondott nyolcad huszadik napján, az Úr ezerháromszázhatvanadik esztendejében (1360. május 27.). **B)** Egyébként mivel az előbb mondott Sándor fia János mester jelentette, hogy azon János és Egyed a mondott új út rendelése és a vámjának megsemmisítése által neki igen nagy kárt okozott, és ezért a kárért János mester úgy látszik, hogy ötven márkáig az alább írt eskü által kárpótlást kaphat, és azon János mester esküjét a méltóság vagyis baróság miatt, amelyre a királyi felség által emeltetett, tíz márkáig az ország szokásjoga szerint magát kiterjeszteni látszik, ezért az előbb említett Sándor fia János mester egyedül a tíz márkáról és a negyven márkáról negyven nemesse vagy ugyanannyi nemes személlyel, ahány márkát azon negyven márka alatt a kárából azon eskü alatt meg akar kapni, Szent Jakab apostol most jövő ünnepének a nyolcadán (1360. augusztus 1.) a királyi kápolna ispánja előtt a királyi kápolnában arról, hogy az előbb mondott Egyed és János mester azon törvénytelen útnak az elrendelése és vámjának megsemmisítése által neki annyi márka kárt okozott, amennyi márkáról azon János mester az eskütársaival együtt esküdni akar, esküt tenni és azon esküinek a sorát a felek három nap alatt azon királyi kápolna ispánjának a levelében nekünk elhozni tartoznak, amely határnapon, miután azon eskü letétetett, Torna-i Egyednek és Jánosnak annak a pénznek a kifizetésére, amelyért az eskü le lett téve, illendő

határnapot fogunk kintűzni. Kelt Wissegrad-on, az előbb mondott nyolcadnak a huszadik napján, az Úr ezerháromszázhatvanadik esztendejében (1360. május 27.).

Ezért mi az előbb említett tisztelendő főatya kérésének, mint jogosnak és törvényesnek tisztelettel engedvén, az előbb bemásolt hiteles és kiváltságleveleket, mint nem törölteket, nem kivakartakat, és semmilyen részükben nem gyanúsakat, és nem hibásakat szóról-szóra, bármilyen kihagyás vagy betoldás nélkül a mi okleveleinkbe bevettettük és beírtattuk, és átírásban a mi káptalani használatban lévő és hiteles pecsétünk alatt kiadattuk és kibocsátottuk, így tanácsolván a közjegyzőség. Kelt Szent Lászlónak, Magyarország királyának az ünnepén, az Úr ezerhatszázhatvanadik esztendejében (1760. június 27.), amikor nagyraakói Feja János hunsdorfi apát az olvasókanonok, Watter Tamás az éneklőkanonok, Driesch Lajos Ferenc, a majki Boldogságos Szűz Mária prépostja, az örkanonok, Patsay János, benedekfalvi Luby László, a magdolnai prépost, cserneki Deseffy Arany-szájú János, a szépesi Szent Mária apátja, Eyerspergi Károly Antal, Koleda György, alsó-mattyasóczy Mattyasovszky Imre és Rabcsék András kanonokok, akik az egyházban köteleesen szolgálják Istent.

[papírfölzetű káptalani pecsét] Elohastatra a káptalanban, javítottatott a ti forrásotok szerint és kiadatra általam, Feja János olvasókanonok és káptalani írnok által, saját kezével

Jelzete: MNL OL DL 13145 (1360. május 27., 1438. szeptember 14., 1438. szeptember 27., 1439. május 1., 1439. május 23.) Kincstári levéltárból (E) • Magyar Kamara Archivuma, Acta Jesuitica (Q 313).

Az 1360. május 27-i oklevelek – **A**) DL 4917, **B**) DL 37367 – szövegkiadása: *Források a Magyar Királyság kereskedelem-történetéhez I. Belkereskedelem (1192–1437)*, szerk. WEISZ Boglárka, Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2020, 112–121.

közli: Koleszár Krisztián és Tóth Péter; fordította: Tóth Péter

* * *

GARAI MIKLÓS NÁDOR OKLEVELE
GÖMÖR ÉS TORNA VÁRMEGYÉK
GONOSZTEVŐINEK LEVELESÍTÉSÉRŐL
(1381. július 27.)

A nádori közgyűlések a királyi kúrián kívül összeülő igazságot szolgáltató szervekként működtek a 15. század végéig. A nádor így a királyt helyettesítette a vármegyék teljes nemessége előtt. Garai Miklós nádor 1381 nyarán Gömör jálu mellett Gömör és Torna vármegyék részére tartott közgyűlést. A fennmaradt oklevél a közgyűlésen született döntést, a levelesítést (proscriptio) rögzíti, eszerint a felsorolt levelesített vádlottak (proscribáltak) a közgyűlésen nem jelentek meg, ezzel is jelezve bűnösségüket, így javaiktól megfosztatnak és bárki megölheti őket, továbbá segítők is proscriptio alá esnek. Az ítéletben 31 gömöri és 11 tornai gonosztevőt, többnyire tolvajt levelesítettek – egy részüket már nem is először – a két megye számos helységéből. Az oklevél latin szövegét eddig már kétszer is kiadták, azonban ezúttal néhány (településnevet érintő) hiány pótolható volt.

Nos, Nicolaus de Gara regni Hungarie palatinus et iudex Comanorum memorie commendamus, quod cum nos regia celsitudo multiplicatis malefactoribus et regni sui depredatoribus ad quoslibet comitatus regni congregationes generales celebrandas sua regia auctoritate, nostrique palatinatus officii debito requirente deputasset, nos itaque inter ceteros regni Hungarie comitatus pro universitati nobilium et aliorum cuiusvis status et conditionis hominum Gumur et de Torna comitatum pro compescendis furibus et latronibus et quibuslibet malefactoribus extirpandis, cuilibet querelanti iustitia impendenda congruenti, feria secunda proxima ante festum beati Jacobi apostoli prope villa (!) Gumur congregationem celebrassemus generalem in ipsaque congregatione nostra per universitatem nobilium dictorum comitatum Gumur et de Torna magistros Egidium filium Etthyreh Johannem filium Petri de Zuha, Johannem filium Tekus de Kyráli et Benkus de Tornalia, Emericum filium Aba de Abahaza, Mychaelem filium Ladislai de Puthnuk, Paulum filium Bakou de Beleser, Stephanum filium Beke de Janosy, Gregorium filium Oth de Balogd, Petrum filium Alexandri de Scarus, Beke de Mellete, Stephanum filium Makou de Nenke, item Paulum filium Johannis de Kovari, Stephanum filium Ladislai de Verbeche, Jacobum filium Emerici de Nenke, Fertes filium Lucasy de Komyaty, Petrum filium Lachk de Verboch, Stephanum filium Pauli de Teresteny, Tekes de [Z]een, Stephanum filium Lorandi de Zelize, Symon de Lazou et Johannem de Katha pro iuratis assessoribus nobis assignari petivissemus tandem iidem iurati assessores unacum Stephano filio Nicolai de Scarus vicecomite, Johanne dicto Zamar de Naprad, Thoma filio Anthonii de Kysfalud, Johanne filio Luce de Mellete, Mychaele filio Stephani de Kapolnas, item Baraba filio Nicolai vicecomite, Nicolao filio Benedicti de Lazou, Lucasio filio Cosme de Nadasd iudicibus nobilium dictorum comitatum ad fidem eorum deo debitam fidelitatemque domino nostro regi sueque

sacre corone regie conservandam pro dicenda veritate et iustitia observanda in eo, ut cunctis iustitiam observarent, veritatem non opprimerent, falsitatemque non rectificarent sed quoslibet malefactores nobis nominatim enarrarent, tacto dominice crucis ligno prestitam, habito inter se deliberativo tractatu, Petes et Nicolaum filios Pauli molendinatoris in civitate Zempeter residentis concrematores domorum molendinorum latitantes, Stephanum filium Petri nobilem de Mellete furem, Koachou molendinorem magistrorum Nicolai et Johannis filiorum Jacobi in villa Berzethe residentem cusorem falsorum denariorum, Thomam filium Chykou furem vagabundum, Ladislaum dictum Gubath furem, Stephanum nobilem de Malah furem, Kochk furem vagabundum, Symonem filium Chachou in villa regalis (!) Nechkus vocata residentem furem, Fabianum socerum dicti Symonis in dicta villa regalis (!) residentem furem et hospitem furum, Petrum dictum Zekeres furem vagabundum, Claram dictam Turdos concubinam condam sacerdotis de Symoni furem vagabundam, Ladislaum dictum Urdugh famulum Pauli dicti Beke de Kochy in eadem Kochy residentem furem, Bakou famulum Johannis filii Georgii de Leurinthfalua in eadem Leurinchfalua residentem furem, Jacobum dictum Tucus filium Andree furem latitantem, Laurentium dictum Toth condam in Naprad residentem, nunc vero latitantem furem, Johannem filium Peteu filii Andree nobilem de Zuhawelge furem, Laurentium condam proscriptum tempore domini Ladislai ducis et palatini per iuratos assessores assignatum nunc in villa Nicolai cantoris germani condam archiepiscopi Strigoniensis in Zenthdemeter residentem furem, Petrum regium iobagionem [*filium*] Johannis filii Dominici in villa [- -]al residentem furem, Nicolaum dictum Kunchus iobagionem Thome filii Gregorii de Hangonfeu in eadem Hangonfeu residentem furem, Paulum dictum Zazyu iobagionem magistri Nicolai filii condam Konya bani in villa Cherugh residentem furem, Petrum dictum Zeuke iobagionem magistri Leustacii filii Petri de Ilsua in villa Gedalia vocata residentem furem, Petrum filium Benedicti nobilem de Cherugh furem, Nicolaum dictum Zeel famulum Petri de Nyma in villa Almagh residentem furem condam proscriptum, Johannem claudem (!) litteratum condam in villa Tornalya residentem falsarum litterarum emanatorem nunc vero latitantem, Bartham famulum Nicolai filii Donch in villa Balogh residentem condam proscriptum furem et Mychaelem dictum Bolond famulum Pauli filii Bakou de Beleser in eadem Beleser residentem furem de dicto Gumur, item Symonem filium Fabiani in possessione regali Zeuleusordou residentem furem, Johannem filium Nicolai nobilem de Teresthenye hospitem furum, Andream filium Mychaelis in villa Kouach in portione nobilis domine consortis sue residentem et Ladislaum filium suum fures, Thomam filium Mychaelis in Barkanhaza, portione videlicet nobilis domine consortis sue residentem furem, Nicolaum filium Johannis dicti Madaras furem latitantem, Georgium dictum Rauaz in villa regali Ochkou residentem furem, Ladislaum filium Georgii de Saruar nobilem de comitatu Abauyuar furem et latronem, Emericum nobilem de Mera de eodem comitatu Abauyuar furem et latronem, Laurentium filium

Johannis latitantem furem et latronem et Mychaelem dictum Kolchar in possessione regali Maros residentem, qui in anno, cuius iam proxime tertia instaret revolutio, unum equum Ladislai filii Chak de Nadasd subtraxisset, furem de dicto comitatu Tornensi pro publicis furibus et latronibus ac malefactoribus notoriis nominantes ad debitam vindictam proscriptorum subportandam nobis in eorum registro assignarunt, qui quidem proscripti malefactores in sue culpabilitatis indicium a facie iuris et iustitiae se penitus absentes ad eandem congregationem nostram venire vel mittere et iuri presentare non auderent. Unde nos simulcum predictis vicecomitibus ac iudicibus nobilium ac iuratis assessoribus pari arbitrio eosdem proscriptos nominatos in capitali sententia et amissione omnium possessionum proprietatum et bonorum suorum ubilibet existentium vigore presentium decrevimus et commisimus convictos extitisse et ne ipsorum proscriptorum malefactorum numerus augeretur, sed ipso de regno penitus evellerentur, commisimus, ut ubicunque et apud quoscunque tam in tenetis castrorum et civitatibus, quam villis liberis regalibus et reginalibus ac possessionibus nobilium iidem proscripti malefactores aut singillatim per quempiam eorundem per quoscunque vel per quemcunque poterunt reperiri, extunc eosdem quilibet interficiendi, suspendendi et quolibet supplicio perendi ac res et bona eorundem pro se habendi et reservandi habeant facultatem, nec quispiam ex proximis generationum eorundem proscriptorum ullo unquam tempore super interfectionibus et oblationibus bonorum suorum contra interfectores eorundem materiam questionis valeant suscitare aliqualem. Preterea quicumque nobilium et alterius cuiusvis status et conditionis hominum ipsis proscriptis malefactoribus hospitalitatem prebuerint, penam eorundem proscriptorum subportabunt. Nos itaque vicecomites, iudices nobilium iuratique assessores proscriptorum comitatum Gumur et de Torna premissa congregationi ipsius domini palatini interfuimus, omnia premissa cum eodem domino palatino communi consensu ordinantes, in horum omnium testimonium sigilla nostra iuxta sigillum ipsius domini palatini presentibus duximus apponenda. Datum sexto die congregationis nostre predictae, in loco memorato, anno domini M^{mo}CCC^{mo}LXXX^{mo} primo.

*

Mi, Garai Miklós, Magyarország nádorispánja és a kunok bírója, emlékezetiül ajánljuk, hogy mivel minket a királyi felség a gonosztevők és országa fosztogatóinak megsokszorozódása miatt az ország minden egyes vármegyéjébe közgyűlések tartására az ő királyi tekinthetével és a mi nádorispáni hivatalunk kötelessége által megkérvénva kikiöltött, mi tehát Magyarország többi vármegyéi között Gumur és Torna vármegyék nemeseinek és más, bármilyen helyzetű és állapotú embereinek a közössége számára a tolvajok és rablók megszelídítésére és bárki gonosztevők kiirtására, bárki panaszos számára az igazság szolgáltatására a Szent Jakab apostol ünnepe előtti legközelebbi bétfőn Gumur falu mellett közgyűlést tartottunk, és abban a közgyűlésünkben a mondott Gumur és Torna várme-

gyék nemeseinek egyeteme által Etthyreh fia Egyedet, Zuba-i Péter fia Jánost, Kyráli-i Tekus fia Jánost és Tornalia-i Benkust, Ababaza-i Aba fia Imrét, Puthnuk-i László fia Mihályt, Beleser-i Bakou fia Pált, Janyosy-i Beke fia Istvánt, Balogd-i Oth fia Gergehlyt, Scarus-i Sándor fia Pétert, Mellete-i Bekét, Nenke-i Makou fia Istvánt, továbbá Kovari-i János fia Pált, Verbeche-i László fia Istvánt, Nenke-i Imre fia Jakabot, Komyaty-i Lucasy fia Fertest, Verboch-i Lachk fia Pétert, Teresteny-e Pál fia Istvánt, Zeen-i Tekest, Zelize-i Lóránd fia Istvánt, Lazou-i Simont és Katha-i Jánost számunkra esküdt ülnökökké jelkértük, hogy neveztesse nekí, végül ezek az esküdt ülnökök Scarus-i Miklós fia István alispánnal, Naprad-i Zamar-nak mondott Jánossal, Kysfalud-i Antal fia Tamással, Mellete-i Lukács fia Jánossal, Kapolnas-i István fia Mihállyal, továbbá Miklós fia Barabás alispánnal, Lazou-i Benedek fia Miklóssal és Nadasd-i Kozma fia Lukáccsal a mondott vármegyék szolgabíráival együtt, az Isten iránt köteles hitűkre és király urunk, valamint az ő szent koronája iránti hűségük megtartására, az igazság kimondása és a törvényesség szem előtt tartása érdekében mindenben tartsák szem előtt a törvényességet, ne nyomják el az igazságot, ne helyeseljék a hamisságot, hanem bárki gonosztevőit nekünk név szerint mondjanak meg: az Úr keresztjének fáját megérintve letett hűségesküjűkre egymás között elhatározó megbeszélést tartván a Zempeter városban lakó Pál molnár fiait, a bujkáló Petest és Miklóst mint házak és malmok felgyújtóit, Mellete-i Péter fiát, a nemes Istvánt mint tolvajt, a Jakab fiainak, Miklós és János mesternek a Berzethe faluban lakó Koachou molnárját mint hamis dénárook verőjét, Chykou fia Tamás csavargó tolvajt, Gubath-nak mondott László tolvajt, Malab-i nemes István tolvajt, Kochk csavargó tolvajt, Chachou fia Simont, a Királyi¹ faluban lakó Nechkus nevezetű tolvajt, a mondott Királyi² faluban lakó Fábiánt, a mondott Simon apósát mint tolvajt és tolvajok szállásadóját, Zekeres-nek mondott Péter csavargó tolvajt, Turdos-nak mondott Klárát, a néhai Symoni-i pap ágyasát, csavargó tolvajt, Urdugh-nak mondott Lászlót, Kochy-i Bekének mondott Pál, ugyanazon Kochy-ban lakó szolgáját, tolvajt, Leurinthfalua-i György fia Jánosnak az ugyanazon Leurinchfalua-n lakó szolgáját, Bakou-t mint tolvajt, Tucus-nak mondott Jakabot, András fiát mint bujkáló tolvajt, Toth-nak mondott Lőrincet, az egykor Naprad-on lakó, most pedig bujdosó tolvajt, Zubavelge-i András fia Peteu fiát, János nemest mint tolvajt, az egykor László bereg és nádorispán úr idejében levelestett és az esküdt ülnökök által elítélt, most Miklós éneklőkanonoknak, a néhai esztergomi érsek úr fivérének a Zenthdemeter falujában lakó tolvajt, [- - -] faluban lakó Péter királyi jobbágyot, Domonkos fia János fiát mint tolvajt, Kunchus-nak mondott Miklóst, Hangonfeu-i Gergehly fia Tamás jobbágyát, az ugyanazon Hangonfeu-ben lakó tolvajt, a Zazyn-nak mondott Pált, néhai Konya bán fia Miklós mesternek a Cherugh faluban lakó jobbágyát mint tolvajt, Zeuke-nek mondott Pétert, Ilsua-i Péter fia Lestyák mesternek a Gedalia nevezetű faluban lakó jobbágyát mint tolvajt, Cherugh-i Benedek fiát, a nemes Pétert mint tolvajt, Zeel-nek mondott Miklóst, Nyma-i Péternek az Almagh faluban lakó szolgáját, az egykor levelestített tolvajt, az egykor Tornahya faluban lakó, most pedig bujkáló sánta János deákat mint hamis levelek kibocsátóját, Donch fia Miklós Balogh faluban lakó szolgáját, Bartha-t, az egykor levelestített tolvajt, Bolond-nak mondott Mihályt, Beleser-i Bakou fia Pálnak az ugyanazon Beleser-en lakó szolgáját mint tolvajt

1 az eredetiben: regalis

2 az eredetiben: regalis

a mondott Gumur-ból; továbbá a Zenleusordou királyi helységben lakó Fábrián fia Simon tolvajt, a Teresthenye-i Miklós fia János nemest mint tolvajok szállásadóját, a Kouach faluban a nemes asszonyának a birtokrészén lakó Mihály fia Andrást és ennek fiát, Lászlót mint tolvajokat, a Barkanbaza-n, tudniillik a nemes asszony feleségének a birtokrészén lakó Mihály fia Tamást mint tolvajt, a Madaras-nak mondott János fia Miklóst mint bujkáló tolvajt, a Rauaz-nak mondott Györgyöt, az Ochkou királyi faluban lakó tolvajt, Saruar-i György fia Lászlót, Abanyuar vármegyéből való nemest mint tolvajt és rablót, Imre Mera-i nemest, ugyanazon Abanyuar vármegyéből, János fia Lőrinc tolvajt és rablót, és a Maros királyi helységben lakó Kolchar-nak mondott Mihályt, akik abban az esztendőben, amelynek már három elforgása állt be most, Nadasd-i Chak fia Lászlónak egy lovát elvitték, tolvajt a mondott Torna vármegyéből mint közönséges tolvajokat, rablókat és meggyezett gonosztevőket megnevezvén a levelesítettek kellő büntetésének elviselésére bejelölték számunkra az ő lajstromukban; ezek a levelesített gonosztevők pedig a bűnösségük jeléül teljesen biányoztak a jog és az igazság helyszínéről, a mi ezen gyűlésünkre jönni vagy küldeni és a törvény elé állni nem merészteltek, ezért mi együtt az előbb mondott alispánokkal, szolgabírákkal és esküdt ülnökökkel hasonló ítélettel ezeket a megnevezett levelesítetteket főbenjáró büntetésben, és minden birtokuknak, tulajdonuknak és jószágaiknak, bárhol is legyenek azok, az elvesztésével a jelen oklevél erejénél fogva határoztuk, ítéljük, és elítélünk lenni nyilváníttuk, és hogy ezeknek a levelesített gonosztevőknek a száma ne növekedjék, hanem ebből az országból teljesen űztesse ki, elrendeltük, hogy bárhol és bárkiknél mind a várbirtokokon és városokban, mind a szabad királyi és királynei városokban és a nemesek helységeiben ezeket a levelesített gonosztevőket, vagy egyenként közülük bárkit, bárki vagy bárkik által meg lehet találni, akkor azokat bárkinek hatalma lesz megölni, felakasztani, bármilyen büntetéssel büntetni, és azok dolgait és jószágait a saját maga számára elvenni és megtartani, és ezen levelesítettek nemzetségéből való rokonoktól soha senki semmikor a megölés a jószágok elvétele miatt a megölés ellen semmilyen peres eljárást nem kezdeményezhet. Ezenkívül a nemesek és bármilyen más állapotú és helyzetű emberek közül bárki, aki ezeknek a levelesített gonosztevőknek befogadást nyújtana, azon levelesítettek büntetését fogja kapni. Mi, tehát az előbb írt Gumur és Torna vármegyéek alispánjai, szolgabírái, esküdt ülnökei, akik azon nádorispán úrnak az előrebocsátott gyűlésén részt vettünk, minden előrebocsátott dolgot ugyanazon nádorispán úrral megegyező értelemben elrendelve, mindezeknek a bizonyítására pecsétjeinket ugyanazon nádorispán úr pecsétje mellé helyeztettük a jelen oklevélre. Kelt az előbb mondott gyűlésünknek a hatodik napján, az említett helyen, az Úr ezerháromszáznyolcvanegyedik esztendejében.

Jelzete: MNL OL DL 42199 (1381. július 27.) Gyűjteményekből (P és R szekcióból és állagtalán fondok) • Magyar Nemzeti Múzeumi törzsanyag (Q 10). Szövegkiadásai kisebb hibákkal: (1) *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, IX/7, studio et opera Georgii FEJÉR, Budae, 1842, 428–432. (2) GÁBOR Gyula, *A megyei intézmény alakulása és működése Nagy Lajos alatt*, Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1908, 208–211.

közlő: Koleszár Krisztián és Tóth Péter; fordította: Tóth Péter

SERÉDY GÁSPÁR, A FELSŐ-MAGYARORSZÁGI RÉSZEK FŐKAPITÁNYÁNAK TESTAMENTUMA

(Szentgyörgy, 1547. szeptember 4.)

Serédy Gáspár (?–†1550) pályája a köznemesi származásból kiemelkedő, udvari és katonai szolgálaton alapuló főúri felemelkedés 16. századi mintapéldájának tekinthető. Katonai tisztségei és politikai kapcsolatrendszere révén kiterjedt birtokállományra tett szert, elsősorban a királyság északkeleti régiójában, ahol a hatalmi viszonyokat tartós fegyveres konfliktusok formálták. A korszak polgárháborús kontextusában alkalmazott birtokpolitikai gyakorlata gyakran járt erőszakos eszközök igénybevételével és jogi buzávonákkal, amelyeket Habsburg-párti orientációja részben legitimált. Életútja ennek megfelelően a királyi szolgálat, a magánvagyon-gyarápítás és a katonai erőforrások szoros összehasonlítását tükrözi. Serédy Gáspár testamentuma e konfliktusokkal terhelt politikai és társadalmi környezet közvetlen lenyomataként értelmezhető. A végrendelező az uralkodót jelöli meg elsődleges végrehajtóként, egyúttal örökösei és birtokai védelmét is annak oltalmába helyezve, ami a homo novus főúr politikai kiszolgáltatottságára utal. Az örökösödési rendelkezések a családi vagyon integritásának megőrzését célozzák, elsősorban a birtokok túlnyomó részének testvérére, Serédy Györgyre történő átruházásával, miközben az ifjabb generáció számára elkülönített részeket is meghatároz. A végrendeletben szereplő juttatások és tisztségekjelölések a familiáris és politikai kapcsolatbálózati fenntartását szolgálhatták, így a dokumentum a hatalmi pozíciók tudatos reprodukciójának eszközeként is értelmezhető. A testamentum sajátossága, hogy a családtagok mellett azok az udvari szereplők és hűséges familiárisok is megjelennek benne, akik a későbbiekben meghatározó szerepet tölthettek be a Magyar Királyság elitjének alakulásában. Különösen figyelemre méltó a Dobó család jelenléte, amelynek tagjai Serédy Gáspár szolgálatában álltak, és ez a kapcsolat pályafutásuk szempontjából jelentős előrelépést, egyben a család felemelkedésének fontos állomását jelentette.

[1] In nomine D[omi]ni Jesu Chri[sti] salvatoris n[ost]ri. Amen

Ego, Gaspar Seredy etc. licet corporis mei aegritudine[m] eamq[ue] gravem sentiam, tamen mente non debilitatus, huiusmodi testamentu[m] lego. Ac imprimis anima[m] mea[m] Deo, corpus autem terrae commendo. Primum autem et principalem testamentariu[m] et tutorem esse volo sacratissima[m] regiam maj[est]at[em] dominu[m] meum clementissimu[m]. Post suam maj[est]at[em] eligo in testame[n]tarios et mei testamenti executores sp[ectab]ilem et mag[nif]icos dominos Johannem Hoffmannu[m] etc. et Leonardum Kewenheller, r[everend]um dominum Paulum Bornemýza et Georgium Seredy fratrem meum charissimu[m], egregios domi[n]os Georgiu[m] Verne[ru]m etc. et Franciscum et Dominicum Dobó de Ruzka etc. Ac humillime supplico suę maj[est]at[is] domi[n]o meo cleme[n]tissi[m]o, dignetur hoc meum testamentum, et ultimam voluntate[m] mea[m] in suo vigore, et ita uti condidi relinquere, et eos quoc[um]que quos supra nominavi et constitui executo-

res mei testamenti, si cessarent, ad executionem hortari et cogere, aut si qui executorum abessent, maior tamen pars exequatur. Caeterum clementer recordari potest sacratissima ma[ies]t[as] regia dominus meus cleme[n]tissi[mus] me supplicasse suę ma[ies]t[ati] non semel etiam cum me bene habebam, ut tutelam miserorum meorum fratrum in se recipere dignaretur. Nunc cum finem vite meę videam, adhuc supplico, ne eos ex innata sua clementia sua ma[ies]tas deserere velit. Nam quamvis ad ultima pervenerim, tamen hoc dicere possum, me p[ro]be et fidel[ite]r ma[ies]t[ati] domini mei cleme[n]tissimi servivisse. In qua fidei servitute non potuit fieri quin aliquos ledere coactus sim. Nam si viribus adversariorum regię ma[ies]t[ati] rursus vi et fortiter no[n] [2] restitsem nunq[uam] fidel[ite]r regię ma[ies]t[ati] servire potuissem. Nunc autem cum videam me in vita mea satis vexatum esse a meis adversariis. Eodem modo et longe magis sat scio meos fratres post mortem meam vexatos fore, et adversarios meos omnes virium nervos eo intensuros, ut meos fr[at]res ad nihilum redigant. Quod sua ma[ies]tas ne fieri [con]cedat, adhuc humillime supplico etiam in hac ultima voluntate. Deinde sacratissima regia ma[ies]tas domin[us] me[us] cleme[n]tissi[mus] meminisse potest clementer, quanta damna servitores sp[ectabi]lis et mag[nifi]ci domini Petri Perenj intulerunt. Ipse enim domin[us] Petrus Perenj commiserat suis servitorib[us], ut omnes decimas quęcunq[ue] ex meis bonis p[er]venire poterant, etiam vi et quibuscunq[ue] modis possent, extorquerent, et abriperent putavit enim quod ego illas decimas p[ro] me reciperem, et no[n] in usum ex mandato regię ma[ies]t[ati] v[est]rę ob quod mandatum eiusdem domini Petri Peren[is] servitores eius necesse habuere abriperere, imo aliud facere non sunt ausi, quam ut hac mihi abriperent. Licet enim et alios habuere[n]t auxiliares in dep[ra]datione mei, tamen prima p[ra]ecipuaq[ue] causa ipse dominus Petrus Perenj et servitores eius fuerunt. Nam ipsi et alios ad hoc incitaverunt. Proinde damni illius dimidiam partem, quod certe etia[m] post hac intelliget sua ma[ies]tas esse maximu[m] jure a domi[n]o Petro Perenj exigere potest, aliam autem dimidia[m] parte[m] remitto et condono ipsis damnificatoribus meis, neq[ue] ab eis hanc partem dimidiam per quemqua[m] exigi patiatur regia m[ai]est[as]. P[ra]eterea et huius recordari potest sua ma[ies]tas, q[uod] Viennae sua ma[ies]tas mag[nifi]cis dominis Sigismundo et Melchiori Balassa, et mihi constituerat solutione[m] facere [3] ad equites ducentos, quos ego non modo plene, sed plures etiam cum augmento tenui, imo etiam sua ma[ies]tas postulaverat per r[everendi]s[sim]um dominum cancellarium, plures inseram Jaurinum quam equites ducentos. P[ra]eterea cum Ratisbonę apud suam ma[ies]t[ate]m essem, impetraveram a sua ma[ies]t[ate], ut mihi solutionem deputaret ad equites ducentos, pedites centum. Quamvis autem non modo hunc nominatum numerum equitum tenuerim. Sed dupplico etiam majorem, tamen nihil mihi solutum est, me minimus quidem obulus. Et rem se ita habere uti dico, comprobabunt mihi ipsi lustratores gentiu[m] mearum. Si itaq[ue] meorum servitorum et expensar[um] aliar[um] nulla facta solutio fuerit. Supplico tamen suę ma[ies]t[ati] ut ad equites ducentos et pedites

centum, quę solutio cedere debet a tempore conductio[n]is dignetur deputare in rationem istarum artium, p[rae]sentim aute[m] Borostjankw̃ et Dettrekw̃.

P[rae]terea supplico humillime suę ma[ies]t[ati] dignetur meminisse clementer suarum donationum et obligationum super certa bona mihi ex speciali gratia suę ma[ies]t[ati]s datar[um] et p[rae]sertim super Debreczen, ad quod oppidum et p[er]tinen[tias] eius ego multum pecunie et commodato suę ma[ies]t[ati] dedi et p[ro] voto suę ma[ies]t[ati]s exposui.

Deniq[ue] supra legationem p[rae]dictam ma[ies]t[ati] dom[in]i mei clementissimi lego flor[enorum] Renen[sium] decem mille, quod statim post mortem mea[m] executores testame[n]ti mei suę ma[ies]t[ati] deponere cogantur Viennę vel Posonii, aut ubicunq[ue] suę ma[ies]t[ati] magis visum fuerit, post modum [con]festim studeant omnes res meas mobiles in pecunia[m] convertere, et ex eis iterum suę ma[ies]t[ati] dare florenos [4] mille Renenses. Tandem sp[ectabili] et mag[nificis] dominis Johanni Hoffmanno etc. lego flor[enos] 500 r[everendiss]imo d[omi]no Nicolao Olaho cancellario regię ma[ies]t[ati]s, ex quo multa[m] laboris et operę in renovandis l[itte]ris quibusdam, et item apud ma[ies]t[atem] regiam insumere necesse habebit sua r[everendiss]ima do[mini]atio, lego flor. 1000. Porro mag[nifico] r[evere]ndo, ac egregiis dom[in]is Leonardo Kewenheller lego flor. 300. Domi[ni]co Dobo fl. 300, Francisco Dobo lego flor. 300, Paulo Bornemýzza lego flor. 300, Georgio Vernerio flor. 300. Item Emerico literato de Sýri lego flor. 150, Nicolao Chaný quem ab infanzia educavi lego flor. 200, Mathię literato supra annuale salariu[m] suu[m] floreni centum persolvantur. Adolescentib[us] Stephano Zazffaý et Johanni Mikolaý lego flor. centum. Gregorio et Clementi Hartaý singulis lego fl. 25. Item omnibus servitoribus conduct[is] ut puta cocis. Agazonib[us], aurigis volo ut iuxta conventionem ipsorum satisfiat. Andree Kerý, qui etia[m] ab antiquo servivit lego flor. 50.

Item amicis qui executorib[us] testamenti mei sint omni auxilio lego in primis dominis locumtenen[ti] fl. 100 et cupam argenteam. Ep[iscop]o Jaurien[s]i fl. 100. Ep[iscop]o Wesprimien[s]i fl. 100. Sp[ectabili] et mag[nificis] d[omi]nis Thome Nadasý fl. 100. Francisco Battýaný fl. 100. Et ex quo mei antiqui amici Franciscus Výsserýený et Paulus Istwanfý a Turcis pulsi ex suis sedib[us] sunt, singulis lego flor. 100.

P[rae]terea, quia ab inicio executionis testamenti, executorib[us] opus erit ut faciant multas expensas, si contingeret [5] ut hęc p[rae]scripta omnia exequi non possent tunc teneantur sub obligamine animar[um] suarum successu temporis satisfacere. Nam mihi sunt adhuc tanta bona mobilia, triticu[m] et vina et pecorum genus omne, ut si ea vendiderint, etiám levissimo p[rae]t[er]ito, tamen sup[er]dictis satisfacere poterunt. Et si contingeret ut satisfieri etia[m] ex illis no[n] posset, tamen ex animali p[ro]ventu bonorum meor[um] p[rae]dictis omnib[us] satisfaciant.

Item bona mea et imprimis arces in hac conditio[n]e relinquo. Benedicto Seredý arce[m] mea[m] Thokaý cu[m] omnib[us] p[er]tinen[tis] lego, fratri eius Gaspari Seredý ad id tempus quo uxorem ducet, arcem Keowesd lego

una cum p[er]tinentiis et bonis impignoratitiis et emptitiis quę eo ad Kōwesd possessa sunt, et possidentur etiam modo.

Item mag[nifi]co domi[n]o Georgio Seredÿ lego arce[m] Regez una cum p[er]tinen[t]iis suis, et ite[m] cum p[er]tinen[t]iis arcis demolitę Thalÿa, et ultra p[ro]prias illar[um] artiu[m] p[er]tinen[t]ias etiam pos[ses]sio[n]es impignoratitias Azalo, Soltza, Forro, Garadna. Ita tame[n] ut ipse eas pos[ses]sio[n]es, quae hereditario ad Thokay p[er]tinuer[en]t et nunc ad Regez possidentur remittat Benedicto Seredÿ et ad Thokay possidere p[er]mittat.

P[rae]terea Andreę Horvat antiquo meo servitori p[ro]misi, ut se contineret me e vivis excedere ante ipsum, tunc ego ei quater [!] mille flor[enorum] legare deberem, aut arcem Dettrekw perpetuo illi hoc est, vita ipsius durante in officiolatum dare, quod si ego no[n] facerem, aut fratres mei no[n] facerent, tunc haberet facultatem arcem Regez cum suis p[er]tinentiis, tam diu tenere domec ei aut quater [!] mille floreni depone[n]tur aut arx Dettrekw in officiolatum illi dabitur. P[ro]inde et nu[n]c oro dominu[m] [6] fratrem meum Georgium Seredÿ, ut aut p[rae]dicta[m] summam flor. III^M persolvat, aut efficiat ut arcem Dettrekw ordinet ei in officiolatum vita ipsius durante.

Item has quatuor arces Sanctum Georgiu[m], Bozin, Borostÿankw et Dettrekw cum omnib[us] jurib[us], quibuscunq[ue] regia ma[ie]stas tradidit mihi eas lego domi[n]io fratri meo Georgio Seredÿ perpetuo, si ei Deus liberos concesserit. Si autem liberos non habuerit, tunc post morte[m] Georgii Seredÿ possideat et habeat Benedict[us] Seredÿ perpetuo si liberos h[ab]uerit, si no[n] h[ab]uerit, post morte[m] Benedicti Seredÿ [con]descendat[ur] in Gasparem Seredÿ fratrem eius, nihilomin[us] etia[m] si liberos habuerit Benedictus Seredÿ, tamen arce[m] Bozÿn volo ut Gaspar Seredÿ habeat.

Item Joannem Alaghÿ, dominus Georgius Seredÿ in aulam regię ma[ie]statis commendet et introducat, eiq[ue] singulis annis ducentos flor. i[n]duat, quibus in aula vivere possit, domec ma[ie]stas regia etia[m] ipsi aliquam p[ro]visionem faciet.

Item quia egregius Petrus Fÿgedÿ domina[m] Anna[m] sororem mea[m] in uxorem duxit, p[ro]misi ei domu[m] mea[m] in Leöche et florenos quingentos, volo etia[m] nunc, ut ip[s]e habeat domum p[rae]dictam in Leöche et floreni quinge[n]ti ei p[er]solva[n]tur.

Item hac conditione in officiolatum dedera[m] Stephano Seredÿ arce[m] Kōwesd, ut tam diu eam tenere possit Stephanus Seredÿ domec ego illi, et fratri eius Francisco Seredÿ florenos mille p[er]solvero, aut bona aliqua ordinavero, quae flor. mille valent. Et super hanc p[ro]missione[m] mea[m] l[itte]ras ipsi dedi. Ego memor verbor[um] meor[um] illis ordinavi bona, quae flor. mille et plus valent puta pos[ses]sio[n]em Zend. Utiq[ue] habita ratione fidelium servitor[um] eorund[em] Francisci et Stephani Seredÿ lego illis adhuc mille flor. [7] Credo autem, si meis fratrib[us] eadem qua mihi fidelitate servierint, quod de ipsorum servitiis mei fratres immemores non erunt.

Item ubicumq[ue] hospitale fuerit, in quo egentissimi mendici et pauperes hospitantur, sive sint in uno loco sine in duob[us] locis lego flor[enos] centum.

Item habeo adhuc duas cuppas argenteas, ear[um] unam et flor[enos] centu[m] lego mag[nifi]co d[omi]no Christophoro Uldrico a Chernahora, consiliario regię ma[ies]t[ati]s.

P[rae]terea argenteas res paucas h[ab]eo sunt autem septem vel octo cyaty, quę omnes administrentur ad manus domini Georgii Seredy, ab omnib[us] officialib[us] ipsum enim concernunt, quandoquid[em] indivisus frater mihi est, et ambo quesivimus haec omnia.

Vestimenta quae habeo, potiora duo aut tria, habeat dominus Georgius Seredy p[ro] se, coetera habea[t] Johannes Alaghý et dividantur iis qui circa me conversati sunt.

Actum factum in castro Sancti Georgii, die 4. Septembr[is], anno 1547.

Gaspar Seredy manu p[ro]pria

[8] [*a külzeten:*] Paria testamenti magni[fi]ci quo[n]d[am] Gasparis Seredy

*

[1] *Az Úr Jézus Krisztusnak, a Megváltónknak nevében. Amen.*

Én, Seredy Gáspár stb. jóllehet testemnek a betegségét, mégpedig súlyosat, érzem, azonban elmémben nem meggyengülve, ihyesfajta végrendeletet teszek. És elsősorban a lelkemet Istennek, a testemet pedig a földnek ajánlom. Végrendeletem első és fő végrehajtójának pedig, és gondnokának, akarom, hogy legyen az ő legszentebb királyi felsége, a mi legkegyelmesebb urunk. Őfelsége után választom testamentáriusnak és végrendeletem végrehajtójának a tekintetes és nagyságos urakat, Hoffmann Jánost stb., és Kenvenbeller Lénártot, tisztelendő Bornemissza Pál urat és Seredy Györgyöt, a legkedvesebb fivéremet, és vitézlő urakat, Verner Györgyöt stb. ruszkai stb. Dobó Ferencet. És alázatosan kérem őfelségét, a legkegyelmesebb uramat, hogy méltóztassék ezt a végrendeletemet és végső akaratomat az érvényében és úgy meghagyni, ahogy tettem, és azokat is, akiket fent megneveztem és végrendeletem végrehajtójának állítottam, ha elfogadnák, a végrehajtásra buzdítani és kényszeríteni, vagy ha a végrehajtók közül valaki hiányozna, a nagyobb rész azonban hajtson végre. Továbbá kegyelmesen visszaemlékezhet legszentebb királyi felséged, az én legkegyelmesebb uram, hogy én könyörögtem felségednek nem egyszer, amikor még jól bírtam magamat, hogy méltóztassék magára vállalni a szerencsétlen atyámfiainak a jövődöbeli védelmét. Most amidőn életem végét látom, még mindig kérem, hogy felséged a veleszületett kegyelmes-ségeből ne akarja elhagyni őket. Mert ámbátor a eljuttottam a legvégsőkéig, azonban csak ezt tudom mondani, hogy én odaadóan és hűségesen szolgáltam legkegyelmesebb uramat, felségedet. Ebben a hűséges szolgálatban nem lehetett, hogy ne kényszerültem volna megérteni valakiket, ha ugyanis a királyi felség ellenségeinek az erővel szembe erővel és bátran nem [2] szálltam volna szembe, soha nem tudtam volna hűségesen szolgálni a királyi felséget. Most pedig, amidőn látom, hogy életemben az ellenségeim eléggé meggyötörték, tudom, hogy ugyanezen a módon és sokkal inkább gyötörték lesznek halálom után az

atyámfiái, és tudom, hogy ellenségeim minden erejükkel azon lesznek, hogy atyámfiait megsemmisítsék. Hogy ezt felseged ne engedje megtörténni, még most is a legalázatosabban kérem ebben a végakaratomban. Továbbá leghalásztalibban királyi felseged, az én legkegyelmesebb uram, kegyesen emlékezhetik arra, hogy a tekintetes és nagyságos Perényi Péter úr emberei mennyi kárt okoztak, maga Perényi Péter úr azt bízta rá ugyanis az embereire, hogy minden dízsmát, ami csak az én jószágaimból származhat, erővel is és bármilyen módon csak tudják, csikarják ki és ragadják el, azt gondolta ugyanis, hogy én ezeket a dízsákat a magam számára szedem, nem pedig a királyi felseged parancsára és hasznára. Perényi Péter úr ezen parancsa szerint az emberei szükségesnek látták elragadni, sőt mást tenni nem merészeltek, mint hogy ezt tőlem elvegyék. Jóllehet mások is segítségükre voltak az én kirablásomban, az első és legfőbb ok azonban maga Perényi Péter volt az embereivel együtt. Ők ugyanis másokat is erre vettek rá. Ennélfogva azon kárnak a felet, ahogy ezek után megérti felseged, leginkább Perényi Péter úrtól lehet kikényszeríteni, a másik fele részt engedem és hagyom azokra a károkozóimra, és a királyi felseged ne szenvedje, hogy ezt a fele részt bárki is tőlük kikényszerítse. Ezenkívül arra is emlékezhetik őfelsége, hogy Bécsben őfelsége nagyságos Balassa Zsigmond és Menyhárt urakkal elhatározta, hogy fizetnek [3] kétszáz lovasra, akiket én nem csak teljesen, hanem többet is egy kis növeléssel annál, ahogy őfelsége elrendelte, a tisztelendő kancellár úr által többet küldtem Győrbe, mint kétszáz lovas. Ezenkívül amidőn Regensburgban voltam őfelségénél, elnyertem őfelségétől, hogy nekem fizetséget rendeljen kétszáz lovasra és száz gyalogosra, ámátor pedig nem csupán az itt mondott számú lovas tartottam, hanem a kétszeresnél is nagyobb, nekem mégsem fizettetett semmi, még csak egyetlen obulust sem. S hogy a dolog így állt, ahogy mondom, bizonyítják nekem maguk a katonaságom összeírói, így ha a szolgálataimnak és más költségeimnek semmiféle megfizetése sem lenne, kérem azonban őfelségét, hogy a kétszáz lovasra és száz gyalogosra ami költséget kell tenni az állításuk idejétől kezdve, méltóztatassék beleszámítani azon váraknak, elsősorban pedig Borostyánkőnek és Detrekőnek a számadásába.

Ezenkívül legalázatosabban kérem őfelségét, méltóztatassék kegyelmesen megemlékezni bizonyos, őfelsége különleges kegyelméből nekem adatott jószágokról való adományokra és kötelezettségekre, és különösen Debrecenről, amely mezővárosra és tartozékaira én őfelsége akarata szerint sok pénzt és kölcsönt adtam őfelségének.

Azután az én legkegyelmesebb uram felsegének hagyok az előbb mondott követségre tízezer rajnai forintokat, amit rögtön a halálom után a végrendeletem végrehajtói letenni kötelesek őfelségének Bécsben vagy Pozsonyban, vagy akárhol, ahol őfelsége számára inkább jónak látszik, azután sietve törekedjenek, hogy minden ingó dolgaimat pénzre tegyék, és ezekből ismét adjanak őfelségének [4] ezer rajnai forintokat, végül tekintetes és nagyságos Hoffmann stb. János úrnak hagyok ötszáz forintokat, tisztelendő Oláh Miklós úrnak, a királyi felseged kancellárjának, mivel főtisztelendő uraságának sok munkája és fáradsága lesz valamely levelekenek a megújításában, és a királyi felseged előtt szüksége lesz felhasználni, hagyok 1000 forintokat. Továbbá nagyságos és tisztelendő és vitéző Kewenheller Lénárt úrnak hagyok 300 forintokat, dobó Domonkosnak 300 forintokat, Dobó Ferencnek hagyok 300 forintokat, Bornemissza Pálnak hagyok 300 forintokat, Verner Györgynek 300 forintokat. Továbbá Siri Imre deáknak hagyok 150 forintokat, Csányi Miklósnak, akit gyerekségétől neveltem, hagyok 200 forintokat. Mátyás deáknak

az éves fizetségén felül fizetessenek száz forintok. Szászjai István és Mikolai János apródoknak hagyok száz forintokat. Hartai Gergehynak és Kelemennek külön-külön hagyok 25 forintokat. Továbbá minden alkalmazott szolgámnak, tudniillik a szakácsoknak, lovásoknak, kocsisoknak azt akarom, hogy a szegődményük szerint kapjanak megelégtétést. Kéri Andrásnak, aki szintén régtől fogva szolgált, hagyok 50 forintokat.

Továbbá, barátoknak, akik minden segítséggel végrendeletem végrehajtói, hagyok legelsősorban a helytartó úrnak, 100 forintokat és egy ezüst kupát, a győri püspöknek 100 forintokat, a veszprémi püspöknek 100 forintokat, tekintetes és nagyságos Nádasdy Tamás úrnak 100 forintokat, Batthyány Ferencnek 100 forintokat. És mivel az én régi barátaim Kisszerjéni Ferenc és Istvánffy Pál a törökök által kiűzettek székhelyeikből, mindegyiküknek hagyok 100 forintokat.

Ezenkívül mivel a végrendelet végrehajtásának a kezdetétől fogva a végrehajtóknak szüksége lesz arra, hogy sok kiadást tegyenek [5], ha megtörténne, hogy mindazt, ami fentebb le van írva, végrehajtani nem tudnák, akkor tartozzanak lelkiük lekötelezése alatt az idő előrehaladtával eleget tenni. Nekem ugyanis vannak még sok ingó jószágaim, bűza és bor, és mindenféle jószág, hogy ha azokat eladják, még a legolcsóbb áron is, a fent mondottaknak mégis eleget tudnának tenni. És ha megtörténne, hogy ezekből sem tudnának eleget tenni, akkor a jószágaim esztendei jövedelméből tegyenek eleget minden fent mondottnak.

Továbbá jószágaimat és elsősorban a várakat, ezzel a feltétellel hagyom. Serédy Benedeknek Tokaj váramat hagyom összes tartozékaival együtt, fivérének, Serédy Gáspárnak addig az ideig, amíg feleséget nem vesz, Kövesd várát hagyom a tartozékaival és a zálogba adott és vásárolt jószágaikkal együtt, amelyek akkor Kövesdhez bíratnak és bíratnak most is.

Továbbá Serédy György nagyságos úrnak hagyom Regécz várát a tartozékaival együtt, és továbbá Tállya lerombolt várának tartozékaival együtt, és azon várak várak saját tartozékain túl a zálogba adott birtokokkal, Aszalóval, Zsolcával, Forróval és Garadnával együtt. Úgy azonban, hogy ő azokat a birtokokat, amelyek örökösen Tokajhoz tartoznak, és most Regéczhez bíratnak, engedje át Serédy Benedeknek, és hagyja, hogy Tokajhoz tartozzanak.

Ezenkívül Horváth Andrásnak, régi szervitoromnak megígértem, hogy ha úgy történne, hogy én előtte távozzam az élők sorából, akkor én neki négyezer forintokat kell hogy hagyjak, vagy Detrekő várát örökösen, azaz amíg él, adjam a tisztartóságot, amit ha nem tennék, vagy fivéreim nem tennének meg, akkor legyen joga Regécz várát a tartozékaival együtt olyan sokáig megtartani, amíg le nem teszik neki a négyezer forintokat, vagy Detrekő tisztartóságban neki nem adatik. Ezért most kérem [6] atyámfiat, Serédy Györgyöt, hogy vagy az előbb írt 4000 forint összeget fizesse ki, vagy tegye lehetővé, hogy Detrekő várát rendelje neki tisztartóságra élete tartamára.

Továbbá ezt a négy várát: Szentgyörgyöt, Bazint, Borostyánkőit és Detrekőt, amelyeket a királyi felség minden és bármilyen joggal együtt nekem átadott, ezeket hagyom atyámfiaira, Serédy György úrra örökre szólóan, ha neki Isten gyerekeket adna. Ha pedig nem lesznek gyermekei, akkor Serédy György halála után birtokolja és bírja azokat Serédy Benedek örökre szólóan, ha lesznek gyermekei, ha nem lesznek, Serédy Benedek halála után szálljanak fivérére, Serédy Gáspárra. Ha azonban Serédy Benedeknek lesznek is gyermekei, azt akarom, hogy Bazin várát Serédy Gáspár birtokolja.

Továbbá Alaghy Jánost, Serédy György úr ajánlja és vezesse be a királyi felség udvarába, és neki minden esztendőben kétszáz forintokat fizessen, amelyekből az udvarban meg tud élni, amíg a királyi felség is nem ad neki valami ellátást.

Továbbá mivel vitéz Fügedy Péter a nővéremet, Anna asszonyt vette feleségül, megígértem neki a Lőcsén lévő házamat és ötszáz forintokat, most is akarom, hogy ő bírja az előbb mondott házat Lőcsén, és fizetessenek ki neki az ötszáz forintok. Továbbá ezzel a feltétellel adtam tisztartóságba Serédy Istvánnak Kövesd várát, hogy addig tarthatja meg azt Serédy István, ameddig én neki vagy fivérének, Serédy Ferencnek ezer forintokat ki nem fizetek, vagy valamely jószágokat nem rendelek, amelyek ezer forintokat érnek, és ezen ígéretemről levelet adtam nekik. Én, emlékezvén szavaimra, rendeltem nekik, amelyek ezer forintokat vagy többet érnek, azaz Szend helységet. És azon Serédy Ferenc és István hűséges szolgálatait megfontolván, hagyok nekik még ezer forintokat. [7] Hiszem pedig, hogy ha atyámfiait ugyanazzal a hűséggel szolgálják, amellyel engem, atyámfiai sem feledkeznek meg róluk.

Továbbá bárhol is van szegényház, amelyben igen szűkölködő koldusok és szegények vannak, legyenek egy helyen vagy két helyen, hagyok száz forintokat.

Továbbá van még két ezüst kupám, ezek közül együtt és száz forintokat hagyok nagyságos Christoph Uldrich von Czernabóra úrra, a királyi felség tanácsosára.

Ezenkívül ezüst dolgokat keveset bírok, van azonban hét vagy nyolc poharam, mindezek adassanak Serédy György úr kezéhez, minden tisztt közül ugyanis őt illetik, azért mert osztatlan fivérem és ketten szereztük mindezeket.

Az öltözékek, amelyeket birtokolok, a két vagy három jelesebbet bírja Serédy György a maga számára, a többit bírja Alaghy János, és osztassanak szét azoknak, akik körülöttem forgolódtak.

Kelt és készült Szentgyörgy várában, szeptembernek 4. napján, 1547.

Serédy Gáspár saját kezével

[8] *[a külzeten:] Néhai nagyságos Serédy Gáspár végrendeletének a párja*

Jelzete: MNL OL E 148 Fasc. 360. No 10. pp. 1–8.

közl: Kiss Lajos és Tóth Péter; fordította: Tóth Péter

* * *

PATÓCHY ZSÓFIA LEVELE
THURZÓ ERZSÉBETHEZ
(Szádvár, 1563. augusztus 5.)

*Az „utolsó Bebek”, Bebek György (*1529 k.–†1567) 1562 nyarán került török fogságba, s csak 1565 tavaszán szabadult meg a rabságnak kijelölt Isztambul melletti erődből (VIROVE CZ Nándor, „Nyomjuk itt a pedaliszt” – Bebek György két levele az isztambuli fogságból, 2018). Családjával azonban levélben tarthatta a kapcsolatot, s hamarabbi szabadulásban reménykedhetett, erre utal felesége, Patóchy Zsófia (*1533–†1583) is az anyai nagynénjének, Thurzó Erzsébetnek 1563 nyarán írt levele bevezető soraiban. Azonban a rezidenciának használt Szádvárból keltetett levél ettől valójában praktikusabb, „női” kérdésben íródott: éppen 23 sing skófiummal (aranyszállal) szőtt szövetanyagot küld 29 tallérrel együtt Thurzó Erzsébetnek azzal, hogy készíttesen neki superlátot, azaz a baldachinos ágyának függönyt, kárpitot, mivel nincs olyan szabómestere, akivel ezt meg tudná oldani. Még egy másik vászonn munkát kér is nagynénjétől: alsószőknyát varrat magának. A levél egyszerre mutatja Patóchy kapcsolatát közlelbi rokonságával és a birtokigazgatást Szádvárból felügyelő nemesasszony némiképp beszűkült lehetőségeit.*

[1r] Generosa ac magnifica domina soror, mihi observand[issi]ma servitorum meorum commendatione[m] etc.^a Kévánom, k[egyelmednek] az Úristentől, mind az k[egyelmed] szerelmes urával egyetembe, jó egészségét. Én magam felől, k[egyelmednek] ezt írhatom, hogy most egészségbe vagyok mind az gyermekekkel egyetemben. Az én szegény rab uram felől is ezt írhatom k[egyelme]dnek, hogy egészségbe vagyon, most hozák egy levelét, melyben írja, hogy az hatalmas Isten után az fejedelmek általl várja és hiszi szabadulását, és ha az fejedelmek követi bejutnak az ajándékkal, azonnal elbocsátja az török császár.

Továbbá én édes szerelmes asszonyom, k[egyelmed], kérem megbocsásson k[egyelme]d, hogy ezzel megbántom k[egyelmedet]. Ím valami vont aranyat kültem k[egyelmednek], XXIII singet, kérem k[egyelmedet], én édes szerelmes asszonyom, csenáltasson k[egyelme]d énnékem ebből egy ágyhoz való superlátot [!], mint az k[egyelme]d, mert nincs oly szabóm, ki meg tudná csinálni, de bátor ne legyen olyan széles, mint azminemű nyoszolyák ott vadnak, hanem mintegy fertállal keskenyebb legyen. Ím huszonkilencz tallért kültem az szerszáma megvételére, tudom, hogy ezzel k[egyelmed] meg nem éri, de valamit ez felett k[egyelmed] reá költ, megküldöm ennen emberemtől k[egyelmednek]. Az szabónak most semmit nem küldhettem, de valamit veszen az munkájátul, azt es megküldöm, mert láttya Isten, ugyan bizvást írhatom k[egyelmednek], hogy most az sok idetova való kölcség mia igen megfogytakoztam.

Továbbá én édes szerelmes asszonyom, ezen is kérem k[egyelmedet], csináltasson k[egyelmed] énnékem egy szoknya alá való szoknyát, valamibe

felkészül, azt es megküldöm keg[yelme]dnek, talám Isten aggya, hogy még valaha kelletik, az Urísten k[egyelmed] tarcsa meg jó egésségbe. Datum in castro Zaard, 5. die [kibúzza: Julii] Augusti, anno 1563.^b

Sophia Patoczÿ mag[nifi]ci d[omi]ni Georgii Bebek consors etc.^c

[a külzeten:] Generosae ac mag[nifi]cae dominae Elizabet Thwrzo de Bethlenfalwa, mag[nifi]ci d[omi]ni Adam Ugnoth consorti etc. d[omi]nae sorori mihi observand[issi]mae | 5. Aug[usti, 15]63. Sophia Patochj consors d[omi]ni Georg[i] Bebek^d

^aNemzetes és nagyságos asszonyom, nekem legtisztetéreméltóbb nővérem, szolgálataimnak ajánlását stb. – ^bKelt Zárd várában, augusztusnak 5. napján, az 1563. esztendőben. – ^cPatóchy Zsófia, nagyságos Bebek György úr házastársa stb. – ^dNemzetes és nagyságos bethlenfalvi Thurzó Erzsébet asszonymnak, nagyságos Ugnóth Ádám úr házastársának stb. nekem legtisztetéreméltóbb asszonymnak | Augusztus 5., 1563. Patóchy Zsófia, Bebek György úr házastársa

Jelzete: MNL OL OL E 196 Fasc. 25/d. No 1. f. 1.

közli: Koleszár Krisztián

* * *

A SZEPESI KAMARA UTASÍTÁSAI TORNA VÁRMEGYE DÉZSMASZEDŐIHEZ (Kassa, 1574. május 11. – Kassa, 1621. június 10.)

Amikor Mohács után az egyháznak járó tízedézsmát az egri egyházmegyétől, valamint az esztergomi érsekhez befolyó Gömör és Torna vármegyei tízedeket a végyárak fenntartására bérbe vette az állam, akkortól a dézsma szedésének körülményeiről is többet tudunk. Torna megyéből az első állami dézsmaösszeírások 1554-től ismertek, pontosabban egy 1551-es dézsmanyugta már jelzi a dézsmabérletet (MNL OL E 159 Torna megye). A fennmaradt dézsajegyzékekből eddig jellemzően a helyi lelkésznek visszaadott dézsma-rész kapcsán az adott adóév fizetéséhez csatolt nyugtákat (nyugtátványokat) hasznosították egyháztörténeti adalékeként. Ritkábban ugyan, de egyes dézsmafizetésekben fennmaradtak a dézsma szedésének szabályait rögzítő utasítások, alább ezekből a tornai tízedszedőknek adottakat közöljük. A Kassán székelő Szepesi Kamara által a tízedfajtánként megbízott – gabonát, méhet, bányát, bort dézsmáló – decimátoroknak adott utasításokból képet kapunk a dézsma szedés részleteiről egészen onnét, hogy a faluba megérkező adószedő hogyan kezdjen neki a munkának, mi módon viszonyuljon a bíróhoz, kik helyben az adó alanyai, hogyan értelmezze és miként vegye ki az adórészt, hová kell juttatnia a természetben beszedett adót, hogyan adminisztrálja mindezt, s végül milyen javadalom illeti őt meg ezért.

[1.] BÁRÁNYDÉZSMASZEDŐKNEK ADOTT UTASÍTÁS (Kassa, 1574. május 11.)

[1r] Comitatus Thorna^a
Agnellorum decimatio^b [15]74.

[2r] Miérthogy az őfelsége Kamorája bízik az nemes Abafy Demeternek hívségéhez és tökéletességéhez, ötöt Thorna vármegye báráninak dézmálására választotta, remélvén azt, hogy abba[n] az szolgálatba[n] híven és jámborul szolgál.

Minekelőtte pedig az dezmaláshoz kezdene, az kraznahorkaj, zardwarj kapitánokat és az zendörej udvarbírókat találja meg, kit személ szerént, kit level által azmint lehet, és aggya tuttokra, hogy kibocsáttatott legyen az Kamorátul az bárán dezma, és mindeniktől embert kérvén az dezmaláshoz úgy kezdgyen. És minden faluba[n] az mennyi bárán dezma jut, azt négy részre elhozza ilyen módon: az két negyedrészt az zendörej udvarbíró kezében, az harmadik negyedrészt az zardwarj kapitá[n] embere kezében, az negyedik negyedrészt az kraznahorkaj kapitá[n] embere kezében aggyák ilyen módon, hogy azhon mennyi bárán jutna, annak két részét az zendörej udvarbírónak, egyiket az zardwarj capitánnak, egyiket az kraznahorkaj capitánnak aggya, azonképpen az báránváltságot és mind az báránt háromfelé ossza, és mind az

báránnak, mind penig az váltcsjágpénznek megosztásánál, addig míg az capitánoktul és udvarbírótul menedéket vehetnek, az övele jelen való emberektől vegyen menedéket.

Mely dezmalást hogy jobb móddal elvégezhesse, minden falut, melyeket azelőtt dezmalát az neki adatott cathalogus szerint, és minden helt eljárjon mindgyárast. [2v] Az falukban való bíráktul hit alatt nagy szorgalmatosan megércsje és tudgya az juhok embereket, kinél mennyi bárány legyen, kimeny-nyen penig az mezőkre, erdekre, berkekre és völgyekre, ha szükség leszen, az juhokat megkeresse, meglássa, nagy szorgalmatossággal megszámlállya.

Mellyet hogy elvégez, azután mindentül azkinek juha vagyon, és kitül dezma illik, egész dezmat vegyen, mind soltésztól, bíráktul, szabadosoktul és egyeb jobbágyoktul, tudniillik tíz báránból egyget, és ha tíz alatt talál, attul váltásot vegyen, tudniillik mindentül két-két pénzt, azmint ezideig való szokás tarttya.

Az ő hitek szerint peniglen, kit immár az Kamora előtt letett, senkinek se az dezmásból, se penig az pénzváltcsjágból engedelemmel ne legyen, de mind az dezmásját, s mind az pénzét őfelsége számára kiszedgye.

Az quarta felől es tudakozzék, és megércsje, hogy ha az Kamora idejében az papoknak az báránból quartát adtanak, és micsjoda helyeken, ha penig bizonynyal megérti, hogy ezelőtt adtanak, minden haladék nélkül azon faluba[n] való papoknak megaggya, és azmely faluba[n] pap nem leend, semmit ott ne adgyon.

Hogy penig az ő hívsége ebben ez szolgálatban inkább kitessék, megírja rend szerint, egy nap mennyi falun járt el, és egyik az másiktul hány mélyföldön vago[n].

Továbbá minden falunak az nevét, kiváltképpen penig, azhol dezmásra való bárán talál, holott dezmalásért megszáll, az ő registromába[n]^c beírja, azonképpe[n] az bírónak is nevét, ahol meg-[3r]szállott, és az bíró juhának is az számát megjegyyezze, hogy innét megtessék, mennyit engedett legyen meg az bírónak az bárányokból az ő tartásáért, hogy ezképpe[n] minden vélekedést eltávoztasson. Az bíráktól, soltészoktul penig, ahol megszállott, az dezmat megvegye, és váltcsjágpénzt őfelsége számára, és minden faluban azmennyi bárán jutott legyen, és arról az falunak bírájától bizonságlevelet, avagy ravást vegyen, viszontak [l] penig az dezmás minden bírónak pecsét alatt való elegődendő czédulát aggyon, kit osztja[n] az czirkáláskor az bíró előadhasson.

Annakfelette az faluknak és embereknek az neveket, azkik dezmat attak és váltcsjágpénzt, nagy hívséggel registromába[n] beírja.

Megjegyezze az napot is, azmely nap dezmalni kezd, és az dezmalást éppe[n] egy holnapig elvégezze, felettébb mindazonáltal ne siessen, hogy őfelségének valami kára ne következék. Mihelt penig az dezmalást elvégezi, azon-tul tartozzék registromával az Kamorára jünni, és minden késedelöm nélkül számot adni jargalása^d elvesztése alatt.

Hadgyunk penig azt kiváltképpe[n] az dezmásnak, hogy nagy igazá[n] dezmalljo[n], se őfelségének kárt ne tegyen, se az szegénységet méltatla[n] ne

nyomorgassa, az bírakit, azhol megszáll, felettébb való tartására ne kézerítse [!], hanem azmit enni és innia valót adhat, azzal elégedgyék meg, és úgy csjelekedgyék, hogy méltó panasz reá ne jüjjön, mert ha panasz jövend reá, vagy vármegyétől, vagy egyeb külömb személyektől, az Kamora törvént tessen és igazat szolgáltat felőle. **[3v]** Az többit az ő hívségére és szorgalmatosságára bízza az Kamora, ha mit ebben ez instructióba[n]^e be nem foglalt volna, ki az ő tisztekhez tartoznék. Az dezmás hívségére bízzuk, hogy mindeneket őfelsége számára kiszedgyen, ha mi kárt tenne penig, tartozzék az Kamorának az ő magok marháijokból megfizetni.

Leszen penig Abafy Demeternek az ő szolgálattyaért egy holnapra öt forintya, mely fizetéssel megelégedgyék, és azokból mellyek őfelsége számára jutnak, semmi magoknak titkon avagy nyilván[n] ne vegyen. Mert ha valamit effélét csjelekedendik, és ez voltaképpen megbizonyíttatik, méltó büntetéssel megbüntedtetik. Cassoviae, 11. Maii, 1574.^f

[papírfölzetű pecsét] Franciscus de Rewa manu ppa |
[papírfölzetű pecsét] Michael Sycelius mppa | Emer[icus] Fejervarj^g

*

[2.]
CSÉPLŐKNEK ADOTT UTASÍTÁS
(Kassa, 1587. október 20.)

[27r] Comitatus Thorna

[28r] Legelőször mikor az cséplő valamel faluban, avagy városkában beme-gyön, az bírónál megszálljon, és az desmástul hagyott ravást tőle előkérven, az őfölsége gabonáját cséplőni kezgye, megszámlálván nagy híven mindön kéve, kalongya, kepe számot, mind az megrodhatt kévéekkel egyetemben, hogy így megtudthassa, ha az kéve számában vagy kepe számában valami fo-gyatkozás vagyon, és azt mind az megrothatt kévéekkel egyetemben megie-gyezze és számadáskor az Camarára beadgya.

Miértt hogy penig mostan az gabona szűkön termett, az buzát tizenkettő-dén adgya az cséplőknek, és ha úgy reá csépletőt nem talál, tizedén adgya az eböd köből nélkül, azomképpen az tavaszi marhát is meglássa nagy szor-galmatossan, hogy az cséplők nagy hívséggel és szorgalmatossággal eljárjanak az cséplésben, mertt ha mi kárt tesznek, ű füzetések leszön.

Az cséplést elvégezvén, az bírótul mindön falub[an] levelbeli, avagy ravás-beli bizonságot vegyen, melben meg legyön az kepe szám mennyi volt, mikor **[28v]** az csépletést elkezdette és viszontag mindenütt mennyi köből gabona lött belőle, mennyi jutott az cséplő részben, mellett osztton az számadáskor az Camarára hozzon és az ű számadássának bizonságára.

Szorgalmatossan megtudakozzék penig minden faluban, hogy ha az dez-más az dezmaláskor valami gabonát eladott volna, a' vagy megengedett volna

újandókért, és ha mit az ű instructiója és hűti ellön cselekedött volna, mellet írva az Camarára behozzon, azon is megtudakozzék, ha penna kívét erővel vött volna a szegénségön és ajándokért vagy sacczolássért dezsmált volna, és mit tött volna afféle sacczolás.

Mihelt az cséplést elvégezik, azonnal füzetesse jargalássá elvesztése alatt tartozzék az regestomát az Camarának kétt hétt múlva mind az instructióval egyetemben béhozni, minden haladék nélkül. Lészön penig füzetesse azaz másfél képétől kétt magyarai pénz, az szalmának harmadát az bírónak [29r] adgya, két része ű magáé legyön, az gabonát szépon megszórassa, az occsóját külön vegye, és mind az kétt felét egyczersmind behozassa mindön fogyatkozás nélkül se gabonából, se occsjóból, se tavaszbul, se lovának, se magának semmit ne vegyen, és mind az gabona képéről és mind a szeméről mennyi köből gabona, occsjú és tavasz volt, az bírótól, azhol lehet, levelbeli, azhol deák nincsen elegendő, ravásbeli bizonságot vegyön. Cassoviae, die XX. Octobris, anno LXXXVII.^h

Geor[gius] Hoffman mp. [papírfölzetű pecsét] |
St[ep]h[a]nus Feoldwarý mppa [papírfölzetű pecsét]^h

*

[3.]
BORDÉZSZMASZEDŐKNEK ADOTT UTASÍTÁS
(Kassa, 1598. október 16.)

[10r] Instructio egr[eg]iis Caspar[i] Dür et Nicolao Bokrj
decimatorib[us] vinorum comitatus Thorna per Cameram Scepusien[sem]
anno [15]98. dataⁱ

[11r] Az őfölsége Zepessi Kamorája bízván az nemes N. N. hívségéhez, űtet N. megyének bor dezmassá választotta, remélvén azt, hogy az őreája vala bízott tisztben héven és igazán eljár.

Miheltyen kedig [!] az őfelsége dezmassa kimegyen az dezmará, mingyárást minden faluban az főbírónál megszállyon, de az bíró tanácsjával éljen mindenben, azmint őfelségének javára arányoz lenni.

Az dezmalást penig az bíró tanácsjából így kezdye el. Az dezmalást kiáltassa meg, és előszer azt a hegyet szedesse meg, azmellyet látand, hogy igen megért, és immár rothadni kezdett. Az többit penig mindaddig halassza, az míg szedni jó leszen, ű maga penig az hegyeket meglássa, és azmint hasznoss leszen őfölsége számára, úgy dezmallyon.

Mivel penig hogy csjak az dezmat agyák, ott azhelyen őfelségének tizedét vegye az bornak, azaz minden tized hordó bornak egyenlő mértékőnek egyikét tíz köbel bornak, avagy tíz pintének egyikét, mellyeket osztton bechi akóra csinállyoin, és valamennyi akó egy hordóban leend, nem csjak regestromban külön írja fel, de még az hordó fenekire is czédulában megjegyyezze.

Az sajtó bort is, azmelly hegyeken szokás volt, az dezmás megvegye, és regestomában mingyárást megírja azonképpen az embereknek nevét, kinek kinek mennyi bora volt, és az dezmában mennyi jutott legyen.

[11v] Az dezma borokat pedig, azmellyek jobbak lesznek, hitványával egybe ne elegyícsje, de kölen rakja, hogy az jó több ideig megálljon, és jobb áron elkellyen.

Az dezmás kegyik [!] ne bízza az hegyek őrzését, csjak az hogy kerölőkre azvagy szolgáljára, de űmaga is megkerölje az högyet gyakorta, hogy valami csalárdság, az bornak titkon való elvételeivel az dezma borokba ne essék.

Hogyha pedig vagy az högyen, vagy az faluban tagadott bort talál, az mingyárást contrabandá^k tegye, igazán megértvén és bizonyos jelekből megismervén az contabandot, kinek két részét űfőlsége számára haggya, az harma-dékát pedig űmagának megtarcsja.

Summa szerént az ű hívsége alatt azon legyen, hogy az egész dezrát űfelségének hasznára nagy híven elvégezze, az jövedelmet pedig az [*kihúzza*: kas-say profont mester] \zendereoi udvarbíró keziben/ kezében szolgáltatassa, róla menedéket vevén.

Az dezrát elvégezvén, az dezmás mingyárást az Kamorára jöjjön, tisztíról számot adgyon, egyetemben az ő regestoma mellett quietantiáit előre hozván. Melly regestomát keze írássával és pecsétivel megerőssicsjen. Sőt, hogy nagyobb bizonsága legyen, még az ottvaló bírótól is levelbeli bizonságot vegyen az dezmás az város avagy falu pecsėti alatt mennyi jövedelmet vött legyen be űfelsége számára.

És mivel hogy mívelő az munkás az ő bérére, leszen azért az ő munkájáért őneki még az dezmalásban foglaltos leszen [*kihúzza egy nem oltasható szől*] \öt/forintya, az bírónál, ahol dezmal, mindenött szabad asztala, mind űmagának, mind szolgáljának és lovainak. Ha pedig az bíró asztalt az dezmásnak nem akarna tartani, tahat [!] az dezmás rajta megvegye, az dezrát űmagának és osztzon ünne költségen éllyen.

[12r] Az papoknak is, azhol illik, quartájokat, és ahol octava illik, octavájokat aggya meg régi szokás szerént. Mindeniktől elegendő menedéket az megadott quartáról avagy octaváról vennen [!], meg legyen pedig az menedékben, hány köből avagy pint bort adott nekik.

Vadnak pedig némellyek, kik az városban vagy faluban az dezma helyre borokat nem örömet vitetik, hanem inkább az hegyen dezmalatni akarják, annak okáért az bíró tanácsjából az bíró vagy az bíró embere mellette levén, hogy egész bor essik az dezmában, olyan helyen dezmallyanak, csjak hogy minden csalárdság nélkül legyen.

Ezt pedig erőssen megtiltyuk, hogy az dezmás az felől megírt jövedelemből el ne kölcsen, de egészen éppen az őfelsége számára megtarcsja, és az dezma borokat meg ne vesztesse, vagy vízzel vagy egyeb képpen. Se pedig az önne saját pénzén vött borokat el ne változtassa, hanem azt kölen rakja, és az őfőlségét éppen és minden bántat nélkül megtarcsja.

Leszen az dezmásnak az űtőle valókkal egyetemben ételek és ialok [!] az bíráktul, kivel az bírák nekik tartoznak, mindenött evvel meglegegyenek, és az dezma elvégezvén mingyarást számot adni tartozzék az Kamorán, hogy azután nagyobb tisztre [!] vétessjék.

Hogyha penig az czirkálásból kiteczik valamiképpen, hogy az dezmás őfelségének valami kárt teszen, eszében vegye az dezmás, hogy ezzel ez instructiónak kötelős legyen számadássa után is az kárt őfelségének megfizetni.

[12v] Penna bort az dezmás ne vegyen erővel, mert az őfelsége Kamorája az ország végezesse ellen azt semmiképpen nem akarja engedni. Annak okáért ha penna bort veszen, az Kamorára panasz jó felőle, bizonynal higye, hogy az Camora űtet teszi bñntetéssel megbñntetni.

Azonképpen az hajtásért való bírsággal se báncsja az szegénység, hanem az dezmásra visellye szorgalmatos gondot, kiben nagy híven eljárjon.

Végeztre tartozjék az dezmás az ő regestomát instructióval egyetemben az dezmásnak elvégezesse után két héttel az Kamorára keze írássa és pecségi alatt fizetesse elvesztésse alatt beadni. Cassoviae, die 16. [*kihúzza*: Septemb[ris]] \Octobris/, a[nn]o LXXXXIIIIIIII.¹

Geor[gius] Hoffman mp. [*papírfölzetű pecsét*] |
Nicolaus Orlle manu p[ro]pria [*papírfölzetű pecsét*]^m

*

[4.]
GABONADÉZSMA-SZEDŐKNEK ADOTT UTASÍTÁS
(Kassa, 1606. július 13.)

[18r] Instructio super decimatione frugum processus Thorna
pro egr[egiis] Sigismundo Melletey et Joanne Geöry

anno MDCVI. extradata 14. Juliiⁿ

[18v] [*tollpróbák*]

[19r] Mindeneknek előtte meggondolják az dezmások, mire kötelezték magokat, mind őfelségének, s mind az országnak, hogy valami az igaz dezmajövedele[m] leszen, azt igazán hive[n] és kedvezess néküll őfelsége számára küszedik, és hogy abban magoknak semmit meg ne tartnak, kikbe megcseleksznek, hűségeknek méltó jutalmát nézik.

Az dezmalással vagy magok vagy lovok tartásáért, vagy az szegénységnek megsacszoltatásáért ne késsenek, hanem valamelly faluban az aratást ellvégezi az szegénység, mindgyarást hiti szerént reá mennyen, megdezmallya, más ember lovát és szolgáját az szegénységnek nagy fogyatkozására reá ell ne vigye, hogy ott hizlallya, mert ezeket el nem szenvednek.

Azmelly faluban az dezmás bemegyén, az bírónáll megszállyon, és ugyanazon bírónáll elégedgyék meg, azmellyet az falu választott magának szabad akarattyá szerént, bírót ne válasszon, mert hiti ellen teszen, kinek gazdálkodásáért maga dezmát meg is engedgye, és ott az bírót hit szerént reá kérdgye, és nevét regestomában fellírja, kicsjodák azok és hányan vadnak, azkiknek ősi és tavaszi vetések azon falu határán vagyon, mind ott lakosoknak, s mind extraneusoknak.^o Azokat is eleiben hía és hitt szerént reá kérdgye, kinek mennyi buzája és tavasz vetése termett, azt is szépen regestomában fellírja. Annakutánna az mezőre kimennyen, és az egész falu határában minden keresztet avagy képét megszámlállyon, ha edgyez az falubelieknek bemon-dott számvall, ez is meglevén, az dezmások válogatáss nélkül az felső kévét ki-tudván minden kereszt buzábull, keresztöll, általlmenvén az földeken, min-den kereszt buzáboll egy-egy kévét vegyen kü mindaddig, míg az egy kereszt-szám, azszerént azmintt ott szoktak rakni, kitelik, az tavaszbul is azszeréntt, azt az dezmások elveretvén próbáull, az szegénységen annakutánna minden kereszt buzátull és tavasztull, azki az dezmában jutna csjak, annyit vegyen az-mennyi az próbábull jutott, kiröll az szegény embernek mindgyárást czédulát adgyon és eríssen meghadgya, hogy az hova parancsollyák mindgyárást bevi-gyék fogyatkozáss nélkül. Az tisztábull tisztát, az abajvóczbull és rosbull abajvóczot és rosot adgyanak, és az buzát Zendreöbe, az tavaszt Cassara szol-gáltassák.

[19v] Mivelhogy az fele szemmel való dezmáláss nem minden helyeken volt in usum,^p ha az dezmások semmi úton az szegénységet reá nem vehetnék (de minden tehetségekkell szép persuasiójokkall^q azon legyenek, mivelhogy nekik is könnyebb leszen, hogy veleik fellvétessék), teháttt ugyanaz mezőn, azmelly gabona avagy tavasz dezmában juttna, azt mingyárast szekerekre rakják, és vagy jó csűrben avagy öreg aztagokban szép szárazon berakják úgy, hogy gondviseletlenségek miatt őfelségének kárt ne tegyenek, az falukboll addig ki ne mennyenek, valamíg az aztagot jóll be nem fedetük, és meg nem póználtattyák, azmintt ez elmullt esztendőkbén is sok helyeken hitek ellen az dezmások cselekettek, kit annakutánna az bíró be nem fedvén, őfelségének nagy káravall az essővíz mind elvesztette. Az aztag mellett lehullt buza-szemeket, az szakadozott kévét az dezmás nem másnak adgya, hanem őfelsége számára az aztagra fellhányassa.

Az extraneusok, nőtelen és szolgalegények buzáját is magoknak ne tar-csják, hanem őfelsége számára az aztagban rakassák.

Leszen az aztagrakónak fizetése, négy kereszttyéntől azmennyi pénz jutna, többet ha az dezmáss ad, őmaga fizetője leszen.

Az dezmások magok accidentiájáért^r az őfelsége dezmájábull hitek ellen az tiszta buzát kiválogatni és elveretni ne merjék, hanem azminemő nekik jutt, azzall legyenek contentusok.^s

Erre penig felette vigyázzon, hogy az szegénység az föllíratásban avagy megdezmálásban őket meg ne csjallyák, hanem igazán bedezmállyanak, ha penig találatnának olylak, kik buzájokat avagy tavaszokat igazán be nem

mondának, végére menvé[n] az dolognak, azt mindgyárast contrabandállják, és őfelsége számára elfoglallják, kinek harmadrésze az dezmásoké legyen, két része őfelsége számára megtartassék.

[20r] Mivelhogy taláztatnak olly csjalárdságok is az dezmások magok hasznának örülvé[n], hogy sok helyeken az tótok között, azkik juhoss emberek voltak, és nem ke vess vetések volt, kiböll őfelségének sok haszna lehetett volna, dezmájokat az ollyan juhoss embereknek egy sajtért, valami rossz hevederért és egyeb aprólékért, kit magoknak vötenek, hitek ellen megengedték. Azértt ezféle csjalárd szokást ell akarván veszteni, az dezmások ennek utánna hitök ellen ezt csjelekedni ne merjék, hanem mindeneken az igaz dezmát kedvezéss nélkül őfelsége számára megvegyék, azmintt reversalisok^t tarttya. Mer tt azt ollyan dezmásoknak semmiképpen ell nem szenvedgyük, kik az instructio ellen csjelekesznek.

Vadnak sokan, kik magokat szabadosoknak mondgyák, de az fejedelmektöll semmi nobilitatiojok^u nincsen, kik nem igaz szabadosok, azértt ezféléken is az dezmások az őfelsége dezmáját kedvezéss nélkül megvegyék, mer tt az földesúr az őfelsége és az ország jövedelmét meg nem engedheti, hanem csjak az maga jövedelmével szabados.

Vagyon ez is, hogy sok helyeken az nemess ember az maga jövedelmét akarván öregbíteni, az őfelsége jövedelmét minuálni,^v udvarházhoz való földeit jobbágya köziben oszttya, és az jobbágy dezmaadó földeit maga számára foglallja, hogy így ő nemes ember lévén, dezmát azokbull az földekböll ne adgyon, az jobbágyátul is az nemes földekböll maga számára két dezmát vehessen. Mellynek az dezmások jóll végére mennyenek az bírótull hitt szeréntt, és ha ezféle fraus^w találatik, annyi szamu gabonábull és tavaszbull, azmennyi az dezmaadó földben termett volna az szegény emberen, az nemes földekből is megvegye az dezmát, de többet ne. Azszeréntt azokon is, azmelly parasztemberek most udvarházakban laknak és az jobbágyházhoz való földeket élík, az dezmát megvegyék.

[20v] Az raj méhekböll is, azholl tized jutt, az dezmát igazán küvegyék, in specie^x el ne adgyák, és mindgyárast küvervén őket bizonyoss edényben, mind sonkolyostull azhova paracsjollyák az dezmások, felküldgyék. Azholl tized nem jutt, attul az helynek szokása szeréntt az váltópénzt megvegyék. Azkiknek vetések nincsen, azokon is az keresztyénpénzt megvegyék. Azkik penig buzájokat részében adtak aratni, azokon az sarlopénzt per d. quatuor^y megvegyék.

Az praedicatoroknak minden helyeken, azholl sedecima^z illík, sedecimát, azholl octava,^{aa} octavát, azholl quarta,^{ab} quartát az dezmások igazán megadgyák, azholl praedicator vagyon, de úgy, hogy az praedicatorok is az cathedralicumot^{ac} megadgyák, azholl laknak, attul egy forintot, és minden filialistull^{ad} ötven pénzt, ha ki meg nem akarja adni, az ő részeket kü ne adgyák, hanem őfelsége számára tarcsják. Azszeréntt, azholl pradicator nincsen is, az falubeliek instantiájára,^{ae} hogy immár conducáltatnak^{af} papot, de még ott nincsi,

meg ne adgyák, mert azféle csjalárdságok sokak találtattak, hanem őfelsége számára hadgyák.

Az dezmálást elvégezvén az dezmások reversálisok continentiája^{ag} szerént tartozzanak pecsjétess regestomokat és instructiójokat az őfelsége kincsjtartó házához, az inspectorok^{ah} kezéhez, fizetések elvesztése alatt, két hétt mulvá[n] beadni és ratiójokat^{ai} elligazítani.

Ezekén kívül, ha mi olly dolgok találtatnának, ki itt írván nem volna, és hogy az őfelsége jóvedelmének sokat derogálna,^{aj} annak véghezvitelét az dezmásoknak industriájokra^{ak} és bővségess forgolódásokra bíztuk. Melly őkegy[el]mek munkájáért és fáratságokért, s hasznoss forgolódásokért leszen tisztességess fizetések, tudniillik ött magyar forintt. Actum Cassoviae, 13. Julii, 1606.^{al}

[papírfölzetű pecsét] Franciscus Zthruz inspector mpria^{am}

*

[5.]

GABONADÉZSMA-SZEDŐKNEK ADOITT UTASÍTÁS

(Kassa, 1620. július 10.)

[21r] Instructio super decima frugum processus Thorna anni 1620. pro generoso domino Andrea Marussÿ etc. et Gregorio Kochionÿa suae serenitatis decimatorib[us]^{an}

[22r] Remélvén azt felölők őfölsége, hogy az őfelölők reméltett hűvségben és szolgálatokban igazán tökéletessen, hasznossan, fogyasztás nélkül eljárnak tehetségek szerént mindenben, s nem csjak az megírott instructióban való articulusok^{ao} szerént, de azonkívöl is hűvséget őf[el]l[sé]ge dezmájában megmutattyák, kiben mi is az ő szolgálatjokról el nem akarunk feletkezni.

Legelőször megemlékezzenek az dezmások az ő hitekről és hívségekről az őrájuk bízott tisztekben, az buza dezmálást elvégezzék egy holnapig avagy mennél hamarabb nagy szorgalmatossággal és hűvséggel. Mikor penig az dezmálást el akarják kezdeni, először az járásban minden faluban avagy városban bémenvén, az bírónál megszálljanak, és az falubelieket mingyárást behívtasák és hitek szerént kivegyék, kinek mennyi buzája és tavasz vetesse volt, és nem csjak azt, hanem az dezmálás előtt ki mennyi gabonát vitt bé kenyerek, incse ki is őket szép szóval, hogy igazán megmondgyák, hogy azután kárt ne valljanak, és hogy meglegyen regestomokban béírva, kinek mennyi gabona és tavasz vetesse legyen, rovást is adgyanak róla a' dezmások bizonyos okért a' bírónak.

Mínekutánna penig felírják regestomokban az dezmások, mennyi őszi és tavaszi vetések legyen, az dezmáláshoz kezdvén először kimennjenek az mezőre kész szekereikkell, az bíró mellett legyen, az elsőnek dezmáját tisztán felrakják és úgy cselekedgyenek mindvégig, míg az dezmálást elvégezik.

Az marhát pedig, azki őf[e]l[sé]lge számára leszen, mingyárást szekerekre rakassák, és egy emberek az dezmásoknak mindenkor az mezőn forogjon, másik az faluban az aztag mellett egy hittes emberrel, [22v] kit az bíró őmaga hagyott képében; azt avagy az csűrben avagy aztagban rakassák bé híven, egyk faluból az másikban hordatván az dezmát, és azon legyenek, hogy mindenütt nagy aztagot rakassanak.

Ne mulassanak pedig az dezmálásban csjak azért, hogy lovakot hizlalhasák, és magokat az bíróval tartassák, hogy két nap végezzék el azt, azmit egy nap végezhetnének, és így mind őfölségének, s mind pedig az kösségnek kárt ne tegyenek az ő késedelmekkel.

Haggyuk pedig, hogy az megdezmáltt márha felőtt, ha valami tagadott gabonát, avagy tavaszt tanálnának, mingyárást contrabandállyák és bévitessék, az asztag mellé külön rakassák. Mely contrabandnak az kétt része őfölségéjé, az harmadik része fáradságokért dezmásoké leszen.

Mínthogy pedig az dezmásokat az bírónak kell tartani, őrajta az dezmát meg ne vegyék. Az bírótól megválva, egy szabadost se hagyjanak, hanem mindeneken nagy hűséggel megvegyék az dezmát. És azki keresztjén leszen, azkinek semmi vetesse nem leszen, hanem selljér, azoktól keresztjén pénzt, azaz hat-hat pénzt vegyenek.

Mértékletessen éllyenek az demások, és az bírót felettébb való költséggel terhelni ne merjék, hanem elégedgyenek meg azzal ebéden, vacsorán, mind szolgástól, azmit az bíró ad nekik. Hogyha pedig az bíró nem akarná tartani az dezmásokat, őrajta az dezmát megvegyék. Magoknak azt tartván, magok költségén éllyenek, mindenött az bírónál szálljanak, vagy gazdag leszen az bíró, vagy szegény, és az magok akaratjok szerint bírót ne válasszanak magoknak, hanem azkit az város avagy falu választott, azzal elégedgyenek meg.

Mikor az mezőre kimennek, képének avagy kalongyának megszámlálására, nem csjak az képét számlállják meg az dezmások, de még az kévét is megszámlállják, kik egy képét avagy kalongyát nem tennének. És mivelhogy nem egy arányú mindenütt az kepe avagy kalongya, megjegyezzék minden faluban, hány kévét teszen egy kepe avagy kalongya.

[23r] Az dezmáláskor szorgalmatos gondot viselljenek az dezmások arra, hogy mikor az marhát csűrben avagy aztagban bérakják, csjak egy kéve hía se legyen. Meglássák, hogy az szegénységnek tévőhesse [l] alatt az kévének számában el ne lopjanak, mikor az aztagot rakják, mert ha valami kár leszen az aztagban, azt nekik kell megfizetni.

Az hordást meg ne engedgyék az dezmások az kösségnek, míg bé nem fedik és sövénnel bé nem rekesztik az őf[e]l[sé]lge dezma aztagát.

Ehhez is accomodállják^{ap} magokat az dezmások, azmint az ország végezett, tudniillik, hogy az őfölsége dezmási idején kimenvén az dezmálásra, azkoron dezmálljanak őf[e]l[sé]lge számára, mikor az földesúr számára az nonát erigállják,^{aq} hogy így az paraszt emberek meg ne csalhassák őfölségét, hanem igaz dezmát adhassanak. Annakfelette az címeres nemes emberek vagy várasokon, vagy falukon lakozók, kik csjak személljekben nemessítettenek meg,

hasonlóképpen az urak és nemes emberek fizetett szolgálói, tisztartói és szabadossok, azonképpen az vitézlő rendek is, ha paraszt örökséget bírnak, és ha paraszt ember földét szántánák, őfölségének minden mentség és visszavonyás nélkül igaz dezmát tartoznak adni, melyet az dezmások kötelességek szerint mindenektől megvegyék.

Az praedicatoroknak régi szokás szerint, ahol quarta illik, quartát, ahol penig octava, octavát adgyanak ki igazán az dezmások.

Továbbá az dezmások eladgyák az tized rajt egy-egy forinton, ahol penig tized raj nem jutna, ott minden megváltó rajtól két-két pénzt vegyenek.

Meglássák azt is az dezmások, ahol gabona elhúll az aztag tövén, azt szépen öszvesöpörtessék és senkinek ne adgyák, hanem az aztagban rakassák.

Mínthogy penig az aztagot megrakni nem tartoznak mindenütt, az dezmások úgy keresztjén pénzét az aztagrakónak adgyák, ha azzal meg nem elégednék, az dezmások úgy cselekedgyenek, azmint őf[e]l[sé]gének nagyobb hasznát aránzák.

[23v] Végezetre, mikor az dezmálást elvégezik, két hét múlva az regestomot instructiójokkal egyetemben tartoznak fizetések elvesztése alatt beadni az dezmások. Azonképpen az pénzt, mely őfölsége számára jött, azt az őfölsége perceptora^{ar} kezében adgyák, semmit magoknak meg ne tarcsjanak belőle. Ha penig kivennének is benne, tartoznak azt letenni az perceptornak.

Leszen penig fáradságokért illendő fizetések, úgymint ött magyar forint. Actum Cassoviae, die 10. Julii, anno 1620.as

[pecsét] Mel[chior] Reiner mp. | [pecsét] Andreas Berzeviczeý etc. mp. |
[pecsét] J[oannes] Palatýcz mpria^{at}

Appendix.^{au} Mínthogy peniglen kívántattik és urunk őfölsége is parancsjollya, hogy az dezma marha késedelem nélkül az őfölsége végházaiban beszoáltattassék, ez okaért az csjéplettést is az dezmásokra bíztuk úgy, hogy ugyanazon egy reversalis és hívség alatt az dezma buzált és tavaszt elcsépeltettvén, az szemet mindgyarást Zendereöben beszoáltattassák, igen híven és igazán quietantiát^{av} róla vevén. Actum ut supra.^{aw}

*

[6.]
BÁRÁNYDÉZSZMASZEDÓKNEK ADOTT UTASÍTÁS
(Kassa, 1621. június 10.)

[6r] Instructio super decima agnorum comitatus Thorna anni 1621.
pro egr[egio] dominio Francisco Kathaý, Paulo Zagýwaý et Matthia Hartianý
constitutis suae [maies]t[at]is decimatoribus^{ax}

[7r] Mindeneknek előtte emlékezzenek az dézmások az ő hűvségekről és reversálisokrul, ki vel őfölségének kötelezték magokat, és mindeneket az instructio szerint cselekedgyenek.

Minden faluban bemenvén, az falubeli bírótul hiti szerint tudgyák meg, mennyi juhos és kecskés ember lakik az faluban, azokat eleiben híván, erős hittel megkérdézzék, mennyi fias juha és kecskéi volt az esztendőben elejétül fogva, és ha nem hajtotta-e juhait más falu földére az dézma előtt. Mellet az bírótul is meg kell tudni. És abbul tizedet igazán és kedvezés nélkül kivegyék. Azhol penig tized nem jutna, ott minden megváltó báránytul d. 5, kecskétül d. 4 szedgyenek. Mellyet reversalisok szerint fogyasztás nélkül regestromokban beirják és mindeneket az őfölsége Camorájára beszoáltassák.

Hogy penig dézmások meg ne csalattassanak, az őfölségének kárt ne tegyenek, arra fölötte vigyázzanak, hogy vagy nemes ember házához szorult volna az szegény ember mostani üdőhez képest, vagy az földesura szállította volna oda ortalomnak okaért, avagy az dézma előtt ment volna más faluban, de az dézma elvégezödven, ismét visszajönnek. Avagy az juhait hajtotta volna harmad és negyed falu határára, kiváltképpen oly helyekre, azmelly helyeken őfölsége számára dézmát nem adnak. Hogy így megesküvén azon, hogy őneki azon falu határán juha nem volna, dézmát nem adna, azért azokon is az dézmát kedvezés nélkül őfölsége számára megvegyék az dézmások, mezőket és erdőket megjárván.

[7v] Accomodálják ehhez is magokat az dézmások, azmint az ország végezett. Tudniillik, hogy őfölsége dézmái üdején kimenvén az dézmálásra, akkoron dézmállyanak őfölsége számára, mikor az földesúr számára az nonat exigállják, hogy így az paraszt emberek meg ne csalhassák őfölségét, hanem igaz dézmát adhassanak. Annakfelette az címeres nemes emberek, vagy városon, vagy falukon lakozók, kik csak személyekben nemesítettenek meg, hasonlóképpen az urak és nemes emberek fizetett szolgálai, tisztartatók és szabadossok, azonképpen az végbeli vitézlő rendek is, azkiknek juhok és kecskéjek vagyon, őfölségének minden mentség és visszavonyás nélkül igaz dezmát tartozzanak adni. Mellet az dézmások kötelességek szerint, mindenektül megvegyék, praedikátoroknak az octavát kiadván.

Az dézmások reversalisok ellen azmelly faluban megszállanak, sőt még más falukban is, azhonnét magokhoz hívták az bírakat, az főfő juhos embereket bírójoknak fogni ne merjék, hogy az gazdálkodásért azoknak dézmáját magoknak vennék. Hanem mindenben az igaz hűséghez tartván magokat, azmint őfölségének nagyobb hasznát aránzák, ugy cselekedgyenek. Egy faluban penig sokat ne keressenek, hane[m] mennél hamarább azon legyenek, hogy az dézmálást elvégezzék. Mellyet elvégezvén tartozzanak két hét mulva igaz pecsétés regestromokat instructiójokkal egyetemben fizetéssek elvesztése alatt, az őfölsége Camorájára beadni, melybe[n] minden faluknak nevei, vagy adott dézmát, vagy nem, beirva legyenek.

Az dézmások semmi új szokatlan dolgokat ne cselekedgyenek, [8r] kiért őfölsége Camorájára panasza ne jöjjön, azon legyenek.

Ezekén kívül, ha mi oly dolog [!] volnának, kiket ide be nem írtanak volna, melyeket az alkalmatosság hozna, mindeneket az dézmásoknak industriójokra és jó gondviselésekre bízunk, kiben úgy viseljük magokat, hogy öfölsége vehessen kegyelmessen tőlök. Az dézmabárányokat pedig Rozgony tiszttartóhoz hajtassák, és az készpénzt perceptor uram kezéhez szolgáltatassák, mind az két rendbelitül quientantiát vévén róla. Leszen az dézmásoknak fizetéssek ött magyar forint. Actum Cassoviae, die 10. Junii, anno 1621.^{ay}

[*pecsét*] Andreas Berzeviczey mp. | [*pecsét*] Joannes Palatycz mppa^{az}

^aTorna vármegye – ^bBárányok dézsmálása – ^cjegyzékében – ^djárandósága – ^eutasításban – ^fKassán, május 11-én, 1574. – ^g[*papírfölzetű pecsét*] Révai Ferenc sk. | [*papírfölzetű pecsét*] Syceilius Mihály sk. | Fejérvári Imre – ^hKassán, októbernek 20. napján, az 1587. esztendőben – ⁱHoffman György sk. [*papírfölzetű pecsét*] | Földváry István sk. [*papírfölzetű pecsét*] – ^jA Szepesi Kamara által az 1598. esztendőben adatott utasítás vitézlő Dür Gáspár és Bokri Miklós, a Torna vármegyei borok dézsmaaszédői számára – ^ktiltottá – ^lKassán, [*kibúzza: szeptembernek*] \októbernek/ 16. napján, az 1598. esztendőben. – ^mHoffman György sk. [*papírfölzetű pecsét*] | Orllé Miklós saját kezével [*papírfölzetű pecsét*] – ⁿUtasítás Torna járás gabonájának dézsmálásáról vitézlő Melléty Zsigmond és Győry János számára az 1606. esztendőben kiadott július 14-én – ^oidege-neknek – ^pszokásban – ^qrabszélésüikkel – ^rjárandóságért – ^selégedettek – ^tterítvényük – ^unemesítésük – ^vcsökenteni – ^wcsalás – ^xtermészetben – ^ynégynégy dénárral – ^ztizenhatod – ^{aa}nyolcad – ^{ab}negyed – ^{ac}szerékdj – ^{ad}leányegyházról – ^{ae}kérelmére – ^{af}hozatnak – ^{ag}tartalma – ^{ah}felügyelők – ^{ai}számadásukat – ^{aj}ártana – ^{ak}parkodásukra – ^{al}Végeztetett Kassán, július 13., 1606. – ^{am}Sztrutz Ferenc felügyelő sk. – ^{an}Utasítás Torna kerület 1620. esztendei gabonadézsmájáról nemzeti Marusy András úr stb. és Kocsy Gergely öfölsége dézsmaaszédői számára – ^{ao}cikkek – ^{ap}alkalmazták – ^{aq}kilencedet kiszedik – ^{ar}beszedője – ^{as}Végeztetett Kassán, júliusnak 10. napján, az 1620. esztendőben. – ^{at}[*pecsét*] Reiner Menyhart sk. | [*pecsét*] Berzeviczey András stb. sk. | [*pecsét*] Palatycz János sk. – ^{au}Függelék. – ^{av}nyugtatót – ^{aw}Kelt mint fent. – ^{ax}Utasítás Torna vármegye 1621. esztendei báránydézmájáról vitézlő Kátay Ferenc, Zagynay Pál és Hartvány Mátyás, öfölsége állított dézsmaaszédői számára – ^{ay}Végeztetett Kassán, júliusnak 10. napján, az 1621. esztendőben. | ^{az}[*pecsét*] Berzeviczey András sk. | [*pecsét*] Palatycz János sk.

Jelzetük: MNL OL E 159 a. (Regesta decimarum) [1.] 207. cs. 1574/5. ff. 1r–3v; [2.] 208. cs. 1587/1. ff. 27r–29r; [3.] 208. cs. 1598/2. ff. 10r–12v; [4.] 209. cs. 1606/1. ff. 18r–21r; [5.] 210. cs. 1620/1. 21r–23v; [6.] 210. cs. 1621/3. ff. 6r–8r.

közlő: Koleszár Krisztián

SOM LŐRINC ARMÁLISÁNAK KIHIRDETÉSE

(Gönc, 1602. május 6.)

Som Lőrinc, felesége, Katalin és bátyja János 1591. május 9-én II. Rudolf királytól Prágában nyertek címeres nemeslevelet. Az armális adományozása ellenére a Som családra vonatkozóan kevés adatot találunk, a szakirodalom az alapadatok ismételtesében merül ki. Az adományt KEMPELEN Béla is említi (Magyar nemes családok, IX, 1915, 405.), ő az információt a Siebmacher Magyarországra vonatkozó, 1893-ban megjelent kötetéből nyerte, mi szerint az armalist Győr vármegyében 1593. június 22-én hirdették ki, míg Abaúj vármegyében Göncön 1602. május 6-án került sor a publikációra.

A Siebmacherben a címer leírását is olvashatjuk és a tematikus címerrajzot is bemutatják, amelynek magyar fordítása, illetve leírása ez: Álló, vágott katonai pajzs, melynek vörös színű alsó részét egy zöld hármashalom foglalja el, ennek csúcsából három, zöld leveles fehérliliom nő ki. A pajzs felső, kék mezőjében egy teljes, arany színű griff ágaskodik, kinyújtott vörös nyelvel, farkát a lábai közé vonva, miközben bal mellső lábával egy kardot tart függőlegesen, markolatánál fogva, jobb mellső lábával pedig ennek élét markolja, a pajzs jobb oldala felé fordulva. A griffet jobbról ezüst holdsarló, balról arany csillag kíséri. A pajzsra nyitott katonai sisak támaszkodik, melynek királyi koronájából a pajzsban lévőből mindenben hasonló griff emelkedik ki lágyekától fogva, a mellső lábával tartott kardra egy vörös színű szívet felszúrva. A takarók jobbról kék-arany, balról ezüst-vörös színűek.

A Siebmacher a Nagyváradi káptalan levéltárára hivatkozik, ahol az eredeti armális ekkor még fellelhető volt. Azóta utánajártunk, és jelenleg sem a káptalan levéltárában, sem az MNL Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltárában nem található.

Az oklevél az Illés-gyűjteményben is szerepel, amely hasonló adatokkal említi a családot, mint ahogy a fenti szakirodalmi munkákban jegyzi (MNL OL A 130 (Magyar Kancelláriai Levéltár, Levéltári segédletek) Illésy 1s 871). Nyomukat a gönci kihirdetés ellenére Abaújban nem találjuk, sem a nobilitáriában, sem a 18. századból fennmaradt nemességvizsgálati jegyzőkönyvekben. A Siebmacher közlésének megfelelően – az egykori kihirdetés záradékáé szerint –, valóban tartottak törvényszéket Győr vármegyében 1593. június 22-én pénteken, de ekkor az armális kihirdetését nem jegyezték be, így ennek nyomát a korabeli jegyzőkönyvben nem találjuk (GECSÉNYI Lajos, Győr vármegye nemesi közgyűlési és törvénykezési jegyzőkönyveinek regesztái, I, 1990, 567–575. bejegyzés). Abaújban is hasonló a helyzet, igaz, hogy volt közgyűlés Göncön 1602. május 6-án, de itt sincs nyoma a kihirdetésnek (MNL BAZVL XV.32. (Gyűjtemények, Mikrofilmek gyűjteménye) 14. tek.).

Az armális kihirdetésének nyomára véletlenszerűen találtuk rá a Tiszáninneni Református Egyházkerület Levéltárában (Sárospatak), Dókus Gyula gyűjteményes hagyatéki iratai között, amely egyébként is sok Abaúj és Torna vármegyei iratot tartalmaz a 16–17. századból. A kihirdetésnek igazolásának egy különlegesen díszes és ünnepélyes kiadású oklevélre akadtunk rá, amely egy 33×27 cm-es pergamenre van nyomtatott betűkkel írva, az armálisokhoz hasonlóan. Kezdő „N” betűje inicializált és az első sor verszállal írt, kiemelt betűméretű. A szöveget fölül és kétoldalt reneszánsz stílusú keretezés díszíti, ahogy a mellékelt ábrán is látható, azonban a teljes szöveg alig haladja meg a pergamen felének terjedelmét.

NOS VNIVERSITAS COMITATVS SABA-
Viuarici, Datus pro memoria. Quod nobis feria secunda proxima post festum beatorum Philippi
et Iacobi Apostolorum proxime transactum perierit, in Oppido Geoncs, loco uidelicet et die celebrationis
Generalis congregationis nostrae, constitutis ac existentibus Foregius Laurentius, Som, literas suas ar-
males, super nobilitatione sua per sacratissimam Casarem Regiungz Maiesstatem, Dominum
Donum Clementinum, pro fideibus scriptis suis iam prastitis et in posterum prastandis ubi iusqz
haredibus et posteritatis uniuctis collatas et concessas, nobis exhibere et presentare voluit, Quas
Notarius noster more solito in ipsa congregatione nostra, audientibus omnibus alta uoce publicauit
super qua eadem publicatione, exhibitione prascriptarum literarum prastatae Maiesstatis Casare ar-
malium, praesentes literas nostras testimoniales, in signum et documentum uere ac indubitare nobili-
tatis suae, sub sigillo nostro irreuocabili autentico, memorato Laurentio Som, dandas duximus et concede-
das Datum in praescripto Oppido Geoncs ex sede Archiepiscopalis nostra, secunda proxima post festum Be-
atorum Vni et Modesti Martyrum. Anno Domini Millesimo Sexcentesimo, Secundo.

1. ábra. Som Lőrinc arnális kibetetésének igazolása (az irat megírt részlete) (TIREK Levéltár K. II. 5. 95.)

Feltételezni lehet, hogy az adományozott rokonai kapcsolatban állt az erdélyi királyi könyvekben szereplő bibari Som családdal (KEMPELEN Béla, im.). Közülük bibari Som János és Péter, Zilassy János nagyváradi kapitány alatt szolgáló katonák, 1608. július 12-én Gyulafehérváron Báthory Gábor erdélyi fejedelemtől kaptak nemességet és adómentességet a Bihar mezővárosban, a Vám utcában álló házukra (MNL OL F 1 (Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára, Libri regii) 8. köt., p. 180.).

Nos, universitas comitatus Aba-Uywarien[sis], damus pro memoria, quod nobis feria secunda proxima, post festum Beatorum Philippi et Jacobi apostolorum proxime transactum praeterita, in oppido Geöncz, loco videlicet et die celebrationis generalis congregationis nostrae, constitutis ac existentibus egregius Laurentius Som, literas suas armales, super nobilitatione sua per sacratissimam caesaream regiamque maiestatem dominum, dominum clementissimu[m] pro fidelibus servitiis suis iam praestitis et in posteru[m] praestandis sibi suisque haeredibus et posteritatibus universis collatas et concessas, nobis exhibere et praesentare curavit, quas notarius noster more solito in ipsa congregatione nostra, audientibus omnibus alta voce publicavit super qua quidem publicatione, exhibitione praescriptaru[m] literaru[m] praefatae maiestatis caesariae armalium praesentes literas nostras testimoniales, in signu[m] et documentu[m] verae ac indubitatae nobilitatis suae, sub sigillo nostro iudiciali[r]io u[sua]li autentico, memorato [!] Laurentio Som, dandas duximus et concede[n]das. Datum in praescripto oppido Geöncz, ex sede iudiciali[ria], feria secunda proxima post festum Beatorum Viti et Modesti martyru[m], anno Domini millesimo sexingentesimo secundo.

*

Mi, Abaúj vármegye közönsége, emlékeztül adjuk, hogy amikor mi a Szent Fülöp és Jakab apostolok legközelebbi elmúlt ünnepe utáni legközelebbi hétfőn Gönc mezővárosban, tudniillik közgyűlésünknek a helyén és napján összegyűltünk és együtt voltunk, akkor vitélő Som Lőrinc az ő legszentebb császári és királyi felsége, a mi legkegyelmesebb urunk által a már teljesített és a jövőben teljesítendő büszkeséges szolgálataiért neki és örököseinek, valamint összes utódainak adományozott nemességről kiadott nemeslevelet bemutattatta és elénekelt, amelyet a mi jegyzőnk a szokott módon ebben a gyűlésünkben minden hallgatónak fennhangon közreadott, amely közreadásról és az előbb mondott ő császári és királyi felsége előbb írt nemeslevelének a bemutatásáról az igaz és kétségbevonhatatlan nemességének jelül és bizonyosságául a használatos törvényszéki biteles pecsétiünk alatt a jelen bizonyáglevelünket kiadattuk és kibocsáttattuk az említett Som Lőrinc számára. Kelt az előbb írt Gönc mezővárosban, a törvényszékünkben a Szent Vid és Modeszt vértanúk ünnepe utáni legközelebbi hétfőn, az Úr ezerhatszázkettedik esztendejében.

Jelzete: TIREK Levéltár K. II. III. 5. 95.

közlő: Bodnár Tamás és Tóth Péter; fordította: Tóth Péter

* * *

FORRÁSOK A 17. SZÁZADI ASZALÓ ELPUSZTÁSODÁSÁNAK OKAIRÓL

(Aszaló, 1640. február 24. – Szikszó, 1644. április 16.)

Aszaló Abaúj megye déli részén, Szikszó északi szomszédságában fekszik. A Hernád-völgy jó minőségű földjei és a település szőlői, valamint a Lengyelország irányában itt keresztülfutó kereskedelmi út, mind hozzájárultak abhoz, hogy a szomszédos nagy méretű mezőváros mellett itt egy kisebb, de életképes oppidum jöbessen létre. Aszaló egyedülálló módon a 15. század második felétől a 19. század végéig Borsod vármegye enklávéja volt, úgy annyira, hogy a vármegye elsősorban a török időkhöz gyakran gyűlésezett itt. A városa fénykorában, a 16. században 50 porta körüli maximális betelepülést ért el, amely a század végére és a 17. század elejére drasztikusan lecsökkent. Az 1610-es 1620-as évekre csak 4–6 portája volt. (1566-ban 51 porta: MNL OL E 158 (Magyar kincstári levéltárak, Összeírások, Conscriptiones portarum (1529–1774)) Borsod 1566. p. 465.; 1610: MNL OL E 158 Borsod 1610. p. 907.; 1620: MNL OL E 158 Borsod 1620. p. 943.) A népesség csökkenése és a porták elhagyatottsága nemcsak a törökök folyamatosan adókat emelő rablógazdálkodásának volt a folyamánya, hanem a magyar birtokosok belátástalan adóztatásának és az átvonuló, táborozó hadak fékezhetetlen garázdálkodásainak. Aszaló tekintetében az 1640-es éveket vizsgálva több forrástípus is rávilágít a helyi lakosok nehéz helyzetére és arra, hogy egyre többen kénytelenek voltak elhagyni lakóhelyüket. A mezőváros a század végére elhagyott lett, úgy annyira, hogy Benkovich Ágoston váradai püspök, hogy pusztán ne álljon, gondoskodott róla, hogy új lakosokkal megtelepítsék, s ezeknek taksáját szabályozta 1702-ben (MNL BAZML IV.501.a. 14. köt. p. 1424.).

[1.]
TANÚKIHALLGATÁS A BARKÓCZY LÁSZLÓ
KATONÁI ÁLTAL OKOZOTT KÁROK ÜGYÉBEN
(Aszaló, 1640. február 24.)

[128] [...] Egregii Matthias Ottroczyoký judlium et al[te]r Georgius Boda jur[at]us as[ses]sor n[ost]ri e medio alior[um] iudicum itid[em] n[ost]ror[um] eund[em] n[ost]rum judi[t]um [!] exurgen[tes] in conspectum infrascriptam eor[um]d[em] attestationem et testium inquisitionem modo collateraliter per eosd[em] ad instantiam ill[ust]r[issi]mi [129] domini comitis Sigismundi Forgacz de Ghymes huius co[m]it[at]us n[ost]ri Borsodien[sis] supremi comitis ac sacrae caesar[ae] regiae[m] m[ai]est[at]is consiliarii et cubicularii etc. contra et adversus sp[ectabil]em ac magnificum d[omi]num Ladislaum Barkoczý de Zala p[rae]fatae sacrae caesar[ae] m[ai]est[at]is p[rae]sidii Cassovien[sis] supremum capitaneum etc. collectam et peractam sub eorund[em] firmissimo iuramenti sacramento in g[ener]ali regni decreto superinde expresso concorditer scriptotenus exhibitam retulerunt coram nobis h[uius]modi sub tenore.^a

Anno 1640. die 24. Febr[uarii] in oppido Aszalo,^b nemzetes Zakany And-rás ur[amma]k, nemes Borsod vármegyének viceispányának verbalis commis-siójából^c én, Ottroczioký Mátyás, nemes Borsod vármegyének eggyik hites szolgabírája, mellém adjungáltatott^d eskütt, Boda György ur[amma]l eggyütt ide jöttünk Aszalo nevű városban, Borsod vármegyében levőben collaterális attestatióknak colligálására,^e az tekintetes és na[gysá]l[os] Ghymesy Forgacz Sigmond uram őna[gysá]lga instantiájára. Az tekintetes úr, na[gysá]l[os] Barko-czy László ur[am] őna[gysá]lga ellen néminemű violentia patralása^f végett, az deut[ro]nak continentiája^g szerént, azmint következik, et in primis deutri seu puncti interrogatorii super quib[us] nempe p[ro]xime infranominati testes examinati fuissent series haec esset.^h

1. Tudod-e, az Barkoczy László ur[amma]l itten lévő hadak **[130]** mennyi házat, csüört, kamorát, ólakat pusztítottak el, és megégettek, azki nélkül elle-hettek volna.

2. Tudgyák-e, mennyi gyümölcsfát vágta le Azalo körül, és mennyi károk lehetett abban, és kinek-kinek mennyi szekér szénáját hordották és tékozlót-ták el.

3. Tudgyák-e, mennyi sertésmarhát, barmot öltek meg, tyukját, lúdgyát verték le, s buzáját mennyit ették meg és mennyi kárt vallottanak.

4. Tudgyák-e, ki akarattýából szállottak ide az hadak, és az zikszaik meg-hódolván nekik, hogy reájok nem szállván, úgy szállottak osztán Aszalora. És Zoltan Josa az főbíró, Kormos Jánost ha megverte-e?

Attestat[ionis] autem seu testium inquisitionis modo p[rae]misso celebra-tae continentia verbalis talis esset.ⁱ

Primus testis,^j Azalon lakozó Thoth Péter, annor[um] circiter 50,^k Forgacz Sigmond ur[am] őna[gysá]lga jobbágya megeskütve és hiti után vallyá. Az első punctomra^l azt vallyá. Tudgya, hogy az Szücz András házat földig lerontották és az fáját megégették. Azmely házban mostan lakik Szöcz András, annak is pitvarát, kamoráját beégették, gyümölcsfát mennyit vagdaltak le, I[ste]n tudná megmondani, s abból mennyi kár következhetnék [!]. Az második punctom-ról vallyá, más ember kárát nem tudgya megmondani, mert az sok, de magáét vallyá, hogy etették 25 nyári szekér szénát meg magáét, öt sertés marháját ették meg, és **[131]** egy tavalyi borjút, buzáját, tizenhat kereszt buzáját etették meg. Az negyedik punctom szerént vallyá, hallotta másoktól, hogy Barkoczy László kétszáz tallért kért az zikszaikon, de attak-e pénzt neki, avagy nem, bizontalan abban. Tudgya azt, hogy három hordó bort adtak, és az bort az szikszaik vitték Rakomazigh magok szekeren. Azt is tudgya, hogy Barkoczy László kénszerítette az város kerítésére őket, s nem keríthették az várost, az bírót megfogatta Barkóczy, s kalodában tétette, maga elmenvén innét Aszalo-rul, bírta Zolta[n] Josára az hadat, s úgy verette asztán meg Zoltan Josa az bírót. Tudgya azt is, hogy az szomszédgyának ólát is beégették.

Secundus testis, Azalon lakó Miskén Mihály, annor[um] circi[te]r 50, For-gacz Sigmond ur[am] őna[gysá]lga jobbágya hiti után vallyá. Más ember kára felől nem tud mit mondani, láttya az sok pusztulást, de az maga kára felől

vallya, hogy tizennégy nyári szeker szénáját ettették meg, melyet hat-hat barmon hozott, és úgy rakta be kazalba[n]. Két sertésmarháját ették meg. Ház, csjúr, kamora, ólak és gyümölcsfák pusztítása felől azszerént vall, mint az első tanú. Árpáját, buzáját hat köbölnit etettek meg, az bíró verése felől az szerént vall, mint az első tanú.

Tertius testis, Azalón lakozó Ban János, annor[um] circiter 32, Forgacz Sigmond ur[am] őna[gsá]lga jobbágya, hiti után vallya, az Reti János csűrit, Szöcz András [132] házát elhordották és Gubas Benedek fél csűrit, Kovacz András csűrit is, Molnar Mihály kamoráját, pitvarát, Pethe Mihály kamoráját, Kis János ólait, jó barom széneit, Philep Gergely baromálló széneit, Vajda Pál csűrét, éppen mindezeket elhordották és megégették. Város körül való gyümölcsfák pusztulása felől Isten tudná megmondani mennyi kár vagyon. Az maga kára felől mondgya, hogy vallott egybül-másbul 70 forint érő kárt. Magátul hallotta az bírótul, hogy megverte Zoltan Josa, az kalodában is tartatta.

Quartus testis, Azalon lakozó Czorba Tamás, annor[um] circiter 40, Forgacz Sigmond ur[am] őna[gsá]lga jobbágya hiti után vallya. Minden punctjainban az kárnak mivolta felől, mint az első és második tanú. Remethe Imre és Ambrus István nyolcz kéve buzáját elvitték, s megetették, az maradékját egyegy pint borral, s két-két kenyérrel váltották meg. Tyukot, ludat, I[ste]n tudná megmondani, mennyit vertek le. Maga kárát in genere^m 80 forintért fel nem vette volna. Az negyedik punctum felől semmit nem mond, hanem az bíró megverése felől az szerént vall, mint az első tanú.

5tus testis, Azalon lakozó Wajda Pál, annor[um] circiter 35, Forgacz Sigmond ur[am] őna[gsá]lga jobbágya hiti után vallya. Az Berzy János csűrit, Meszaros Lukacz csűrit, maga csűrit, Kovacz András csűrit, Gubas Benedek fél csűrit, Zöcz András házát, Molnar Mihály pitvarát, kamoráját, csak az szobaderek maradott, [133] Kosa al[ia]s Horvatth házát, Zücz András másik házának kamoráját, pitvarát, csak az szobaderek maradott, ezeket elhordották s megégették. Gyümölcsfabeli kár az mennyi esett városunk körül, ezer forint kárig extendálna.ⁿ Akkor polgár volta[m] bíró mellett, az Barkocz ur[am] konyhájára az mennyi székhúst hordottak, I[ste]n tudná megmondani, mert ha tizenhat font húst vittek, csak el sem vették túlök, hanem harminczkét font húst kellett minden nap az konyhára vinni. Láta azt is, hogy disznót és tehenet levágtanak, de kié volt, arra nem viselt gondot. Tyukot, ludat, Isten tudná megmondani mennyit vertek le. Az zikszaiak hódolása felől vallya, láta, hogy minden nap hordottanak az konyhára valót, tehenet, nyulat, mézet, vaját etc. eleget vittek nekie. Hallotta zikszaj embertül, Varga Istvántul, hogy hét hordó bort attak Barkoczinak, csak reájok ne szálljon. Az bíró megverése felől idem dicit quod primus testis.^o Barkocz László két ökrét is hajtatta el, cserében kérte tüle valami rossz borjukon, de ő nem atta, hanem Tokaigh hatalmasul elvitette, s onnét lopta maga szolgája vissza, úgy hajtotta haza, az másikat is nagy ügyyel-bajjal szerzette ki. Maga kára felől mondgya, hogy fel nem vette volna 80 magyar forintért.

6tus testis, Azalon lakozó Keörmeös János, annor[um] circiter 36, Forgacz [134] Sigmond ur[am] őna[gysá]lga jobbágya hiti után vallya. Az városban levő házak, csűrök, ólak, gyümölcsfákban levő károkat az szerént vallya, mint az előtte való tanú. Zech István csűrit is, maga két ólát megégették. Dániel deák uram ökrét, eggyet, Kalmar István disznait eggyet megölték. Maga kára, in genere vallya, hogy vallott 75 forint érő kárt. Mivel akkor bírója volt az városnak, megfogatta, kalodáztatta Barkoczý László, Zoltan Josa verte meg ő maga, nyolcz kapát vitt ő maga oda nekik, az is oda vagyon. Magok kimentenek az szőlőhegyre, több kapát szedtenek, magok tudgyák, hova tették. Az zikszaiai dolga felől az szerént vall, mint az elütte való tanú.

7timus testis, Azalón lakozó Kis István, annor[um] circiter 29, Forgacz Sigmond ur[am] őna[gysá]lga jobbágya hiti után vallya. Az házak, csűrök és ólakat constál,^p hogy sokat égettenek meg az Barkoczý uram hada Beczben,¹ Danczkaban mennyi gyümölcsfákat levágtak, s megégettek, I[ste]n tudgya menni kár, szénája, egy ökre, egy öreg disznát, háza, kerítése, ólai és egyeb félékből álló kárait fel nem vette volna 40 forintért. Azt is tudgya, hogy az bírót megkalodáztatta Zolta[n] Josa.

8tavus testis, Azalon lakozó Szöcz András, annor[um] circi[te]r 35, Forgacz Sigmond ur[am] őna[gysá]lga jobbágya hiti után vallya. Az város között levő kárról az szerént fateál,^q mint az ide fellyebb meg-[135]írott tanúk fateáltak. Az maga két háza, három gyümölcskerde és egyeb kárait száz egész magyar forintért fel nem vette volna, mellyet Barkoczý László hada miatt vallott.

9nus testis, Azalon lakozó Tot János, annor[um] circiter 60, Forgacz Sigmo[n]d ur[am] őna[gysá]lga jobbágya hiti után vallya. Az közönséges kárról, házról, csűrről, ólakról, gyümölcsfákról és egyebről, idem dicit,^r azmint az előtte való tanú. Isten annak megböcsüllője maga kárarul, csűre, istállói és egyeb kárait nem pateálta^s volna maga szabad akarattya szerént 20 forintért. Az negyedik punctomról, az zikszaý dologról semmit nem tud mondani.

10mus testis, Azalon lakozó Zabo al[ia]s^t Berzý István, annor[um] circiter 20, Forgacz Sigmond ur[am] őna[gysá]lga jobbágya hiti után vallya. Az több tanúk vallása szerént, micsjodás károk vadnak, idem dicit ut superiores testes.^u Széna, csűri, disznó és egyeb rendbeli kárait 50 forintért nem pateálta volna.

11mus testis, Azalon lakozó Borlobas István, annor[um] 36, Forgacz Sigmond ura[m] őna[gysá]lga jobbágya hiti utá[n] vallya. Közönséges kárról idem dicit ut superiores testes, mint fájdalmas szemeivel azmint látta, az kár ezer forintig extendáll.^v Az maga kára széna, disznai és egyebféle javaibul vallott 50 forint kárt.

12mus testis, Azalon lakozó Borsy Máté, annor[um] circiter 40, For-[136]gacz Sigmond ur[am] őna[gysá]lga jobbágya hiti utá[n] vallya. Ház, csűr, óll, gyümölcsfáknak in genere az Barkoczý ur[am] alatt levő hadak miatt azmely kár lött, I[ste]n tudná azt megmondani. Ó maga szénából, buzából, borból, lőréből és egyeb javaiból vallott 40 forint érő kárt. Hallotta az a bíró polgárátul,

1 Bács, Aszaló melletti falu a középkorban; a kora újkorban pusztta, neve földrajzi neveken él ma is.

hogy úgy megverte Zoltan Josa az bírót, hogy olyan volt az teste, mint az törött szén, ugyan sok ideig fekütt miatta, kalodáztatta is.

13. testis, Azalon lakozó Gal János, annor[um] circiter 30, Forgacz Sigmond ur[am] őna[gysá]ga jobbágya hiti után vallya. Közönséges kárrul idem dicit, mint az több tanúk. Az bírót mikor megverték, hogy eleresztették, az uczáján feljöttében előltanáltam, keservesen panaszkodott, hogy megrottották, mert őtet nagy török baltával verték. Az maga kárát keservesen declarálván,^w szénából, borából, lőréből, gyümölcskertéből, csak sok húst hordott nyolczjadfél forint árát be nekik, és egyeb javaibul vallott akármilyen Barkocz[um] hada miatt száz magyar forint érő kárt.

14tus testis, Azalon lakozó Balassa Albert, annor[um] circiter 30, Forgacz Sigmond ur[am] őna[gysá]ga jobbágya hiti után vallya. Közönséges kárt eleget töttenek, Isten annak az megböcsüllője, mennyi kárt tettenek az Barkocz[um] hadai [137] az maga szállóitúl, úgy mint akkorbéli fizetőmestertül, Miklós deáktul hallotta, mondván: Szánom az szegény zikszaikatt, ím mennyi fizetést töttenek Barkocz[um] ur[am]nak, mégis reá száll. Az maga kára az hadak miatt extendál szénából és egyeb javaibul negyven forintig. Hallotta Miklós deáktul, hogy az bírót megverte Zoltan Josa.

Super qua quid[em] attesta[ti]one etc. petit l[ite]ras. Expeditae.^x

*

[2.]

AZ ASZALÓIAK LEVELE BORSOD VÁRMEGYÉHEZ

(Aszaló, 1641. július 14.)

[15v] Na[gysá]gtoknak s tik[e]g[yel]meteknek I[ste]ntül kívánunk kegyelmes, az Úr Jesus Christus által, kedves hozzátartozókkal egygyütt.

Na[gysá]gtokat s tik[e]g[yel]meteket találánk meg nagy bizodalommal, bízván az na[gysá]gtok, s az nemes vármegye kegyes I[ste]nes hozzánk való indulytyában, tellyességgel elfogyatkoztunk az sok dúló, fosztó, haszontalan csavargó katonák[na]k ottan-ottan reánk jövedeleik, busítások és szidalmok miatt. Egy nap nincsen, mellyen tízen-tizenketten, hol ketten, hol hárman reánk nem jönnek, elegendő kozdálkodásra [!] kinszerétenek, lovainkat hol magok alá, hol posta alá erővel is elviszik, két, s három mélyföldig [!] fásasztyák, ezek az végvárbeliek tellyességgel immár olyanná tartanak bennünket, mint zálogos jobbágyokat, de kiválképpen ezek az onodiak felette illetlen bánnak velünk, mivel igen útfélen lakunk, tehát csak ketten-hárman is reánk ütnek. Jól tartjuk, s még felül megszidalmaznak bennünket, urunk őna[gysá]gát is találtuk meg felüle, de mivel őna[gysá]ga is gyakorta császár urunk őfelségénél vagyon, nem annyira vigyázhat reánk. Azért na[gysá]gtokat s tik[e]g[yel]meteket alázatosson kérjük, ilyen siralmas sorsunkot vegye előbb, szoktasson el rólunk az sok szegény ember busító csavargó katonákban, mert elfogyattyák mind magunknak eledelét, mind penig marháinkbul kipusztítanak. Mely

na[gysá]gtok s tik[e]g[yel]metek jótéteményéért tellyes életünkbeli szolgálatonkat ígérjük, ez napokban is így cselekedtek az onodiak velünk, leveleket reánk hozzák, hogy falurul-falura vigyünk rabokat szekerekön, lovunkon, adunk jóllehet alájok, de az mi levelekben vagyon, nem azszerint cselekesznek, hanem öt mélyföldig is elviszik, és ez napokban is elvitték szekereköt, marhánkot, emberünket. Im még vagyon egynehány barmos ember közöttünk, noha bizony keves, de ha így cselekesznek velünk, félő bizony, hogy az kapuszám meg ne kevesedgyék közöttünk. Ezek után I[ste]nnek kegyelmében részesülylön na[gysá]gtok s tik[e]g[yel]metek. Actum in Aszalo, 14. Julii, anno 1641.^y

Aszaló városának eggyügyű lakosi,
na[gysá]gtok[na]k s tik[e]g[yel]metek[ne]k hűséggel szolgálnak.

[15r] *[a külzeten:]* Illustrissimis magnificis generosis do[mi]nis, magnatum ac nobilium, toti [!] deniq[ue] comitatus Borsod, do[mi]nis fautoribus et gratiosissimis nobis confidentissimis.^z *[papírfelzetas levélzáró pecsét]*

[más kézzel:] 1641. die 17. Julii in gener[ali] congrega[t]ione Zendrevien[si] co[m]itatus Borsod[iensis] p[rae]sen[tes] exhibitae Petrus Zirmaý mpp.^{aa}

*

[3.]
TANÚKIHALLGATÁS A TÖRÖKADÓ TÁRGYÁBAN
(1641)

[27] Oppidum Aszalo

1. testis, Aszalon lakozó Vargha Benedek, annor[um] 36, az tekéntetes és nag[yság]os gymesi gróf Forgacz Sigmond ur[am] őnag[yság]a jobb[ág]ya. Megeskütt és hiti utá[n] az punctomokra így vall. Azmint emlékezik, 1615. és [16]16. esztendő tájba[n] Egerben az város török urával, Alý aga törökkel, akkor az üdöb[e]n summáltanak^{ab} be minden szolgálattal együtt 300 magyar forintba[n], kétszáz icze mézben, vajba[n]. De ebben az summába[n]^{ac} meg nem tartotta, hanem mind az ideig is öregbítette adajokat és felverte 450 magyar forintra, két hordó borra. Mézet, vajat az elébbeni mód szerint fizetnek, császár adajába[n] adnak 52 kila buzát, szolnoki szekérbérben fizetne[k h]ol 20 forintot, hol 30 forintot.

2. testis, Aszalon lakozó Miskén Mihály, annor[um] c[írcite]r 50, Forgacz Sigmond ur[am] őnag[yság]a jobb[ág]ya. Megeskütt és hiti utá[n] azszerént vall, mint az első tanú vallott.

*

[4.]
AZ ASZALÓIAK LEVELE BATTHYÁNY BORBÁLÁHOZ
(Aszaló, 1644. március 30.)

[1] I[ste]n na[gysá]godat jó egészséggel álgya meg. Na[gysá]gos kegyelmes asszonyunk, mi szegény aszalaj lakosok szintén telyességgel elcsüggedünk és elepedünk az sok ínségnek szorongattatási között, mert némillyikünk[ne]k vagyon oly közöttünk, melynek az sok unalmas dúló-fosztó, kóborló hadak miatt csak egy szem buzája nem maradt. Kevés pincze maradt épen, mellyet fel nem rontottak, ez is nehéz ugyan, de legnehezebb, hogy az török pogánság az summának bevitelére egy holnapot hagyott, azmely immár az mai nap, úgmint húsvét után való szereda, hogy ha be nem visszük, reánk jön és nyakon kötve elviszen bennünket, azmellett viszontag öt szekeret kér, hogy Szonokban külgyünk, az szonoki hídra deszkát szerezzünk és bekülgyük, s megcsináltassuk, minthogy penig az városul harmad része is elment immár az embernek, ki fejedelem jószágában, ki penig azhol magának nyugalmot, pihenést és fejének meg mara[dás] találhat. Az török adón kerülünk, s kótséget nem szerezhetünk, mellyel fejünket az pogánság ellen oltalmazhassuk, s mindpenig az sok ínség ellen valami könnyebbséget találhassunk, az adót is nem engette az város népe, hogy újebben felvessük, mert csak kettő-három az summát meg nem fizeti, ha az többi immár elment az városul, erre képest mi is, azkik még itthon marattunk, el akartunk menni, csak az üdőt vártuk, hogy kinyílik, mostan immár az tavaszi üdő eljött, és mi is I[ste]n kegyelméből meg akarván indulni, tettük hírré Bogdany urunk[na]k őkegyelmének. Ők[e]g[yel]me penig ezen megháborodván, szidalommal is némellyikünket illette, ebben penig egy embernek, kettőnek nincsen vétke. Hane[m] cselektünk és végesztük egész városul, mert eluntuk az sok adófizetést és pogánságnak summálását, mi azért okai ne legyünk, kegyelmes asszonyunk, hogy meg kelletik helünkből bontakoznunk, mert telyességgel elégtelenek vagyunk mind az summának befizetésére, s mindpenig az sok ínségnek és rabló hadak[na]k megelőzésére. Ha azért az terminus^{ad} nap, mellyet az pogánság vetett, elmúlik és némellyikünkre az török reánk jó, s elviszen, tehát odavész örökké és az tömlöczben rothad meg, és senki nem teszen róla. Ezzel I[ste]n éltesse na[gysá]godat jó egészségben. Datum in Aszalo, 30. Martii, anno 1644.^{ae}

Na[gysá]god[na]k örömet szolgálnak Aszalo városának lakosi

[2] [*a külzeten:*] Ultima Martii, 1644.^{af}
Az tekintetes és na[gysá]gos Bottyany Borbálának Szaláncz várában, nekünk kegyelmes asszonyunk[na]k hamarsággal adassék ez levelünk [*papírfelzetes levél-
záró pecsét*]

[5.]
FERENCZY JÁNOS LEVELE BATTHYÁNY BORBÁLÁHOZ
(Szikszó, 1644. április 16.)

[1] Alázatos szolgálatomat ajánlom na[gysá]godnak mint k[e]g[ye]lmes asszonyomnak, I[ste]ntől kívánom na[gysá]godnak kívánsági szerint való testi és lelki jókot megadatni bодogul.

Akarván voltaképpen az aszalajektól menni vígire, micsoda okok kinszeríteték őket, hogy az várost pusztán hatták, azért kik Szykszon vadnak, azokat egy házhoz öszvegyűjtettem volt, holott mint az na[gysá]god szeleinek munkája felől, s mind egyéb dolgokrul beszilgettem, az két szőlő még bizony meczetlen, kassay szőlőben is még egy darab, arra mégis őket reá vereték, az Tőke nevű szőlőre az vadasziek semmi okkal reá nem akarják menni, valameddig pénz nem lészen, melyhez képest na[gysá]god mennyire való pínzt köldhet, azzal ne kissék semmitis. Az szykszay hegyen valót egyszóval az aszalayek azt mivelni nem akarják, és így arra is pínzes munkás kívántatik. Okairt pedig, melleket számláljuk az aszalaiek, hogy kellett kibujdosniok, na[gysá]godnak az rendi szerint írásban köttem, na[gysá]god megértheti, felette csak kemény nyakas emberek, hollott egyszóval csak azt mernék mondani, hogy na[gysá]gtok ebben könnyöbbsíget nem rendel, ők nem hogy vissza Aszalora, de inkább még tovább bujdosnak, na[gysá]god bősségessebbe[n] értheti az ő levelekből. Bogdany Mihály miben esett volt, sok ember azt valotta, hogy csak maga keresetje volt, mert felette ittas volt pintzék között azon az napon, ha az szykszay főnemes emberek mellette nem törekedtek volna, súlyosabb esett volna az ő dolgá[n]. Többi között na[gysá]godat álláztatossan kérem, mint k[e]g[ye]lmes asszonyomot, azmint na[gysá]god k[e]g[ye]lmes akarattját offerált,⁴⁸ legyen segítséggel valami kevés zabbul, az kolcsárra bízván. Ezeknek utána I[ste]n na[gysá]godat tartson jó egészségbe[n]. Szykszon, die 16. Aprilis, anno 1644.⁴⁹

Na[gysá]godnak, még él alázatos szolgája Ferenczy János mp.

[2] [*a külzeten:*] Az tekintetes és na[gysá]gos gróf Bottyani Borbála asszonynak, az tekintetes és na[gysá]gos ghimesy gróf Forgath Sigmond uram[na]k őna[gysá]gának szerelmes házastársának etc., nekem k[e]g[y]elmes asszonyomnak adassék [*papírfelzertes levélzáró pecsét*]

[külön cédulán:] [3] Elpusztulásnak okai

Az tisztartónak való gazdálkodás szerint abrakot etc.

hogy ur[unk] őna[gysá]ga az taxa bort megvette, és az szántóföldeket tőlek elvette.

hogy szüretkor az törkely bort és hogy vám pínzt képtelenül vesznek rajtok.

hogy az tisztartók az ő régi bevött törvényekben háborgatják.

azkiknek úr[unk] őna[gysá]ga az szelejeket elbecsültette és annak az árát meg nem atta őna[gysá]ga.

foglalt boroknak az árát, hogy őna[gysá]lga nem fizetett.
mikor őna[gysá]lghoz valamiből supplicálnak,^{ai} csak meg sem hallgattya
őna[gysá]lga őket könyörgésekben.
az töröknék iszonyú summálással.
az sok hatalmasoknak pusztítások, még el nem mentek volt ki városbul, hogy
az pintzéket feltörték.

*

[6.]

AZ ASZALÓIAK LEVELE BATTHYÁNY BORBÁLÁHOZ

(Szikszó, 1644. április 16.)

[1] Minden javaival I[ste]n na[gysá]lgtokat álgya meg bőségesen.
Ferenczi János urunk aláérkezvén Szikszóra, jelente ő[k]e[gy]l[vel]me, hogy
na[gysá]lgod parancsolatýából tudná meg, hogy mi az oka, hogy pusztán hat-
tuk helünkét és városunkat, melyet voltaképpen megjelenthetünk. Eggyik oka
az, hogy valamiben urunk őna[gysá]lgának boldog emlékezetű elei és szülei
bennünket megtartottak, semmi törvényünkben na[gysá]lgtok meg nem tart,
képtelen és szokatlan terhes dolgot szerez reánk, mert tisztartóját mivelünk
tartattya, bele kerül minékünk, szegény hódolt emberek[ne]k többen kétszáz
magyari forintnál, az summánk[na]k eggyik részét befizethetnék vele. 2dik
oka az, hogy urunk őna[gysá]lga maga kinszerített bennünket az megtaxálás-
ra,^{aj} melyre pecsétés levelet adott, földéit őna[gysá]lga kezünkben engette, ma-
gunk számára megszántottuk, némelykünk bevetette, azonban őna[gysá]lga,
nem tuggyuk ki tanácsából, az taxa bort megvette őna[gysá]lga nagy szívünk
fájdalmára rajtunk, s az földeket is elvette tülünk. 3dik oka az, hogy az borun-
kat na[gysá]lgtok elfoglallya, kinek aggyák meg az árrát, kinek nem, annak is
penig fél szerint való árrát, minden jó borainkat na[gysá]lgtok elveszi tülünk,
és soha boráros nem jó közinkben, mivel hogy csak az lőréje marad nálunk.
4dik oka pusztulásunk[na]k az, hogy a törköly bor és hegyvám pénz képtelen
és szertelen rajtunk, nem úgy veszik, mint urunk őna[gysá]lga atya idejében.
Aratáskor is penig kenyeret, lőret elegendendőt attanak, mikor őna[gysá]lga
számára arattunk. Urunk őna[gysá]lgával megegyeztünk, hogy csak az Cassaj
szőlőt megmívellyük városul, s Bogdany Mihály urunk az Rosas szőlőt is meg
akarja míveltetni velünk, tavaly is az török adó kedvéért az na[gysá]lgod
pénzes szőlőt megmíveltük, azkire erőnk lehetett, hogy fejünket megmen-
csük azzal az pénzzel, és az fizetésünk[ne]k némely része most is oda vagyon.
5dik oka az, na[gysá]lgtok az szegény jobbágyok[na]k, ha jó helen vagyó[n]
szőlejek, megböcsülteti, s az árrát meg nem fizeti. 6dik oka az, hogy na[gy]-
sá]lgtok udvarában, s kívül is szabad nemes emberek[ne]k tartýák némellyek
magokat, ha hatalmasok, jövők és menők ránk szállnak, szer kenyeret, tyukot,
abrákot nem adnak, csak az nehánka jobbágy, ha kinszeríttyük és kérünk
rajtok, na[gysá]lgtok kiveszi kezünkbul, magunk penig nem győzzük el az sok

hatalmasokat. 7dik oka az, hogy bordezmakor is a na[gysá]gtok elei idejében csak harmadnapig tartották az bírák az dezmásokat, annakutánna az hegyvám pénzül éltenek, mostan penig mind mennyi szolgálja na[gysá]gtok[na]k az dezmára, szüetre alájű, s valamеддиг itt vadnak, mivelünk, szegény fogyatkozott emberekkel tartattya na[gysá]gtok eledellel, lovokot szénával és abrakkal. Minden esztendőben áratton árad reánk az na[gysá]gtok ínsége, szintén úgy akar na[gysá]gtok velünk bánni, mint az hódolatlan jobbágyival. Úgy vagyон, na[gysá]gos asszonyunk, az török summája nagy rajtunk, mert most is flor. 60 és 25 szál hídnak való tiszafa deszkát kérnek rajtunk, mindazonáltal mi az török[ne]k kedvét keresnénk vagy egyképpen, vagy másképpen, csak az na[gysá]gtok sok szokatlan dolga és az sok unalmas jövő-menő katonák mind háborúban, s mind békességes üdőben ne bántogatna és ne fogyatna bennünket, eluntuk tellyességgel, mert na[gysá]gtok, ha valamely szívünk fájdalmárul panaszolkodunk, soha nem hallgattya meg, és jó válasszal nem bocsát bennünket, elepettünk az szokatlan újabb-újabb dolgok miatt. Az igaz dezmat is megadgyuk, na[gysá]gtok [l] foglalt bort adunk, penyes bort adunk, így eszserint az török[ne]k nem tudunk sokszor mivel hódolni, mert minden borainkat eltakarja na[gysá]gtok. Azért na[gysá]gtok ez ellen talállyon orvosságot, mert ha meg nem orvostollya na[gysá]gtok, mibennünk bizony számos megyen haza, nem gondolunk mind ennyi kárunkkal és szőlőörökséginkkel, mert tellyességgel eluntuk az sok ínséget viselni. I[ste]n éltesse na[gysá]gtokat sokáig jó egészségben. In Szikszó, 16. April[is], anno 1644.^{ak}

Na[gysá]gtoktul jó választ várnak

Aszalaj lakosok

[2] *[a külzetén:]* Az tekintetes és na[gysá]gos Bottyani Borbálának, ghymesí gróf Forgacz Sygmond urunk őna[gysá]gának kedves házastársának *[papírfelzetes levélzáró pecsét]*

^a *Vitézlő Otrókocsy Mátyás szolgabíránk és Boda György esküdt ülnököünk az ugyan-
itteni többi bíránk közül felkelvén a tekintetünk elé az alább írt tanúsítványokat és az
általuk oldallagos módon a méltóságos gimesi Forgách Zsigmond gróf úrnak, ezen Borsod
vármegyének főispánjának, valamint ő császári és királyi felsége tanácsosának és kamará-
sának stb., a tekintetes és nagyságos zalai Barkóczy László úr, az előbb mondott legszent-
tebb császári felség kassai végvára főkapitánya stb. ellen és ellenében elvégzett tanúkihall-
gatásokat az ország köztförvényében erről kimondott esküjük legerősebb szentsége alatt
egybehangzóan írásban bemutatva jelentettek előttünk ilyen tartalommal.* – ^b *Az 1640.
esztendőben, februárnak 24. napján, Aszaló mezővárosban* – ^c *szóbeli megbízásából* –
^d *kapcsolt* – ^e *oldallagos bizonyításoknak összegyűjtésére* – ^f *hatalmaskodás feltárása* –
^g *kérdőpontoknak tartalma* – ^h *és legelőször a deutronnak, vagyis a kérdőpontoknak,
amelyekről tudniülük a legközlelbb megnevezett tanúk vizsgálva voltak, a sora ez lenne* –
ⁱ *A tanúsításnak pedig, vagyis a tanúk előbb írt módon történt kivizsgálásának a szóbeli
tartalma ilyen lenne.* – ^j *első tanú* – ^k *körülbelül 50 esztendő* – ^l *pontra* – ^m *összességében* –
ⁿ *kiterjedne* – ^o *ugyanazt mondja, amit az első tanú* – ^p *tudja* – ^q *vall* – ^r *ugyanazt mondja* –

^stúrte – ^tmásként – ^uugyanazt mondja, ahogy a fentebbi tanúk – ^vkiterjed – ^wjelentvén –
^xAmely tanúbizonyyságról stb. kér levelet. Kiadatott. – ^yVégeztetett Aszalón, július 14-én,
 az 1641. esztendőben. – ^zA mágnások és nemesek, végül az egész Borsod vármegye méltó-
 ságos, nagyságos és nemzeti urainak, támogató és bosszánk legkegyelmesebb és legbizodal-
 masabb uraknak. – ^{aa}1641. július 17. napján Borsod vármegyének a szendrői közgyűlé-
 sében a jelen levél bemutatott. Szirmay Péter saját kezével – ^{ab}megváltást fizettek –
^{ac}összességben – ^{ad}határ – ^{ae}Kelt Aszalón, március 30-án, az 1644. esztendőben. – ^{af}Márci-
 us utolsó napján, 1644. – ^{ag}tanúsított – ^{ah}Szikszón, április 16. napján, az 1644. esztén-
 dőben. – ^{ai}könyörögnek – ^{aj}megadózásra – ^{ak}Szikszón, április 16-án, az 1644. esztendő-
 ben.

Jelzetek: [1.] MNL BAZML IV.501.a. (Borsod vármegye nemesi közgyűlésé-
 nek jegyzőkönyvei) 6. köt., pp. 128–137.; [2.] MNL BAZML IV.501.b. (Bor-
 sod vármegye nemesi közgyűlésének iratai, Közgyűlési iratok) III. II. 5. f. 15.;
 [3.] MNL BAZML IV.501.b. II. I. 6. p. 27., szövegkiadása: Bodnár Tamás,
 Tóth Péter, *Borsod vármegye adózása a török korban*, Miskolc, Borsod-Abaúj-
 Zemplén Megyei Levéltár, 2005 (Borsodi Levéltári Füzetek, 44), 181.; [4.]
 MNL OL P1314 (Batthyány család körmendi levéltára, Missiles) No 1059. pp.
 1–2.; [5.] MNL OL P1314 No 13780. pp. 1–3.; MNL OL P1314 No 1060. pp.
 1–2.

közlő: Bodnár Tamás

* * *

III. FERDINÁND PARANCSLEVELE GÖRGŐ MEZŐVÁROSI CÍMÉRŐL ÉS VÁSÁRTARTÁSI JOGÁRÓL (Ebersdorf, 1655. augusztus 7.)

A szászvári uradalom földesuraként az 1654 októberében megöreggyült Csáky Lászlóné, Batthyhány Magdolna kérvényezte III. Ferdinánd királyi kancelláriáján Görgő mezővárossá nyilvánítását és ezzel együtt évente öt görgei vásár tartását. Az 1655 nyarán nyílt parancsban megadott kiváltság nem egyenlő az ünnepélyes formában kibocsátott kiváltságlevéllel, ezt bizonyára már nem szerkeszthették meg, miután az költséggel járt volna a kérvényezőnek (kiváltságoltnak). Valójában görgei vásárookra egyelőre nincs adatunk, és a mezővárosi rang is hamarosan feledésbe merült, ennek oka, hogy a következő évtizedek nem kedvezhettek sem a falu, sem az uradalom felemelkedésének: Görgőt 1679-től megosztották, egy része maradt a szászvári uradalomban, másik része a kassai konviktus birtoka lett.

[397] Creatio in oppidum possessionis Görgö & nundiales eiusdem
ad instantiam generosae ac magni[fi]cae comitissae Bottiani
sp[ectabilis & magni[fi]ci comitis Ladislai Chiaky relictæ viduæ

[398] Nos, Ferdinandus tertius etc. memorie commendamus tenore praesentiu[m] significantes quibus expedit univer[sis], quod nos cum ad humillima[m] supplicationem generosae ac magni[fi]cae d[omi]nae comitissae Magdalenae Bottiani, sp[ectabilis et magni[fi]ci quond[am] comitis Ladislai Chiaky, alias iudicis curiae n[ost]rae regiae relictæ viduæ pro parte p[ro]vidorum iudicis jurator[um] ac totius communit[at]is villae seu pos[ses]sionis illius Görgö nuncuptae, ut in comit[at]u Thornen[si] existen[tis] h[ab]itae n[ost]rae p[ro]p[ter]ea facta[m] m[ag]ist[er]at[us]i tum vero pro utilitate et commodo dicti regni n[ost]ri Hung[ari]ae sed et praefatoru[m] incolarum, atque inhabitator[um] p[rae]dictae villae seu pos[ses]sionis Görgö, illud ex speciali gra[tia] et clementia n[ost]ra regia annuendum et concedendum duximus, ut dicta possessio Görgö, a modo imposter[um] futuris ac perpetuis semper temporib[us], non solu[m] oppidi nomine assert[ur], intituletur atque insignetur ver[um] etia[m] in eodem oppido quinae nundinae liberae seu fora annua libera, unae quidem in Sancti Pauli primi eremitaе, alterae Sancti Gregor[i]i papae, tertiae Sancti Stephani regis, quartae Sancti Emerici ducis, quintae Dominica secunda post Pentecosten seu Do[m]nica prima post festu[m] S[anctis]simae Trinit[at]is festivitatib[us] aliisq[ue] diebus ipsas festivitat[es] p[rae]cedentibus & immediate subsequentibus, ad id necessariis aptis & sufficientibus omni anno, foru[m] item hebdomadale singulis septimanis feria tertia, omnino sub iisdem libertatib[us], & praerogativis, quibus nundinae liberae, seu fora annua, ac etia[m] hebdomadalia libera aliar[um] civit[at]u[m] n[ost]rarum oppidoru[m] aut villaru[m] celebrantur in praescripta pos[ses]sione Görgö

perpetuo celebrari possint ac valeant. Imo concedimus annuimus nominamus et intitulamus praesentiu[m] per vigorem. Absque tamen p[rae]judicio nundinar[um] seu foror[um] annualiu[m], sed et hebdomadaliu[m] liberoru[m] alioru[m] quorumcunq[ue] locor[um] circumvicinoru[m]. Quocirca vos omnes et singulos mercatores et institute forenses et viatores quoslibet har[um] serie assecuramus affidamus et certificamus, quatenus ad p[rae]dictas nundinas, seu fora annualia ac etia[m] hebdomadalia libera per nos in p[rae]dicta pos[sess]ione Görgö, modo p[rae]misso perpetuo celebrari com[m]issa et concessa cu[m] o[mn]ib[us] mercantiis, rebusq[ue] et bonis vestris libere, secure & absq[ue] omni pavore, seu formidine personaru[m] reru[m]q[ue] et mercantiaru[m] vestraru[m] veniatis, p[ro]peretis et accedatis, peractisq[ue] ibi negotiationibus vestris omnibus, item ad p[ro]pria aut quae malueritis loca redeatis, salvis semper personis atq[ue] rebus vestris, sub n[ost]ra protectione et tutela speciali permanentibus. Et hoc volumus per fora et alia loca publica ubiq[ue] palam facere proclamari. P[rae]sentes autem quas secreto sigillo n[ost]ro, quo ut [399] rex Hung[ar]iae utimur communiri fecimus, post eraum lectura[m] iterum reddi volumus & jubemus praesentanti. Datum in castro n[ost]ro Eberstorff, die septima mensis Augusti, anno D[omi]ni millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto, regnorum n[ost]rarum etc.

*

[397] *Görgö helység mezővárossá tétele és vásárai
nemzetes és nagyságos Batthyány grófné,
tekintetes és nagyságos Csáky László gróf megmaradt özvegyének a kérelmére*

[398] *Mi, harmadik Ferdinánd stb. emlékeztetül ajánljuk a jelen oklevelünk tartalmával, jelezván mindazoknak, akikhez eljut, hogy mi egyrészt nemzetes és nagyságos grófné asszonyoknak, Batthyány Magdolnának, a tekintetes és nagyságos néhai gróf Csáky László, királyi udvarunk bírāja hátrahagyott özvegyének a Görgö nevezetű és Torna vármegyében fekvő falu, vagyis helység előrelátó birójának, esküdteinek és egész közösségének az érdekében abból a célból felségünk elé terjesztett alázatos kérelmére, részint pedig a mondott országunk, Magyarország, de az előbb mondott Görgö falu vagyis helység említett lakosainak és lakóinak is haszna és előmenetele érdekében, különös királyi kegyünkéből és kegyelmünkéből méltóztattunk engedélyezni és megengedni, hogy a mondott Görgö helység mostantól kezdve mindig a jövődő örök időkben, nemcsak a mezőváros nevet viselve, annak nevezetessége, címezetessége és jelöltsége, hanem ebben a mezővárosban öt szabad vásárok, vagyis évi szabad sokadalmak, mégpedig először első remete Szent Pál, a második Szent Gergely pápa, a harmadik Szent István király, a negyedik Szent Imre herceg ünnepén, az ötödik a pünkösd utáni második vasárnap, vagyis a legszentebb Háromság ünnepe utáni első vasárnap, és az ezeket az ünnepeket közvetlenül megelőző és követő, arra szükséges, alkalmas és elegendő napokon minden esztendőben, továbbá minden bétén kedden beti piacokat tartsanak és tarthassanak olyan szabadságok és előjogok alatt, amilyenekkel a szabad vásárok, vagyis esztendei sokadalmak és a beti szabad piacok is más városaink,*

mezővárosaink és falvaink módjára tartatnak, az előbb írt Görgő helységünkben is örökre szólon tartassanak és tartathassanak. Sőt, megengedjük, engedélyezzük, megnevezzük és címezzük a jelen oklevelünk érvénye által, a körben lévő más helyek vásárainak, vagyis esztendei sokadalmainak, és szabad heti piacaiknak a jogsérelme nélkül. Erre nézve titeket, az összes és minden egyes kereskedőt és vásári kalmárt és bárki utazót ezen oklevelünk rendjében biztosítunk, biztossá teszünk és megnyugtattunk, hogy az előbb mondott vásárokra, vagyis esztendei sokadalmakra és a szabad heti piacokra is, amelyeket mi, az előbb mondott Görgő helységben az előre bocsátott módon örökre szólon megtartani engedtünk és engedélyeztünk, minden portékáitokkal, árucikkeitekkel és jószágaitokkal szabaddon, biztonságosan és személyetek, portékáitok feltése és félelme nélkül menjete, járjatok és utazzatok, és elvégezvén ott minden kereskedésedeteket, a saját lakóhelyeitekre, vagy ahová inkább akartok, visszatérjete, mindig szabad lévén személyetekben és dolgaitokban a mi védelmünk és különös oltalmunk alatt megmaradván. És azt akarjuk, hogy a vásárokon és más közhelyeken mindenütt hozzáuk nyilvánosságra és kiáltsák ki ezt. A jelen oklevelet pedig, amelyet titkos pecsétünkkel, melyet mint [399] Magyarország királya használunk, adattuk ki, megparancsoljuk, hogy elolvasása után akarjuk stb. adjátok vissza a bemutatónak. Kelt Ebersdorf várunkban, augusztus hónapnak hetedik napján, az Úr ezerhatszázötvenötödik esztendejében, uralkodásunknak pedig stb.

Jelzete: MNL OL A 57 (Libri regii) Tom. 11. pp. 397–399.

közli: Koleszár Krisztián és Tóth Péter; fordította: Tóth Péter

* * *

KOMJÁTHY ZSIGMOND VAGYONLELTÁRA

(1670. szeptember 19.)

Alighanem kevesebbet tudnánk a kuriális kismesek javairól, ha némeheké nem kerül a kincstár látókörébe az 1670-es évek tömeges konfiskálási kapcsán. A Torna vármegye életében mindvégig jelentős szerepet játszó Komjáthy család feje, az alispáni tisztet betöltő Komjáthy Zsigmond birtokait és ingóságait is érintette az elkobzás. A Komjátiban található szerény nemesi udvarház mint birtokközpont leírása a legrészletesebb, de faszervezetű kúriával bírt a család az abauji Korlátan is, valamint egy régi kőházzal Jászón. Fontos bevételt jelentetett a Bódvára épült kétkömvű, öt törővel rendelkező malom, illetve a számos szőlő (pincékkel). A gazdálkodás kivételes részleteire világít rá a Komjáti mellett leírt dinnyéskert, valamint az udvarház majorságánál leltárba vett négy pulyka (india).

[7] Anno 1670. die 19. Septembris confiscatio sive occupatio bonoru[m] egr[egü] ac nobilis Sigismun[di] Komiat senioris vice comitis co[m]it[us] Tornen[sis] tam mobiliu[m], quam immobiliu[m] pro parte suae majestatis secundu[m] inventariu[m] facta etc.^a

Primo.^b Vagyon Komiat nevű faluba[n] egy nemes curia az falu végén, az Boldva vize mellett, környös-körül fapalánkkal kerített, fából épült alsó és felső házak oldalkamarákkal és pitvarokkal. Kerülötte az felháznak deszkás folyosók, az alsó házon három üvegablak, rostélyosok, felső háznak nagy üvegablakja rostélyos, mely házban vagyon két asztal, egyike festett fiókos és pléhes, egy hosszú festett karszék, egy festett kis karszék, három darab festett fogas ráma, kályhát kívül fűtő kemence, két ágy, egy általag eczetágy, két kőso, festett pléhes ajtaja, az kamarán is zöld pléhes ajtó, egy hosszú paraszt-asztal, egy borsórló, két pinczetok, egyikben hat üvegpalasz, másodikja üres, az ház padgyán tíz koszoró fokhagyma, három szapu vereshagyma, egy káposztagyáló késestől, az alsó házban sütőkemence, fazek- és táltartó armáriu[m] egy. Két vasrost, három vasnyárs, két középszőrő rézfazek, egy lábas vasserpenyű, egy szapuló üstke, egy pálenkafőző rézfazek, sőtörő mozsár vas törőjével együtt, az sütő ház kamarájában kassai kád. Két sütőtekenő, három szita és egy rosta, tizenkét fatál, huszonkét fatányér. Ezen curiának leveles kapuja kétfele nyíló, jobb kéz felől egy oldalkamara, kiben vagyon egy deszkás szuszék, egy fonott-tapasztott kas, két kassai kád, két hosszú fejír karszék, egy hosszú táblaasztal. Ezen kamarának az végiben két lóistállók, bal kéz felől, az kapu mellett öreg oldalkamara, kiben vagyon három kas búzatartó, két fürdőkád, három vasborona, s egyéb üres hordók.

[8] Az udvar kerítésében tizenegy köpű méh. Egy vasas szekér, három szekeres szürke ló. Az csűrös kertre nyíló leveles kapu, vagyon egy nagy öreg zendeles csűr két öreg fiókjával, kiben vagyon huszonkét kévéjével harmincöt kalangya buza és man[ipuli]^c 53 árpa vagyon per man[ipulos] 16 cr[uces] No

27.^d Zab eod[em] modo^e [per] man[ipulos] 13 cr[uces] 14. Tavali széna egyik csűrben három szekerre való.

Secundo.^f Vagyon az Boldva vizén alólcsapó malom két kőre és öt külyüre.

3tio.^g Ezen curiához szántóföldek vadnak két nyomásra ad cub[ulos] No 80.^h Rét No hét darab. Negyven szekerre való, melyeket de factoⁱ kaszáltnak.

Coloni et inquilini in eadem poss[essione]j

Tott Antal sellér, fia 2, leánya 5, ökertinaja 4, tehene 1.

Marusi Mihály sell[ér], lova 1, tehene 1.

Kovacz János sell[ér], fia 1, ökörbornya 2, tehene 1.

Kovacz Istvá[n] sell[ér], mostani ott való ispán, tehene 1.

Radaczi András sell[ér], leánya 1, tehene 1.

Kiss Pál puszta házhelye, mellyen káposztás kert vagyon.

Item az falu megett egy dinnyés kert.

Ezen falu határán öt hordó bor termő szőlő, mellyen mostan igen keves termés vagyon.

Az szőlő aljban egy boltos pincze, szőlőházzal együtt.

Az szeglegeti szőlőhegyen vagyon egy darab szőlő jaszaj ispitalj szőlő vocata continet vasa vini No 10,^k mely most fel szerint, va[n] az szőlő tetejiben egy padlott pincze.

Az szeni hegyen, az szeglegeti határ mellett, darab szőlő Pap szőlő vocata. Tizenkét bor termő. Mostan fel szerint termett.

Item^l vagyon szenen sellér Mihály bíró nevű, fia 3, lova No 2, tehene 1.

[9] In posses[sione] Borsova coloni et inquilini No 14^m

Farkas János és Mihály job[bágy], fia 1, ökre 8, tehene 3, juhái és kecskéi és sertésmarhái No 24.

Öregbik Farkas János job[bágy], fia 3, ökre 8, juha és kecskéje 21.

Farkas Péter öccsével, job[bágy], fia 2, ökre 6, juha 10

Adam Péter job[bágy], fia 2, ökre 2, lova 2.

Rakoczej Demeter job[bágy], fia 6, ökre 2, tehene 2.

Farkas Benedek és Ge[or]gy job[bágy], fia 1, ökre 6, juhái 20.

Orbanj Georgy job[bágy], fia 2, ökre 6, tehene 2.

Bassi Albert job[bágy], fia 2, ökre 6, tehene 2.

Farkas Gyurka sellé[r], ökertinó 4.

Gergeli nevű jobbágy], öcze János, ökre 6.

Ezenkívül vagyon sellér négy, N. N. etc.

In co[m]it[at]u Abaujvarinen[si] colon[us] in posses[sione] Pamlinjⁿ
Párlágh András, fia 1, ökre 4, juhái és tehene.

Item Korlaton egy nemes curia, fábul épült. Sövénypalánkja tapasztott, egy ház pitvarostol és két kamarája napkelet felől az felső végén, az ház alatt egy beszakadt pincze. Item vagyon két sellér, Meszaros György, másik sellér N. N.

Ezen promontoriomon^o vagyon négy darab szőlő.

Első Varga szőlő vocata.

Másik Detki szőlő vocata.

Harmadik és negyedik Ketleanj Szegh vocata. Negyven hordó bor termők mindenestül.

Felső Szenden vagyon két pusztahely cu[m] omnib[us] pertine[ntiis].^p

[10] In comitatu Tornensi in posses[sione] Szénn colon[us]^q
Christoph Mihály, fia 2, lova is 2.

Komiat i háznál való majorság

Sertésmarha öreg vagyon	No 5
Apró sűdő	No 35
Lúd szám szerint	No 12
Indiák	No 4
Tyúk valami néhány etc.	

Item Jaszon vagyon egy nagy öreg kőház, kinek kapuközi egészen bolthajtásos. Jobb kézre nyíló pitvara, konyhája egy öreg ház. Item egy bolt, két üvegablak, rostélyos. Az kapuközt bal kézre nyíló bolt és egy üres pincze, felette szép öreg fehér ház, azon házból jobb kézre nyíló bolt, az ház végiben vagyon más kisház fábul, pitvarostol, ezen házak peniglen pusztá állapottal, vadnak gyümölcsös kerti. Item vagyon egy pusztá majorhely, az felső végén az városnak, kertjével együtt. Item egy tóskert, szántóföldek és rétek, ad cub[ulos] No 30. Item szénatermő rétek in cur[rus] No 6.^r

Balthasar Horváth tricesimator^s mp. [pecsét]

^aAz 1670. esztendőben, szeptembernek 19. napján elkobzása vagyis elfoglalása vitézlő és nemes idősebb Komjáthy Zsigmond, Torna vármegye alispánja mind ingó, mind ingatlan jószágainak őfelsége részére leltár szerint elvégezve stb. – ^bElőször. – ^ckéve – ^d16 kévével szám szerint 27 kereszt – ^eugyanolyan módon – ^fMásodszor. – ^gHarmadszor. – ^hszám szerint 80 köbölre – ⁱténylegesen – ^jjobbágyságok és zsellérek ugyanabban a helységben – ^knevezetű tartalma szám szerint 10 hordó bort – ^ltovábbá – ^mjobbágyságok és zsellérek Borzóna helységben szám szerint 14 – ⁿAbauj vármegyében, jobbágyság Pamlény helységben – ^oszőlőhegyen – ^pösszes tartozékaival – ^qTorna vármegyében, jobbágyság Szin helységben – ^rszám szerint 6 szekérre – ^sharmincados

Jelzete: MNL OL E 156.a. Fasc. 16. No 16. pp. 7–10. (ugyanitt másolata: pp. 1–6.)

közli: Koleszár Krisztián

TORNA VÁRMEGYE
LEVELE A SZOMSZÉDOS VÁRMEGYÉKHEZ
A HELYTARTÓTANÁCS CIGÁNYOKKAL
KAPCSOLATOS RENDELKEZÉSEI ELLEN

(Torna, 1762. január 12. – Kassa, 1762. február 3.)

A kisebb-nagyobb cigány csoportoknak az elsősorban Erdély és a román fejedelemségek felől, de a Balkánról is való beszívargása következtében, amit csak tetézett a Nyugat-Európából való visszaszorításuk (szintik vagy német cigányok), a XVIII. század közepére megjelent Magyarországon a „cigánykérdés,” amit a felvilágosult abszolutista kormányzat a Helytartótanácson keresztül 1757-től kezdve rendeletekkel akart megoldani. E rendeleteknek a célja a cigány életmód teljes átalakítása volt: a vándorlás megszüntetése, a letelepedés kikényszerítése, a paraszti munkák végzésére való kötelezés, a dögbűvés tiltása, a gyerekek mesterségre tanítása és hasonlók. A gyakorlati rendelkezések mellett néha szimbolikusak is megjelentek: ilyen volt például az 1761. decemberében kiadott rendeletben a „cigány” népnév eltörlése és helyette az „újmagyar,” „újparaszt” vagy „újlakos” alkalmazásának előírása (mivel a kormányzat álláspontja szerint a „cigány” szó annyi negatív tartalmat szivott magába az idők során, hogy már leginkább sértésnek számított). A rendeletek végrehajtása egyébként a vármegyék és a földesurak feladata volt. Érdekes módon Torna vármegye közönségét (a vélelmezett költségek mellett) éppen ez a rendelet háborította fel, olyannyira, hogy elhatározta: panasszal él a Helytartótanácsnál miatta, a szomszéd vármegyéket pedig felkérte ennek a panasznak a támogatására. Abaúj vármegyétől választ is kapott, valószínűleg Borsodtól is, de ezt nem ismerjük, csak két, nem egészen egyforma fogalmazványát. A többi szomszéd (Gömör és Szepes) válasza, ha volt egyáltalán, egyelőre szintén nem ismert. Az alábbiakban ezt a levelezést közzéljük.

[1.]

TORNA VÁRMEGYE LEVELE A SZOMSZÉDOS VÁRMEGYÉKHEZ
(Torna, 1762. január 12.)

[1r] Excell[entissi]mi, ill[ust]r[issi]mi, re[vere]ndissimi, sp[ectabi]les ac mag[ni]fici, perill[ustres], item gl[ori]osi et egregii d[omi]ni, fratres, amici & vicini nobis obs[ervandissi]mi, colendissimi!^a

A mely fölséges királyi helytartó consilium^b kegyes intimatumát^c vettük most legközelebb az cigány nemzetnek regulatiója^d végett, reménylünk, hogy az már nagyságtokhoz, kigyelmetekhez is elérkezett. És noha ugyan a' kereszténység azt hozná magával, hogy őket kivált a' hit dolgába az igaz útra vezérteni igyekeznénk, mindazonáltal, minthogy a' közben járó dolgok, a' mellyeket a' felséges consilium annak végbe vitelére méltóztatik feltenni, nem csak nemessi szabadságunkkal ellenkezni, de szegény magyar nemzetünknek ki-mondhatatlan nagy gyalázattyára látszanak czélozni, mert hogy mi a' mi csekély javacskaínkat, a' mellyekkel nekünk a' nemessi fő szabadságunk szerint telyes tetszéssünk szerint lehet élnünk, valakinek akarattaink ellen kintelenek

legyünk odaadni: úgy tetszik, hogy az a' Tripartitumnak^e első részibe levő kilenczedik titulussal^f sem egyezik meg – de hogy megint az a' nemzet, a' ki más, külső, felséges asszonyunk országiba is nem szennyvedtetik, hanem majdnem világ kezdetitől fogvást mindenkor mintegy gyalázatosnak és megvetettnek tartatik és mindenütt üldöztetik, a' mi szegény nyomorgó és portiót^g fizető embereinkkel, és még jövődőben talán magunkkal is egyenlő tekintetbe hozódgyon, az már éppen szennyvedhetetlen. De másképpen is, azt a' heverő és henyélő népet, a' ki mindenkor az árnyékokat kedveli, kivált szántásra és vetésre, de főképpen aratásra fogni és reá szoktatni természet szerint csaknem lehetetlennek tetszik: azért mi azt tettük fel magunkba, hogy [1v] az iránt a' fölséges királyi tanácsot levelünk által alázatosan megtanállyuk, és egyszersmind kérjük, hogy azon őfelsége szándékát túlünk méltóztassék elfordítani. Mellyet minek előtte elkövetnénk, kívántuk azt szomszédságba nagyságtokkal, kigy[e][me]tekkel is közleni, hogy ha helyesnek fogják ítélni, méltóztassanak abba magok is velünk egyetérteni és minket iránta tudóssítani.

In reliquo prae[at]t[ac]tas d[omi]na[t]iones v[est]ras ad vota cupita diutissime salvas & incolumes vivere ac vigere comprecantes, fraternisq[ue] affectibus comendati persistimus. Datum ex g[ene]rali congreg[atione] n[ost]ra die duodecima mensis Januarii, a[n]no millesimo septingentesimo sexagesimo secundo, in oppido Thorna celebr[ata].

Prae[at]t[ac]tarum dominationum vestrarum fratres, amici & vicini, ad serviendum paratissimi, obligatissimi

u[nive]rsitas co[m]m[un]itas Thornensis^h

[címzés az irat hátán:] Excellentissimis, ill[ust]r[iss]imis, re[vere]ndissimis, spectabilibus ac magnificis, perillustribus, item ac g[ene]rosis dominis N. N. supremo & vice comitibus, iudicium et jurassoribus, toti deniq[ue] universitati dominorum praelatorum, baronum, magnatum et nobilium i[n]c[ly]ti comitatus Borsodiensis (t[itu]lis) dominis, fratribus, amicis & vicinis nobis colendissimis, observandissimis | Miskolcz ex officioⁱ [levélzáró pecsét]

*

[2.]

BORSOD VÁRMEGYE VÁLASZA TORNA VÁRMEGYÉNEK
(Miskolc, 1762. január 29.)

Az cigányok regulatiójára költ felséges helytartótanács intimatuma némely czikkelyei iránt való elmélkedéseket n[a]lg[yság]tok[na]k, kigy[el]mete[k][ne]k illendő tisztelettel értettük. Mely dologban mi vagy illetlenséget, avagy törvényteleniséget nem látunk, annyival is inkább, hogy ezen gyalázatos cigány névnek eltörlésével nem parancsoltatik, hogy magyaroknak neveztessék, hanem hívattasson a' mi értelmünk szerint mindenik az apjárul reá szállott vezetőknéven. Nemkülönben az földes urakat is az magok jószágaiban azoknak

befogadásokra kényszeríteni a' f[ölséges] consiliu[m] nem kívánja, hane[m] egyedül az ollyatén földes urakat, akik önként befogadják, vagy máris szárnyok alatt tartják, inti arra, hogy ezen nemzetség között elhatalmazott és majdnem természetű változott tolvajsággal való élésnek, az szabad járásnak- kelésnek eltilalmaztatása által legkönnyebben leendő eltávoztatására őket házaknak építésére, földnek művelésére és tanult mesterségeknek folytatására kényszerítsék, segítsék, és az árnyékos sátorokban való heveréstől elszoktatván, élelmeknek kétkézi munkájok által való keresésére az országnak nagy hasznával kintelenítsék. Ez pedig tartozásképpen egy földes úrnak sem imponáltatik arra, ha önnön akaratja nem accedál,^k ne[m] is köteleztethetik.

Nosmet in reliquo fraternis prae[at]ta[cta]r[um] d[omi]na[tio]nu[m] vestrar[um] affectibus commendamus jugi propensione perseveraturi. Datum e g[ene]rali congrega[tio]ne nostra die 29^{aa} mensis Januarii, a[nn]o 1762. in oppido Miskolcz continuative celebrata.

Prae[at]ta[cta]r[um] d[omi]na[tio]nu[m] v[est]rar[um] fratres, amici & vicini ad serviendu[m] parati[ssim]i

u[nive]rsitas co[m]m[un]it[at]us Borsodiensis^l

*

[előbbi irat fogalmazványa:]

Excell[entissim]i, illustrissim, reverendissim &c.^m

Hozzánk bocsájtott nagyságtok, kigyelmetek cigányok rendben szedésé végett költ fölséges helytartó tanács intumatumának némely czikkellyei iránt magok elmékedéseit vélünk közlő atyafiságos szomszédságos levelit illendő tisztelettel vévén, kívánt válaszul jelentyük, hogy mi azon parancsolatban semminemő illetlenséget, avagy törvénytelséget nem látunk, sőt abban foglalt rendelkezéseket igen helyeseknek, hasznosoknak tartjuk, mert hogy őket cigányoknak nevezni tiltya az fölséges helytartó tanács azért magyaroknak nevezni nem akarja, hanem e mi vélekedésünk szerint, hogy ezen gyalázatos nevek eltöröltessék, mindegyiket apjáról származott néven hívni kívánnya, nem is akarja az földes urakat említett nemzetségből maguk jószágai- ban való befogadására kényszeríteni, hanem hogy azok, kik vagy kívánnának némellyeket közülek befogadni, vagy pediglen máris jurisdictiójuk, s protecti- ójukⁿ alatt vannak, azokat házaknak csinálására, földek művelésére vagy olly- tin mesterségnek, melyet tudnak, üzésére nem csak kényszerítsék, hanem segítsék is, hogy így ezen lopásból, s másoknak kártételekből éli szokott nem- zetség az árnyékoknak kedvelésitől elszoktatván, élelménynek keze munkájá- val való kereséssire az országnak nagy hasznával kintelenétecsék.

In reliquo prae[at]ta[cta]s d[omi]na[tio]nes vestras ad vota propria diu sal- vas et incolumes vivere exoptantes, nosmet amicis favoribus commendamus ac jugiter persistimus.^o Datum ex g[ene]rali cong[regatio]ne nostra die 29. Januarii, 1762. in oppido Miskolcz continuative celebrata.

Prae[at]ta[cta]r[um] d[omi]na[t]i[on]u[m] v[est]rar[um] fratres, amici & vicini ad serviendum paratissimi

universitas co[m]i[t]a[tus] Borsod[iensis]

I[n]clyto co[m]i[t]a[tui] Tornensi

*

[3.]

ABAÚJ VÁRMEGYE VÁLASZA TORNA VÁRMEGYÉNEK

(Kassa, 1762. február 3.)

Excellentissimi, illustrissimi, reverendissimi, spectabiles ac magnifici, perillustres item ac generosi domini, fratres, amici et vicini nobis colendissimi, observandissimi!^a

A' felséges királyi helytartó tanácsnak legközelebb múlt esztendőnek utolsó havában circulariter^r kibocsátott, s a' czigány nemzetnek regulatóját kívánó kegyes intimatuma iránt velünk közlött szomszédságos reflexióit^s nagyságtoknak, kigyelmeteknek bővebben megértvén, mindazokat helyeseknek állítjuk, s nem is látjuk jó módját, miképpen lehetne ezen dolognak helyes folyamatja a' contributionalis quantumnak^t romlása nélkül: mert sok contribuentseink^u közül maga lakóhelyét is kész volna odahagyni, hogysen ezen megvetett és mindenütt üldöztető néppel közterhet viselni. Azért magunk is hasonlóképpen mai napon minden ez iránt occurálható consideratióinkat^v a' felséges királyi helytartó tanács előtt kítettük, s a' dolognak lehetetlensége iránt alázatosan bocsánatot kértünk.

In reliquo praetitulatas dominationes vestras ad vota propria diu salvas et incolumes vivere, vigereque comprecantes perseveramus. Sub generali congregatione nostra die 3^a mensis Februarii 1762. Cassoviae celebrata.

Praetitulatarum dominationum vestrarum fratres, amici et vicini ad serviendum paratissimi, obligatissimi

universitas comitatus Abaújvariensis.^w

^aMéltóságos, kegyelmes, nagytiszteletű, tekintetes és nagyságos, nagytekintélyű, továbbá nemzetes és vitézlő urak, számunka legtisztetélméltóbb és leginkább tisztelt atyafiak, barátok és szomszédok! – ^btanács – ^crendelkezését – ^dszabályozása – ^eHármaskönyvnek – ^fcímmel – ^gadót – ^hA továbbiakban azért könyörögvén, hogy előbb említett uraságtok a vágyott kívánságuk szerint mennél tovább épen és egészségesen legyenek és éljenek, baráti érzelmekkel ajánlva maradjunk | Kelt az eszterhátszáthavankettedik esztendőben, január hónapnak a tizenkettedik napján Torna mezővárosban tartott közgyűlésünkből. | előbb említett uraságtoknak a szolgálatra legkészebb és legkötelezettebb atyafiai, barátai és szomszédai | Torna vármegye közönsége – ⁱMéltóságos, kegyelmes, nagytiszteletű, tekintetes és nagyságos, nagytekintélyű, továbbá nemzetes N. N. uraknak, tekintetes Borsod vármegye urai, főpapjai, bárói, mánásai és nemesi fő- és alispánjának, szolgabírájának és esküdteinek, végre a teljes közönségének (címeikkel) számunka legtisztetélméltóbb és

leginkább tisztelt uraknak, atyafiaknak, barátoknak és szomszédoknak | Miskolc, hivatalból – íkényszerítették – járul közbe – Magunkat a továbbiakban az előbb említett uraságtok atyafiai érzelmeibe ajánljuk, tartós bajlandósággal maradván. Kelt a január hónapnak 29. napján, az 1762. esztendőben Miskolc mezővárosban folytatólagosan tartott közgyűlésünkből. | Előbb említett uraságtoknak a szolgálatra legkészebb atyafiai, barátai és szomszédai | Borsod vármegye közönsége – ^mMéltóságos, tekintetes, nagytiszteletű stb. – ⁿjoghatóságuk, s védelmük – ^oA továbbiakban azt kívánván, hogy előbb említett uraságtok kívánsága szerint sokáig épen és egészségesek éljenek, magunkat baráti jóindulatába ajánljuk és elkötelezetten maradunk. – ^rTekintetes Torna vármegyének – ^sMéltóságos, kegyelmes, nagytiszteletű, tekintetes és nagyságos, nagytekintélyű, továbbá nemzeti urak, számunka igen tisztelt és legtisztetélméltóbb atyafiak, barátok és szomszédok! – ^tkörlevélként – ^umegjegyzéseit – ^vadózásnak – ^wadózóink – ^xelőforduló észrevételeinket – ^yA továbbiakban azért könyörögvén, hogy előbb címzett uraságtok a saját kívánságuk szerint sokáig épségben és egészségben legyenek és éljenek, maradunk. Az 1762. február havának 3. napján Kassán tartott közgyűlésünk alatt. | Előbb címzett uraságtoknak a szolgálatra legkészebb és legkötelezettebb atyafiai, barátai és szomszédai | Abauj vármegye közönsége

Jelzetek: [1.] MNL BAZML IV.501.b. (Borsod vármegye nemesi közgyűlésének iratai, Közgyűlési iratok) XI. I. 105.; [2.] MNL BAZML IV.501.b. XI. I. 106.; [3.] Štátny archiv v Košiciach ATŽ I. Salamon Pál által kigyűjtött iratok közli: Tóth Péter

* * *

A GÖNCI TÍMÁR- ÉS SZŰCSCÉHEK ARTIKULUSAI

(Bécs, 1822. január 11.)

A szűcsök és tímárok Göncön a 19. század elejéig nem rendelkeztek önálló céhszervezettel, jelenlétük azonban a településen korábbról is kimutatható. Iványi Béla Gönc szabadalmas mezőváros története című munkájában közölt összeírások szerint a gönci szűcsök száma 1640-ben elérte a 25 főt. A tímárok ezzel szemben feltehetően a vargacéh keretein belül tevékenykedtek. Önálló céhprivilegium megszerzésére csak mintegy két évszázaddal később került sor, amikor I. Ferenc császár – Koháry Ferenc herceg és Nádasdy Ferenc gróf közreműködésével – kiváltságlevelben erősítette meg szervezetüket. A fennmaradt forrás mindössze 29 artikulust tartalmaz, amelyek túlnyomórészt az inasok és mesterlegények kötelezettségeit, valamint a céhen belüli eljárásrendet szabályozzák. A dokumentum azonban hiányos, mivel további cikkelemek egyelőre nem ismertek: feltételezhető, hogy az egykori nagyközségi levéltárból származó irat egy része megsemmisült vagy később kikerült az iratanyagból.

[1r] NOS FRANCISCUS PRIMUS DIVINA FAVENTE CLEMENTIA
AUSTRIAE IMPERATOR,

[1v] HIEROSOLYMAE, HUNGARIAE, BOHEMIAE, DALMATIAE, CROATIAE, SLAVONIAE, GALLITAE ET LODOMERIAE REX APOSTOLICUS, ARCHIDUX AUSTRIAE, DUX LOTHARINGIAE, SALISBURGI VIRCEBURGI ET IN FRANCONIA, MAGNUS DUX CRACOVIAE, MAGNUS PRINCEPS TRANSYLVANIAE, DUX STYRIAЕ, CARINTHIAE ET CARNIOLIAE, SUPERIORIS ET INFERIORIS SILESIAE, PRINCEPS BERCHTOLDSGADENAE ET MERGENTHEMII, COMES HABSBURGI, ETC. memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod pro parte fidelium nostrorum magistrorum CERDONUM et PELLIONUM in unum coetum coalitorum in oppido Göncz comitatus Abaújvariensi ingremiato degentium et commorantium exhibiti sunt nobis et praesentati certi quidam coehales articuli pro meliori inter eosdem servando ordine concinnati et Hungarico idiomate conscripti tenoris infrascripti, supplicando majestati nostrae debita cum instantia humillime, quatenus nos memoratos articulos, omniaque et singula in iisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, litteris nostris privilegialibus inseri facientes auctoritate nostra caesareo regia approbare, roborare, ratificare ac pro mentionatis magistris, ipsorumque successoribus universis valituros benigne confirmare dignemur. Quorum quidem articulorum tenor sequitur in hunc modum.^a

[2r] Első cikkely

Az inasokról.

A' kik valamelly mesterség tanulására szándékoznak, akármelly törvényessen bévett valláson legyenek, az inasságra különböztetés nélkül felvétetessenek.

Minekeltötte valaki a' czéhbeli gyülekezetben inasnak beíratathatik, szükséges, hogy azon mesternél, a' kihez beállani kíván, hathéti próbát tegyen. Ha ezen próbaidőnek eltöltével a' mester alkalmazatosnak találja, és ha e' mellett az ollyatén iffiú keresztelő levelét vagy születése helyéről más egyéb hiteles tanúbizonyságait előterjeszti, azon esetre pedig, ha földesurásági hatalom alá tartozna, ugyan földesurának engedelmét is megmutattya, tehát e' szerint a' czéhláda felnyitásával valóságos inasnak bevéteik. Melly alkalmazatossággal a' felvett inas az említett keresztelő vagy egyéb származásbeli, úgy szinte, ha jobbágy volna, elbocsáttatásáról szóló leveleit a' czéhládaiba betenni és az inasságra való felvételéért egy forintot, harminc xr-okat fizetni tartozik. Ha az inasságra kívánczó földesurának engedelmét ki nem nyerhetné, ez eránt az illető felsőséghez folyamodhatik.

Második cikkely

Óvás pénzt (cautiót) vagy kezességet csak akkor lehet kívánni a' szegődő inastól, ha ezen bátorság szerzése módja a' czéhnél annak előtte is szokásban volt.

Harmadik cikkely

Az inas e' következő mesterembereknél, úgy mint ezen czéhbeli TÍMÁROKNÁL három, SZŰCSÖKNÉL pedig négy esztendeig tartozik egy folyamotban tanulóképpen megmaradni. Ne merészelye az alatt mesterét akár melly szín alatt elhagyni, vagy éjjelenként kimaradni, 's csavarogni, hanem mindenekben úgy viselje magát, valamint egy becsületes, jó erkölcsű, 's iparkodó ifiúhoz illik. Mindenkor hív, szorgalmatos és engedelmes légyen. Ellenben a' mester is jó móddal bánnyon az inassal, ne fogja többet a' házi munkára, [2v] mintsem a' mesterség tanulására, inkább mint jó atya a' háznál, és mint jó tanítómester a' hitbéli vallásban, az erkölcsiségben, a' mesterség vagy kézi műnek minden részeiben szorgalmatosan oktassa. Az inasok a' tanulásra meghatározott időnél tovább ne tartóztassanak, ha csak némelly környüállások, a' komissárius és czéhnek megítélése szerint az időnek meghos[s]zabbítását vagy kurtítását nem javasolják. Valamint a' mester, úgy legényei és cselédjei is emberségessen bánnyanak az inassal.

Negyedik cikkely

Ha az inas elegendő és a' czéhmesternek előre tudtára adandó ok nélkül a' tanítómesterét elhagyná, de két-három nap múlva ismét vis[s]zatérne, 's jobbulásának jeleit adná, büntetés gyanánt minden elmulasztott napért egy héttel tovább tartozik inaskodni, kezesei mindazonáltal ezen esetben semmi elégtétellel nem köteleztetvén. A' midőn pedig helyes ok nélkül hos[s]zabb ideig maradna el, 's jobbításához reménséget nem nyújtana, vagy ha külömben is illetlenül viselné magát, a' vagy éppen hűségtelenségről győzzettnék meg, akkor mestere által a' czéhnek ettül azután a' helybeli előjáráságnak, annak elcsapattatása megítélése végett adattassék fel, az óváspénz a' megbizonyított

hűségtelenség esetében a' czéhládába tétessék, a' honnan a' tanítómesternek, a' mennyire kárát megmutattya, kiadattatik, vagy a' kezesnek vis[s]zajárúl.

Ötödik cikkely

Ellenben az inasnak oka lévén tanítómesterét elhagyni, eztet elszökés nélkül, a' czéhmesternek vagy comissáriusnak akár maga, akár kezeze által bejelentheti, kik úgy találván a' dolgot, a' panasztévő inast azonnal más tanítómesterhez fogják rendelni, a' hol az hátralévő inasidejét kitölthesse. Hogy ha pedig azon előbbeni mester, szokás szerént a' tanulásért fizetendő summát már egészen kezéhez vette volna, abból az illető részt a' másik tanítómesternek átadni köteleztetik.

[3r] Hatodik cikkely

A' tanításbérnek meghatározása, a' hol ezt a' mester az inastól megkívánná, a' czéh komissáriusra és a' helybeli előjáróságra hagyattatik, úgy mindazonáltal, hogy az húsz forintnál többre soha ne mennyen. Egyébberánt minden tanítómester iparkodjon inassát mentől előbb annyira vinni, hogy az élelmét munkájával megszolgálhassa.

Hetedik cikkely

Ha a' mester meghalálozván inast hágy maga után, ki a' tanulás idejét még ki nem töltötte, a' czéh azt azonnal fontolóra venni tartozik, ha vallyon az inas a' mesterségét folytató özvegnél meghagyattathatik-é vagy más mesterhez adattassék? Meghagyattathatik akkor, ha az özvegynek a' mesterség vezetéséhez értelmes legénye vagyon, hanem akkor is ölyl móddal, hogy azon inas a' tanulás idejét a' czéh, vagy más mesternél fejezze be szokás szerént tizennégy nappal, vagy négy héttel az özvegnél kitöltött tanulás idején felől ...¹ azonban az inasbér egészen az özvegynek engedtessek.

Nyolcadik cikkely

Mihelyst az inas a' tanulásra meghatározott esztendőket kitöltötte, semmi kifogás nem lévén ellene, tartozik a' czéh ötöt a' láda felnyitásával 's az illendő, ama felfogadásbéli bért, azaz egy forintot, harminc xr-okat soha felől nem haladó taxának letétele mellett, minden eddig szokásban volt szertartásoknak és vis[s]zaálléseknek félretételével, felolvastván, 's megmagyarázván néki az illető rendszabásokat, és ezeknek szoros megtartását szívére kötven, felszabadítani és mesterlegénnyé tenni. Minden e' béli felszabadítások a' czéh protokolumában íratassanak, 's a' legény számára a' szabadulólevél annak rendi szerént elkészíttessék, melly eredeti valóságában a' czéhládjában tétetik.

Kilencedik cikkely

A mesteremberek fiai az inasesztendőkre nézve semmi jeles külömbséggel ne bírjanak, csak abba lehet nékiek kedvezni, hogy felfogattatások és felszabadítások alkalmatosságával fél taxát fizessenek.

1 A privilégiumban szintén kipontozott rész.

[3v] Tizedik cikkely
A Mesterlegényekről.

A' mesterlegény, akar mester fia légyen, akár idegen, hogy a' mesterségre juthasson, a' szükséges vándorlást előbb megtenni tartozik, a' kézi művére szolgálható külömbféle bővebb esméreteknek és szükséges tapasztalásnak megszerzése végett, melly vándorlást legalább három esztendeig folytatni tartozik. Minden legénynek eredeti, keresztelő vagy származásbeli, úgy szinte szabaduló levelei mindaddig a' czéhládában tartattassanak, még az illető előjáróság, vagy czéhnek tanúságtételével meg nem mutatta, hogy más czéhbe állani kíván. Azért, ha valamely legény a' fellyebb kiszabott mód szerint a' vándorlásra indúlni akar, és földesurának vagy törvényes előjáróinak e' béli engedelmét előmutatta (melly néki, ha valami csín, 's gonosztette, vagy adóssága miatt akadályt nem szenved, meg nem tagadtatthatik) akkor a' czéh ama leveleket hiteles párban, a' szokott czéhbeli aláírás alatt mérsékletes taxának, úgy mint harmincz, vagy az írás mennyiségéhez képest negyvenöt xr-oknak fizetése mellett tartozik a' legénynek kiadni, hanem csak egyszer, kivévén, ha ő ezeket csupa történetből a' maga gondatlansága nélkül elvesztette volna. Azonkívül a' czéh köteleztetik ugyanazon legénynek a' magaviseletéről a' mesterségében való jártasságáról szóló tanúllólevelet is ingyen kiszolgáltatni. Ezen utóbbi tanúlevél (Kundschaft) illy formán adattassék.

Mi czéhmester és egyéb czéhbeli mesterek várossában ezeknek erejével tudtára adjuk, hogy e' jelenlévő levelünket előmutató legény, ki született, esztendő, termetű, hajú, nálunk itt, várossában, esztendeig, hétig a' mesterségben dolgozott légyen, és ezen idő közben magát serényen, híven, csendesen, békésen 's becsületessen viselte, a' mint egy mesterlegényhez illik. Mellynek bizonyágát tehát, néki kiadni méltónak ítéltük, közönségesen, 's egyenként megkérvén [4r] mestertársaimat, hogy ötet czéhbeli szokásink szerint elősegíteni, 's a' mennyire kívántatik, gyámolítani ne terheltessenek.

(P.H.)

N. N. czéhmester

N. N. mester, kinél dolgozott

A' midőn a' vándorló legény ezen bizonyáglevelait azon helyben, a' hol magának munkát keres, a' czéhnél illendőképpen bemutatatta, a' legény nélkül szűkölködő mesterek ötet annak módja szerint befogadni kötelesek. Ha a' legény a' fent érdeklött keresztelő és szabadulólevelét történetből elvesztené, elégséges légyen néki ama, a' valóságos mesterlegény létéről szóló bizonyáglevelél (Kundschaft) hanem e' nélkül a' czéh, vagy más mester ne merészellen valamely vándorló legényt akár felfogadni, akár másképpen elősegíteni húsz forint büntetés alatt, ha csak a' legény letett hitével, vagy az illető czéhnek és előjáróságának bizonyágával annak valóságát meg nem mutatta, de erre nézve, ha a' hit letétetik is, mindenesetre szükséges levelezés által azon előjárósággal értekezni. Az érdeklött húsz forintban való büntetést csak

egyedül a' helybeli előjárók a' körülállások szerént vagy egészen, vagy rész szerént engedhetik el.

Tizenegyedik cikkely

Minden mesterlegény köteleztetik vándorlását három esztendeig szakadatlanul folytatni. Ha az alatt fontos okokból, úgymint súlyos nyavalyája, vagy szüleinek véletlen halála miatt hazafordulni kintelenítettne, megkíváncztatik, hogy annak utánna az akadályok megszűnván, vagy dolgait el rendelvén, a' hátralévő idejét a' vándorlásban kitöltse, az e' részben való elengedés helybeli előjáróság bejelentésére egyedül a' Magyar Királyi Helytartó Tanácsot illetvén.

Tizenkettődik cikkely

A' vándorló legény, mihelyest valahová elérkezik, azonnal a' szállóhelyre (Herberg) mennyen, vagy ha ilyes nem találtatnék, legfellyebb másnap a' czéh-mesternél, vagy ennek jelen nem létében, az öregebb mesternél [4v] megie-lennyen, 's munkát kérvén, az ajánlott műhelyt vonakodás nélkül elfogadja. Beállván a' munkába, mindenekelőtt a' keresztelő-, és szabadúllólevelek más-sait, azonkívül az utolsó munkahelyéről szólló czéhbeli levelét (Kundschaft) gondviselés végett a' czéhládába adni tartozik. Ha a' legény egy ideig itten szolgálván, tovább akar vándorolni, minekutánna mesterének az alább megírt rendelések szerént a' munkát felmondotta, 's az előjáróság engedelmet is ki-kérte, tehát a' czéhmester, ha a' legény gyanúba, vagy adósságba nincsen, nem csak a' czéhládába tétetett tanúleveleket, hanem az helyben töltött munka 's tapasztalt magaviselete felől új czéhbeli tanúlevelet is ingyen köteleztetik ke-zéhez adni. Munka nem akadván, ugyanezen körülállást az illető czéhmes-ter az előbbi czéhbeli bizonyáglevélre feljegyezze.

Tizenharmadik cikkely

Tilalmaztatik minden legénynek az előjárók által megvizsgálandó ok nélkül fél esztendei felmondás előtt a' mestere műhelyéből kiállani, hanem, ha oka az előjáróság által elégségesnek találtatik, tizennégy napi felmondás mellett mesterét elhagyhattya. Ellenben a' mestereknek sem szabad időközben kény-nyek szerént a' legényeken kiadni.

Tizenegyedik cikkely

A czéhmester a' komiszáriussal egyetemben, nemkülömben a' helybeli előjá-rók, különös körülállásokban megengedhetik a' vándorló legényeknek, hogy rendkívül is valamelly mesterhez beállhassanak, kiváltképpen olyanok-hoz, a' kikhez a' legények magok szegődni óhajtanának.

Tizenötödik cikkely

Kinek-kinek a' mesterlegények közül szabadságában áll valamelly uraság szolgálatyában lépni, hanem, ha utóbb az illetén legény a' mesterségre jutni kíván, szükséges, hogy nem csak azon uraságtól a' maga jó viselete felől

tanúlevelet hozzon, de az utolsó, ti. amaz uraság szolgálattyaiban való általmenésekor kapott czéhbeli bizonyáglevelét is előmutassa, hogy ebből által lehessen látni, hogy netalán azon mestert, kinél utólyára szolgált, megkárosította, a' vagy valami csín miatt elbocsáttatott volna.

[5r] Tizenhatodik czikkely

Minden mesterlegények bizonyos estvéli órákor, valamint minden városban szokásban vagyon, hazatérjenek, annál inkább éjjelenként ki ne maradjanak, mérsékletes, a' czéhládába befizetendő pénzbeli büntetés fenytése alatt. Ha pedig a' mester valamely ezen rendelést áthalgató legényt, a' fertályesztendei czéhbeli gyülekezetben fel nem adja, hasonló büntetés alá vétetessék.

Tizenhetedik czikkely

Senki a' legények közül az úgy nevezett korhelyhétfőn (blauer Montag), vagy más dologtévő napokon ne merje a' munkát elkerülni, fél-, vagy a' környürlások szerint egész heti bérének vesztesége alatt, melyet a' mestere kifogni, 's a' czéhládába adni tartozik, némelly részét belőle az elhenyélrt időhöz képest visszakapván. Ha a' mester az illetén korhelykodás miatt a' legényt a' czéhnél fel nem adja, az azon legényt különben illető büntetést duplán fizesse. Egyébberánt a' legények az efféle többszeri áthalgás esetében keményebb büntetéssel is illetessenek.

Tizennyolcadik czikkely

Valamint a' mestereknek tilalmaztatik a' kézi művek árát közértelemmel kénynyek szerint felcsapni, úgy a' legény[n]ek sem szabad a' mesterektől megkívánandó bér eránt egymás között öszvebeszélni. Illetén legények mind lázítók az érdemlett keményebb büntetéseket nem fogják elkerülni.

Tizenkilencedik czikkely

A' mesterlegények magok között különös szövetséget nem tehetnek, sem közönséges pecsétet nem tarthatnak, a' hol tehát az ilyen pecsét még szokásban volna, a' véle való vis[s]záéléseknek eltörülésére a' legényektől elvétellettén, a' czéhládába rekesztessék. Azon pénz, melyet a' legények a' fertályesztendei czéhbeli gyülekezetekben a' beteg, vagy vándorló legények számára, a' vagy más szükséges czélra, eg[g]yenként legfeljebb 15 xr adván, öszvegyűjtenek, a' czéhládába különös tartalékba tétetessen. Hogy pedig ezen pénz máshová ne fordítottassék, az az eránt a' czéh vigyázni és számot adni köteleztetik, mely számadást a' czéhmester és komiszárius megvizsgálni, és ha úgy kívántatnék, a' helybeli előjáróságnak is bemutatni fogják. Keményen megtiltatik a' legényeknek magokat más helybeli czéhekhez lekötölni.

[5v] Huszadik czikkely

Minden legény a' czéh- és allczéhmesterhez egész tisztelettel és engedelmes-séggel légyen, nemkülömben az önnön maga mestere eránt is, kinek javát

kitelhetőképpen előmozdítani igyekezzon. Ugyan a' legények mind a' czéhbeli gyülekezetek alkalmatosságával a' mesterekkel öszvejövén, mind egymás között a' fogadóban (Herberg), mind pedig otthon mestereiknél becsületesen, csendesen és híven visellyék magokat, mivel minden ebbéli általhágás büntetéssel fog jární. A' céhbeli büntetések egyedül csak a' comissárius jelenlétében, ki a' dolgot hivatalból megvizsgállya, határozathatnak meg, úgy mindazonáltal, hogy az ilyen büntetés két forintnál fellyebb ne mennyen, nagyobb fenytést érdemlő vétkek a' helybeli előljáróság ítélete alá tartozván. Azon legények, kik mesterségeket más helyen az odavaló rendelkezésekhez képest, a' rendes mesternél tanúlták, szinte alkalmatosaknak tartattassanak, a' mi azokról is értetődik, kik idegen tartományból szabadúlló, 's magok jó viseletét bizonyító levelekkel jöttek be. Tilalmaztatik az eddig tapasztalt visszaélés, az öreg és új legények között elhatalmazott külömböztetésre nézve; azt mégis a' mestereknek meghagyván, hogy az értelmesebb legényeknek nagyobb bért adhassanak, és eg[ly]yet bővebb fizetés mellett mesterséget vezető első legénynek rendelhessenek.

Huszonegyedik czikkely A Mesterségről általlyában.

Ha a' legény vándorlását elvégezvén, az inaskodó helyen kívül mesterségre jutni kíván, mindenek előtt azon czéhről, melybe kívánczik, a' feltett szándékáról bizonyáglevelet szerezni, azután ennek előmutatásával azon czéhnek ládájából, mellynél felszabadúlt, az eredeti, keresztelő vagy más származásbeli és szabadúlló leveleit kivenni, 's amabba beadni tartozik, uradalomi hatalom alá tartozván a' legény, ha az uradalmon kívül akar czéhbe állani, ugyan földesurának engedelmet is megnyerni köteleztetik; mindenesetre pedig szükséges, hogy a' kitöltött vándorlás idejéről való tanúleveleit is előmutassa. Továbbot megkívántatik, hogy a' helybeli tanácstól a' polgárságot a' mesterség feltétele alatt kikérje, hogy az illető földesuraság [6r] jóváhagyását megnyerje. Minekutánna a' legény mindezeket tellyesítette, és a' czéhnek illendőképpen megjelentette, a' czéhbeli czikkelyek előbb neki minden taxa nélkül felolvasatván, okvetetlenül remekezní tartozik.

Huszonkettődik czikkely

Ambár a' remekelés öllý szükséges, hogy erről sem a' czéh, sem a' helybeli előljáróság a' legényt fel nem szabadíthattya; ha mégis valamely egyébbéránt a' mesterségében jártos és alkalmatos legény, vagy szemeinek gyengesége, vagy mellybéli 's egyébb ártatlanul esett nyavalyája miatt a' remeket, kivált, ha nagyobb erőltetésbe kerül, meg nem teheti, akkor könyörgő levél által a' Magyar Királyi Helytartó Tanácshoz folyamodván, 's abban az indító okokat hitelesen megbizonyítván, ugyanezen Helytartó Tanács a' remekelést elengedheti.

Huszonharmadik cikkely

A' czéh fogja elrendelni, hol, mikor és kinek vigyázása alatt kellessék a' remeket megtenni. Ezen vigyázás színe alatt a' napszámfizetések, vagy az evésre, ivásra teendő költségeskedések tilalmaztatnak. Ha a' remeklő legénynek annyi értéke nem volna, hogy a' szükséges műszereket a' magából megvehetné, a' czéh tartozik ezeket megszerezni, az abbéli költségeket a' remekmunkának eladásával visszavéven.

Huszonnegyedik cikkely

A' ki a' remeket valamely helyen már megtette, és innen privilegiált céhnél valóságos mesternek bevétetett, annakutánna pedig a' helybeli előjáróságának, vagy a' Magyar Királyi Helytartó Tanács engedelmé mellett másutt letelepedni kíván, az nem tartozik újonnan többé remekelni, elég, ha azon előadását az illető czéhnek hiteles tanúlevelével megbizonyítja.

Huszonötödik cikkely

Azon legény, a' ki a' remeket hiba nélkül elkészíti, mesternek bevétetessék.

[6v] Huszonhatodik cikkely

A' mester taxája HUSZONÖT forintokból áll, melyet ki-ki, midőn mesterre lép, azonnal a' czéhládába befizessen. Ez alkalmatossággal az ebéd-, vagy uzsonnaadások, akár a' maga valóságában, akár pénzzel felváltva meg nem engedtetik.

Huszonhetedik cikkely

Mindezen előadott rendszabások, ide értvén a' vándorlás idejét is, a' mesterek fiait, vagy azon legényeket, kik valamely mester özvegyét veszik el, különböztetés nélkül szinte úgy, mint másokat illetik, 's azért ezek minden esetre a' mestertaksát is egészen megfizetni tartoznak. A' mesterségnek eladása (értvén a' szükséges eszközöket és szereket) a' vagy mester leányát vagy özvegyét házastársul vévő legénynek való általengedése, szabad egyezésre bocsáttatik, hanem az ollyatén vévő, vagy általvállaló, ha a' mesterséget valóságosan gyakorolni kívánja, az ahhoz megkívántató just magának annak rendje szerint megszerezni tartozik.

Huszonnyólcadik cikkely

A czéhnek szabadságában áll egy-két vidéki mesterembereket a' szomszédságból, de csak egye[n]ként és semmiféle szín alatt többekre ki nem terjesztendő filiális szövetség gyanánt fél mestertaksának letételével a' maga kebelébe felvenni, csakhogy azon vidéki a' remektétel által magát alkalmatosnak lenni megmutassa. Az eképpen bevett vidéki mesteremberek a' szokott pénzbeli járandóságot (Auflag Geld), de csak egyedül két forintig esztendőként a' megrendelt napon a' czéhládába befizessék, ha elmulasztják, kétannyiba büntetessenek.

Huszonkilencedik cikkely

A' mestereknek és legényeknek kötelességeiről.

Mivel minden jól elrendelt társaságban az Isteni tiszteletet fő kötelességnek kell tartani, tehát a' keresztény catholicus valláson lévő mesterek és legények minnyájan, az előrebecsátandó bémondásra, a' szokott fertályesztendei vagy kántormisére dízes [!] ruhába megjelenyenek, a' ki elegendő, a' czéhmesternek előre tudtára adandó ok nélkül, csak az evangélium után jönne, vagy éppen meg nem jelenne, első esetben ugyan a' mester húsz, a' legény tíz, másodszor amaz negyven, ez húsz xr-ok fizetésében büntettségk. Ez egyedül a' római catholicusokról értetődvn azokra [...]²

[7r] NOS itaque humillima prae-memoratorum magistrorum CERDONUM et PELLIONUM in unum coetum coalitorum in antelato oppido Göncz dicto Abaújszabolcsi comitatui ingremiato degentium supplicatione nostrae modo quo supra majestati porrecta regia benignitate exaudita clementer et admissa, memoratos articulos praesentibus litteris nostris privilegialibus insertos taliter uti praecursori essent, quoad omnes eorundem continentias et clausulas, omniaque et singula in iisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, auctoritate nostra caesareo regia approbavimus, roboravimus, et ratificavimus, ac pro antelatis magistris, ipsorumque successoribus universis valituros benigne confirmavimus (salvo jure alieno) nobis de reliquo supraexpositos articulos in parte, aut in toto mutandi modificandi vel abrogandi plenariam reservantes potestatem, harum notarum secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungariae apostolicus utimur independenti communitarum vigore et testimonio litterarum. Datum per manus cognati nostri nobis sincere dilecti illustrissimi principis Francisci Koháry de Csábrágh et Szittnya, perpetui in Murány, aurei velleris equitis, [7v] comitatus Hontensis supremi ac perpetui comitis camerarii, et actualis intimi status consilarii nostri, pincernarum notarum regali per Hungariam magistri, nec non per idem regnum nostrum Hungariae aulae nostrae, prout et Ordinis Sancti Stephani nostri regis apostolici cancellarii in imperiali urbe nostra Vienna Austriae die undecima mensis Januarii anno Domini millesimo octingentesimo vigesimo secundo, regnorum notarum Hungariae, Bohemiae et reliquorum anno vigesimo primo.

Franciscus m[anu] p[ropria]

Princeps Franciscus Koháry m[anu] p[ropria]
C[omes] Franciscus de Nádasd m[anu] p[ropria]

Privilegium coehale pro cerdonibus et pellionibus in oppido Göncz degentibus elargit[um].^b

2 Itt a szöveg megszakad.

^aMI, ELSŐ FERENC, A KEDVEZŐ ISTENI KEGYELEM BŐL AUSZTRIA CSÁSZÁRA, JERUZZÁLEM, MAGYARORSZÁG, CSEHORSZÁG, DALMÁCIA, HORVÁTOR SZÁG, TÓTOR SZÁG, HALICS ÉS LODOMÉRIA APOSTOLI KIRÁLYA, AUSZTRIA FŐHERCEGE, LOTARINGIA, SALZBURG, WÜRZBURG ÉS FRANKÓNIA HERCEGE, KRAKKÓ NAGYHERCEGE, ERDÉLY NAGYFEJEDELME, STÁJERORSZÁG, KARINTIA ÉS KRAJNA, ALSÓ- ÉS FELSŐ-SZILÉZIA HERCEGE, BERCHTESGADEN ÉS MERGENTHEIM FEJEDELME, HABSBURG GRÓFJA STB. emlékeztetül ajánljuk a jelen oklevelünk tartalma által jelentvén mindazoknak, akikhez eljut, hogy híveink, az egy társulatba egyesült, az Abaúj vármegyébe kebeleztett Gönc mezővárosban lakó és tartózkodó TÍMÁROK és SZÜCSÖK érdekében bemutatattak és élénkre terjesztettek valamely, a közöttük megőrzendő jobb rendért összeállított és magyar nyelven az alább írt tartalommal megírt céhes törvénycikkehek, könyörögvén felségünkhez a legalázatosabban a kellő kéréssel, hogy az említett cikkeheket és azokban foglalt összes és minden egyes tartalmat jóváhagyván, helybenhagyván és elfogadván, valamint kiváltságlevelünkbe beíratatván császári és királyi tekintélyünkkel elfogadni, megerősíteni és helybenhagyni, valamint az említett mesterek és összes utódai számára jóakarattal megerősíteni méltóztassunk érvénnyel. Amely cikkeheknek pedig a tartalma ezen a módon következik.

^bMi tehát, az előbb említett, egy társulatba egyesült, a mondott Abaúj vármegyébe kebeleztett előbb említett Gönc mezővárosban lakó TÍMÁR- és SZÜCSmestereknek, a felségünk elé a fentírt módon terjesztett kérelmet királyi kegyelemmel jóakarattal meghallgatván és megengedvén, az említett cikkeheket a jelen kiváltságlevelünkbe belefoglalván oly módon, ahogyan leírva vannak, azok minden tartalmát és záradékát, valamint az azokban foglalt minden egyes és összes tartalmakat helybenhagyván, jóváhagyván és elfogadván a mi császári és királyi tekintélyünkkel elfogadjuk, megerősítjük és jóváhagyjuk, és az előbb említett mesterek, valamint azok összes örökösei számára érvénnyel jóakarattal megerősítjük (épségben hagyván az idegen jogot), a továbbiakban a magunk számára meghagyva a fentebb kített cikkeheknek a részben vagy egészben való megváltoztatásának, módosításának vagy eltörlésének a teljes jogát, ezen a titkos függőpecsétünkkel, amelyet mint Magyarország apostoli királya használunk, megerősített jelen oklevelünk erejével és tanúbizonyságával. Kelt rokonunknak, az általunk komolyan szeretett legméltóságosabb hercegnek, csábrági és szitnyai Kobáry Ferencnek, Murány örökösének, aranygyapjas lovagnak, Hont vármegye fő- és örökös ispánjának, kamarásnak, tényleges és belső állapotú tanácsosunknak, Magyarországon királyi pohárnokaink mesterének, nemkülönb azon magyarországi udvarunk és a Szent István apostoli király rendje kancellárjának a keze által, birodalmi városunkban, az ausztriai Bécsben, január hónapnak a tizenegyedik napján, az Úr 1822. esztendejében, Magyarországon, Csehországon és a többi országunkban való uralkodásunk huszonegyedik esztendejében. Ferenc saját kezével

herceg Kobáry Ferenc saját kezével | gróf Nádasdy Ferenc saját kezével

A Gönc mezővárosban lakó tímárok és szücsök számára kiadott céhkiváltságlevel.

Jelzete: MNL BAZVL V.151. (Gönc nagyközség iratai) 59.d. No 65. ff. 1–7.

közl: Bodnár Tamás és Kiss Lajos; fordította: Tóth Péter

A TORNASZENTANDRÁSI
GREGOVSZKI JÓZSEF EMLÉKEI 1918–1919-RŐL
[Tornaszentandrás, 1968 körül]

Kalász Elek (1905–1974) tornaszentandrási születésű ciszterci áldozópap, történész szülőfalujának krónikáját állította össze az 1960-as években, ehhez leginkább levéltári forrásokat gyűjtött és dolgozott fel. A nemrégiben fellelt, ma már levéltárban őrzött gépíratos munka főként a kőzép-kori oklevélanyag szövegközlése és fordítása, azonban kutatásaiban mindvégig figyelmet fordított a falu 18. század első felében szlovákokkal történt újranépesítésére. Nem véletlenül idézte meg a 20. század történeteit a gyűjtemény utolsó dokumentumában egy saját gyűjtésű szöveggel, melyben a falu nyelvét fonetikus leíratban igyekezett megőrizni, ahogy a katona hadseregből hozott németből torzult műszavait is (a közölt jegyzetek is Kalász Elektől valók). Gregovszki József (1895–1985) tollba mondott történetében a katonáskodó parasztfiú(k) sorsán keresztül beszéli el az I. világháború után éppen a határ túloldalára került Szentandrás, majd az egyes országrészek harcokkal járó impériumváltásait.

[118] 1918/19.

Hát az, teccik tudni Tanárur, úgy vót, hogy hazagyüttünk nagynehezen a háborubul,¹ mingyár, ahogy megvót a front összeomlása. Szentandrás akkor má a csehek alatt vót, de a faluba nem vót belőlök senki, no meg osztán a biró, jedző is a hejőkön marattak. Hát lássuk ám, hogy a jedzői lak ódalán ot van a plagát. Az egyik részín az van hogy Ohlas, a másik részín meg az, hogy Hirdetmény. Mink csak a magyar ódalát értettük, ot meg az ált, hogy ennek meg ennek a korosztájnak be kell vonulni Tornára. Vagyishogy épen cse katonának. No, öszetanakottunk röktön, hogy most gyüttünk haza a katonaságtul, minek mennyünk vissza, meg hogy főkép cse katonának! Borzasztó mérgesek lettünk, meg oszt nem is csuda, hogy a fijuk lenyuzták a falrul a plagátot csunyán. Meglata az ablakbul Vencel jedzőur, kigyütt, oszt aszt mondi: Fijuk ebbül igen nagy baj lehet, ez hivatalos hirdetmény vót, tikteket is meg engem is elvisznek a kukuba! Micsinájjunk, tudakozolóttunk tüle, mer teccik tudni, nem vót rossz ember, nemrég gyütt ide valahonnan a mánta vidékrül.² Hát aszmondi, hogy ha nem szándékoznak cse katonának menni, meg ülni se akarjunk a lenyuzás végett, akkor nincs más hátra: át kell menni Magyarországra. Halottuk, hogy ott épen akkor ütött ki a kommunizmus. Hát ennek a fele se tréfa, gondoltuk, de azér behuzóttunk Bandijóziéknál az ólba, leültünk a való szélire, fejšöszekre, ki mire tudott, oszt megbeszéltük a szökést. Écaka összeszedelőcköttünk, másnap hajnalba meg a Milén³ keresztül átmentünk Martonyiba. Mer a szomszéd falu már Borsod megye, oszt a határ ép a két falu köszt huzódot akkor, még nem vót véglegesítve, meg nem is őriszte senki. Ép tizenegyen vótunk, jól emlékszem most is, vagyis ezek:

Én,⁴
Dudás István, vagyis Estvány,
Dudás Laci, aki később anyira reszketet,
Hegedüs József, másképp Bandijózsí,
Hornyák Józsi az alvégből,
Krajnyák Ferenc meg Józsi, a két Ondro,
Szladics István meg Jakab, vagyis a két Krisko,
Turcsik Józsi a felvégből, – meg osztán
Tóth Pestu a szilasi ucából. Enyín vótunk.

El is értünk baj nélkül Miskócra, de ot nem akartak benünket fogadni, aszt monták, hogy nem tudnak adni se ruhát, se rüsztungot.⁵ Akkor meg nem ájunk be vereskatónának se, montuk egyformán mind. Menyünk Egerbe. Még vót egy keves pénzünk a vonatra, hát elmentünk. De nem is igen vót érdemes kőtekezni a vonatra, mert nem is gyütt a kondoktor⁶ a jegyet kérni. Egerbe osztán [119] jelenkesztünk a kaszárnýába. Mekkaptuk a ruhát rendesen, a rüsztungot is, manliheret,¹ patrontáskát,² bagnetot,³ íbersungot,⁴ de má tor-nyiszter⁵ nem vót, hát rügzakot⁶ faszoltunk⁷ hejete, az is jó vót meg megszoktuk. Vót menázi⁸ is, baráccságos vót mindenki. Ancvajra⁹ beosztottak minket a 10-es ezredbe. Sokat nem rostokoltunk ott, mer mihamar kivitték az egész bandát Bánréve határába. Ot nem vótunk sokáig, mer legyüttünk Zádorba, teccik tán tudni, hogy hol van, ott Trizs mellett. Mind a két hejen, szolgálat vót a dógunk, mer ott a határt keményebben tartották a csehek, akar¹⁰ nálunk. Meg is támatták a csehek a mieinket, job erőbe is vótak, job vót a rüszüngjok is, hát nem csuda, hogy visszahajtottak minket Egerbe. It feleslegesnek láccottunk, hát foktuk magunkat, hazagyüttünk, a többiek meg Kövezsdre mentek. Innen a csehek ellen nagy sturmot¹¹ indítottak, vissza is nyomták őket messzeb, mind Torna. Mink már ithon vótunk. No akkor osztán csak doboli Antal bácsi,¹² hogy aki vereskatona vót, az köteles bevonulni, mer ha nem, akkor hadbíróság elibe állítják. Be is rukkoltunk mind, oszt mektámattuk a cselákokat oj erővel, hogy megse áltak Kassaig. Mink a városon tul Szent-istvánig mentünk utánok. Nem vótunk ot sokáig, mer leváltották az ezredet, legyüttünk mind Kazincbarcikára. Már ugy kel eszt érteni, hogy ez csak a mostani neve, de akkor még Sajókazincnak hitták. Bevagonyiroztak¹³ minket, oszt levittek Szolnokra az olájok ellen. Jól össze vótunk má ekkorra szokva, egzecirosztunk eleget, tuttuk a régi komandót,¹⁴ hisz majcsak mind a harmincnégyeseknél szolgáltunk, aki meg másvalahol, az is közös¹⁵ vót. Meg is támattuk a román, hajtottuk őket Törökszentmiklóson át a Berettyó fojón is tul Turkeveig. Erősen tartottuk magunkat, mink vótunk job Stellungba,¹⁶ mégis visszarendeltek Szolnokra. Minden támadás nélkül is muszaj vót gyünni. Tuttuk a reglamát, szógáltunk mink Ferencjóska alat is, tuttuk, hogy a parancs parancs. Kihuztuk a frontot a Tisza meg a Zagyva köszt. Itt támadott meg minket a román, de oj erővel, hogy az egész svaromléniát¹⁷ zurukoltatta. Vót is oj menekülés, hogy ojat még a fronton se láttam. Át a fojókon,

csónakon, fákön, uszva is sokan próbálkosztak, ki hogy tudot, sokan ott is veszttek. Keservesen értünk be Szolnokra, összeszedelőcköttünk, lementünk Ceglédre. Hát az bizony rükeverc¹⁸ vót a javábul! Cegléden oszt elfogták az egész ezredet a románok. A szentandrásiaiak közül nem mindenkit, mer heten meglógtak idejébe, oszt hazagyűttek. Négyen vótunk fokságba: én, Dudás Laci, Ondro Józsi meg Krisko Jakab. Javarészt felvidékiek, meg erdőiek ültek velünk. Jó öt hónap után civil bizocság vett át minket,¹⁹ majd osztán a mi csendőreink, ugy gyűttek Hortijék, akik oszt felszabadítottak. Épen november 29-én értünk haza.

[Jegyzetek]

[118] ¹⁾ az első világháborúból. Gregovszky varga József elbeszélése, eredeti szentandrásai írással és kiejtéssel. ²⁾ a németajkú Szepességéről. ³⁾ erdő neve Szentandrás és Martonyi szomszédhely között. ⁴⁾ lásd ¹⁾ alatt.

[119] ¹⁾ gyalogsági puska. ²⁾ tölténytár. ³⁾ oldalfegyver. ⁴⁾ derékszíj. ⁵⁾ borjú. ⁶⁾ hátizsák. ⁷⁾ felvételeztünk. ⁸⁾ élelmezés. ⁹⁾ egykettőre. ¹⁰⁾ akár = mint ahogy. ¹¹⁾ támadás. ¹²⁾ a kisbíró. ¹³⁾ vonatra tettek. ¹⁴⁾ parancs. ¹⁵⁾ osztrák–magyar. ¹⁶⁾ állás. ¹⁷⁾ arcvonal. ¹⁸⁾ visszavonulás. ¹⁹⁾ ti. a fogságban tartó románától

Jelzete: MNL BAZVL XV.93.f. (Szentandrás történetének vázlata) pp. 118–119.

közlő: *Koleszár Krisztián*

* * *

K Ö N Y V I S M E R T E T É S E K

POLLÁK SÁRI MEMOÁRJA A HOLOKAUSZT TORNAI ÁLDOZATAINAK ÁLLÍT EMLÉKET

RÉMIÁS TIBOR

POLLÁK Sári, *Ártatlan emberek voltunk – Boli sme nevinní ľudia – We Were Innocent People*, szerk. és az előszót írta SZEGHY-GAYER Veronika, Kassai Történelmi Társaság, Košice, 2025

A visszaemlékezés-kötetet Pollák Róbert, a szerző unokaöccse, a kassai Kelet-szlovákiai Múzeum nyugalmazott igazgatója, közel 30 éves jó barátom adta a kezembe, ismerve Torna vármegye múltja iránti szakmai elkötelezettségemet. Ő és a Sári néni fia, Alexander Wassermann mutatták be az *Ártatlan emberek voltunk* című háromnyelvű (magyar, szlovák, angol) visszaemlékezést 2025. szeptember 17-én a kassai Puskin utcai hatalmas zsinagóga épületében, amely az esemény kapcsán megtelt a téma iránt érdeklődő közönséggel. (Kassai Veronika tudósítása *A tornai holokauszt krónikása* címmel olvasható a Kassai Figyelő 2025 októberi számában, XXIII. évf., 10. sz., 14. old.) A Kassán élő Robi jó meglátással adta a magyar nyelven megírt memoár címét, melyet az eredeti kéziratban is olvasható egyik rövid mondat ihletett.

„kidobták, hogy a zsidóknak sárga csillagot kell viselni – pontos méret, stb., stb. Volt egy sárga díszpárnánk, pont a megfelelő színben – varrtuk a csillagokat. És viseltük a csillagokat. megalázó volt. De még akkor sem gondoltuk, hogy rosszabb is jöhet. Ártatlan emberek voltunk.” (22. oldal)

Az Amerikában élő Sanyi, pedig a kötet szerkesztőjének *készségesen a rendelkezésre bocsátotta* édesanyja személyes dokumentumait és fényképeit.

Pollák Sári (1921, Szádudvarnok – 2015, Kalifornia) 46 oldalas visszaemlékezése szinte páratlannak, úttörő jellegűnek és mostantól megkerülhetetlennek mondható a magyarországi vidéki zsidó deportálások kutatása tekintetében. Miért is? *A történeti Abaúj-Torna vármegye vidéki zsidó közösségeiről* viszonylag kevés levéltári forrás maradt fenn, ezért nem tudjuk pontosan beazonosítani a vidéken történt második világháborús eseményeket. Szerencsénkre Sári néni nagyon precízen az 1938 és 1948 közötti évtized eseményeit *kifejezetten tornai nézőpontból meséli el*. Tudvalévő, hogy az emlékezet mindig történeti forrás, ebben az esetben pedig különösen az, hiszen a szerző igen pontos látéletét adja a *második világháború alatti tornai társadalomnak*, miközben az olvasó a tornai zsidó mikrovilág szinte egyik napról a másikra történő

szétforgácsolódását követheti nyomon. A munkaképesnek ítélte, akkor 22 éves Pollák Sárinak is az útja az auschwitz-birkenau-i haláltáborba vezetett. Megrázó részletességgel ábrázolja a tragédiához vezető út minden apró momentumát. Memoáírónk mintegy 70 év távlatából tekint vissza a feldolgozhatatlan családi traumára.

Elbeszélése nem személyeskedő, hanem elegánsan őszinte. Krónikási leírásába nem csúsznak sem bántó, sem vádaskodó megjegyzések, de szépítő megfogalmazások vagy elhallgatások sem. Élete alkonyán (halála előtt 10 évvel) fogalmazódott meg benne, hogy családjá megsemmisítésének történetét, a hat koncentrációs táborban folytatott élet-halál harcot a maga teljességében dokumentálnia kell az utókor számára. A *Kassai Történelmi Társaság* gondozásában napvilágot látott (100 példányban, ami rögtön elfogyott, a 2. kiadást 2026 első felére tervezik) kötet nemcsak érzelmileg ragad magával, hanem dokumentál, letaglóz és sokkol, de mindenekelőtt az életre tanít. *Fontos helytörténeti munka a tornaiaiak számára*, ugyanakkor a felvidéki holokauszt historiográfiájához jelent alapvető történeti adalékokat.

„Külön lapon szeretnék megemlékezni Jakab József cipészmester és családjáról, akik azon a bizonyos napon, amikor közhírré tették, hogy másnap elvisznek bennünket, átküldtek a tanítóval egy nagy kenyeret és egy üveg szilvapálinkát. Több mint 60 év telt el azóta, de ezt nem tudom elfelejteni, és nem is fogom, amíg élek. Mindig sok szeretettel gondolok rájuk.” (24–25. oldal)

*A kötet előszavát maga a szerkesztő, Szeghy-Gayer Veronika írta, végig lábjegyzetelte, a dokumentumokat és a fotókat képaláírásokkal ellátta, sőt a tornai lakosokat az oral history módszerének is alávetette az események és a személyek pontosítása végett. A fiatal, 39 éves történész a Szlovák Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Intézetének tudományos munkatársa (2019-től). Kutatási területei: a magyar–szlovák kapcsolatok, a szlovákiai magyar kisebbség, az interetnikus kapcsolatok és a szlovákiai városi polgárság története a 20. század első felében. Ismertebb kötetei: *Kassától Košicéig*. Molnár Miklós-émlékkönyv vagy *Felvidékből Szlovénországra* – Magyar értelmiségi útkeresések Eperjesen és Kassán a két világháború között vagy *Kérészállamok* – Átmeneti államalakulatok a történelmi Magyarország területén (1918–1921) vagy *Tost László, Kassa polgármestere*. Ilyen múlttal és szakmai tapasztalattal a háta mögött kötetünk előszavában szerényen ezt írja Sári néni Amerikában élő fiának: „bálás vagyok (...) amiért ismeretlenként is alkalmasnak tartott arra, hogy jelen kötet szerkesztője legyek.”*

Pollák Sárít 1944 májusában *Tornáról deportálták először Kassára*, majd Plaszówon át az Auschwitz-Birkenau-i haláltáborba. Bal alkarjára *tetovált azonosító száma: A-17896*. További útjai, halálmenete: Neustadt – Gross-Rosen – Mauthausen – Bergen-Belsen (az angol hadsereg szabadította fel a lágert). A teljes szabadulásig menetelése, átmeneti lágerek: Celle – Lübeck – Malmö – Karlstad – Filipstad – Stratenbo. *„Nagyon szép volt, jó volt, de már elég volt. Sokszor*

hallottam azt a szót, »honvág«, gondoltam, csak úgy mondják. Ez nagyon rossz érzés, eszi meg az embert – betegség. (...) Szóltunk a muttinak, hogy próbáljon intézkedni az érdekeinkben – szeretnénk hazamenni! (...) Hosszadalmas levelezés után úgy szólt a válasz, mehetünk haza, de az útiköltséget nekünk kell fizetni. Írtam Sanyinak, ez a helyzet. Sanyi azt írta, hajlandó fizetni nekem az útiköltséget.” Malmöből repült Prágába, majd onnan vonattal Kassára, átszállással Tornára. „Tornán Sanyi várt rám és Weisberger Elza. Örültünk egymásnak, és sírtunk. Tudomásul kellett venni, hogy ketten maradtunk a családból – ez volt a legnehezebb. (...) Még aznap, ahogy megjöttem, voltak látogatóim a túlélők közül. Síralmasan kevesen jöttek vissza. Azokból is már többen elmentek. Nem volt borá lehajtani a fejüket.”

A szörnyűségeket egyedül Ő és egyik fivére, Sanyi élte túl, míg *édesanyja, Jenő öccse, Giza testvére és gyermekei, valamint Piroska nővére és annak fia, Dezső Auschwitz-Birkenau-ban, Ernő és Zsiga bátyjai* pedig munkaszolgálatban vesztették életüket.

„Az első levél, amit Sanyitól kaptam, megírta, kik jöttek vissza Tornára. Magdi, Csula és Lengyel bácsi is itthon vannak! A budapesti rokonság, többségükben, megvannak! Sanyi nagyon várt. Minden levelében azt kérdezte, mikor jössz haza? Már én is nagyon vártam, mikor mehetek. Mikor indítanak csoportokat vissza, de erről szó sem volt. Később egyik levelében azt írta: »Maradj ott, ahol vagy, majd én is jövők utánad – nincs itt semmi keresnivalónk.«” (41. oldal)

A kassai zsidó hitközségből a mai napig még sokan emlékeznek a 2015-ben Kaliforniában elhunyt holokauszt túlélő Pollák Sárira, aki élete nagyobbik felét (1948 és 1993 közötti időszakot) Kassán élte le, akkor már Wassermann Eduárd feleségként.

A sors fintora, hogy éppen 2025. december 14-én, azon a vasárnapon kezdtem el e recenzió írását, amikor jött a hír az Ausztráliában, Sydney-ben 10 perc alatt lezajlott antiszemita indíttatású vérengzésről. A brutális terrortámadás a hanukát ünneplő zsidó közösséget célozta meg. A 15 halott sorai között három magyar származású áldozat is volt. Egyike a Felvidékről, Komáromból kivándorolt Pogány Mária (82 éves volt), *holokauszt túlélő*, ahogy a mi Pollák Sárink is. A másik 2 magyar kárpátaljai volt, a nagyszülősi születésű Markovics Edit (79 éves volt) és az ungvári születésű Weitzer Tibor (78 éves volt). Ennek a parttalan gyűlöletnek mikor szakad vége?

A kötet értékét növeli a gazdag jegyzetapparátus, forrásjegyzékek, településnév magyarázatok, térképvázlatok, a gondosan válogatott dokumentumok, fényképek és a memoár családi, történeti háttérének rekonstrukciója. Olyan munka, amely méltán illeszkedik a magyar holokauszt memoárirodalom legértékesebb darabjai közé. *Szakmai tekintetben melegen ajánlom a téma iránt érdeklődőknek.*

* * *

GARADNA – EGY HERNÁD-VÖLGYI FALU TELEPÜLÉSSZERKEZETE ÉS TELEPÜLÉSTÖRTÉNETE

KOLESZÁR KRISZTIÁN

KAVECSÁNSZKI Gyula, *Garadna. A Tilalmas-erdő árnyékában*, Herman Ottó Múzeum – Miskolci Galéria, Miskolci Egyetem, Miskolc, 2025

Címe szerint egyetlen Hernád-völgyi település portréját ígéri a példásan illusztrált kötet, azonban ettől többet nyújt, közel harmadában a Garadnától délre elhelyezkedő, 1936-ban Novajidrány név alatt egyesített Alsónovaj, Idrány, Felsőnovaj, továbbá Sárvár településeket is bemutatja. Ez a bevezető adja meg a történeti és településarculati alapokat Garadna vizsgálatához.

Az abaúji táj jellegzetes, a 20. századra egyutcás úti falu arculatát mutató települések – félúton valahol Kassa és Miskolc között – településszerkezetükben és a lakóházaik kinézetében a két világháború között kialakult képet idézik: előkertes házsorokat látunk többnyire kontyolt, vízvetőkontyos, ritkábban oromfalas homlokzatokkal. A kötet erőssége éppen ennek az alig vizsgált építészeti örökségnek a bemutatása, annak értékeire való figyelemfelhívás.

A településleírások történeti alapozása elsősorban birtoklástörténet lehet, hiszen a középkori források közül a valamiféle jogot, esetünkben birtokjogot tanúsító oklevelek maradtak fenn. Eszerint Alsónovaj a jászói prépostság birtoka volt, első említése 1255-ből való, Idrányé ettől jóval későbbi lehet és a középkorban, kora újkorban főként nemesek kezén volt. Felsőnovaj neve 1256-ban bukkan fel először (az 1245. évi oklevél hamis), és a középkorban a névadó – Vászolynovaji – nemesi családé volt, de aztán 1686-ban kincstári birtok lett a regéci uradalom részeként. A Felsőnovaj határába befoglalt Sárvárnak – amely praediumként olykor-olykor újranépesült – még az 1285 és 1300 közötti időszakban feltűnik várnagya (Bárcai Elias fia Enock), azonban ez a várnagyság hamarosan jelentőségét veszthette, annyira, hogy az erődítmény régészeti lokalizálása is bizonytalan. A kora újkorban viszont a településrész időnként lakott volt. Garadna IV. Béla király 1259. évi oklevelében először felbukkanó szláv neve – 'várhoz tartozó' – közeli vár meglétére utal; éppen ekkor a királyné vizsolyi ispánságának lett a része. Hamarosan a Zsámboki családé, majd hűtlenség miatt Apród Istváné, utóbb fiáié. 1446-tól már Kassa város birtoka lett, 1552-ben Serédy György kassai kapitány kezén volt, 1626-tól pedig királyi adományként szendrei Bornemissza Jánosé. A többször elnéptelenedett faluba II. Rákóczi Ferenc fejedelem telepített ruszin jobbágyokat, akik vallásukra nézve görögkatolikusok voltak.

A település építészeti örökségének bemutatását az egyházi épületekkel kezdi a szerző. A kevés számú források az újratelepült Garadnán fatemplomról tudósítanak, amely mellé 1808-ban épült a ma is álló klasszicista templom. Így Myskovszky Viktor abaújszolnoki templomot ábrázoló rajzaival, illetve a

ladormérvágásai templom fényképével idézi meg a kötet az első, ruszinok által épített, csak 1814 után elbontott ún. nyugati-lemkő típusú templomot. Utóbb hozzáépített tornyát I. Sándor orosz cár fizette, aki 1815-ben vonult át a falun. Az ikonosztázion képeit Vidra Ferdinánd festette ki 1869-ben. Azonban a görögkatolikusok temploma csak a legfiatalabb szakrális épülete Garadnának. A középkori templom a ma is álló, bizonyítanul datálható római katolikus harangláb környezetében lehetett, ahogyan az a településszerkezetből kiövetkeztethető. A teresedés középpontjában álló zömök, napórás toronyról ma csak annyit tudunk elmondani, hogy az az 1832-es kamarai térképvázlaton, majd a II. katonai felmérés térképlapján (1857) már biztosan kivehető.

A falu népessége kapcsán az 1783-tól vezetett római katolikus, illetve 1820-tól a görögkatolikus, a helyi zsidóságra a Wekerle-féle polgári anyakönyvi reform utáni állami anyakönyvekből nyerhetünk részletes adatokat. Érdeemes idézni az 1828-as országos népesség-összeírásban szereplő családneveket, a szláv vezetéknevek még jól bizonyítják a ruszin leszármazottakat: *Lengyel (2), Rusnák, Kavesánszki (2), Kovács (3), Kristóf (2), Mikó, Kiss (2), Utzékaj, Ősz (2), Matisz, Spisák, Tóth, Haza, Vavrek, Megulesz, Vasko, Nagy, Jámor, Takáts, Albert, Csarnyitzki*; ez összesen 23 jobbágyháztartást, négy zsellér- és egy házatlan zsellér háztartást jelent ekkor. Összevetésként idézendők fél évszázaddal korábbi a Mária Terézia alatt készült úrbéri tabellák (1773) családnevei – ők ekkor mindannyian Kassa város jobbágysai és zsellerei –: *Lengyel, Kurucz, Puskás (2), Orosz (2), Kovács (3), Jámor, Kunka (2), Tressza, Ambriszko, Ferencz, Kopcsa, Nagy (2), Spisák, Kovacsanszky, Kiss, Kristóff (3), Vaskó, Noraj Nagy, Borbély, Albert, Sztanda, Tóth (2), Braczióskó*. (A neveket a források alapján, betűhív alakban írtuk át, a zárójelben álló szám azt jelöli, hány ilyen nevű családot, adózó családfőt rögzítenek ekkor.)

A három katonai felmérésen azonosítható objektumokkal a falu betelepülését, alapterületi kiterjedésének változását igyekezett rekonstruálni a szerző. Bár maga is elismeri, hogy az I. katonai felmérés (1784) korlátosan alkalmas erre, s csak a II. katonai felmérés (1857, az egyes szelvények készítésének éve a vonatkozó szakirodalomból pontosan meghatározható) használható hozzávetőleges pontossággal. A település déli részén a Hernád széles völgyének nyugati oldalához igazodnak a telkek és a házak: míg az út nyugati oldalán a házvéglet alkotó istállók a lejtőbe metszenek, addig az utca keleti oldalán elhelyezkedő, a domboldal esése miatt tetőszerkezetük alacsonyabban csatlakozik a lakórészhez. A korai településrész egyértelműen a Kiskércsi és az Alsóberecki utcáktól északra fekvő, inkább halmazfalut mutató szerkezet. Itt, részben a Szug (=zug) nevű részen készültek 1960-ban Bodgál Ferenc miskolci etnográfus fényképfelvételei, melyek a zsúppal fedett, deszkaoromzatos kontyolt tetős lakóházakat mutatnak, lényegében dísztelen homlokzatokkal. A kötözött zsúpos kéményeik még ekkor mindenütt a szabadkémények meglétét igazolják. Szinte kivétel nélkül tornác nélküliek ezek az épületek, mindössze tapasztott falaljával, amit a túlnyúló eresz matringsora védett. Kerítéseik változatosak, látunk itt karó-, palánk- és léckerítést is. Az ugyanitt lévő

Klema-ház módosabb kivitelű: fedeles kiskapuja mögött vakolatdíszes homlokzat tűnik fel, a ház fedése is bádóg, talán nem tévedünk, ha amerikás családfőt – ez általános vagyoni emelkedési lehetőséget jelent a századvégen és századfordulón az abaúji falvakban – sejtünk az építettőben.

A következő nagyobb fejezet az 1905 és 1925 közötti átépítések lakóépület-típusait mutatják be. Nem egy közülük módosabb portát jelez, az ezeken álló lakóházak hossza elérheti a 30–35 métert is. Javarészt tornáccal épültek, amely szerkezetében lehet faragott fa- vagy rakott kőtornác. A tornác olyannyira divat lett a századelőn, hogy egyes házakon jellegzetes, tetősíkot megtörő toldásként épült hozzá a korábbi, szerényebb megjelenésű épülethez. A szerző három ház 1:100-as léptékű felmérését is bemutatja a fejezetben. Eredetileg mindhárom ház konyhája szabadkéményes lehetett. Ahogy a Szugban felmért két ház is, ezek ablakméreteiket figyelembe véve is árulkodnak arról, hogy a falu talán legkorábbiól megmaradt lakóépületeiről van szó.

A házak alaprajzilag egysorosak: az utcafront felől szoba – konyha (pitvarral) – szoba – kamra – istálló általánosan a helyiségek rendje. Azonban az építéskori alaprajzi eltérések, olykor a szükség hozta átépítések több háztartás együttélését jelzik, amely a helyiségek megsokszorozódását vonta maga után.

A lakóházak után a kötet a falu egyéb építészeti emlékeit ismerteti: a Kiskércsi út elején álló pléhkrisztust, a római katolikusok említett zömök harangtornyát, illetve a malmok maradványait (a Kis-Hernád-Báronyos Malomtársulatnak a patakparti rézsűn álló vulkáni tufa anyagú faragott-véssett, még álló határkövét (?) használva illusztrációként), végül az egykori, a 19. század közepén már említett útszéli fogadót, melyet a két háború közötti időben csendőrlaktanya céljára épített át az állam. A telek egyéb építményeit Garadna bemutatásának végéhez közeledve ismerteti a könyv. Egy kőlábra emelt vályogfalú csűr szerkezeti felmérését hozza illusztrációként, továbbá a szokványos telekelrendezésre ugyanennek – a Kocsis-féle – portának (Fő út 24.) és még egy teleknek (Kossuth u. 31.) a példáját. A gazdasági épületek talán az inkább becsben tartott lakóházakkal szemben még inkább sérülékenyebbek, hamarabb megsemmisülnek, így dokumentációjuk is csak nyomában járhat a pusztulásuknak. A képpel bemutatott meszelt deszkás hidas ól szép példája mind ezeknek, vasalataik, szerkezeti megoldásaik felmérése sürgető feladat.

Amiről mindeddig nem esett szó, a szerző képzőművész is, finom, részletgazdag rajzaiból a borítóra került a garadnai határt ábrázoló színezett tusképének részlete (a teljes kép reprodukciója a Garadnát bemutató rész elején kapott helyet), melyet az első két katonai felmérés, valamint az előbbihez tartozó leírás alapján készített. A dedikációs oldalon látható az *Ősz a Tílalmas erdő árnyékában* című alkotása, amely fény-árnyék játékaival, a fekete-vörös vonalival azt a drámai pillanatot fogja meg, amit gyerekként vésődött belé, amikor félelemmel telve várta ökreivel szántó-vető nagyapját a földvégen, az erdő árnyékában. Csak remélni merjük, maradt még annyi régi emlék, ami további felmérésekre ösztönzi majd a szerzőt.

* * *

E SZÁMUNK SZERZŐI

BODNÁR Tamás főlevéltáros (Magyar Nemzeti Levéltár, Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára). Kutatási területe: Abaúj és Borsod vármegye történeti földrajza, kismemessége.

E-mail: bodnartam67@gmail.com

GYULAI Éva történész, címzetes egyetemi tanár (Miskolci Egyetem, Történettudományi Intézet). Kutatási területe: kora újkori művelődéstörténet, historiográfia.

E-mail: eva.gyulai@uni-miskolc.hu

KÁDAS István tudományos főmunkatárs (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Humán Tudományok Kutatóközpontja, Történettudományi Kutatóintézet). Kutatási területe: késő középkori megyei működés és nemesség, királyi és megyei adószedés.

E-mail: kadas.istvan@htk.elte.hu

KIS József főlevéltáros (Magyar Nemzeti Levéltár, Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára). Kutatási területe: 20. századi politika- és társadalomtörténet.

E-mail: kis.jozsef@gmail.com

KISS Lajos levéltáros (Magyar Nemzeti Levéltár, Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára). Kutatási területe: Abaúj vármegye eliteje és nemesi családjai a 16–19. században.

E-mail: kiss.lajos87@gmail.com

KOLESZÁR Krisztián PhD-hallgató (Miskolci Egyetem, Mikoviny Sámuel Földtudományi Doktori Iskola). Kutatási területe: 16–18. századi uradalomtörténet, Torna vármegye történeti földrajza.

E-mail: krisztiankoleszar@gmail.com

MAGYAR Zoltán tudományos főmunkatárs (Eötvös Lóránd Tudományegyetem Humán Tudományok Kutatóközpontja Néprajztudományi Intézet).

Kutatási területe: folklórszövegek tudományos rendszerezése, történeti mondák, magyar néphit és szentkultusz, mesemondók repertoárja.

E-mail: magyar.zoltan@abtk.hu

REMIÁS Tibor történész-muzeológus (Jósa András Múzeum, Nyíregyháza).

Kutatási területe: uradalomtörténet, Torna vármegye 18–19. századi múltja, 18. századi gazdaság- és társadalomtörténet, a Nagy Háború visszaemlékezései.

E-mail: remias.tibor@gmail.com

SÁRKÖZY Sebestyén építész, műemléki szakértő, nyugalmazott műemlék-felügyelő. Kutatási területe: Magyarország várépítészete, Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye településtopográfiája és történeti építészete.

E-mail: sarkozysebestyen@gmail.com

TÓTH Péter címzetes egyetemi tanár (Miskolci Egyetem, Történettudományi Intézet). Kutatási területe: forráskiadás.

E-mail: peter.toth.3131@gmail.com

